

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΕΤΟΣ 93
ΤΕΥΧΟΣ 834
ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2010

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

Βογατσικοῦ 7, 546 22 (ἤ Τ.Θ. 10335, 541 10) Θεσσαλονίκη

ΙΔΡΥΘΗ ΕΝ ΕΤΕΙ 1917
ΥΠΟ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ (†)

ΕΚΔΟΤΗΣ-ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
κ.κ. ΑΝΘΙΜΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Πρωτοπρεσβύτερος ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΣΤΑΜΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ-ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΟΝΤΑΚΗΣ, Διδάκτωρ Θεολογίας

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 20 εὐρώ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: 50 δολλάρια Η.Π.Α.
ΑΞΙΑ ΤΟΜΩΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ ΕΤΩΝ: 20 εὐρώ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ISSN 1011-3010

Παταπίου μοναχοῦ Καυσοκαλυβίτου
Βιβλιοθηκαρίου Ἱ. Σκήτης Καυσοκαλυβίων

Θεσσαλονίκη καί Κωνσταντινούπολη. Οἱ σχέσεις τους, διά μέσου τῶν ἁγίων, κατά τήν πρωτοβυζαντινή καί μεσοβυζαντινή περίοδο.[*]

Ἡ βυζαντινή Θεσσαλονίκη, ἡ λαμπρά καί ἐπιφανής πόλη τῆς Μακεδονίας, ἡ «κορυφή τῆς Θεσσαλίας», ἡ «ὑπεριδρυμένη καί ὑπερέχουσα πάσης ἄλλης», συγκέντρωνε ἀνέκαθεν πολλά προτερήματα. Σέ κάθε ἐποχή, ὁπότε καί κατά τήν πρωτοβυζαντινή καί μεσοβυζαντινή περίοδο στίς ὁποῖες ἀναφερόμαστε, ἡ Θεσσαλονίκη, δεύτερη πόλη τῆς αὐτοκρατορίας καί πρωτεύουσα τοῦ Ἰλλυρικοῦ, διακρινόταν ὡς σημαντικό ἐμπορικό, οἰκονομικό, πολιτιστικό καί καλλιτεχνικό κέντρο.

Σπουδαιότατη πνευματική ἑστία καί ἁγιοτόκος πόλη, ἡ Θεσσαλονίκη, διακρίθηκε ἐπίσης γιά τή μεγάλη εὐσέβεια τῶν πολιτῶν της καί τό ὑψηλό πνευματικό της ἐπίπεδο. Χαρακτηριστική ἔκφανση τῆς πνευματικότητας τῆς Θεσσαλονίκης ἦταν ἡ ἄνθηση τοῦ ἀστικοῦ μοναχισμοῦ, μιά πού ἡ πόλη ὑπῆρξε πόλος ἕλξης γιά τούς μοναχούς ὁλόκληρης τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἔτσι, ἀπέβη μέ τό πλῆθος τῶν μονῶν, ἐντός καί ἐκτός τῶν τειχῶν της, ἕνας δεύτερος

[*] Ἡ παροῦσα μελέτη ἀποτελεῖ ἐπεξεργασμένο κείμενο ἀδημοσίευτης εἰσήγησης τοῦ γράφοντος κατά τό Κ΄ Διεθνές Ἐπιστημονικό Συμπόσιο, *Χριστιανική Θεσσαλονίκη καί Κωνσταντινούπολις μέχρι καί τοῦ Δεκάτου αἰῶνος*, Ἱερά Μονή Βλατάδων 9-11 Νοεμβρίου 2006. Τό κείμενο διανθίζεται ἀπό φωτογραφίες ἀδημοσίευτων τοιχογραφιῶν καί φορητῶν εἰκόνων ἀπό τή σκήτη Καυσοκαλυβίων, στήν ὁποῖα ἀσκεῖται ὁ γράφων.

Ἄθως[1] καί ἀπέσπασε τόν χαρακτηρισμό «φιλομόναχος πόλις».

Τά παραπάνω, ἀλλά καί τό θαυμαστό φαινόμενο τῆς μυροβλυσίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου καθώς καί οἱ ἰάσεις πού ἐπιτελοῦνταν στό ναό του στή Θεσσαλονίκη, συνιστοῦν τούς καθοριστικούς παράγοντες πού συνέβαλαν ὥστε τήν πόλη νά ἐπισκεφθοῦν ἤ νά διέλθουν ἀπ᾽ αὐτήν κατά τίς ἱεραποδημίες ἤ τά ταξίδια τους, μεγάλες ἐκκλησιαστικές προσωπικότητες, κυρίως μοναχοί· ἀνάμεσά τους καί ἀρκετές ὁσιακές μορφές καί ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας πού σχετίζονται μέ τήν πρωτεύουσα τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τήν Κωνσταντινούπολη.

Τά ἱστορικά συμβάντα πού ἀναφέρονται ἤ ἐπηρεάζουν καί τίς δύο πόλεις, ἡ πολιτική καί ἐκκλησιαστική διοίκηση, οἱ πνευματικές καί πολιτιστικές ἀλληλεπιδράσεις, ἀκόμη καί ἡ θαλάσσια καί χερσαία ἐπικοινωνία μεταξύ τους, εἶναι μερικά ἀπό τά θέματα πού καλύπτονται ἀπό τό φάσμα τῶν εἰδικῶν σχέσεων μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως καί Θεσσαλονίκης, τό ὁποῖο διαμορφώνεται ἀπό τή ζωή καί τή δράση ἁγίων ἤ ὁσιακῶν μορφῶν τῆς Ἐκκλησίας, μέ πρωτεύοντα χῶρο δράσης εἴτε τήν βασιλεύουσα εἴτε τή συμβασιλεύουσα πόλη.

Μέσα στά πλαίσια αὐτά, μεγάλη ἱστορική ἀξία ἀποκτοῦν ὁρισμένα ἀπό τά ἁγιολογικά κείμενα τῆς πρωτοβυζαντινῆς καί μεσοβυζαντινῆς περιόδου, καθώς παρέχουν πληροφορίες γιά τίς διάφορες πτυχές τῶν διά τῶν ἁγίων σχέσεων τῆς Θεσσαλονίκης μέ τήν Κωνσταντινούπολη.

Μέσα ἀπό τήν πλούσια ἁγιολογική γραμματεία περί τοῦ ἁγίου Δημητρίου[2] (εἰκ. 1), πού παράγεται στήν Κωνσταντινούπολη, ἀλλά καί ἀπό ἀναφορές, στή συνέχεια τῆς μελέτης μας, στά προσκυνηματικά ταξίδια ἁγίων τῆς μεσοβυζαντινῆς, κυρίως, περιόδου, ἀναδύεται ὁ πλέον καίριος παράγοντας πού διαμορφώνει τίς διά τῶν ἁγίων σχέσεις πού ἀναπτύσσονται μεταξύ τῶν δύο πόλεων. Προσκυνητές, κυρίως μοναχοί, πού πραγματοποιοῦσαν ταξίδια ἀπό τή Βασιλεύουσα πρός τά μεγάλα βυζαντινά προσκυνήματα, κατέφθαναν στή Θεσσαλονίκη μέ σκοπό νά προσκυνήσουν τόν

---

1. Πασχαλίδη Σ., *Ὁ Βίος τῆς ὁσιομυροβλύτιδος Θεοδώρας τῆς ἐν Θεσσαλονίκη*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 25.

2. Τήν πολύ πλούσια βιβλιογραφία περί τοῦ ἁγίου Δημητρίου βλ. στά ἔργα: *Ἡ γραμματεία τῶν Δημητρίων Α΄. Διηγήσεις περί τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Δημητρίου* (ἐπιμ. Π. Χρήστου), Θεσσαλονίκη 1993, σ. 487-492. *Ἡ γραμματεία τῶν Δημητρίων Β΄. Μαρτύρια, Συλλογές θαυμάτων καί Ἐγκώμια στόν ἅγιο Δημήτριο. Πρωτοβυζαντινή-Μεσοβυζαντινή περίοδος* (εἰσαγωγή-ἐπιμέλεια Σ. Πασχαλίδη), Θεσσαλονίκη 2005, σ. 377-382.

μυροβλύζοντα τάφο τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τοῦ ὁποίου ὁ ναός εἶχε ἐξελιχθεῖ, ἀπό τήν περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας καί ἐντεῦθεν, σ᾽ ἕναν ἀπό τούς σπουδαιότερους χριστιανικούς προσκυνηματικούς προορισμούς.

Μέσα ἀπό τίς παραπάνω διαδρομές, ἡ τιμή τοῦ πολιούχου τῆς Θεσσαλονίκης διαδίδεται καί ἐξαπλώνεται πανηγυρικά πέρα ἀπό τά ὅρια τῆς γενέτειράς του ὡς τήν Κωνσταντινούπολη καί σ' ὅλη τήν χριστιανική οἰκουμένη, κάτι ἄλλωστε πού ἐπιβεβαιώνεται ἀπό τήν ἀντικατάσταση τῆς λέξης «Θεσσαλονίκη» μέ τή λέξη «οἰκουμένη» στό Ἀπολυτίκιο τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἀπό τόν 11ο αἰώνα καί ἐντεῦθεν. Μέ τήν ἀνάληψη δέ τῶν βυζαντινῶν σκήπτρων ἀπό τούς Μακεδόνες αὐτοκράτορες, ἡ τιμή τοῦ μυροβλύτου ἁγίου προσλαμβάνει οἰκουμενικές διαστάσεις, μέ τήν ἀφιέρωση στήν Κωνσταντινούπολη δύο ναῶν στή μνήμη του, ἀπό τόν Βασίλειο τόν Α' καί τό διάδοχό του Λέοντα ΣΤ' τό Σοφό. Ὅπως μάλιστα προκύπτει ἀπό τήν ἐκτενή ἀναφορά τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογέννητου στό ΚΑ' κεφάλαιο τοῦ γνωστοῦ ἔργου του *Ἔκθεσις περί τῆς βασιλείου τάξεως*, ὑπό τόν τίτλο: «Ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ ἑορτῇ καί προελεύσει τοῦ ἁγίου Δημητρίου», τό τυπικό τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου εἶχε ἐνσωματωθεῖ στό τυπικό τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων. Δέν θά πρέπει ἐπίσης νά παραλείψουμε ἐδῶ νά προσθέσουμε, ὅτι ὁ Πορφυρογέννητος εἶχε συνθέσει ἕνα γλαφυρό κανόνα «εἰς τόν ἅγιον μεγαλομάρτυρα, μυροχεύμονα καί θαυματουργόν Δημήτριον», μέ τόν ὁποῖο ἐξυμνοῦσε τό μαρτύριο τοῦ ἁγίου, ἐνῶ στή σημαντικότερη συναξαριακή συλλογή τῆς βυζαντινῆς περιόδου, τό *Συναξάριον τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως*, τό ὁποῖο συγκροτήθηκε περί τά μέσα τοῦ 10ου αἰώνα μέ πρωτοβουλία τοῦ λογίου αὐτοῦ αὐτοκράτορα, περιλήφθηκε καί ἕνα ἐκτενές Συναξάριο τοῦ ἁγίου, ὑπό τόν τίτλο, «Ἄθλησις τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου»[3].

Παρενθετικά ἐδῶ ἀναφέρουμε ὅτι στόν περίφημο χειρόγραφο κώδικα Vaticanus graecus 1613, γνωστό ὡς *Μηνολόγιο* τοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου τοῦ Β', κώδικα πού φιλοτεχνήθηκε (γύρω στό 985) σέ ἐργαστήριο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συναντᾶται σέ μικρογραφία τοῦ ζωγράφου Παντολέοντος, ἡ ἀρχαιότερη ἀπεικόνιση τοῦ διά λογχισμοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου στή βυζαντινή εἰκαστική τέχνη[4]. Ὁ ἅγιος Δημήτριος εἶχε εἰσέλθει πλέον στή ζωή τοῦ κέντρου

---

3. H. Delehaye, *Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris. Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxxeles 1902, στ. 163-166.

4. Παζαρᾶ Ν., «Εἰκονογραφικοί τύποι τοῦ ἁγίου Δημητρίου», *Ὁ ἅγιος Δημήτριος στήν τέχνη τοῦ Ἁγίου Ὄρους*, ἔκδ. Ἁγιορειτικῆς Ἑστίας, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 46.

τῆς αὐτοκρατορίας, μέ τήν ὁποία εἶχε ἄρρηκτα συνδεθεῖ.

Βυζαντινοί αὐτοκράτορες ὅπως ὁ Ἰουστινιανός καί ὁ Μαυρίκιος (582-602) πιστεύουν βαθειά, ὅτι τό κράτος τους θά ἦταν περισσότερο ἀσφαλές, ἐάν εἶχαν καί τήν προστασία τοῦ μυροβλύτη ἁγίου Δημητρίου, μέσα ἀπό τήν παρουσία στήν Κωνσταντινούπολη τῶν ἱερῶν του λειψάνων. Στό πέμπτο Θαῦμα τοῦ *Πρώτου Βιβλίου τῶν Θαυμάτων* τοῦ ἁγίου Δημητρίου, «Περί τῆς αἰτήσεως τῶν λειψάνων τοῦ μάρτυρος», καταγράφονται οἱ ἄκαρπες προσπάθειες τῶν δύο αὐτοκρατόρων, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν εὐλαβικά μέρος τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου. Ὁ συντάκτης μάλιστα τοῦ Συναξαρίου τοῦ ἁγίου Δημητρίου στό *Κωνσταντινουπολιτικό Συναξάριο*, μᾶς πληροφορεῖ γιά τούς λόγους τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀποστολῆς τῆς παραλαβῆς τῶν λειψάνων, συνδέοντάς τους μέ τά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας: «Ἰουστινιανός ὁ ἀοίδιμος βασιλεύς τόν ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας κτίσας ναόν καί μέλλων καθιερῶσαι αὐτόν καί ἁγίων μαρτύρων συνάγων λείψανα, ἠβουλήθη καί ἐκ τῶν τοῦ μάρτυρος Δημητρίου ἀναγαγεῖν· καί δή στείλας ἐν Θεσσαλονίκῃ τούς εἰς τοῦτο ὑπηρετήσοντας, ἤλπιζε τοῦ ποθουμένου τυχεῖν»[5]· κάτι ὅμως πού ὁ ἅγιος δέν ἐπέτρεψε, ἐπιθυμῶντας νά διατηρηθεῖ τό λείψανό του ἀκέραιο. Ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε ἀποκτήσει, ὅπως ἡ Κωνσταντινούπολη ὡς ὑπέρμαχο στρατηγό της τήν Θεοτόκο, τόν δικό της ὑπέρμαχο. Παρ᾽ ὅλ᾽ αὐτά ὁ Ἰουστινιανός ἐκδήλωσε τήν εὐλάβειά του στόν ἅγιο μέ τήν ἀνάθεση στό στενό του φίλο καί μεγάλο ὑμνογράφο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἅγιο Ρωμανό τόν Μελῳδό, τῆς συνθέσεως τριῶν *Κοντακίων* πρός τιμήν τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή, νά προσθέσουμε ὅτι ἀργότερα, ἕτερος ὑμνογράφος τῆς Βασιλεύουσας, ὁ μοναχός Στέφανος Στουδίτης, ἀφιέρωσε, μετά τόν σεισμό τοῦ 740, μεταγενέστερο *Κοντάκιο* στόν ἅγιο.

Ἄλλοι πάλι αὐτοκράτορες, ὅπως ὁ Ἰουστινιανός ὁ Β', τόν τιμοῦν μέ δωρεές, ἀποδίδοντας τίς νίκες τους κατά τῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας στόν ἅγιο Δημήτριο. Εἶναι γνωστό ὅτι ὁ Βασίλειος Α᾽ ὁ Μακεδόνας, ταπείνωσε τούς Βουλγάρους, ἀφοῦ προηγουμένως ἦλθε στή Θεσσαλονίκη καί ζήτησε τήν βοήθεια τοῦ μεγαλομάρτυρος (1014). Ἄλλοι πάλι, ὅπως ὁ Ἰσαάκιος Β᾽ Ἄγγελος (1185-1195), τοῦ ἀφιερώνουν ἐπιγράμματα, ἐνῶ ἡ ἱερή εἰκόνα τοῦ «φιλοπόλιδος» καί «φιλοπάτριδος» ἁγίου μεταφέρεται στά τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως γιά τήν ἀσφάλεια τῆς πόλης.

Ἀπό τά εὐάριθμα περί τοῦ ἁγίου Δημητρίου κείμενα τῆς ἐποχῆς πού ἐξετάζουμε, τρία ἁγιολογικά ἔργα τοῦ Λέοντος ΣΤ᾽ τοῦ Σοφοῦ (εἰκ. 2), ἐπισημαίνουν ἰδιαίτερα τήν σχέση τῶν βυζαντινῶν βασιλέ-

---

5. *Ἡ Γραμματεία τῶν Δημητρίων Β', ὅ.π., σ. 72.*

ων μέ τόν ἅγιο. Πρόκειται γιά δύο *Ἐγκώμια* στόν ἅγιο Δημήτριο, ὁ ὁποῖος ἀπό τόν αὐτοκράτορα ἀποκαλεῖται «ὁ ἐμός Δημήτριος», καί μία *Ὁμιλία* πού ἐξεφώνησε ὁ ἴδιος «ὅτε τῷ ἀοιδίμῳ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῇ καί τά οὐράνια περιπολοῦντι ἀνάκτορα Δημητρίῳ, ὁ οἶκος ἐν τοῖς βασιλείοις ἀνιερώθη». Ὁ σοφός αὐτοκράτορας, νά σημειώσουμε ἐδῶ, θεωροῦσε τόν πολιοῦχο τῆς Θεσσαλονίκης προσωπικό του προστάτη, μετά τό περιστατικό πού ἐξιστορεῖται στόν *Βίο* τῆς ἁγίας Θεοφανοῦς, τῆς πρώτης του συζύγου. Γι᾿ αὐτό ἄλλωστε καί ἀνήγειρε ναό στή μνήμη του.

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νικόλαος Α᾿ Μυστικός, σέ *Ὁμιλία* του πρός τόν «ἀκριβῆ φρουρό» τῆς Θεσσαλονίκης ἀναδεικνύει μέσα ἀπό τό ρητορικό σχῆμα τοῦ διαλόγου πού ἐπιλέγει, τήν σωτήρια ταύτιση τῆς «θεοφρουρήτου», «θεοφυλάκτου» καί «θεοσώστου» πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης μέ τήν παρουσία τοῦ ἁγίου Δημητρίου στόν οἶκο του.

Ὁ καθηγητής κ. Συμεών Πασχαλίδης ἐντόπισε μία ἐξαιρετικά σημαντική, ἀλλά καί ἀναξιοποίητη, μαρτυρία γιά τήν ἰδιαίτερη τιμή πού ἀπέδιδαν οἱ πιστοί τῆς Κωνσταντινουπόλεως στό Θεσσαλονικέα ἅγιο, στό ἔργο τοῦ Ἰωάννου διακόνου καί μαΐστορος (11ος αἰ.), «πρός τούς ἐπιδοιάζοντας τῇ τῶν ἁγίων τιμῇ καί λέγοντας μή δύνασθαι αὐτούς ὠφελεῖν ἡμᾶς, μάλιστα δέ μετά τήν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν καί ἀποβίωσιν»[6]. Στό πολύ ἐνδιαφέρον ἁγιολογικό αὐτό κείμενο μάλιστα, οἱ πολλές εὐεργεσίες τοῦ μεγαλομάρτυρα πρός τούς Κωνσταντινουπολίτες συνδέονται ἄμεσα μέ τή Θεσσαλονίκη. Μεταξύ τῶν μεγάλων ἁγίων, τῶν ὁποίων τά λείψανα θαυματουργοῦσαν στή Βασιλεύουσα, ὁ συντάκτης συγκαταλέγει καί τόν ἅγιο Δημήτριο. Ἄλλωστε, ὅπως γράφει, ἀπό μία εἰκόνα του εἶχε θεραπευθεῖ καί ὁ ἴδιος. Διαβάζουμε σχετικά: «Ἄλλο πάλιν τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἁγίων δεῖγμα δυνάμεως καί μάρτυς ἔλεγχος ὁ ἀθλοφόρος Δημήτριος, τοῖς Θεσσαλονικεῦσι πηγάζων τό μύρον τουτί τό πνευματικόν καί ἀείρρυτον ἔχων τόν ποταμόν τῆς χάριτος. Ἐγώ δέ καί εἰκόνι τοῦ μάρτυρος τό θαῦμα τεθέαμαι καί τήν ἐκεῖθεν ἀπόρροιαν φρίκης ῥιγώδους ἔσχον ἐλατήριον καί πυρετοῦ φυγαδευτήριον καύσωνος καί ὀφθαλμίας ζοφερᾶς φωτιστήριον».

Τό 11ο θαῦμα τοῦ ἁγίου Δημητρίου στή συλλογή τοῦ Ἰωάννη Σταυράκιου πού εἶναι καί τό ἕκτο στό Β᾿ βιβλίο τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὑπογραμμίζει τήν οἰκουμενική διάσταση τῆς τιμῆς στόν ἅγιο Δημήτριο τόν ὁποῖο συνδέει πάλι μέ τήν Κωνσταντινούπολη καί ἀφορᾶ στόν Κυπριανό, ἐπίσκοπο Θηνῶν τῆς

---

6. Πασχαλίδη Σ., «Ἅγιος Δημήτριος ὁ ἀθλοφόρος, τῆς Θεσσαλονίκης καί τῆς Οἰκουμένης», *Ὁ Ἅγιος Δημήτριος στήν τέχνη τοῦ Ἁγίου Ὄρους*, ὅ.π., σ. 24.

Βυζακηνῆς τῆς Ἀφρικῆς, ὁ ὁποῖος κατά τό ταξίδι του πρός τήν Κωνσταντινούπολη γιά ἐκκλησιαστικές ὑποθέσεις, αἰχμαλωτίστηκε ἀπό πειρατές. Στόν αἰχμάλωτο ἐπίσκοπο παρουσιάστηκε ὁ ἅγιος Δημήτριος ὁ ὁποῖος τόν βοήθησε νά ἀποδράσει, ὁδηγῶντας τον στό ναό του, στή Θεσσαλονίκη. Ὁ Κυπριανός, μετά τήν ἀπελευθέρωσή του ἀπό τούς πειρατές, ἀφοῦ ἐπισκέφθηκε τόν Ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης καί πέρασε τό χειμῶνα στήν πόλη, μετέβη τελικά στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου τακτοποίησε τήν ὑπόθεσή του καί κατόπιν ἐπέστρεψε στήν ἐπισκοπή του στήν Ἀφρική[7]. Ἐκεῖ ἀνήγειρε ναό πρός τιμήν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, χρησιμοποιῶντας μάρμαρα καί λοιπά ἀρχιτεκτονικά μέλη, τά ὁποῖα μέ θαυμαστό καί παράδοξο τρόπο ἔφθασαν μέ πλοῖο ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη.

Ἕνα ἁγιολογικό κείμενο ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη τοῦ 10ου αἰώνα, ἡ *Ἀποκάλυψη* τοῦ ἁγίου Ἀνδρέα τοῦ διά Χριστόν σαλοῦ[8], ἀπηχεῖ ἀσφαλῶς τήν ἀντίληψη πού εἶχαν οἱ κάτοικοι τῆς Βασιλεύουσας γιά τή συμβασιλεύουσα πόλη, ὡς «μαρτυροφύλακτης», ὅπως εὔστοχα τήν χαρακτηρίζει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ἰωάννης στό πρῶτο βιβλίο τῶν *Διηγήσεων τῶν Θαυμάτων τοῦ ἁγίου Δημητρίου* (τέλη 6ου-ἀρχές 7ου αἰ.). Στό κωνσταντινουπολίτικο αὐτό κείμενο ἐκφράζεται μέ τόν καλύτερο τρόπο ἡ σύνδεση καί προστασία τῆς Θεσσαλονίκης ἀπό τόν ἅγιο Δημήτριο καί τούς ἄλλους Θεσσαλονικεῖς ἁγίους, καθώς μάλιστα γράφηκε σέ μία περίοδο, πού ἡ δεύτερη πόλη τῆς αὐτοκρατορίας δοκιμαζόταν σκληρά: «Θεσσαλονίκη, σύ νικήσεις τούς ἐχθρούς σου, καύχημα γάρ ἁγίων σύ εἶ καί ἡγίασέν σε ὁ Ὕψιστος».

Στά τέλη τοῦ 3ου μέ ἀρχές 4ου αἰώνα, βρίσκουμε τήν ἁγία μάρτυρα Ἀναστασία τή Φαρμακολύτρια[9], πού ἔδρασε στή Θεσσαλονί-

---

7. Τό περιστατικό αὐτό πρέπει νά χρονολογηθεῖ πρό τῆς καταλήψεως τῆς Βυζακηνῆς ἀπό τόν Μωαβία, τό 665. Βλ. Χρήστου Π., *Ἡ Γραμματεία τῶν Δημητρίων. Α'*, ὅ.π., σ. 55-56.

8. Ἱερέως Νικηφόρου, *Βίος ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ σαλοῦ* (μετάφραση Γιάννη Σούκη), ἐκδ. Ἁρμός, Ἀθήνα 2005. Ἐπίσης, A. Kazhdan-Nancy P. Sevcenko, «Andrew the Fool», *Oxford Dictionary of Byzantium* 1 [1991], σ. 93. W. Buchwald-A. Hohlweg-O. Prinz Tusculum, *Λεξικόν Ἑλλήνων καί Λατίνων συγγραφέων τῆς Ἀρχαιότητας καί τοῦ Μεσαίωνα* (μετάφραση Αθ. Φούρλα), τ. Α', Ἀθήνα 1993, σ. 368. Rydén L, *The life of St. Andrew the Fool*, τ. I-II (Acta Universitatis Upsaliensis), Uppsala 1995. Μαρτίνη Π., *Ὁ σαλός Ἅγιος Ἀνδρέας καί ἡ σαλότητα στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, ἐκδ. Τῆνος, Ἀθήνα 1998.

9. Ἐνδεικτική βιβλιογραφία: Συμεών Μεταφραστοῦ, «Μαρτύριον τῆς ἁγίας ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Ἀναστασίας καί τῶν ἁγίων Μαρτύρων Ἀγάπης, Εἰρήνης καί Χιονίας καί τῶν λοιπῶν», *PG* 116, 573A-610B. Δημέλη Α., *Ὁ βίος καί τό μαρτύριον τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας. Βίος, Παρακλητικός κανών-Ἱστορία*

κη καί ἡ ὁποία, σύμφωνα μέ πολλούς ἐρευνητές, μαρτύρησε στήν πόλη αὐτή. Εἶναι γνωστό ἀπό τίς πηγές ὅτι τό ἱερό λείψανό της μεταφέρθηκε στήν Κωνσταντινούπολη ἐπί Λέοντος Α΄ (457-474) καί πατριάρχου Γενναδίου (457-471) καί τοποθετήθηκε σέ ναό κοντά στόν Ἱππόδρομο· ναό πού ἔφερε τήν προσωνυμία «Ἀναστασία» ἤ «Ἀναστάσεως» καί πού ἔγινε διάσημος, μιά πού ἐκεῖ ἔδινε τίς μάχες του ἐναντίον τοῦ Ἀρειανισμοῦ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος[10]. Μέ τήν τοποθέτηση τῶν λειψάνων τῆς Ἁγίας ἐκεῖ, ὁ ναός στό ἑξῆς τιμᾶται στό ὄνομα τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολύτριας. Ἀργότερα, ὁ Βασίλειος Α΄ ὁ Μακεδόνας ἀνακαίνισε τό ναό αὐτό, ἐνῶ ἡ βασίλισσα Θεοφανώ τιμῶντας τήν ἁγία, θά ἱδρύσει μονή[11] στή μνήμη της στά περίχωρα τῆς Θεσσαλονίκης, ἀφιερώνοντας μάλιστα σ' αὐτήν, τμήματα τῶν ἱερῶν λειψάνων τῆς ἁγίας.

Στά ἁγιολογικά κείμενα τῆς Θεσσαλονίκης τῆς μεσοβυζαντινῆς περιόδου ἐντοπίζονται συχνά σποραδικές μαρτυρίες γιά ἱστορικά γεγονότα πού ἔλαβαν χώρα στήν Κωνσταντινούπολη.

Γιά παράδειγμα, στό *Βίο* τῆς ὁσιομυροβλύτιδος Θεοδώρας[12], πού συνέταξε ὁ Γρηγόριος κληρικός, τό ὁσιακό τέλος της προσδιορίζεται «ἐπί τῆς θεοφρουρήτου βασιλείας Λέοντος καί Ἀλεξάνδρου, τῶν χριστιανικωτάτων καί ὀρθοδόξων ἁγίων βασιλέων», ἐννοῶντας φυσικά τόν Λέοντα ΣΤ΄ Σοφό καί τόν ἀδελφό του Ἀλέξανδρο πού συμβασίλευαν ἐκείνη τήν περίοδο. Στή *Διήγηση περί τῆς μεταθέσως τοῦ ἱεροῦ λειψάνου* τῆς ἴδιας ὁσίας στά τέλη τοῦ 9ου αἰῶνα, ὁ παραπάνω βιογράφος ἑρμηνεύοντας τήν ἀπουσία τοῦ ἀρχιεπισκόπου

τῆς ἱερᾶς μονῆς Ἁγίας Ἀναστασίας-Ἱερά Ἀκολουθία, Ἀθῆναι 1969. Διονυσίου, μητροπ. Ἱερισσοῦ, *Ἡ Ἁγία Ἀναστασία ἡ Φαρμακολύτρια καί ἡ ὁμώνυμος ἱερά Μονή*, Θεσσαλονίκη 1950. Ράμφου Ἰω., «Ἀναστασία ἡ Φαρμακολύτρια», *Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία*, τ. 2 (1963), σ. 565-567. Γλαβίνα Ἀπ., «Τό μοναστήρι τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολύτριας», *Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* παράρτ. 33, τ. 26 (1983).

10. Ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Γρηγόριος γιά τήν ἐπιτυχῆ ἔκβαση πού εἶχε ὁ ἀντιαιρετικός του ἀγώνας ὀνομάζει σέ στίχους του τόν ναό *Ἀναστασία* (*PG* 86, 216B).

11. Σύμφωνα μέ τήν παράδοση τῆς μονῆς τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας. Περί αὐτοῦ βλ. Κ. Σβεντζούρη, «Ἀναστασία ἡ Φαρμακολύτρια», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, τ. Α΄, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 82. Γιά τήν ἵδρυση τῆς μονῆς βλ. ἐπίσης, Γλαβίνα Ἀπ., *Τό μοναστήρι τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολύτριας*, ὅ.π.

12. Περί τῆς ὁσίας Θεοδώρας βλ.τήν ὑποδειγματική μονογραφία τοῦ Πασχαλίδη Σ., *Ὁ Βίος τῆς ὁσιομυροβλύτιδος Θεοδώρας*. Διήγηση περί τῆς μεταθέσεως τοῦ τιμίου λειψάνου τῆς ὁσίας Θεοδώρας. Εἰσαγωγή-Κριτικό κείμενο-Μετάφραση-Σχόλια, ἔκδ. Κέντρου Ἁγιολολογικῶν Μελετῶν Ἰ. Μητρ. Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1991, ὅπου καί πλήρης περί τῆς Ὁσίας βιβλιογραφία.

Θεσσαλονίκης Ἰωάννη ἀπό τήν ἀνακομιδή τῶν λειψάνων τῆς ὁσίας Θεοδώρας, σημειώνει ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος «πρός τήν βασιλίδα τῶν πόλεων σύν πᾶσι τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἀπῆλθε ἕνεκεν ψήφου καί προχειρίσεως Ἀντωνίου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου», ἐννοῶντας τόν Ἀντώνιο Β' τόν Καλέα (893-901), πού ἐκλέχθηκε τόν Αὔγουστο τοῦ 893.

Στή συνέχεια ἀναφερόμαστε στόν ὅσιο Δαβίδ τόν ἐν Θεσσαλονίκῃ[13] (εἰκ. 3) τόν δενδρίτη, μέσα ἀπό τόν ἐκτενῆ Βίο του· ἕνα πολύ σημαντικό ἁγιολογικό κείμενο ἄγνωστου συγγραφέα, πού χρονολογεῖται στό μεταίχμιο τῆς πρωτοβυζαντινῆς καί μεσοβυζαντινῆς περιόδου, κατά τά ἔτη 715-720[14]. Οἱ πρῶτες ὅμως μαρτυρίες γιά τόν ὅσιο παρέχονται στό *Λειμωνάριο* τοῦ Ἰωάννου Μόσχου, πού συντάχθηκε κατά τά ἔτη 578-582[15]. Ὁ ὅσιος Δαβίδ καταγόταν ἀπό τή Μεσοποταμία ἀλλά γιά ἄγνωστο λόγο βρέθηκε στή Θεσσαλονίκη ὅπου ἔζησε ἀκραῖο ἀσκητικό βίο. Ὁ ὅσιος ἀρχικά εἰσῆλθε στή μονή τῶν ἁγίων μαρτύρων Θεοδώρου καί Μερκουρίου πού ἐπιλεγόταν «Κουκουλλιατῶν» ἤ τῶν «Ἀπροΐτων», στά βορειοανατολικά τῆς Ἀκροπόλεως· μονή ἡ ὁποία ἀργότερα ἐπικράτησε νά ὀνομάζεται πρός τιμήν τοῦ ὁσίου, ἀφοῦ ἐκεῖ ἔζησε καί τάφηκε. Στή συνέχεια καί γιά τρία χρόνια, ὁ ὅσιος ἀσκήθηκε ὡς δενδρίτης ἀσκητής πάνω σέ μία ἀμυγδαλιά, κοντά στό καθολικό τῆς μονῆς, ἐνῶ στή συνέχεια κατασκεύασε Κελλί, ὅπου ἔζησε ὡς ἔγκλειστος.

Ἕνα πολύ σημαντικό γιά τή διοικητική ἱστορία τῆς Θεσσα-λονίκης γεγονός, ἔμελλε νά συνδέσει τήν Κωνσταντινούπολη μέ τήν ἐκεῖ παρουσία τοῦ ὁσίου. Τό ἔτος 535 ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανός μετέφερε τήν ἕδρα τοῦ ἐπάρχου τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἀπό τή Θεσσαλονίκη στήν ἰδιαίτερη πατρίδα του Πρώτη Ἰουστινιανή· κάτι πού συνιστοῦσε σοβαρό ὑποβιβασμό τῆς πόλης σέ διοικητικό ἐπίπεδο. Ὑπῆρχε λοιπόν παλλαϊκό αἴτημα τῶν Θεσσαλονικέων, γιά τήν ἐπιστροφή τῆς ἕδρας τῆς ὑπαρχίας στή Θεσσαλονίκη. Τό ἴδιο ἐπιθυμοῦσε καί

---

13. Ἐνδεικτική βιβλιογραφία: Latysev V., «Περί τοῦ Βίου τοῦ ὁσίου Δαυίδ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ», *Πρακτικά τῆς ἐν Ὀδησσῷ αὐτοκρατορικῆς Ἑταιρείας Ἱστορίας καί Ἀρχαιοτήτων* 30 (1912), σ. 236-251 (στή ρωσική). Loenertz R-J., «Saint David de Thessalonique: sa vie, son culte, ses reliques, ses images», *Revue des Études Byzantines* 11 (1953), σ. 205-223. Vasilief A-A., «Life of David of Thessalonica», *Traditio* 4 (1946), σ. 115-147. Ἐγκώμιον εἰς τόν Ὅσιον πατέρα ἡμῶν Δαυΐδ τοῦ ἐν Θεσαλονίκῃ (Κώδ. Καυσοκαλυβίων 153, φφ.119α-129β). Τσορμπατζόγλου Γ., «Δαυίδ ὁ Δενδρίτης», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, τ. Α', ὅ.π., σ. 189-198, ὅπου καί πλήρης βιβλιογραφία.

14. Rose V., *Leben des heiligen David von Thessalonike*, Berlin 1887. Δεληδήμου Ε., *Ὁ ὅσιος Δαυίδ ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ*, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 3-38.

15. Μόσχου Ἰω., «Λειμών», *PG* 87, 3, σ. 2920-2924.

ὁ ὕπαρχος Δομνίκος ὁ ὁποῖος γιά τό σκοπό αὐτό, παρακάλεσε τόν ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης Ἀριστείδη νά ἀποστείλει πρεσβεία πρός τόν αὐτοκράτορα. Γιά τό ἐξαιρετικά δύσκολο καί εὐαίσθητο αὐτό ἔργο ζητήθηκε ἡ βοήθεια τοῦ ὁσίου Δαβίδ, ὁ ὁποῖος ἔπειτα ἀπό τόσα χρόνια ἑκούσιου ἐγκλεισμοῦ στό Κελλί του ἀπέπλεε γιά τήν Κωνσταντινούπολη συνοδευόμενος ἀπό δύο μαθητές του. Ἡ φήμη ὅμως τῆς ἁγιότητας τοῦ ὁσίου εἶχε ἤδη φθάσει στή Βασιλεύουσα μέ ἀποτέλεσμα, μέ τήν ἄφιξη τοῦ πλοίου, νά τύχει θερμῆς ὑποδοχῆς ὄχι μόνο ἀπό τούς κατοίκους ἀλλά καί ἀπ' αὐτήν τήν ἴδια τήν αὐτοκράτειρα Θεοδώρα[16], ἡ ὁποία μάλιστα φρόντισε νά ἐπηρεάσει τόν Ἰουστινιανό θετικά, ὑπέρ τοῦ ὁσίου Δαβίδ. Ἑτοίμασε μάλιστα ἡ ἴδια προσωπικά δωμάτιο στό παλάτι γιά τή φιλοξενία τοῦ ὁσίου. Στή συνέχεια, ὁ Βίος μᾶς πληροφορεῖ γιά τό θαυμαστό τρόπο μέ τόν ὁποῖο κατάφερε νά πείσει τόν αὐτοκράτορα καί τή Σύγκλητο νά ἱκανοποιήσει τό παραπάνω αἴτημα τῶν Θεσσαλονικέων. Συγκεκριμένα, ὁ ὅσιος παρουσιάστηκε μέ ἐντυπωσιακό τρόπο στή Σύγκλητο, «ἀνθρακιάν αἰτησάμενος· καί δεξάμενος αὐτήν εἰς τάς ἁγίας αὐτοῦ χεῖρας, εἰσήει θυμιῶν τόν τε βασιλέα καί πᾶσαν τήν θεοφιλῆ μετά τῶν δύο αὐτοῦ μαθητῶν, μηδόλως ἐκθλιβείσης τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκός ἐν τῷ κατέχειν εἰς τάς ἁγίας αὐτοῦ χεῖρας τό πῦρ». Τό θαῦμα αὐτό καθώς καί ἡ ὅλη ἐμφάνιση τοῦ ὁσίου προκατέλαβε ὅλους τούς παρισταμένους, θετικά ὑπέρ τοῦ κομιζομένου αἰτήματος. Ὁλοκληρώνοντας ἐπιτυχῶς τήν ἀποστολή του, ὁ ὅσιος ἀπέπλευσε γιά τή Θεσσαλονίκη κομίζοντας μαζί του τά σχετικά αὐτοκρατορικά ἔγγραφα. Τήν μονή τῆς μετανοίας του ἔμελλε ὅμως μόνο ἀπό μακρυά νά ἀντικρύσει καθώς, μόλις τό πλοῖο παρέκαμψε

---

16. Ἀξίζει νομίζω νά δοῦμε πῶς περιγράφεται στό Βίο τοῦ ὁσίου Δαβίδ ἡ ἐνθουσιώδης ὑποδοχή του στήν Κωνσταντινούπολη. Τό ἀπόσπασμα λάβαμε ἀπό τό: *Βίος καί πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρός ἡμῶν Δαβίδ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκη* (Κώδ. Καυσοκαλυβίων 153 (φφ. 114α-118β): ...φθασάντων δέ εἰς τήν βασιλεύουσαν τῶν πόλεων, ἐν ἀκαρεῖ τοῦ χρόνου δῆλα καθέστι παρά τε τοῖς αὐτοκράτορσιν αὐτοῖς καί τῷ λοιπῷ λαῷ, τά περί τῆς παρουσίας τοῦ ὁσίου. Καί γνοῦσα ἡ θεοφιλεστάτη βασιλίς Θεοδώρα, ἐνθέως στέλλει Κουβικουλαρίους καί εἰσδέχεται αὐτόν κατ' ἰδίαν ἑτοιμάσασα δωμάτιον ἄξιον τοῦ Ὁσίου. Ὁ δέ βασιλεύς Ἰουστινιανός οὐκ ἦν κατά τό παρόν ἐν τῷ παλατίῳ... Ὡς οὖν ἐδέξατο τόν ὅσιον ἡ βασίλισσα Θεοδώρα, θεασαμένη τόν ἀγγελοειδή αὐτοῦ χαρακτῆρα καί τό λαμπρόν τῆς πολιᾶς, ἐξέστη ἡ διάνοια αὐτῆς, καί πεσοῦσα προσεκύνησεν αὐτῷ εὐχήν αἰτοῦσα λαβεῖν. Τοῦ δέ ὁσίου ἐπευξαμένου τῷ βασιλεῖ καί τῇ αὐγούστῃ καί παντί τῷ κόσμῳ, πάντες οἱ παρόντες ἐξέστησαν ἐπί τῇ θεωρίᾳ τοῦ ὁσίου, ἐξαιρέτως δέ ἡ αὐγούστα πάνυ εὐλαβῶς καί φιλοφρόνως ὥσπερ Ἄγγελον Θεοῦ ὑπεδέξατο τόν ὅσιον· προκυλινδουμένη τῶν ἁγίων αὐτοῦ ποδῶν, ἀγαλλιωμένη τῷ πνεύματι».

τό ἀκρωτήριο «ὅ ἔχει τήν ἐπωνυμίαν ὁ Ἔμβολος», τό σημερινό *Μεγάλο Καραμπουρνου* δηλαδή, ἄφησε τήν τελευταία του πνοή, μεταξύ τῶν ἐτῶν 535 καί 541 καί ἐτάφη στή μονή τῶν Ἀπροΐτων.

Μά καί οἱ δύο Θεσσαλονικεῖς ἀδελφοί ἅγιοι Κύριλλος καί Μεθόδιος[17], οἱ ἰσαπόστολοι καί φωτιστές τῶν Σλάβων, ἔμελλε νά συνδεθοῦν στενά μέ τήν πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας, κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 9ου αἰώνα. Ὁ ἅγιος Μεθόδιος ἐγκατέλειψε τό ἔτος 856 τό ὑψηλό ἀξίωμα τοῦ ἐπάρχου καί κοινοβίασε σέ μία μονή τοῦ ὄρους Ὄλυμπος τῆς Βιθυνίας. Περί τό ἔτος 859, κατόπιν πιέσεων τοῦ πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Φωτίου τοῦ Μεγάλου, ἀνέλαβε τήν ἡγουμενία τῆς μονῆς Πολυχρονίου, στά περίχωρα τοῦ Ὀλύμπου τῆς Βιθυνίας. Ὁ ἅγιος Κύριλλος μέ τή σειρά του, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ ὑψηλοῦ ἀξιωματούχου Θεοκτίστου, μετέβη στήν Κωνσταντινούπολη γιά νά συνεχίσει τίς σπουδές του στό ἐκεῖ πανεπιστήμιο, τό ὁποῖο μόλις εἶχε ἀναδιοργανωθεῖ καί λειτουργοῦσε στό παλάτι τῆς Μαγναύρας ὑπό τή διεύθυνση τοῦ Λέοντος τοῦ Μαθηματικοῦ, πού σχετιζόταν κι αὐτός μέ τή Θεσσαλονίκη, ἀφοῦ εἶχε διατελέσει ἀρχιεπίσκοπός της. Τό ἔτος 851 ἀναδείχθηκε καθηγητής τῆς φιλοσοφίας στό ἴδιο πανεπιστήμιο, θέση πού διατήρησε μέχρι τό 856, ὁπότε καί ἀποσύρθηκε στή μονή πού ζοῦσε ὁ ἀδελφός του, στή Βιθυνία. Ἀργότερα ὅμως ἐπέστρεψε στήν Κωνσταντινούπολη καί ἀνέλαβε διδασκαλία στήν Πατριαρχική Σχολή πού ἕδρευε στόν περίβολο τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Εἶναι ἐπίσης γνωστό ὅτι στήν Κωνσταντινούπολη προετοίμασαν οἱ δύο ἀδελφοί τήν ἱεραποστολή πού τούς ἀνέθεσαν ὁ αὐτοκράτορας Μιχαήλ Γ΄ καί ὁ Μέγας Φώτιος γιά τό φωτισμό τῶν Σλάβων, καί ἐκεῖ μετέφρασαν τά πρῶτα βιβλία στή γλαγολιτική γλώσσα.

* * *

Στή συνέχεια τῆς μελέτης μας, ἀναφερόμαστε σέ μεγάλες ὁσιακές μορφές τῆς εἰκονομαχικῆς καί μεταεικονομαχικῆς περιόδου, πού εἴτε κατευθύνονται στήν Κωνσταντινούπολη ἀπό τή Θεσσαλονίκη ἤ μέσω Θεσσαλονίκης εἴτε καταφθάνουν στή Θεσσαλονί-

---

17. Ἐνδεικτική βιβλιογραφία: Dvornik F., *Les legendes de Constantin et de Methode vues de Byzance*, Prague 1933. Ἀναστασίου Ἰω., *Βίος Κωνσταντίνου-Κυρίλλου, Βίος Μεθοδίου, Βίος Κλήμεντος*, Θεσσαλονίκη 1968. *Κυρίλλῳ καί Μεθοδίῳ τόμος ἑόρτιος ἐπί τῇ χιλιοστῇ καί ἑκατοστῇ ἐπετηρίδι*, Α΄, Β΄, Θεσσαλονίκη 1966, 1968. Χρήστου Π., *Κύριλλος καί Μεθόδιος, οἱ Θεσσαλονικεῖς φωτισταί τῶν Σλάβων*, Θεσσαλονίκη 1966. *Magnae Moraviae fontes historici*, τ. I-IV, Borno 1966-1971.Ταχιάου Αἰμ., *Κύριλλος καί Μεθόδιος οἱ ἐκ Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1989. Χρήστου Π., «Κύριλλος καί Μεθόδιος», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, τ. Α΄, ὅ.π. , 378-422, ὅπου καί πληρέστερη βιβλιογραφία.

κη ἀπό τή Βασιλεύουσα. Θά πρέπει δέ ἐδῶ νά σημειώσουμε ὅτι ὅπως προκύπτει ἀπό τίς διάφορες πτυχές τοῦ Βίου τους πού ἐξετάζουμε, ἡ θαλάσσια καί χερσαία ἐπικοινωνία μεταξύ τῶν δύο πόλεων, ἄν καί ἐνίοτε ὑπῆρχε προβληματική, ποτέ δέν φάνηκε νά διακόπηκε, ἐξαιρουμένων βεβαίως ληστρικῶν ἤ μεμονωμένων ἐπιδρομῶν ἀλλοφύλων.

Καί πρῶτα ἀναφερόμαστε στούς δύο μεγάλους Κωνσταντινουπολίτες τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 8ου καί τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ 9ου αἰώνα, ἁγίους Θεόδωρο καί Ἰωσήφ τούς αὐταδέλφους καί Στουδίτες. Ἡ μετά ζήλου προσήλωσή τους στούς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, τούς ὁδήγησε σέ σύγκρουση μέ τήν πολιτική καί ἐκκλησιαστική ἡγεσία τῆς αὐτοκρατορίας, μέ ἀφορμή τήν σφοδρή ἀντίδραση τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς Σακκουδίωνος στή «ζευξιμοιχίαν»τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου ΣΤ'. Ἀποτέλεσμα τῆς σύγκρουσης ἦταν ἡ διάλυση τῆς μονῆς αὐτῆς τῆς Βιθυνίας, ὅπου μόναζαν οἱ δύο ἀδελφοί καί ἡ ἐξορία τους στή Θεσσαλονίκη, τό ἔτος 797, ὅπου κλείσθηκαν σέ φυλακή.

Ὁ θεμελιωτής τοῦ στουδιτικοῦ μοναστικοῦ προτύπου καί ὁμολογητής τῆς ὀρθόδοξης πίστης ὅσιος Θεόδωρος Στουδίτης (εἰκ. 4, 5), σέ ἐπιστολή του πρός τόν θεῖο του καί ἱδρυτή τῆς μονῆς Σακκουδίωνος Πλάτωνα, ἀφηγεῖται τήν πορεία, τόσο τή δική του ὅσο καί τῶν συνεξόριστων πατέρων τῆς μονῆς Σακκουδίωνος, ἀπό τά Καθαρά τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στόν τόπο τῆς ἐξορίας τους, τή Θεσσαλονίκη. Στήν ἐπιστολή περιγράφει λεπτομερῶς τήν ἄφιξή τους στήν πόλη στίς 25 Μαρτίου τοῦ 797 καθώς καί τή θερμή ὑποδοχή πού τούς ἐπεφύλαξαν τόσο ὁ ὕπαρχος ὅσο καί ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης: «Πρῶτον προσευξαμένους ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ καί ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τῷ παρ' αὐτοῦ, ποιήσας εὐχήν ὁ ἁγιώτατος, ἐδέξατο καί κατησπάσατο ἡμᾶς, ὁμιλήσας ἡμῖν τά δέοντα καί παραυτά κρατήσας καί ἀναπαύσας διά τε λουτροῦ καί βρωμάτων». Ἔπειτα ἀπό δύο μέρες, οἱ ἐξόριστοι πατέρες τῆς μονῆς Σακκουδίωνος μέ τόν ἡγούμενό τους ὅσιο Θεόδωρο, ἐπισκέφθηκαν τό ναό τοῦ πολιούχου ἁγίου Δημητρίου γιά νά προσευχηθοῦν καί νά προσκυνήσουν τόν χαριτόβρυτο τάφο τοῦ Ἁγίου καί ἀπό ἐκεῖ ὁδηγήθηκαν στόν τόπο πού διέμεναν ἔγκλειστοι, χωρίς τή δυνατότητα τῆς μεταξύ τους ἐπικοινωνίας.

Μετά τήν ἀπομάκρυνση τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ' ἀπό τό θρόνο, οἱ ἅγιοι Θεόδωρος καί Ἰωσήφ, ἐλεύθεροι πλέον, ἐπανῆλθαν στή μονή τῆς Βιθυνίας, ἀλλά λόγω τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν μετέφεραν τή δραστηριότητά τους στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου τούς παραχωρήθηκε ἡ ἡμιέρημη, λόγω τῆς εἰκονομαχικῆς ἔριδας, μονή Στουδίου. Εἶναι γνωστό ὅτι ὁ ὅσιος Θεόδωρος, ὡς ἡγούμενος, κατέστησε τή μονή αὐτή τό σπουδαιότερο βυζαντινό μοναστικό κέντρο

μέ μεγάλη προσφορά στή σύνολη Ἐκκλησία.

Τέλη τοῦ ἔτους 806 ἤ ἀρχές τοῦ 807, ὁ Ἰωσήφ[18], ἐκλέχθηκε ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης (εἰκ. 6), θέση στήν ὁποία παρέμεινε γιά λίγο χρόνο (807-809), καθώς κατά τήν ἐπανεμφάνιση τοῦ παλαιοῦ ζητήματος τοῦ ἱερέως πού εἶχε ἱερολογήσει τόν γάμο τοῦ Κωνσταντίνου ΣΤ', τόσο ὁ ἅγιος Ἰωσήφ ὅσο καί ὁ ὅσιος Θεόδωρος τάχθηκαν ἐναντίον τῆς συμβιβαστικῆς πολιτικῆς τοῦ πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρου Α'. Ἔτσι ὁ μέν Ἰωσήφ ἀφοῦ ἐξέπεσε ἀπό τό μητροπολιτικό θρόνο τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ δέ Θεόδωρος ἀπό τήν ἡγουμενία τῆς μονῆς Στουδίου, ὑποχρεώθηκαν σέ ἐξορία στά Πριγκηπόννησα, τό ἔτος 809.

Ὁ ἅγιος Ἰωσήφ πάντως ἐπανῆλθε στό μητροπολιτικό θρόνο τῆς Θεσσαλονίκης γιά ἕνα μικρό πάλι χρονικό διάστημα, ἀπό τό 812 ὡς τό 815, ὁπότε ἐξορίστηκε ἀπό τόν εἰκονομάχο αὐτοκράτορα Λέοντα Ε' τόν Ἀρμένιο καί τελικά ἀπεβίωσε στήν ἐξορία. Ἀνάμεσα στά συγγράμματα -κυρίως ὑμνογραφικά ἔργα- γιά τά ὁποῖα ἐπίσης διακρίθηκε ὁ ἅγιος Ἰωσήφ, ἀναφέρονται δύο ἐκλεκτοί σέ ὕφος καί περιεχόμενο *Πανηγυρικοι Λόγοι* στούς πάτρωνες τῆς μητροπολιτικῆς του ἕδρας *Εἰς τόν ἅγιον Δημήτριον* τόν πολιοῦχο καί *Εἰς τον ἅγιον Νέστορα* τόν μαθητή του, πού ἐκφωνήθηκαν κατά τήν περίοδο τῆς ποιμαντορίας του στή Θεσσαλονίκη[19].

Ὁ ὅσιος Γρηγόριος ὁ Δεκαπολίτης[20] πού ἀναδείχθηκε σέ δεσπόζουσα ἐκκλησιαστική φυσιογνωμία τοῦ 9ου αἰώνα, λόγω κυρίως τῆς ἀναμίξεώς του στόν ὑπέρ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀγώνα, γεννήθηκε στό τέλος τοῦ 8ου αἰώνα στήν Εἰρηνούπολη τῆς Δεκαπόλεως τῆς Ἰσαυρίας. Στήν πορεία τῆς μετέπειτα μοναχικῆς του ζωῆς καί ἀφοῦ εἶχε γίνει μοναχός σέ μοναστήρι τῆς Δεκαπόλεως, στό ὁποῖο ἡγούμενος ἦταν ὁ θεῖος του Συμεών, ὁ Ὅσιος βρέθηκε στήν Ἔφεσο

---

18. Περί αὐτοῦ βλ. ἐνδεικτικά, Pargoire J., «Les oevreus de Saint Joseph de Thessalonique», *Échos d'Orient* 9 (1907), σ. 207- 210. Van de Vorst C, «La translation se Saint Théodore Studite et de Saint Joseph de Thessalonique», *Analecta Bollandiana* 32 (1913), σ. 27-62. Εὐστρατιάδου Σ., «Ἰωσήφ ὁ Στουδίτης ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης», *Μακεδονικα* 2 (1941-1952), σ. 25-88. Φυτράκη Α., *Ἰωσηφ ὁ ὑμνογράφος και Ἰωσηφ ὁ Στουδίτης*, Ἀθῆναι 1970.

19. Χρήστου Π., «Ἰωσήφ ὁ Στουδίτης», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1996, σ. 350.

20. Περί αὐτοῦ βλ., Ἰωάννου Θ., «Βίος ὁσίου Γρηγορίου Δεκαπολίτου», *Μνημεῖα Ἁγιολογικα*, Βενετια 1884, σ. 129-164. Dvornic F., *Vie de Saint Gregoire le Décapolite et les Slaves Macédoniens au IX siécle*, Paris 1926. Mango C., «On rereading the Life of St. Gregory the Decapolite», *Βυζαντινά* 13, 1 (1985), σ. 635-646. Τσορμπατζόγλου Γ., «Γρηγόριος ὁ Δεκαπολίτης», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, τ. Α', ὅ.π., σ. 144-148.

ἀπ᾽ ὅπου προσπάθησε νά φθάσει στήν Κωνσταντινούπολη. Προτίμησε ὅμως νά παραμείνει στήν Προκόννησο τοῦ Βοσπόρου, καθώς στή Βασιλεύουσα ἐμαίνετο ἀκόμη ἡ αἵρεση τῶν εἰκονομάχων. Στό *Βίο* του περιγράφεται διεξοδικά τό ταξίδι του μέ πλοῖο στή Θεσσαλονίκη μέσω Αἴνου καί Χριστουπόλεως.

Μετά ἀπό ἕνα βραχύ χρονικό διάστημα παραμονῆς του στή Θεσσαλονίκη, ὁ ὅσιος Γρηγόριος ἀναχώρησε γιά τή Ρώμη, ἀπ' ὅπου ὅμως ἐπέστρεψε στήν πόλη τοῦ ἁγίου Δημητρίου γιά νά ἐγκατασταθεῖ τελικά σ' ἕνα κελλί «πρός τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Μηνᾶ μονήν ποιησάμενος». Τά πλούσια πνευματικά του χαρίσματα, ἀνέδειξαν τόν ὅσιο Γρηγόριο σέ περιζήτητο πνευματικό ὁδηγό. Δέν ἄργησε δέ νά δημιουργηθεῖ ἕνας ἀξιόλογος πυρῆνας μαθητῶν του, πού ἐγκαταστάθηκαν γύρω ἀπό τό ναό τοῦ ἁγίου Μηνᾶ. Σ' ἕνα ταξίδι του στήν Κωνσταντινούπολη φιλοξενήθηκε ἀπό τόν μετέπειτα βιογράφο του Διάκονο Ἰγνάτιο καί ἐπισκέφθηκε τό μοναστικό κέντρο τοῦ Ὀλύμπου τῆς Βιθυνίας. Ἐπανακάμπτοντας στή Θεσσαλονίκη σχετίστηκε πνευματικά μέ τόν νεαρό τότε ἅγιο Ἰωσήφ τόν Ὑμνογράφο, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἀργότερα, μετά τήν κοίμηση τοῦ ὁσίου Γρηγορίου, συνέθεσε *Ἀκολουθία* καί *Κανόνα* πρός τιμήν του. Περί τό ἔτος 840, ὁ Γρηγόριος ἀναχώρησε μαζί μέ τόν Ἰωσήφ ὁριστικά γιά τήν Κωνσταντινούπολη μετά ἀπό πρόσκληση τοῦ θείου Συμεών, ὁ ὁποῖος ἐκρατεῖτο δέσμιος ἐκεῖ, λόγω τῆς ἀντιεικονομαχικῆς του δράσης. Ἕνα χρόνο μετά, καί ἀφοῦ ἀγωνίστηκε ἐνεργά στήν προάσπιση τῆς Ὀρθοδοξίας ἡ ὁποία ἐπλήττετο ἀπό τούς εἰκονομάχους, «τήν τιμίαν αὐτοῦ ψυχήν τῷ Θεῷ ἐναπέθετο».

Ὁ Ἑλληνοσικελός ὅσιος Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος[21] (εἰκ. 7), εἶχε φθάσει ἀπό τή Σικελία σέ ἡλικία μόλις 15 ἐτῶν στή Θεσσαλονίκη, ὅπου κοινοβίασε στήν περίφημη μονή Λατόμου, θέτοντας τόν ἑαυτό του κάτω ἀπό τήν πνευματική καθοδήγηση τοῦ ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου. Μετά ἀπό ἐννέα χρόνια ἀσκητικῆς διαβίωσης στή μονή, ἀκολούθησε -ὅπως εἴδαμε παραπάνω- τόν Γέροντά του στήν Κωνσταντινούπολη, τό ἔτος 840, ὅπου ἐγκαταστάθηκε στή μονή Ἀντύπα. Στή Βασιλεύσα ὅμως παρέμεινε μόνο ἕνα χρόνο, καθώς

21. Ἐνδεικτική βιβλιογραφία: Παπαδόπουλου Κεραμέως Ἀ., «Θεοφάνης ὁ Σικελός», *Byzantinische Zeitschrift* 9 (1900), σ. 370-378. Ξύδη Θ., *Ἰωσήφ ὁ ὑμνογράφος*, Ἀθῆναι 1955. Φυτράκη Ἀ., *Ἰωσήφ ὁ ὑμνογράφος καί Ἰωσήφ ὁ Στουδίτης*, Ἀθῆναι 1970. Τωμαδάκη Εὐτ., *Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος. Βιος καί ἔργον*, Ἀθῆναι 1971. Schiro G., *Analecta hymnica Graeca*, I-XII, Roma 1966-1978. Colonna M.-E., «Biografie di Giuseppe Innografo», *Annali Faculta Lettere Napoli* 3 (1953), σ. 105-112. Hillier R., «Joseph the Hymnographer and Mary the Gate», *Journ. Theol. Stud.* 36 (1985), σ. 311-320. Χρήστου Π., «Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, τ. Α, ὅ.π., σ. 358-365.

μετέβη ὡς ἀπεσταλμένος τῶν διωκομένων Ὀρθοδόξων τῆς πόλης στή Ρώμη, γιά διαβουλεύσεις ἐπί τοῦ θέματος τοῦ διωγμοῦ ἀπό τούς εἰκονομάχους. Δέν κατάφερε ὅμως νά ὁλοκληρώσει την ἀποστολή του, καθώς, ταξιδεύοντας μέ πλοῖο γιά τή Ρωμη, Ἄραβες πειρατές τόν κράτησαν αἰχμάλωτο στήν Κρητη. Μετά τήν ἀπελευθερωσή του, ἐπανῆλθε, πάλι μέσω Θεσσαλονίκης, στήν Κωνσταντινουπολη, τό 843· βρῆκε ὅμως κεκοιμημένο τό Γέροντα του ὅσιο Γρηγόριο Δεκαπολίτη, ἀλλά καί τίς ἱερές εἰκόνες ἀναστηλωμένες, μετά τή νίκη τῆς Ὀρθοδοξίας. Τό ἔτος 850 ἀνήγειρε στήν Κωνσταντινουπολη μονή πρός τιμήν τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου, ὅπου ἀπεθεσε τά λείψανα τοῦ Ἀποστόλου πού εἶχε φέρει μαζί του ἀπό τή Θεσσαλονίκη, καθώς καί τό σκήνωμα τοῦ ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου.

Ὁ Νικηφόρος Ξανθόπουλος, κατατάσσει τον ὑμνογραφο ὅσιο Ἰωσήφ μεταξύ τῶν δώδεκα καλύτερων ποιητῶν τῆς μετά τό Ρωμανό τό Μελωδό ἐποχῆς. Ἄλλωστε ἀπό τήν Ἐκκλησία τοῦ ἀποδόθηκε ὁ τίτλος τοῦ κατ' ἐξοχήν Ὑμνογράφου. Θεωρεῖται ὁ τελευταῖος Ἰταλιώτης Ἕλληνας πού ἀνέπτυξε τήν ποίησή του σέ στενό συνδεσμο μ᾽ ἐκείνην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σέ ἀντιθεση μέ τούς μεταγενεστέρους του πού ὑμνογράφησαν αὐτοτελῶς.

Ἀνάμεσα στούς ἑκατοντάδες Κανόνες πού συνεθεσε ὁ ὅσιος Ἰωσήφ εἶναι καί οἱ ὀκτώηχοι κανόνες στόν ἅγιο Δημήτριο τόν Θεσσαλονικέα καθώς καί ὁ κανόνας τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσιου Πετρου τοῦ Ἀθωνίτου, τοῦ ἀπό Σχολαρίων (9ος αἰ.), που συνταχθηκε τήν περίοδο 831-841[22]. Πιστεύουμε ὅτι ὁ ὅσιος Ἰωσηφ ἀφιέρωσε ἑναν του κανόνα στόν πρῶτο αὐτό Ἁγιορείτη ὅσιο, καί μάλιστα ἐλαχιστο χρονικό διάστημα μετά τήν ὁσιακή κοίμηση τοῦ δευτερου στήν ἔρημο τῶν Καυσοκαλυβίων, καθώς συνάντησε στό *Βιο* τοῦ ὁσίου Πέτρου ἕνα κοινό ἀλλά καθοριστικό γιά τήν ἰδια του τή ζωή συμβάν: τήν αἰχμαλωσία τους ἀπό τούς Ἄραβες καί τήν ἐπακόλουθη ἀπελευθέρωσή τους, ἔπειτα ἀπό τήν θαυματουργική ἐπέμβαση τοῦ κοινοῦ τους προστάτη, ἁγίου Νικολάου Μύρων. Καί οἱ δυο ἄλλωστε ἅγιοι συνδέονται μέ τήν Κωνσταντινούπολη καθώς ὁ μεν ὁσιος Πέτρος γεννήθηκε καί σπούδασε σ' αὐτήν, ὁ δέ ὅσιος Ἰωσήφ, ἐδρασε ἐπί δεκαετίες σ' αὐτήν καί ἐκοιμήθη[23].

Ὁ ὅσιος Ἱλαρίων ὁ Γεωργιανός[24], γεννήθηκε τό 822 στήν Καχε-

22. Papachryssanthou D., «L'office ancien de Saint Pierre l' Athonite», *Analecta Bollandiana* 88 (1970), σ. 27-41.

23. Μάλιστα ἡ χρονική περίοδος τῆς δράσης τοῦ ὁσίου Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου († 885) μᾶς βοηθάει στήν ἀκριβέστερη χρονολόγηση τοῦ Βίου τοῦ ὁσίου Πέτρου.

24. Ἐνδεικτική βιβλιογραφια: Bernadette M., «La Pénégrination du moine géorgien Hilarion au IXe siècle», *Bedi Kartlisa. Revue de Kartvélologie* 39 (Paris 1981). Peeters P., «Hilarion d' Ibérie», *Analecta Bollandiana* 32 (1913), σ. 236-269. «Histoires monastiques

θία τῆς Ἰβηρίας, καί σέ ἡλικία μόλις ἕξι ἐτῶν ἀφιερώθηκε σέ μονή τῆς περιοχῆς τῆς Τυφλίδας. Τό ἔτος 847, ἀποζητῶντας τήν ἡσυχία πού ἀπώλεσε καθώς λόγω τῆς ὑψηλῆς του πνευματικότητας ἀπέκτησε μεγάλη φήμη, ἀναχώρησε γιά τά Ἱεροσόλυμα. Ἐπέστρεψε ὅμως ἀργότερα στήν πατρίδα του ὅπου ἵδρυσε πολλές μονές τίς ὁποιες ὀργάνωσε σύμφωνα μέ τό κοινοβιακό πρότυπο. Ἀποφεύγοντας τίς τιμές, ἀναχώρησε γιά τήν Κωνσταντινούπολη κι ἀπ' ἐκεῖ γιά τό μοναστικό κέντρο τοῦ Ὀλύμπου τῆς Βιθυνίας, ὅπου παρέμεινε ἀσκούμενος ἐπί πέντε ἔτη, καί στή συνέχεια ἐπανῆλθε στήν Κωνσταντινούπολη γιά προσκυνηματικούς λόγους. Ἀναχωρῶντας στή συνέχεια γιά τή Ρώμη, ἔφθασε ὕστερα ἀπό ὁδοιπορία δεκατεσσάρων ἡμερῶν στή Θεσσαλονίκη. Ἐκεῖ ἐκπλήρωσε τόν πρωταρχικό σκοπό τῆς ἐκεῖ ἱεραποδημίας του, νά προσκυνήσει δηλαδή τόν "θεοπάροχο" τάφο καί τόν περικαλῆ ναό τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἐνῶ συνάμα θεράπευσε θαυματουργικά ἕναν κηπουρό.

Στή Ρώμη παρέμεινε δύο χρόνια καί στή συνέχεια ἀποφάσισε νά ἐπιστρέψει στήν Κωνσταντινούπολη. Περνῶντας ὅμως πάλι ἀπό τή Θεσσαλονίκη, πραγματοποίησε ἕνα ἀκόμη θαῦμα, θεραπεύοντας τό ἄρρωστο παιδί μιᾶς ὑπηρέτριας. Λόγω τοῦ θαύματος αὐτοῦ ἡ φήμη του διαδόθηκε σ' ὁλόκληρη τήν πόλη καί ἔφθασε στόν ἔπαρχό της πού τόν κάλεσε καί τόν παρακάλεσε νά παραμείνει στή Θεσσαλονίκη. Ὑπακούοντας στήν παράκληση αὐτή, ὁ Ὅσιος ἐπέλεξε μία τοποθεσία ἐντός τῶν τειχῶν, πιθανότατα στό ἀνατολικό μέρος τῆς πόλης, ὅπου ἀνήγειρε ναό καί μονή, περί τό ἔτος 870, επιτελῶντας σπουδαῖο πνευματικό ἔργο, ἐξαιρετικά ἐποικοδομητικό γιά τούς Θεσσαλονικεῖς. Ἐκοιμήθη στή μονή πού ἵδρυσε, τό ἔτος 875, ἐπί τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου Α' τοῦ Μακεδόνος. Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν του ὁ αὐτοκράτορας σχετικές ἐπιστολές ἀπό τόν ἔπαρχο καί τόν ἀρχιεπίσκοπο τῆς Θεσσαλονίκης, πού μιλοῦσαν γιά τήν ἁγιότητα τοῦ ὁσίου Ἱλαρίωνος καί τά θαύματα πού ἐπιτελοῦσε τό ἱερό του λείψανο, διέταξε τή μετακομιδή του στήν Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ, τό σκήνωμά του ἐναποτέθηκε τελικά στή γεωργιανή μονή τοῦ Ρωμανοῦ. Περιηγητές, τέλος, τοῦ 19ου αἰώνα, ἀναφέρουν ὅτι στό ναό τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, στή Θεσσαλονίκη, σωζόταν ψηφιδωτή παράσταση τοῦ ὁσίου, μέ τήν ἐπιγραφή «Ἱλαρίων ὁ Ἴβηρ».

Μερικές δεκαετίες ἀργότερα, ὁ Ἑλληνοσικελός ὅσιος Ἠλίας ὁ Νέος (823-903)[25], μία ἀπό τίς λαμπρότερες μορφές τοῦ βυζαντινοῦ

---

géorgiennes», *Analecta Bollandiana* 36-37 (1917-1919), σ. 9. Menthon B., *L' Olympe de Bithynie. Ses Saints, ses couvents, ses sites*, Paris 1935, σ. 193-196. Πασχαλίδη Σ., «Ἱλαρίων ὁ Ἴβηρ», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, τ. Α', ὅ.π., σ. 318-323, ὅπου καί πλήρης βιβλιογραφία.

25. Ἐνδεικτική βιβλιογραφία: Ἀνωνύμου μοναχοῦ, *Βίος καί πολιτεία τοῦ ὁσίου*

μοναχισμοῦ, ἀποφάσισε, ἄν καί βρισκόταν σέ γεροντική ἡλικία, νά ταξιδεύσει ἀπό τή μονή του, πού βρισκόταν στό Ρήγιο τῆς Καλαβρίας, στήν Κωνσταντινούπολη, ἀνταποκρινόμενος σέ σχετική πρόσκληση τοῦ αὐτοκράτορα Λέοντα ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ. Προέβλεψε ὡστόσο ὅτι δέν ἐπρόκειτο ποτέ νά φθάσει στή Βασιλεύουσα. Φθάνοντας στή Ναύπακτο, πληροφορήθηκε μία εἴδηση πού εἶχε διαδοθεῖ παντοῦ, ὅτι δηλαδή ὁ στόλος τῶν Ἀγαρηνῶν τῆς Συρίας ἐπρόκειτο νά ἐπιτεθεῖ ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὅμως ὁ Ὅσιος μέ τό διορατικό καί προορατικό χάρισμα πού εἶχε, ἐπιβεβαίωσε ὅτι πράγματι «κατά τοῦ Βυζαντίου ὥρμησαν οἱ Ἰσμαηλίτες καί πρός ἐκείνην τήν πόλιν τήν πορείαν ποιοῦνται, ἀλλά μεσοπορήσαντες τόν Ἑλλήσποντον ἀναστρέψουσιν καί τόν Ἰλλυριόν ἀναδραμόντες κόλπον[26], τήν Θεσσαλονικέων πορθήσωσι»[27]. Μέ αὐτόν τόν τρόπο ὁ ὅσιος προέβλεπε τήν πρώτη ἅλωση τῆς πόλης, ἡ ὁποία ἔμελλε νά συμβεῖ ἀπό τούς πειρατές τοῦ ἐξωμότη Λέοντα Τριπολίτου, τόν Ἰούλιο τοῦ 904, ἕνα ἔτος μετά τήν κοίμηση τοῦ Ὁσίου.

Διερχόμενος ἀπό τή Θεσσαλονίκη κατέλυσε στό ναό τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, πού βρισκόταν ἐκτός τῶν τειχῶν τῆς πόλης. Ὅταν τήν ἑπόμενη μέρα ἐπισκέφθηκε τό ναό τοῦ «καλλινίκου μάρτυρος Δημητρίου», εὑρισκόμενος μπροστά στό ἱερό κιβώριο τοῦ ἁγίου, ἀναστέναζε στενοχωρημένος, προβλέποντας τή συμφορά πού ἔμελλε νά δεχθεῖ ἡ πόλη. Ἀμέσως ὅμως μετά, ἐπιδεινώθηκε ἡ κατάσταση τῆς ὑγείας του καί τελικά ἐκοιμήθη τόν Αὔγουστο τοῦ 903, δίνοντας λίγο πρίν ἐντολή στόν ὑποτακτικό τρυ Δανιήλ νά μεταφέρει τή σωρό του στή μονή του καί ὄχι στήν Κωνσταντινούπολη. Τό σκήνωμα τοῦ ὁσίου Ἠλία ἀποτέθηκε στό ναό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου παρέμεινε γιά δέκα μῆνες. Ὅταν ἀργότερα ἀνοίχθηκε ὁ τάφος του, τό σκήνωμα βρέθηκε ἀκέραιο καί μυροβλῦζον, γεγονός πού προκάλεσε τήν ἐντολή τοῦ αὐτοκράτορα ὅπως αὐτό μεταφερθεῖ ἀπό

πατρός ἡμῶν Ἠλία τοῦ Νέου καί ἡ Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου, ποίημα Προκοπίου (ἐπιμέλεια Κοσμᾶ μοναχοῦ), Ἀθήνα 1993. Rossi Taibli G., *Vita di Sant' Elia il Giovane*, [Instituto Siciliano di Studi Bizantini e neoellenici. Testi e Monumenti. Vite dei santi Siciliani III], Palermo 1962. Russo F., «Elia di Enna», *Bibliotheca Sanctorum* IV (1964), σ. 1043-1405. Yannopoulos P., «La Grèce dans la Vie de S. Élie le Jeune et dans celle de S. Élie le Spéléote», *Byzantion* 65 (1994), σ. 193-221. Πασχαλίδη Σ., «Ἡλίας ὁ Νέος», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, τ. Α', ὅ.π., σ. 257-266, ὅπου καί πλήρης βιβλιογραφία.

26. Ὡς Ἰλλυρικό κόλπο θά πρέπει νά ἐννοήσουμε τό σημερινό Αἰγαῖο πέλαγος, ἀφοῦ τήν ἐποχή ἐκείνη, ὁ σημερινός Ἑλλαδικός χῶρος ὑπήγετο στό θέμα τοῦ Ἰλλυρικοῦ.

27. Ἀνωνύμου μοναχοῦ, *Βίος καί πολιτεία τοῦ ὁσίου Πατρός ἡμῶν Ἠλία τοῦ Νέου*, ὅ.π., σ. 187.

τή Θεσσαλονίκη στήν Κωνσταντινούπολη. Κατά παρόδοξο ὅμως τρόπο, ὁ ἐντεταλμένος γιά τή μεταφορά τοῦ λειψάνου, ἀκολούθησε ἀντίστροφη πορεία, μεταφέροντάς το τελικά στήν Καλαβρία, ὅπου ἐπιτελοῦσε πλῆθος θεραπειῶν. Ὁ ἴδιος μάλιστα ὁ αὐτοκράτορας, δώρησε στή μονή τοῦ ὁσίου Ἡλία, μεγάλη κτηματική περιουσία.

Ὁ ὅσιος Φώτιος ὁ Θεσσαλός[28], πού ἤκμασε κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 10ου αἰώνα καί τίς ἀρχές τοῦ 11ου, ὑπῆρξε κτίτορας τῆς βασιλικῆς μονῆς τοῦ Ἀκαπνίου καί μία δεσπόζουσα φυσιογνωμία στό πνευματικό περιβάλλον τῆς Θεσσαλονίκης. Στό *Ἐγκώμιό* του πρός τόν ὅσιο Φώτιο, ὁ ἀνώνυμος συντάκτης του, ἀναφέρει ὅτι ὁ ὅσιος φθάνοντας στή «βασιλίδα ταῖς ἑκατέρωθεν πόλεσι» Θεσσαλονίκη κοινοβίασε σέ μία μικρή μονή ἐντός τῶν τειχῶν, στήν περιοχή τῆς Ἀκροπόλεως, πού ἐτιμᾶτο στούς ἁγίους Ἀναργύρους, καί ὑποτάχθηκε στόν «ἱερό» Βλάσιο, πού εἶχε φήμη μεγάλου ἀσκητή. Ὁ Βλάσιος κλήθηκε ἀπό τόν Ρωμανό Β΄ (959-963) στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου καί ἔφθασε συνοδευόμενος ἀπό τόν ὑποτακτικό του ὅσιο Φώτιο. Ἐκεῖ κατέστη πνευματικός πατέρας τοῦ αὐτοκράτορα. Τέλεσε μάλιστα ὁ ἴδιος τή βάπτιση τοῦ βασιλόπαιδος, Βασιλείου Β΄, δίνοντάς του προορατικά τό ὄνομα Βασίλειος. Στήν ἱερή αὐτή τελετή παρευρισκόταν καί ὁ ὅσιος Φώτιος, τόν ὁποῖο ὁ Βλάσιος ὑπέδειξε ὡς τό κατάλληλο πρόσωπο γιά τήν περιφορά τοῦ βρέφους ὡς τόν κοιτώνα του, μέ τήν συνοδεία ψαλμωδιῶν. Ἀργότερα ὁ Φώτιος, ποθῶντας τήν ἀγαπημένη του ἡσυχία, ἐπέστρεψε στή Θεσσαλονίκη, ὅπου στίς ὑπώρειες τοῦ Χορταΐτου (σημερινοῦ Χορτιάτη) ἔκτισε πέτρινη καλύβη καί ἀγωνιζόταν ἀσκητικά. Οἱ ἐπιδρομές ὅμως τῶν Βουλγάρων προκάλεσαν μεγάλη ἀστάθεια καί ἀπέκοψαν τήν ἐπικοινωνία τῆς Θεσσαλονίκης μέ τήν Κωνσταντινούπολη. Ἡ δυσάρεστη αὐτή κατάσταση προκάλεσε τήν ἐναντίον τους ἐκστρατεία τοῦ Βασιλείου Β΄, τό ἔτος 986· ἐκστρατεία ἡ ὁποία εἶχε ὅμως ἀρνητική ἔκβαση. Τότε ὁ Βασίλειος κατευθύνθηκε στή Θεσσαλονίκη, ὅπου ἀναζήτησε τόν ἀσκητή Βλάσιο. Ἀφοῦ πληροφορήθηκε ὅτι ὁ ἱερός Βλάσιος δέν ζοῦσε πιά, ἀναζήτησε τόν μαθητή του, ὁ ὁποῖος τόν εἶχε κρατήσει στά χέρια του κατά τή βάπτισή του. Τελικά, ὅταν πληροφορήθηκε τόν τόπο πού ἀσκήτευε ὁ ὅσιος Φώτιος, τόν κάλεσε ἐπειγόντως νά τόν συναντήσει. Ἀπό τότε ὁ αὐτοκράτορας κράτησε κοντά του τόν Ὅσιο, ὄχι μόνο στή Θεσσαλονίκη ἀλλά καί κατά τίς ἐκστρατεῖες του, ὥστε μέ τόν τρόπο αὐτό «ὁ μέν βασιλεύς ὅπλοις ἀμυντηρίοις, ὁ δέ Φώτιος λόγοις εὐκτηρίοις τούς ἐναντίους ἀμύνονται». Μετά τήν

---

28. Περισσότερα περί αὐτοῦ βλ. Πασχαλίδη Σ., «Φώτιος ὁ Θεσσαλός», *Τό Ἁγιολόγιον τῆς Θεσσαλονίκης*, τ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 277-282, ὅπου καί πλήρης βιβλιογραφία.

νικηφόρα γιά τόν Βασίλειο ἔκβαση τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων κατά τῶν Βουλγάρων, περί τό 1017/8, ὁ ὅσιος Φώτιος ἐπέστρεψε στή Θεσσαλονίκη ὅπου τιμήθηκε ἀπό τούς Θεσσαλονικεῖς «ὡς αὐτός τῆς τῶν βαρβάρων ἀπονοίας καθαιρέτης γενόμενος».

Τέλος, ὁ ὅσιος Εὐθύμιος ὁ Νέος (εἰκ. 8), τοῦ ὁποίου τόν *Βίο*[29] ἔγραψε ὁ μαθητής του Βασίλειος Β΄ Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, εἶχε φροντίσει ὥστε ἡ μονή τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέα, τό «μέγα Μοναστήριον», πού εἶχε ἱδρύσει ὁ ἴδιος τό 871 στίς Περιστερές τῆς Θεσσαλονίκης, νά χαρακτηρισθεῖ ἀπό τόν αὐτοκράτορα ὡς βασιλική (πρίν τό 897), ἀπολαμβάνοντας ὅλα τά συναφῆ προνόμια· κάτι πού ἐπαναβεβαιώνεται καί σέ ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 911 καί 943. Τά προνόμια αὐτά ἀναγνώρισε μεταξύ τῶν ἐτῶν 944-959 καί ὁ Κωνσταντῖνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος, μέ ἔγγραφο μέ τό ὁποῖο ἀπαγόρευε τήν ἀνάμιξη τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης στά ἐσωτερικά τῆς μονῆς Περιστερῶν. Ἀργότερα, τό 964-965, ὁ αὐτοκράτορας Νικηφόρος Φωκᾶς προσάρτησε τή μονή πού ἵδρυσε ὁ ὅσιος Εὐθύμιος στή Μεγίστη Λαύρα τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Σύμφωνα ὅμως μέ τή θέληση τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Λαύρας, ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, ἡ μονή τῶν Περιστερῶν παρέμεινε ἐλεύθερο μοναστήρι ἕως τήν κοίμηση τοῦ ἡγουμένου της Στεφάνου, ὁπότε καί κατέστη μετόχι τῆς Λαύρας: «εἶτα [ὁ ὅσιος Ἀθανάσιος] καί τήν ἐν Θεσσαλονίκῃ μονήν ἐπιδόσεως προσετίθει τρόπῳ, ἣ μέγα παρ᾽ αὐτοῖς ἔστι τε καί ὀνομάζεται μοναστήριον». Καί μιά πού ἀναφέραμε τόν Νικηφόρο Φωκᾶ, μποροῦμε νά προσθέσουμε γιά τό θέμα πού μᾶς ἐνδιαφέρει ὅτι τό ἔτος 964, μέ χρυσόβουλλό[30] του δώρησε, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτη -ἀνάμεσα σέ ἄλλα- τήν τιμία κάρα τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀλεξάνδρου Πύδνης τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἡ ὁποία φυλασσόταν στήν Κωνσταντινούπολη, στό αὐτοκρατορικό παρεκκλήσιο.

---

29. *Bibliothecae Hagiographicae Graecae* 655. L. Petit, «Vie et l` office se Saint-Euthyme le Jeune», *Revue de l` Orient Chrétien* 8 (1903), σ. 155-205 [ἀναδημ. *Bibliothèque Hagiographique Orientale* 5, Paris 1904, σ. 14-51] Papachryssanthou D., «La vie de Saint Euthyme le Jeune et la Metropole de Thessalonique a la fin du IXe et au début du Xe siècle», *Revue des Études Byzantines* 32 (1974), σ. 225-245. Ἁγίου Βασιλείου Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, *Βίος καί Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου καί Θεοφόρου Πατρός ἡμῶν Εὐθυμίου τοῦ Νέου τοῦ ἐν Ἄθῳ, Βραστάμοις καί Περιστεραῖς ἀσκήσαντος*, (μετάφραση καί ἐπιμέλεια ὑπό Χαρίτονος ἱερομονάχου) ἐκδ. Ἄθως, Ἀθήνα 2008. Μαυροπούλου-Τσιούμη Χ., «Ὁ ὅσιος Εὐθύμιος ὁ Νέος καί τό ἔργο του στό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα τῆς Περιστερᾶς», *Πρακτικά ΙΖ΄ Διεθνοῦς Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου: Οἱ Ἅγιοι τῆς Θεσσαλονίκης. Β΄. Ἱ. Μ. Βλατάδων, 6-8 Νοεμβρ. 2003*, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 291-306.

30. *Actes de Lavra*, ἔκδ. P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos, D. Papachryssanthou [Archive de l'Athos V], Paris 1, 1970.

Συμπεράσματα

Ἀπό τίς μαρτυρίες τῶν ἁγιολογικῶν κειμένων πού παραθέσαμε, προκύπτει συμπερασματικά, ὅτι οἱ ἅγιοι τῆς περιόδου αὐτῆς, παρά τούς προβλεπόμενους κινδύνους (ληστεία, πειρατεία) καί τίς ἐχθρικές ἐπιδρομές, πραγματοποιοῦσαν τά ταξίδια τους μέ σχετική εὐκολία. Διαπιστώνεται ἐπίσης ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη, ἐκτός ἀπό ἀσκητική παλαίστρα τῶν μεγάλων αὐτῶν μορφῶν τοῦ βυζαντινοῦ μοναχισμοῦ κατά τήν ἐξεταζόμενη περίοδο, ἀπετέλεσε κομβικό σημεῖο καί στά ταξίδια τους ἀπό ἤ πρός τήν Κωνσταντινούπολη. Ἀλλά καί γενικότερα, ἡ Θεσσαλονίκη στάθηκε σταυροδρόμι στήν χερσαία καί θαλάσσια ἐπικοινωνία μεταξύ τοῦ ἀνατολικοῦ καί δυτικοῦ τμήματος τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, κάτι πού τήν χαρακτήριζε ἤδη ἀπό τά ρωμαϊκά χρόνια, λόγω τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ.

Οἱ μαρτυρίες στίς ὁποῖες ἀναφερθήκαμε παρουσιάζουν ἐξαιρετικό ἐνδιαφέρον, τόσο γιά τίς βιογραφικές καί τοπογραφικές πληροφορίες πού μᾶς παρέχουν γιά τή Θεσσαλονίκη καί τήν Κωνσταντινούπολη, τίς εἰδήσεις γιά τήν ἐπικοινωνία μεταξύ τῶν δύο πόλεων καί τούς λόγους γιά τούς ὁποίους γίνονταν τά ταξίδια αὐτά, γιά τό ὑψηλό ἐπίπεδο τῆς πνευματικῆς σχέσης τῶν πιστῶν τῶν δύο πόλεων μέ τούς ἁγίους τοῦ Θεοῦ καθώς καί γιά τήν εἰλικρινῆ εὐλάβεια πού καλλιεργοῦσαν ἀκόμη καί αὐτοκράτορες πρός αὐτούς.

Ἀπό τούς ἁγίους πού προέρχονταν ἀπό τή Θεσσαλονίκη ἤ ἦταν διερχόμενοι μέσω αὐτῆς, κάποιοι μεταβαίνουν στήν Κωνσταντινούπολη γιά νά συνεχίσουν τίς σπουδές τους, κάποιοι ἄλλοι καταφθάνουν ἐκεῖ ἔχοντας ἀναλάβει ὑψηλή διπλωματική ἀποστολή, ἄλλοι τήν ἐπισκέπτονται κατόπιν προσκλήσεως εἴτε βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων εἴτε ἄλλων ἀξιωματούχων, ἄλλων οἱ ἱερές εἰκόνες ἤ τά ἱερά λείψανα ἀποτελοῦσαν πηγή εὐλογίας καί ἁγιασμοῦ γιά τούς πιστούς Κωνσταντινουπολίτες, ἐνῶ ἄλλων ἁγίων πού προέρχονταν ἀπό τή Θεσσαλονίκη ἡ ἴδια ἡ φυσική τους παρουσία σέ ἐκστρατεῖες τῶν αὐτοκρατόρων, ἐνίσχυε τούς τελευταίους στούς ἀμυντικούς τους πολέμους ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

Καταδείχθηκε ἐπιπροσθέτως, καί ἐλπίζουμε ἐπαρκῶς, ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε καταστεῖ ἕνα ἀπό τά σημαντικότερα προσκυνηματικά κέντρα τοῦ ὀρθόδοξου κόσμου, ἀφοῦ φιλοξενοῦσε τόν τάφο τοῦ Μεγαλομάρτυρα Ἁγίου Δημητρίου, τοῦ ὁποίου τά θαύματα, ἀπό τήν πρωτοβυζαντινή ἀκόμη περίοδο, εἶχαν γίνει γνωστά στόν πιστό λαό τῆς Βασιλεύουσας πόλης καί εἶχαν προσελκύσει τό ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον καί τήν εὐλάβεια τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καί ἄλλων ἀξιωματούχων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

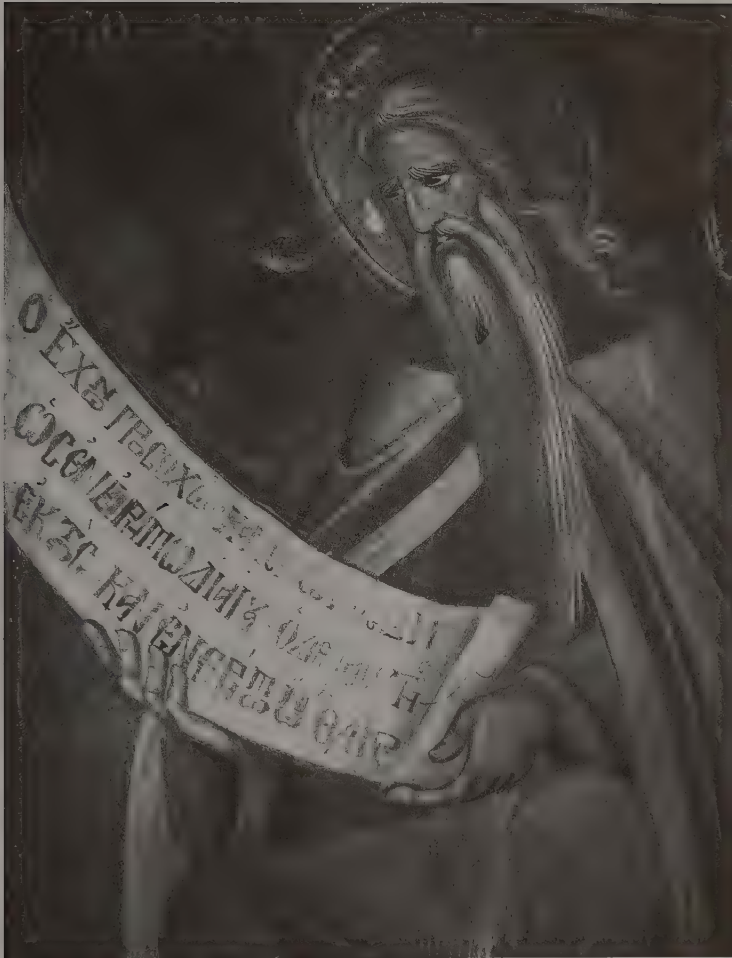
Οἱ διά τῶν ἁγίων σχέσεις τῆς θεοφρούρητης πόλης Θεσσαλονίκης μέ τό κέντρο τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἔμελλε νά ἐνδυναμωθοῦν ἀκόμη περισσότερο κατά τήν ἀκόλουθη ὑστεροβυζαντινή περίοδο, κυρίως κατά τόν 14ο αἰώνα, ὅταν μεγάλοι Θεσσαλονικεῖς ἤ Κωνσταντινουπολίτες Ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι μεσουράνησαν πρῶτα στό πνευματικό στερέωμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί εἶχαν προετοιμασθεῖ ἐκεῖ, μέσα ἀπό πνευματικούς καί δογματικούς ἀγῶνες, ἀνελάμβαναν σέ κρίσιμες γιά τόν ἑλληνισμό ἐποχές, τά πηδάλια τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, πρός διατήρηση ἀνόθευτης τῆς πίστης τῶν Πατέρων μας καί πρός δόξαν Θεοῦ!

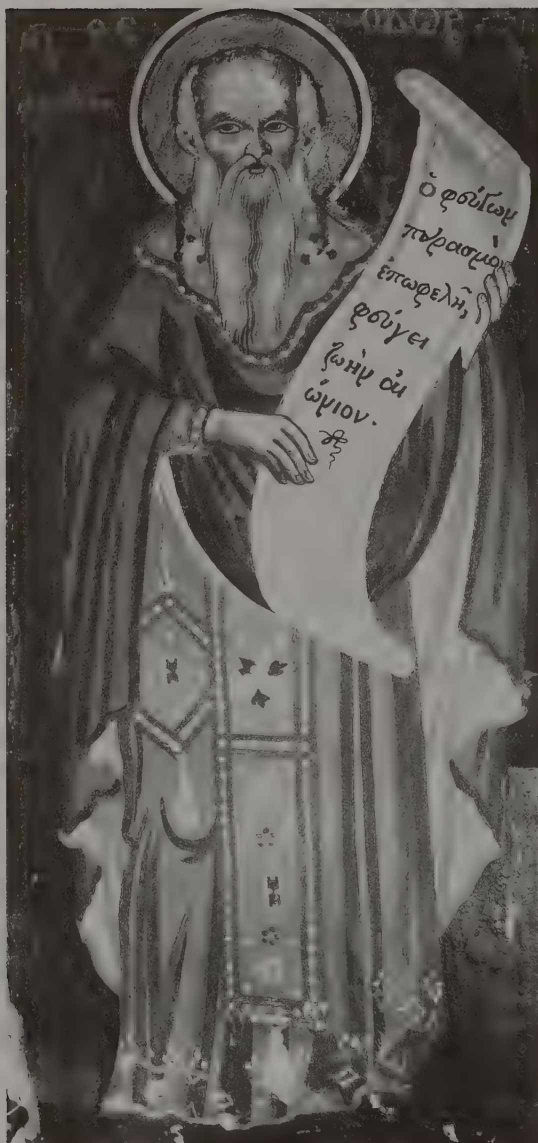
Εἰκ. 1. Οἱ ἅγιοι Δημήτριος καί Νέστωρ. Φορητή εἰκόνα τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰ. Καλύβη Ἁγίου Παχωμίου. Καυσοκαλύβια.

Εἰκ. 2. «Ὁ ποιητὴς Λέων ὁ Δεσπότης». Τοιχογραφία τοῦ Λέοντος ΣΤ' Σοφοῦ στὴ Λιτὴ τοῦ Κυριακοῦ τῆς σκήτης Καυσοκαλυβίων. Ἐργαστήριο μοναχοῦ Μητροφάνους τοῦ ἐκ Βιζύης. 1820.

Εἰκ. 3. Ὁ ὅσιος Δαβίδ ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ. Τοιχογραφία τοῦ γ΄ τετάρτου τοῦ 18ου αἰ. στό Κυριακό τῆς σκήτης Καυσοκαλυβίων. Ἐργαστήριο ἱερομονάχου Παρθενίου τοῦ ἐξ Ἀγράφων.

Εἰκ. 4. Ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. Τοιχογραφία τοῦ 1759 στήν Καλύβη Ἁγίου Ἀκακίου Καυσοκαλυβίων. Ἐργαστήριο ἱερομονάχου Παρθενίου τοῦ ἐξ Ἀγράφων.

Εἰκ. 5. «Ὁ ποιητής Θεόδωρος ὁ Στουδίτης». Τοιχογραφία στή Λιτή τοῦ Κυριακοῦ τῆς σκήτης Καυσοκαλυβίων. Ἐργαστήριο μοναχοῦ Μητροφάνους τοῦ ἐκ Βιζύης. 1820.

Εἰκ. 6. Ὁ ἅγιος Ἰωσήφ Θεσσαλονίκης. Τοιχογραφία τοῦ 1777 στήν Καλύβη Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου Καυσοκαλυβίων. Ἔργο τοῦ μοναχοῦ Μητροφάνους τοῦ Χίου.

Εἰκ. 7. «Ὁ ποιητής Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος». Τοιχογραφία στή Λιτή τοῦ Κυριακοῦ τῆς σκήτης Καυσοκαλυβίων. Ἐργαστήριο μοναχοῦ Μητροφάνους τοῦ ἐκ Βιζύης. 1820.

Εἰκ. 8. Ὁ ὅσιος Εὐθύμιος ὁ Νέος. Μικρογραφία στόν κώδικα Καυσοκαλυβίων 154, σ. 350, τοῦ ἔτους 1858. Βιβλιοθήκη Κυριακοῦ Καυσοκαλυβίων.

πρεσβυτέρου Κωνσταντίνου Καλλιανοῦ

Ὁ ἱερομόναχος Ἄνθιμος Παντοκρατορινὸς καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου «στοὺς Κήπους» στὴ Σκόπελο

(Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῶν Ἁγιορειτῶν παροίκων κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση)

Ἂν καὶ γιὰ τὸ ζήτημα τῶν Ἁγιορειτῶν παροίκων στὰ νησιὰ τῶν Βορείων Σποράδων Σκιάθο καὶ Σκόπελο ἔχουν γραφεῖ κάποιες μελέτες, χρήσιμο θεωρήθηκε νὰ κατατεθοῦν καὶ οἱ παρακάτω συμπληρωματικὲς πληροφορίες, ὥστε νὰ ὑπάρξει στὸ μέλλον μιὰ συνθετότερη ἐργασία, ἡ ὁποία, μὲ βάση τὰ Ἀρχεῖα τῶν Ἁγιορειτικῶν Μονῶν, ἀλλὰ καὶ τὶς ὑπόλοιπες πηγές, θὰ φωτίσει τὸ σημαντικὸ καὶ χρήσιμο, γιὰ τὴν ἱστορικοπολιτιστικὴ παράδοση τῶν νησιῶν αὐτῶν, θέμα. Ἀσχολούμενος, λοιπόν, ἐδῶ καί χρόνια μέ τό ζήτημα τῆς παρουσίας τῶν παροίκων στή Σκόπελο[1] κατά τήν Ἐπανάσταση, παρατήρησα ὅτι ἱστορικῆς σημασίας εἶναι κι αὐτό πού σχετίζεται μέ τήν "τύχη ἐκείνων πού ἔφυγαν ἀπό τό Ὄρος μετά τήν ὑποταγή".[2]

1. Βλ. τίς μελέτες μου, «Περιπέτειες ἑνός Ζαγοριανοῦ παροίκου τῆς Σκοπέλου, *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο* 6(1984), σελ. 9-12, «Ὁ κατάλογος τῶν Θεσσαλομαγνήτων παροίκων τῆς Σκοπέλου» *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο*, 7(1984), σελ. 31-38, Ἕνα ἁγιογραφικό ἐργαστήριο στή Σκόπελο κατά τήν Ἐπανάσταση, *Χρ. Χαλκιδικῆς*, «Ἄγνωστες εἰδήσεις για Κασσσανδρινούς παροίκους στή Σκόπελο» *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο*, 38(2000), σελ. 385-391. «Οἱ Μιτζιλιῶτες πάροικοι τῆς Σκοπέλου», *εἰς Πρακτικά Β' Συνεδρίου Ἁλμυριωτικῶν Σπουδῶν*, τ. Α' Ἁλμυρὸς σελ. κ. ἄ.

2. Ἰωάννου Μαμαλάκη, Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 εἰς τήν Χαλκιδικήν, περ. *Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς*, τ. 3(1962) σ. 45.

Εἰδικότερα, ἐπειδή στό νησί μου, τή Σκόπελο, ἔφτασαν πολλοί Ἀθωνῖτες πατέρες μέ τά κειμήλια τῶν Μοναστηριῶν τους, θεώρησα σωστό νά παρουσιάσω τίς ὅσες πληροφορίες συγκέντρωσα-χωρίς νά θεωρῶ ὅτι τό θέμα μου κλείνει μέ τήν παροῦσα δημοσίευση-ἐλπίζοντας νά φωτίσω κάποιες ἄγνωστες ἱστορικές πτυχές πού σχετίζονται μέ τή Σκόπελο καί τό Ὄρος[3].

Μεταξὺ τῶν Ἁγιορειτῶν ποὺ ἦλθαν στὴ Σκόπελο ἦταν καὶ ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἄνθιμος ἀπό τή Μονὴ τοῦ Παντοκράτορος[4]. Συγκεκριμμένα, στὶς ἀρχὲς τοῦ Μαρτίου τοῦ 1822, φθάνει στὸ λιμάνι τῆς Σκοπέλου Πάνορμος τὸ πλοῖο τῆς ὡς ἄνω Μονῆς μαζὶ μὲ τοὺς πατέρες καὶ τὰ κειμήλια. «Ἐνεφανίσθη ἐντεῦθεν, γράφει σὲ ἐπιστολή του ἀπό τὴ Σκόπελο ὁ Ἰωάσαφ ὁ Παντοκρατορινός, ἀπό Θάσον τὸ μοναστηριακὸν ἡμῶν πλοῖον μετὰ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου κὺρ Ἀνθίμου, Γέρω Εὐθυμίου καὶ ἄλλων ἀδελφῶν περιέχον καὶ τοὺς θησαυροὺς καὶ τὰ σκεύη τοῦ Μοναστηρίου μας· καὶ ἦλθε, λοιπόν, προσορμισθέντος ἐν τῷ λιμένι Πανόρμῳ τῆς Σκοπέλου[5]. Ὄντος δὲ τοῦ πλοίου ἐκεῖθεν καὶ τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ Εὐθυμίου, ἦλθον οἱ δύο ἀδελφοὶ ὅ τε παπα κὺρ Ἰωσὴφ καὶ ὁ λογιώτατος κὺρ Παμβὼ καὶ μοὶ ἀνήγγειλαν ὅτι τὰ σενδούκια τὰ ἔχοντα τοὺς ἱεροὺς θησαυροὺς τοῦ μοναστηρίου μας κατετζακίσθησαν αἱ κλειδαρίαι αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω δὺο ἀδελφῶν καὶ ἐλήφθησαν σκεύη οὐκ ὀλίγα παρ᾽ αὐτῶν καὶ ἐπωλοῦντο ἐκεῖθεν ἐν λιμένι Πανόρμῳ εἰς τὰ καράβια τῶν ὁποίων τὴν καταγραφὴν ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας, μαρτυρημένην ὑπὸ πολλῶν καὶ ὑπὸ τῆς σφραγίδος τῆς Καγγελαρίας τῆς νήσου. Ἀκούσας, λοιπόν, ἐγὼ ταῦτα παρὰ τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ ζήλου μοναστηριακοῦ ἐμπνευσθέντες οἱ τέσσαρες ἡμεῖς ἀδελφοὶ….ἀπήλθομεν εἰς τὴν Καγγελαρίαν καὶ παρελάβο-

3. Μιά πρώτη ἀνακοίνωση τῆς παρούσης μελέτης βλ. στό σημείωμά μου, «Οἱ ἁγιορεῖτες πάροικοι στή Σκιάθο καί στή Σκόπελο κατά τήν Ἐπανάσταση», ἐφ. *Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια*, φ.221/1.1.1986, σ. 5 βλ. ἐπίσης καὶ π. Κων. Ν. Καλλιανὸς, «Ἁγιορεῖτες πάροικοι στὴ Σκιάθο κατὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821», περ. *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο*, τ.48 (2005) σελ. 195-204 βλ. ἐπίσης π. Κων. Ν. Καλλιανός, «Ἁγιορεῖτες πάροικοι στὴ νῆσο Σκόπελο κατὰ τὴν Ἐπανάσταση, μέχρι τὸ 1830-31», εἰς *Πρακτικὰ 1ου Διεθνοῦς Συνεδρίου Ἱστορίας καὶ Πολιτισμοῦ τῆς Θεσσαλίας*, 2008, τ. 2, σελ. 595-603

4. Τὸν Ἄνθιμο τὸν συναντοῦμε στὶς Καρυὲς τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1821 ὡς «συνεπιστάτη». Ἰω. Π. Μαμαλάκης, «Νέα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς τὸ 1821», *Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας*, τ. 14(1960), σελ. 434. Γιὰ τὴ μονὴ αὐτὴ βλ. Συμεὼν Πασχαλίδης, *Ἱερὰ Μονὴ Παντοκράτορος. Προσκυνηματικὸς ὁδηγός*, Ἅγιον Ὄρος 2005, ὅπου καὶ ἡ νεώτερη βιβλιογραφία.

5. Βρίσκεται στὸ νοτιοανατολικὸ τμῆμα τῆς Σκοπέλου καὶ εἶναι ἀπό τοὺς πλέον ἀσφαλεῖς λιμένες τῶν Βορείων Σποράδων.

μεν τὰ σκεύη τοῦ μοναστηρίου ἡμῶν παρὰ τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ εἴχομεν αὐτὰ ὑπὸ τὴν ἀσφαλῆ φύλαξιν... Ἀλλ᾽ ἐκεῖνα τὰ σκεύη ὁποῦ ἐσφετερίσθησαν, εὑρεθέντες τότε ἐν λιμένι Πανόρμῳ κάποιος Κυριακὸς Τασίκας, Ἀρεοπαγίτης παρέλαβεν αὐτὰ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τοὺς ἐφόρους τοῦ Ἀρείου Πάγου· κακεῖθεν ἔγραψαν αὐτοὶ εἰδοποιήσαντες περὶ τούτων εἰς τὴν ἐν Κορίνθῳ ὑπερτάτην Βουλήν. Ὅθεν καὶ κατὰ μῆνα Μάϊον ἦλθεν ἐπίτηδες κάποιος Γρηγόριος διδάσκαλος Κωνσταντᾶς[6] ὀνομαζόμενος μὲ τοὺς ἀρεοπαγίτας κύριον Δρόσον Μανσόλαν καὶ Κυριακὸν Τασίκαν μετὰ γραμμάτων τῆς ὑπερτάτης Βουλῆς καὶ ἀνοίξαντες τὰ βουλωμένα σενδούκια κατέγραψαν ὅλα τὰ σκεύη[7]...Ἀφ᾽ οὗ, λοιπόν,κατέγραψαν ταῦτα παρέλαβον καὶ ὅσα ἀσημικὰ ἦτον καὶ ἅγια λείψανα [κ.λ.π.] καὶ ἀπῆλθον ...διὰ Κόρινθον[8] συμπαραλαβόντες καὶ τὸν παπα κὺρ Ἰωσὴφ καὶ λογιώτατον κὺρ Παμβῶ[9]....Τὰ λοιπὰ ἱερὰ ἄμφια... ἐκομίσαμεν εἰς τὸ μονύδριον τῆς Ἐπισκοπῆς διὰ νὰ φυλάττωνται ἐκεῖθεν παρὰ τῶν εὑρισκομένων ἀδελφῶν κυρίου Ἀνθίμου, Γέρο Χατζῆ Ἀβραμίου, Γέρω Εὐθυμίου[10]...»[11]

---

6. Πρόκειται γιὰ τὸν Διδάσκαλο τοῦ Γένους Γρηγόριο Κωνσταντᾶ, ὁ ὁποῖος χρημάτισε ἱεροδιάκονος τοῦ Ζαγοριανοῦ Ἐπισκόπου Σκιάθου καὶ Σκοπέλου Ματθαίου. Γι᾽ αὐτὸν βλ Κων. Βουρβέρης, «Γρηγόριος Κωνσταντᾶς», στὸν τόμο *Μορφαὶ τῆς Μαγνησίας*, Βόλος 1973, σελ. 41 ἑξ. π. Θεμιστοκλῆς Μουρτζανός *Γρηγόριος Κωνσταντᾶς. Βίος, Ἔργο*, Θεσσαλονίκη 2009, (διδ. διατριβή).

7. Στὸ Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος σώζεται τὸ ἀπό 21 Μαρτίου 1822 Κατάστιχο τῶν σκευῶν τῆς ὡς ἄνω Μονῆς ποὺ συντάχθηκε στὴ Σκόπελο καὶ τὸ ὑπογράφουν οἱ Ἀρχιερεῖς Δημητριάδος Ἀθανάσιος, Κασσανδρείας Ἰγνάτιος καὶ Σκιάθου καί Σκοπέλου Εὐγένιος, καθὼς καὶ οἱ Ἔφοροι τῆς Σκοπέλου καὶ ὁ τότε Νοτάριος Ἀναγνώστης Κωνσταντῆ. (Εἰ. 1) (Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν π. Πρόχορο Παντοκρατορινὸ γιὰ τὴ βοήθειά του).

8. Βλ. τὴν ὑπ᾽ ἀρ. 179 Κόρινθος, 5 Ἀπριλιου 1822 διαταγὴ τοῦ Μινίστρου τῆς Θρησκείας πρὸς τοὺς Ἀρεοπαγίτες καὶ ἄλλα παρόμοια ἔγγραφα γιὰ τὰ κειμήλια τῆς Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος στὴ μελέτη, Κωστ. Ἀ. Κωνσταντινίδης, «*Ἡ ληστεία καὶ ἡ πειρατεία στὴ Σκῦρο, Σκιάθο καὶ Σκόπελο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821, μέχρι τῆς ἀντιβασιλείας τοῦ Ὄθωνα*», τ. Α. Ἀθήνα 1988, σελ. 52-52.

9. «Παμβὼ Παντοκρατορινός. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν λογίων Ἁγιορειτῶν, διετέλεσε Διδάσκαλος ἐν Σμύρνῃ ἐκδιωχθεὶς μετὰ τὴν Μεγάλην Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ἐπίτροπος ἐν Κπόλει κατὰ τὰ ἔτη 1850-53 καὶ Γραμματεὺς παρὰ τῇ Ἰ. Κοινότητι κατὰ τὰ ἔτη 1847-1850, καθιερώσας τὸ πρῶτον Πρωτόκολλον βιβλίον ἐξερχομένων ἐγγράφων...» Γ. Ἀλέξανδρος Λαυριώτης, *Ἄθως, Ἀγῶνες καὶ θυσίαι* (1850-1855), Ἀθῆναι 1962, σελ. 25-26.

10. Ὑποθέτω, πὼς οἱ Γέροντες, Ἀβράμιος καὶ Εὐθύμιος, εἶναι αὐτοὶ ποὺ τούς συναντοῦμε ἀργότερα, ὡς παροίκους, στὴ Σκιάθο. Γι᾽ αὐτοὺς βλ. π. Κων. Ν.

Καθως φαινεται ὅμως ὁ Ανθιμος δὲ παρέμεινε για καιρὸ στὸ μοναστηρι τῆς Επισκοπῆς[12], γιατι στις 13 Οκτωβρίου 1822, ὕστερα απο συμφωνια με τους επιτροπους τοῦ μονυδριου τοῦ Ἁγίου Νικολάου στοὺς Κήπους[13], (Εἰκ. 2) ἐγκαθίσταται ἐκεῖ.

Στη συνεχεια, με βαση τις γραπτὲς πηγες που διαθέτουμε θὰ δοῦμε τη ζωη και τη δραστηριότητα τοῦ ἐν λόγῳ Ἁγιορείτου Γέροντος.

Στις 13 Οκτωβρίου τοῦ 1822 οἱ ἐπίτροποι τοῦ μονυδρίου τοῦ άγιου Νικολαου στη θέση «Κήπους»τῆς Χώρας τῆς Σκοπέλου συντασσουν και ὑπογραφουν το παρακάτω δηλωτικο γράμμα, μὲ το ὁποῖο εγκαθιστοῦν τον Αρχιμανδρίτη Ἄνθιμο «Ἡγούμενον καὶ οἰκοκύρην»στὸν Ἅγιο Νικόλαο.

«[Ἀντίγραφον]

Δια τοῦ παροντος δηλωτικοῦ ενυπογράφου συστατικοῦ κοινοῦ ἡμῶν γραμματος/ αποφαινόμεθα ἡμεῖς οἱ κάτωθεν γεγραμμενοι επιτροποι και οικοκυριοι τοῦ Μονηδρίου τοῦ /άγίου Νικολαου το κειμενον εν τῆ νησω Σκοπέλω εις τους Κήπους, ὅτι επειδη αυτο το μονηδριον/εμεινε χηρευώμενον και απροστάτευτον παρ ηγουμενων, δια τοῦτο κοινῆ γνωμη και αποφάσει πάν/των ἡμῶν κατ οικονομιαν τοῦ άγιου. εὑρεθεὶς ἐνταῦθα ο σεβασμιώτατος εν ἱερομοναχοις ἅγιος Αρ/χιμανδρίτης Παντοκρατωρινος κυριος Ανθιμος, και εχοντας προθυμίαν να μονάση ἐν τῶ αυτῶ/ μονηδριω, ζηλω θειω κινηθεντες εσυστήσαμν τον ἀνωθεν Αρχιμανδριτην Ἡγουμενον και οι/κοκύρην εν τῶ αὐτῶ μονηδρίω, δια να προστατευη, να οικονομῆ κ(αι) να δἰοικῆ κ(αι) να βελτιώ/ση τα εὑρισκομενα και ὑποκείμενα εν αυτῶ κινητα και ακίνητα πραγματα, ετι δε και τα αφιερω/θησόμενα, χωρὶς να ημπορῆ τινας να τον ενοχληση και να τον πειράξη δι ὅλον ἄνευ λόγου αιτίας. Ανισως δε οὐεποτε καιρον ηθελε κανεις κακια φερόμενος ἐκ τῶν

Καλλιανος, «Αγιορειτες παροικοι στη Σκιαθο κατα την Επανασταση τοῦ 1821», περ. *Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο*, τ.48 (2005) σελ. 195-204.

11. Γεράσιμος Σμυρνάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, Ἐν Ἀθήναις 1903, σελ. 182-83.

12. Γιὰ τὴ μονὴ αὐτὴ βλ. Νικ. Ἰω. Γεωργάρας, «Ὁ Βυζαντιακὸς ναὸς τῆς Επισκοπης», εις *Επ. Παρνασσου* 1906, σελ. 19-28, Ανδρεας Ξυγγοπουλος, «Η Επισκοπη Σκοπελου», *Αρχαιολογικη Εφημερις*, 1956, σελ. 181-198, Π. Λαζαριδης, «Μεσαιωνικα Θεσσαλιας και Σποραδων», *Α.Δ.* 19(1964), Χρ. 2, σελ. 287 Αδ. Σαμψων, *Ναοι και Μοναι εις την νησον Σκοπελον*, Αθηναι 1974, σελ. 72-74, 210-213.

13. Για το μονυδριο αυτο βλ. Π. Λαζαριδης, Α. Δ. *ὁπ. παρ.* σελ. 273. Αδ. Σαμψων, *Ναοι και μοναι ὁπ. παρ.* σελ.141-42 π. Κων. Ν. Καλλιανος, «Επισκοπου Σκιαθου και Σκοπελου Ιωασαφ ανεκδοτο γραμμα για τον Ἅγιο Νικολαο στη Σκόπελο», περ. *Εφημέριος* 1989 σελ. 5-15.

ἡμῶν ἐπιτροπων, ἡ αλλων να ἐνοχληση τον ρηθεντα Καθηγουμενον Αρχιμανδριτην, χωρις πταισιματος αποβαλωσιν αυτον και αποδι/ωξωσι να παιδευεται φοδρως, και να τοῦ πληρωνωσι τα ὅσα εξοδα ἤθελε καμει εις αυτο το μονηδριον τοῦ ἁγιου Νικολαου, ὁμοιως και δυο χιλιαδες γρ(οσια) αριθ(μος) 2000: Εκ τοῦ εναντιου δὲ, ἀν/ισως και ἡ πανοσιοτης του ειτε μετανοοῦσα, ειτε βαρυνομένη την επιστασιαν τῆς ἡγουμενειας τοῦ αυτοῦ Μονηδριου, και ἐξ ἰδιας του προαιρεσεως ηθελεν αναχωρηση εξ αυτοῦ τοῦ μονηδρίου, να μην/ ἐχη να ζητῆ, μητε να λαμβανη τιποτε, τοσον δια τα ἐξοδα του, ὅσα ηθελε καμει, ὁσον και / δι ἀλλα πραγματα, ὁποῦ ἠθελαν εὑρεθῶσιν εις το μοναστηριον κινητα και ακινητα, να πληρωνη προσέτι εἰς τους επιτροπους του και δυο χιλιαδες γροσια) ἀριθ(μος) 2000: Προς τουτοις ὑποσχεται ὁ ρηθεις ἡγουμενος Ἀρχιμανδριτης να ἐπισκεπτεται την τε εκκλησιαν, κελλια και κτηρια καλοπίζον /τας τα, ὁσον το κατα δυναμιν. Ακομη να μην ἠμπορῆ να πωληση ἡ να αφαιρεση κανενα πράγμα τοῦ αυτου Μοναστηριου, δια να εἶναι προς αυξησιν και βελτιωσιν, αλλα και να μένουν ἀναποσπαστα /και αναφαιρετα. Προσετι, αν τινας εκ τῶν ἐπιτροπων ἠθελε συγκοινοβιαση μετα το γῆρας του, να τον δεχηται. Ἀκομη και εἰς καιρον πανουκλας, αν ηθελε τρεχαινειν εκεῖ οἱ ρηθεντες ἐπιτρο /ποι προς φυλαξιν του να τους δεχηται εις τα κελλια ἀζημιώτως. Προσετι και μετα την αποβιωσιν τοῦ Καθηγουμένου κυρίου Ἀρχιμανδριτου, εἰτε και ἀν εὑρεθῶσιν εις το αυτο μονηδριον, ειτε εις ἀσπρα /ναχτη(;), ἠ ἀλλο εἶδος ρουχικῶν, μπακιρικῶν ἠ τὰ πράγματα ἐδικα του ὁλα να μενωσιν εκεῖ χωρις να ἠμπορῆ τινας ἐκ τῶν κληρονομων του ἡ ἀλλων να αποσπαση και να αφανιση το παραμικρον εἶδος. Ταῦτα ἐσυμφωνηθησαν αμφοτερων τῶν μερῶν οἰκειοθελῶς και ἀπαραβιαστως. Διο και εγιναν δυω ὁμοια ισοδυναμα συμφωνητικα και συστατικα και εδοθησαν εις χεῖρας ἑνος ἑκαστου μερους, ὁπως ἐχουσι το κῦρος και την ασφαλειαν επι παντος δικαστηριου/και πασης εξουσιας. αωκβ΄και 1822 Οκτωβριου 13 Σκόπελος.

» Γιαννιὸς Μελαχρινοῦ[14] ἐπιτροπος τοῦ μοναστηριου βεβαιῶ

» Μιχαλιὸς Ραυτακης[15] επιτροπος τοῦ μοναστηριου βεβαιῶ

---

14. Ασφαλῶς προκειται για τον πατερα τοῦ Μελαχρινοῦ Γιαννιοῦ πρωτου Δημοσιου Μνημονος τῆς Σκοπελου (1829-1835). Για τους μνημονες, δηλαδη τους συμβολαιογραφους βλ. Αθ. Δ. Θανοπουλος-Διον. Λεμπέσης, *Ο Συμβολαιογραφος εν τῇ θεωρια και τῇ πραξει*, Αθῆναι 1952, σελ. 18-19. Αθ. Ε. Καραθανασης, «Το αρχειο τοῦ Δημ. Μνημονος Σκοπελου» *Αρχειο Θεσσαλικῶν Μελετων*, τ. Δ΄(1975) σελ. 109.

15. Απογονος τοῦ κτιτορος Σταματη Ραυτακη. π. Κων. Ν. Καλλιανος, *Επισκοπου Σκιαθου και Σκοπελου Ιωασαφ ανεκδοτο γραμμα για τον Αγιο Νικολαο*, ὁπ. παρ. σελ. 6 ἐξ.

» Γιαννιὸς Κωνσταντῆ Γιαννιοῦ ἐπίτροπος τοῦ μοναστηρίου βεβαιῶ

» Γιαννιὸς Ραυτάκης ἐπίτροπος τοῦ μοναστηρίου βεβαιώνω.

Ἀναγνώστης Κωνσταντῆ[16],Νοτάριος[17]

Τὸ μονύδριο τοῦ ἁγίου Νικολάου κτίστηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰ στὴ ἴδια θέση ὅπου ὑπῆρχε μικρὸ ναΰδριο, «κατὰ τὸ ἄκρον τῆς Χώρας»[18]. Κτίτωρ ὑπῆρξε, σύμφωνα μὲ τὸ ἐπισκοπικὸ δηλωτικὸ γράμμα τοῦ Σκιάθου καὶ Σκοπέλου Ἰωάσαφ[19], γραμμένο τὸ 1698 καὶ ἐπικυρωμένο τὸ 1706 ἀπὸ τὸν διάδοχό του Κλήμη[20], «ὁ κύρ Ραπτάκης».[21]

Μέχρι τὸ 1822, ποὺ ἐγκαθίσταται στὸν Ἅγιο Νικόλαο ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἄνθιμος, δὲν ἔχουμε καμμία ἄλλη εἴδηση γιὰ τὸ μονύδριο αὐτὸ ἐκτὸς μιᾶς προφορικῆς, ἡ ὁποία μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἐκεῖ στεγάστηκε τὸ Σχολεῖο ποὺ ἵδρυσε τὸ 1724 ὁ φιλόμουσος μητροπολίτης πρ. Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου Νεόφυτος Μαυρομάτης, μετὰ ἀπὸ παράκληση τῶν προεστῶν τῆς Σκοπέλου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Κλήμη. Ὡστόσο μέχρι σήμερα καμμία γραπτὴ πηγὴ δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ μαρτυρεῖ ὅτι στὰ κελλία τοῦ ἁγίου Νικολάου στεγάστηκε ἡ ἐν λόγῳ Σχολή.[22]

---

16. Πρόκειται γιὰ τὸν πρωτελευταῖο Νοτάριο τοῦ Κοινοῦ τῆς Σκοπέλου, π. Κων. Ν. Καλλιανός, *Ἀρχεῖο Νήσου Σκοπέλου*, τεῦχ. Α΄ Σκόπελος 1999 σελ. 12-13.

17. Γ. Α. Κ. Ὑπ. Θρησείας φάκ, 20. Στὴ μεταγραφή, τόσο σ᾽ αὐτὸ τὸ ἔγγραφο ὅσο καὶ στὰ ὑπόλοιπα ποὺ θὰ ἐκδοθοῦν, διατηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τοῦ πρωτοτύπου.

18. Ἀργότερα, ὡς φαίνεται, ἡ περιοχὴ ἔλαβε τὴν ὀνομασία «*Κήπους*», ἡ ὁποία διασώζεται μέχρι σήμερα ὡς «τσ᾽ κήπ᾽».

19. Γιὰ τὸν ἐπίσκοπο αὐτὸν βλ. Ἰω. Ν. Φραγκούλας, *Σκιαθίτικα. Α' Ἱστορία τῆς Σκιάθου*, Ἀθήνα 1978, σελ. 171· π. Κων. Ν. Καλλιανός, *Ἐπισκόπου Σκιάθου καὶ Σκοπέλου Ἰωάσαφ*, ὅπ. πα. σελ. 6-9, π. Χρῆστος Χαχαμίδης, *Συμβολὴ στὴν Ἐκκλησιαστικὴ καὶ πνευματικὴ ἱστορία τῶν Βορείων Σποράδων* (16ος-19ος αἰ) Θεσσαλονίκη 2008, (διδ. διατρ) σελ. 83 Δημ. Γ. Καλούσιος, *Ὁ κώδικας τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης*, Λάρισα 2009, σελ. 24-24.

20. Για τον ἐπίσκοπο αὐτὸν βλ. Ἰω. Ν. Φραγκούλας, *Σκιαθίτικα ὅπ. παρ.* σελ. π. Κων. Ν. Καλλιανός, *Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς επισκοπῆς Σκιάθου καὶ Σκοπέλου τὸν 18ο αἰ.* Ἀθῆναι 1990, (ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περ. «*Ἐφημέριος*»), σελ. 12 π. Χρῆστος Γ. Χαχαμίδης, *Συμβολή, ὅπ. παρ.* σελ. 84-85 Δημ. Γ. Καλούσιος, *Ὁ κώδικας...ὅπ. παρ.* σελ. 42-43.

21. Τὸ γράμμα βλ π. Κων. Ν. Καλλιανός, *Ἐπισκόπου Σκιάθου καὶ Σκοπέλου Ἰωάσαφ…ὅπ. παρ.* σελ.6-7.

22. Ἀπ᾽ ὅσα ἔχουμε ὑπ᾽ ὄψη μας, πρῶτος ποὺ ἔγραψε τὴν πληροφορία αὐτὴ ἦταν ὁ Π. Λαζαρίδης, *ὅπ. παρ.* σελ., 287, χωρὶς ὡστόσο νὰ μαρτυρεῖ τὶς πηγές του.

Ὁ Ἄνθιμος παρέμεινε στὸ μονύδριο αὐτὸ, μέχρι τὰ τέλη Αὐγούστου τοῦ 1828. Ὡστόσο στὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Θρησκείας ἀποστέλλει στὸν τότε Ἔπαρχο τῆς Σκοπέλου καὶ στοὺς Δημογέροντες τὴν παρακάτω διαταγή.

Ἀριθμός 1980

Πρὸς τοὺς εὐγενενεστάτους Ἔπαρχον κ(αὶ) Ἐπιστατο/δημογέροντας τῆς Νήσου Σκοπέλου

Ἐπειδὴ καὶ ἡ Σεβ(αστὴ) Διοίκησις καὶ τὸ Ὑπουργεῖον/τοῦτο ἐπληροφορήθησαν ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν αὐτὴν/ Νῆσον Σας εὑρίσκεται τὶς Προηγούμενος Παντο/κρατορινὸς καλούμενος Ἄνθιμος, ὅστις εἰς τὴν/ τοῦ Ἁγίου Ὄρους καταστροφὴν ἔσωσε οὐκ ὀ/λίγας Ἀρχιερατικὰς στολάς, ἐπειδὴ λοι/πόν, ἡ Σεβ/αστὴ· Διοίκησις ἐνταῦθα χρειάζεται/εἰς τὰς παρατάξεις της νὰ ἔχῃ μίαν λαμ/πράν, κατ᾽ ἀνωτάτην λοιπόν ἐπιταγὴν διο/ρίζεσθε νὰ ἐκτελέσητε τὴν ἀπόφασιν/ τῆς Σεβ(αστῆς) Διοικήσεως, ὑποχρεώνοντες, τρόποις οἷς /οἴδατε, τὸν εἰρημένον Προηγούμενον νὰ παραδώσῃ/πρὸς τὸν ἐπί τοὺτοις ἀπεσταλμένον Σοφολο/γιώτατον Διδάσκαλον Ἔφορον τῆς Ἑλλη/νικῆς Παιδείας κ(ύριον) Γρηγόριον Κωνσταν/τᾶν μίαν ὁλόκληρον Ἀρχιερατικὴν/στολὴν ἀπό μήτρας ἄχρι ὑπογογονατίου/ καὸ πατερίτζας, τὴν πλέον λαμπροτέραν ἀπ᾽ ἐκείνας, ἥν ἐγκρίνετε/. Τοῦτο δὲ ποιοῦντες ἀποτελεῖτε κ(αὶ) τὴν ἀπόφασιν τῆς Διοικήσεως, κ(αὶ) τὴν διαταγὴν /τοῦ Ὑπουργείου τούτου./Εἴητε ὑγιαίνοντες ἐν Κυρίῳ./ Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 5 Ἰουλίου 1825/Ὁ Ὑπουργὸς τῆς Θρησκείας /Ὁ Δαμαλῶν Ἰωνᾶς/Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς/Ἀ(γαθόνικος) Μιλτιάδης [23]

Ἡ παραπάνω διαταγὴ, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς θὰ κοινοποιήθηκε καὶ στὸν Ἄνθιμο, μᾶς δίνει νὰ καταλάβουμε πὼς τὰ ὑπόλοιπα τῶν κειμηλίων τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, ὁ ἐν λόγω ἀρχιμανδρίτης τὰ φύλασσε στὸν Ἅγιο Νικόλαο. Φυσικὰ, μέχρι σήμερα, δὲν ἔχουμε καμμία πληροφορία γιὰ τὴν ἀπόδοση ἀπό μέρους τοῦ Ἀνθίμου αὐτῶν ποὺ ζητοῦσε τὸ Ὑπουργεῖο.

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1828 ἔρχεται γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Σκόπελο ὁ διορισμένος ἀπό τὸν Κυβερνήτη Ἰω. Καποδίστρια Ἔκτακτος Ἐπίτροπος Ἀναστάσιος Λόντος.[24]

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἐπιτρόπου ἀρχικὰ στράφηκε στὸ ν᾽ ἀποκτήσουν τὰ νησιὰ ἔννομη τάξη, μὲ τὴν πάταξη τῆς πειρατείας καὶ τὴς ἀναρχίας ποὺ κυριολεκτικὰ τὰ μάστιζε. Παράλληλα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐν λόγω ἀξιωματούχου στράφηκε στὴ σύσταση

---

23. Γ. Α. Κ. Ὑπ. Θρησείας, φακ. 9α [Ἰουν-Ἰουλ 1825, Α΄ μέρος].

24. Γι΄αὐτὸν καὶ τὶς ἁρμοδιότητές του βλ. Δέσποινα Θεμελῆ-Κατηφόρη, *Ἡ δίωξις τῆς πειρατείας καὶ τὸ θαλάσσιον δικαστήριον*, ἐν Ἀθήναις 1973, σελ. 105.

Σχολείων.

Πράγματι, στὴ Σκόπελο ἱδρύθηκαν δύο Σχολεῖα,· ἀλληλοδιδακτικὸ καὶ τὸ Ἑλληνικὸ, τὰ ὁποῖα ἄρχισαν τὴ λειτουργία τους τὴν 1η Σεπτεμβρίου τοῦ 1828[25].

Τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο, ὕστερ᾽ ἀπό ἐπιλογὴ τοῦ Ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου, ἀποφασίστηκε νὰ στεγαστεῖ στὰ κελλιὰ τοῦ ἁγίου Νικολάου. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὁ Λοντος στέλνει στὸν Ἄνθιμο τὴν παρακάτω διαταγή.

ἀριθμὸς 1084 — Ἑλληνικὴ Πολιτεία

[Ἀντίγραφον] — Ὁ ἔκτακτος Ἐπίτροπος τῶν Βορείων Σποράδων

Πρὸς τὸν ἐπιτροπεύοντα ἡγούμενον εἰς τὴν Μονὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου

Διατάττεσε ἐντὸς τῆς αὐριανῆς ἡμέρας νὰ ἀδιάσῃς ὅλως/διόλου τὸ μοναστήριον κ(αὶ) νὰ ἀπεράσῃς νὰ κατοικήσῃς προσωρι/νῶς εἰς τὸ μετόχιον τῆς Ἐλευθερώτριας. Ἐπειδὴ κ(αὶ) αὐτὸ ἀπε/φασίσθη διὰ τὴν Σχολὴν τῆς Νεολαίας, κ(αὶ) δὲν εἶναι συγχω/ρημένον νὰ κατοικῇ ἄλλος μέσα· καὶ ἐπιστρέφοντας ἀπό/ Σκιάθον θέλει διατάξω διὰ νὰ σοῦ εὑρεθῇ ἕν ἄλλο ἀνάλλογον/κατάλυμα διὰ νὰ κατοικήσῃς κ(αὶ) νὰ οἰκονομηθῇς/Ἐν Σκοπέλῳ τῇ 38 (sic) Αὐγούστου 1828/

Ὁ Ἔκτακτος Ἐπίτροπος
(Τ.Σ) Ἀναστάσιος Λόντος

ὁ Γραμματεὺς κ(αὶ) εἰς ἀπουσίαν του/Δ. Ἀμπελᾶς[26]

Ὑπακούοντας ὁ Ἄνθιμος στὴν Κυβερνητικὴ διαταγὴ, ἐγκαταλείπει τὸν ἅγιο Νικόλαο καὶ ἐγκαθίσταται στὸ κτίσμα ποὺ βρισκόταν δίπλα στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Ἐλευθερώτριας «στὸ μάρμαρο», μετόχι, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου.[27]

Στὴν Ἐλευθερώτρια ὁ Ἄνθιμος θὰ μείνει μέχρι τὶς 6 Νοεμβρίου 1828, ὁπότε μὲ διαταγὴ πάλι τοῦ Ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου διορίζεται ἐπιστάτης τοῦ μετοχίου τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους, «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἤ Ἁγία Μονή»[28].

---

25. Γιὰ τὴν Παιδεία στὴ Σκόπελο βλ. π. Κων. Ν. Καλλιανός, *Σχεδίασμα γιὰ τὴν Κατάσταση τῆς Παιδείας στὴ Σκόπελο τὴν Τουρκοκρατία, ἕως τὸ 1832*, περ. Θεσσαλικὸ Ἡμερολόγιο, τ.5(1983), σελ. 87-94, Ἀννίττα Πρασσᾶ, Ἡ ἐκπαίδευση στὶς Βόρειες Σποράδες κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴ καὶ καποδιστριακὴ περίοδο (1821-1832), *Ἀρχεῖο Θεσσαλικῶν Μελετῶν*, τ. 12 (1999) σελ. 186 ἑξ.

26. Γ.Α.Κ Ὑπ. Θρησκείας, φάκ 20(1829).

27. π. Κων. Ν. Καλλιανός, *Ἀνέκδοτη ἐγκύκλιος ὑπὲρ βοηθείας τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου Σκοπέλου*, (ἀνάτυπο ἀπό τὸ περ. *Θεολογία*) Ἀθῆναι 1990 σελ. 17.

28. Βλ. Ἀδ. Σάμψων, *Ναοὶ καὶ Μοναί*, *ὅπ. παρ.* σελ. 76-77, 219-220· π. Κων. Ν. Καλλιανός, *Ἀρχεῖο Νήσου Σκοπέλου*, ὅπ. παρ. σελ. 41-42.

Τὸν ἑπόμενο χρόνο καὶ συγκεκριμένα στὶς 7 Ὀκτωβρίου 1829 ὁ δυσαρεστημένος γιὰ τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὸν ἅγιο Νικόλαο ἀρχιμανδρίτης Ἄνθιμος, ὑποβάλλει στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Θρησκείας τὴν παρακάτω ἀναφορά.

«Ἐκ τοῦ ἐγκλειομένου ἀντιγράφου τοῦ ἀνὰ χεῖρας μου ἐγγράφου πληροφορεῖται ἡ/Γραμματεία αὕτη τὰς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ἐν τῇ Νήσω Σκοπέλου ἱεροῦ/Μονηδρίου τοῦ ἁγίου Νικολαου συμφωνίας, κατὰ τὰς ὁποίας ἐδεχθην τὴν ἡγουμενίαν αὐτοῦ/καὶ ἐξεπλήρωσα ἕξ ἔτη περίπου τὰς ὑποσχέσεις μου κ(αὶ) καθήκοντά μου. Ἐν ταυτῷ ἐγκλειε/ται καὶ ἀντίγραφον διαταγῆς τοῦ Ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου τῶν Βορείων Σποράδων, διὰ/ τῆς ὁποίας ὑπεχρεώθην νὰ ἐξέλθω διολου ἀπὸ τὸ Μονηδριον αὐτό, διωρισθὲν εἰς δημό/σιον σχολεῖον, ὅπουθεν κ(αὶ) ἐξῆλθον τῇ α΄ Σεπτεμβρίου 1828. Ἐξώδευσα δὲ εἰς/τὸ Μονήδριον τοῦτο γρ(όσια) 3389=καθ᾽ ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἡγουμενίας μου, καὶ δὲν ἐσύναξα ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτοῦ, παρὰ μόνα 899 γρ(όσια) ὡς φαίνονται εἰς τὸν ἔγκλειστον/λογαριασμὸν τῶν ἐσόδων κ(αὶ) ἐξόδων[29], κατὰ τὸν ὁποῖον ἀνήκει νὰ λάβω 2490 γρ(όσια)/πρὸς ἀναπληρωσιν μου. Ἑπομένως κατὰ τὴν 6ην Νοεμβρίου διετάχθην/παρὰ τοῦ προσωρινοῦ Διοικητοῦ τῆς νήσου Σκοπέλου νὰ λάβω τὴν ἐπιστασίαν τοῦ ἐκεῖσε/ μετοχίου τῆς Ἁγίας Μονῆς κρατῶν λογαριασμὸν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἔγκλειστον ἀντίγραφον τῆς διαταγῆς του

Τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1829 ἐν Αἰγίνῃ Ὁ εὐπειθὴς
Ἄνθιμος Ἀρχιμανδρίτης/ Παντοκρατορινός[30]

Ἐν μέρει φαίνεται ὅτι ἔγιναν δεκτὰ κάποια ἀπό τὰ αἰτήματα τοῦ Ἀνθίμου, γιατί, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, στὴν ἀναφορὰ τοῦ Προσωρινοῦ Διοικητοῦ τῶν Βορείων Σποραδων, τοῦ ἀποδιδονται τὰ κτήματα τοῦ ἁγίου Νικολάου[31].

---

29. Γ. Α. Κ. Ὑπ. Θρησκείας, φάκ. 20(1829) (Εἰκ. 3). Ἡ «Καταγραφὴ» αὐτὴ μᾶς παρέχει κι ἄλλες, ἐπιπρόσθετες, πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἀρχιτεκτονική τοῦ ἁγιου Νικολαου, ὅπως τὴ διαμονὴ τοῦ Τσάμη Καρατάσου ἐκεῖ, ἀλλὰ και τὴν ὕπαρξη πύργου στὸ μοναστηριακὸ συγκρότημα, που σήμερα δὲν ὑπαρχει. Γιὰ τὴν παρουσια τοῦ Καρατασου στη Σκοπελο βλ. Ἀρχιμ. Ναθαναὴλ Ἰωάνου, *Εὐβοϊκά*, ἐν Ἑρμουπόλει 1857, σελ. 186-187.

30. Γ. Α. Κ Ὑπ. Θρησκείας, φάκ. 20 Ὀκτ. 1829.

31. Γιὰ νὰ ἀποδοθοῦν τὰ κτήματα τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὸν Ἄνθιμο αὐτὸ ἔγινε μὲ διαταγὴ τοῦ Κυβερνητη Ἰω. Καποδιστρια, ἀφοῦ προηγουμενως ἐνημερωθηκε ἀπὸ τὸν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματεα Νικόλαο Χρυσογελο.Συγκεκριμένα γράφει ο Καποδιστριας στὴν απο 19 Ὀκτωβριου 1829 διαταγη του στὸν προς Διοικητὴ τῶν Βορειων Σποραδων, Δημ Κριεζῆ: «(Ἡ Κυβερνηση) θελει ἀποκαταστηση τὸν Ἀρχιμανδριτην τοῦτον εἰς τὴν επιστασίαν τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγιου Νικολαου, διὰ νὰ

Ὡστόσο ἀπό τὸ ὕφος τῆς ἀναφορᾶς, ἡ ὁποία εἶναι χρησιμότατη γιὰ τὶς πληροφορίες της, ὁ Πρ. Διοικητὴς φαίνεται νὰ μὴν πολυσυμπαθεῖ τὸν Ἁγιορείτη ἱερομόναχο.

Ἀριθμὸς 1336 Ἑλληνικὴ Πολιτεία

Πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος

Ὁ προσωρινὸς Διοικητὴς τῆς Ν(ήσου) Σκοπέλου

Λαβὼν τὴν ὑπ᾽ ἀρ(ιθμὸν) 48 Σ(εβαστὴν) Διαταγὴν τῆς Ὑ(μετέρας) Ἐ(ξοχότητος) διαττάτουσαν τὰ περὶ/τοῦ ἀρχημανδρίτου Ἀνθίμου Παντοκρατωρινοῦ, δὲν ἔλλειψα τοῦ νὰ ζητή/σω καὶ λάβω παρ᾽ αὐτοῦ τοὺς λογαριασμοὺς, τόσον τοὺς πρώτους, δηλ(αδὴ)/τοῦ Μονιδρίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, καθὼς καὶ τοὺς δευτέρους, τοῦ ἑτέ/ρου Μοναστηρίου τῆς Ἁγίας Μονῆς. Εἰς τὴν θεώρησιν καὶ ἐξακρίβω/σιν τῶν πρώτων, προσεκάλεσα τοὺς τε Δημογέροντας Σκοπέλου/ καὶ τοὺς ἐπιτροεύοντας εἰς τὸ Μονίδριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Εἰς αὐ/τοὺς παρετήρησα ν᾽ ἀπερνᾶ μὲ ἕν κονδύλιον γρόσια χίλια ἑπτακό/σια ἐνενήκοντα τέσσαρα, ἀρ(ιθμὸς) 1794 εἰς ἐπισκευὴν τοῦ Μονιδρίου, καὶ/ τῶν κτημάτων αὐτοῦ. Ἐζήτησα παρ᾽ αὐτοῦ νὰ μοὶ δώσῃ τὴν λεπτο/μερῆ σημείωσιν, μήτε καμμίαν πληροφορίαν περὶ αὐτῶν. Οἱ δὲ Δημογέροντες καὶ ἐπίτροποι τοῦ ρηθέντος Μονιδρίου, μακρὰν τοῦ νὰ/γνωρίζωσι πραγματικὰ τὰ ἔξοδα ταῦτα, μοὶ ἔδωσαν μάλιστα ἐναν/τίας τῶν λογαριασμῶν του πληροφορίας. Καθόσον δὲ ἐδυνήθην νὰ/ἐξακριβώσω ἀπό τοὺς Μαΐστορας, οἵτινες ὡμολόγησαν ἐνόρκως ἔμπρο/σθεν αὐτοῦ, τῶν τε Δημογερόντων καὶ τῶν ἐπιτροπευόντων, καθὼς καὶ/ἀπό ἄλλους, τὰ ἐξοδευθέντα εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπιστασίας αὐτοῦ,/εἰς ἐπισκευὴν τοῦ Μονηδρίου τούτου ἀναβαίνουσιν μόλις εἰς γρ''οσια διακόσια/ἀρ(ιθμὸς) 200. Εἰς δὲ τὰ κτήματα ἐνῶ ἐξόδευσε πολλὰ ὀλίγα, ἐσύναξεν/ἀπ᾽ αὐτὰ, πολλὰ περισσότερα, τὰ ὁποῖα δὲν σημειοῖ. Καθ᾽ ἅςπληροφορίας λαμβάνω ἀπό διαφόρους ἀξιοπίστους, ὁ ἡγούμενος οὗτος,/ἐνῶ δὲν ἐξόδευσεν αὐτὰ, ὅσα ἀπερνᾶ συνοπτικῶς εἰς τοὺς λογαρια/σμοὺς τούτου, (τῶν ὁποίων ἀντίγραφον περικλέιεται), ἐκέρδισε μάλιστα/ἀπό τὸ Μονίδριον τοῦτο, διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων εἰσοδημάτων, τὰ ὁποῖα/ εἶχε τότε ἀπό τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις εἶχεν ἀποκατασταθῇ ἐνορία τῆς/πόλεως ταύτης, διὰ τὸ πλῆθος τῶν τότε εὑρισκομένων εἰς τὴν νῆσον ταύ/την, καὶ ἀπ[ο τὰ κτήματα τούτου, ἔδιδον καὶ διάφοροι, τῶν κατὰ τὴν νῆσον ταύτην Στρατιωτικῶν, μερίδιον εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον, ἀπό/ τὰς λείας των, ἐχόντων εὐλάβειαν εἰς τὸν ἅγιον./Εν τοσούτῳ απεκατέστησα αὐτὸν εἰς τὴν ἐπιστασίαν τῶν κτημά/των μόνον, τοῦ Μονιδρίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ...τὴν δὲ ἐπιστασίαν τῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς περιοχῆς ἄφησα// ὡς καὶ πρότερον, ἄχρις ὅτου ἀναφέρω καὶ λάβω τὰ περὶ τούτου Σ(εβαστὰς)

ἐπιμελεῖται τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων...»Ὑπ. Θρησκείας φα᾽ 20 (1829).

Διαταγὰς/τῆς Ὑ(μετέρας) Ἐ(ξοχότητος)./ Ἐν τοσούτῳ κατὰ χρέος καθυποβάλλω ὑπ᾽ ὄψιν της τὰς ἀκολούθους παρατη/ρήσεις μου. Τὸ Μονίδριον τοῦτο, χρησιμεύει πρὸς τὸ παρὸν, Ἑλληνικὸν Σχο/λεῖον τῆς νήσου ταύτης, πολλὰ κατάλληλον διὰ τὴν θέσιν του. Τὰ ἐν αὐτῷ/οἰκήματα, εἶναι μόνον τέσσαρα, καὶ ὡς ὄντα πολλὰ ὀλίγα, μὲ μεγά/λην στενοχωρίαν ἐξοικονομοῦν τοὺς ἐν αὐτῷ ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν διδασκομέ/νους μαθητὰς, καὶ τοὺς διδασκάλους. Ἡ ἐκκλησία ἱερουργεῖται ἀπό τινας /ἱερεῖς Μαθητὰς τῆς Σχολῆς ταύτης, καὶ ἀπό τὸν δεύτερον Διδάσκαλον κ(ύριον) Γρηγόριον....../Ὁ Ἀρχιμανδρίτης κ(ύριος) Ἄνθιμος, καθόσον ἐπαρατήρησα, ζητεῖ ν᾽ ἀπο/κτήσῃ ἐνορίαν εἰς τὴν πόλιν τῆς Σκοπέλου, καὶ οὐχὶ Μονίδριον νὰ μο/νάζῃ κατὰ τὸ ἐπάγγελμά του. Καὶ ἐὰν τοῦ δωθῆ ἡ ἐπιστασία τοῦ μονιδρίου/τούτου, θέλει τὸ καταστήσῃ ἐνορίαν, καθότι ὁ Ἅγιος Νικόλαος, συνέχε/ται μὲ τὴν πόλιν. Καὶ ἡ Μονὴ, εἰς τὴν ὁποίαν μετετοπίσθη,/ (ἀφοῦ ὁ κ(ύριος) Ἀ(ναστάσιος) Λόντος συμφώνως μὲ τὴν Δημογεροντίαν, διώρισε τὸ περὶ/οὗ ὁ λόγος Μονίδριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου νὰ γένῃ Σχολεῖον) εἶναι μεγαλη/τέρα, ἔχει εἰσοδήματα πολλὰ περισσότερα ἀπ᾽πο τὴν πρώτην, καὶ/ ἱκανά, ὥστε νὰ ζήσωσι μὲ αὐτάρκειαν, τέσσαρες καὶ πέντε ἄνθρωποι, / ὅταν καλλιεργηθῶσι. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἀπέχει μίαν ὥραν σχεδὸν τῆς πό/λεως, δὲν εὐχαριστεῖται νὰ μονάζῃ εἰς αὐτὴν:......

Ἐν Σκοπέλῳ τῇ 7 Δεκεμβρίου 1829

(Τ. Σφ) Ὁ Προσωρινὸς Διοικητὴς Σκοπέλου/Δ(ημήτριος) Κριεζῆς[32]

Πόσο καιρὸ διέμεινε ὁ Ἄνθιμος στὴ Σκόπελο δὲν μᾶς εἶναι μέχρι σήμερα γνωστὸ. Ἴσως νὰ ἔφυγε τὸ 1830 μαζὶ μὲ ἄλλους Ἁγιορεῖτες πατέρες, σύμφωνα μὲ τὴν παρακάτω ἀναφορὰ τοῦ Προσωρινοῦ Διοικητοῦ τῆς Σκοπέλου.

ἀριθμ. 1870 Ἑλληνικὴ Πολιτεία

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Παιδείας Γραμματείαν τῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ Προσωρινὸς Διοικητὴς τῆς Νήσου Σκοπέλου

Οἱ ἐνταῦθα διατρίβοντες ἡγούμενοι καὶ λοιποὶ πατέρες τῶν ἐν/τῷ Ὄρει τοῦ Ἄθωνος Ἱερῶν Μοναστηρίων πληροφορηθέντες τὴν ἐκεῖθεν ἀνα/χώρησιν τῶν Ὀθωμανῶν, προσκληθέντες δὲ καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖσε πα/τέρων, ἀναχωροῦσι σήμερον ἐπανερχόμενοι εἰς τὰ Μοναστήριά των, φέροντες μεθ᾽ ἑαυτῶν διάφορα πράγματα καὶ ἱερὰ σκεύη τῶν αὐτῶν Μονα/στηρίων. Ἡ προ(σωρινὴ) αὕτη Διοίκησις κατὰ συνέπειαν τῶν ὁποίων ἔλαβε προσκλή/σεων ἀπὸ

32. Γ. Α. Κ. Ὑπ. Θρησκείας φάκ 22 (1829). Γιὰ τὸν Δημ. Κριεζῆ βλ. Δέσποινα Θεμελῆ-Κατηφόρη, *Ἡ δίωξις τῆς πειρατείας*, ὅπ. παρ. σελ. 105, σημ. 1.

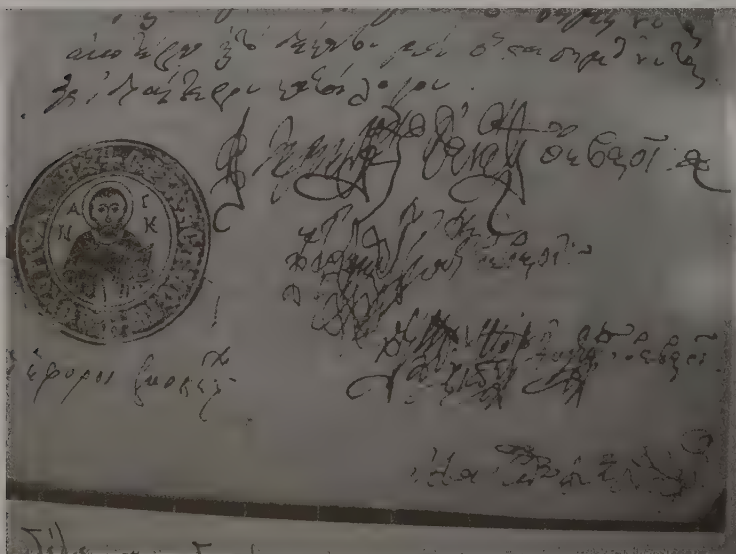
τοὺς ἐκεῖσε πατέρας δὲν ἔλειψε νὰ δώσῃ πρὸς τοὺς διαληφθέν/τας ἡγουμένους καὶ λοιποὺς πατέρας, τὴν ἐκ μέρους της συνδρομὴν καὶ βοή/θειαν πρὸς εὐκολίαν καὶ ἀσφαλῆ εἰς τὸ Ὄρος τοῦ Ἄθωνος μετάβασίν των./Ὅθεν κατὰ χρέος εἰδοποιῶ τὴν Γραμματείαν ταύτην πρὸς πλη/ροφορίαν της./ Ἐν Σκοπέλῳ τῇ 4 Ἰουνίου 1830

Ὁ Προσωρινὸς Διοικητὴς
(Τ.Σ) Δ. Κριεζῆς [33]

Πάντως στὸν Ἅγιο Νικόλαο, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τῆς Ἐπισκοπῆς Σκοπέλου διέμενε τὸ 1833 «μία γραῖα», ἐνῶ στὴν Ἁγία Μονή, «μία καλογραῖα ξένη». Ἤ, ὅπως ἀκριβῶς ἀναφέρεται,

«Αὐτὸ τὸ μονήδριον (δηλ. τοῦ ἁγίου Νικολάου) ἐξουσιάζεται ἀπό κληρονόμους κτιτόρων, ὅστις κάθηται μέσα μία γραῖα ἐξ αὐτῶν. Μήτε ἡγούμενος, μήτε ἱερομόναχος, μήτε ἰδιώτης»

«Ἁγία Μονή. Ἔρημον ἀπό ἱερομόναχον ἤ ἰδιῶτας. Τὸ ἔχει ἐφέτος μία ξένη καλογραία ἠγορασμένον»[34].

Εἰκ. 1. Ἱ.Μ. Παντοκράτορος Ἁγίου Ὄρους, Τό τέλος τοῦ καταστίχου μέ τά σκεύη τῆς ὡς ἄνω Μονῆς.

33. Γ. Α. Κ. Ὑπ. Θρησκ. φακ. 28(1830)

34. π. Κων. Ν. Καλλιανός, *Ἡ κατάσταση τῶν μοναστηριῶν τῆς νήσου Σκοπέλου τὸ 1833* (ὑπὸ δημοσίευση).

Πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Παιδείας Γραμματέα
τῆς Σ. Κυβερνήσεως.

085

[illegible]

ὁ εὐπειθὴς

Τῇ 7. Ὀκτωβρ. 1829. ἐν Αἰγίνῃ.

[illegible] Ἀρχιμανδρίτης
[illegible]

Εἰκ 2. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ἀνθίμου.

Εἰκ. 3. Καταγραφή τῆς δοσοληψίας.

Ὄλγας Παπαργυρίου
Μεταπτυχ. Θεολογίας

Ἐπισημάνσεις στίς περί ψυχῆς ἀπόψεις τοῦ Ἰουστίνου καί τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας

Γιά τούς Ἀπολογητές ἔχουν γραφεῖ ἀρκετά ὡς σήμερα τόσο ἀπό Ἕλληνες ὅσο καί ἀπό ξένους ἐρευνητές[1]. Παρόλα αὐτά ὑπάρχουν διάφορες πτυχές τῶν θεολογικῶν ἀπόψεών τους, οἱ ὁποῖες δέν ἔχουν μελετηθεῖ ἐπαρκῶς. Ὅμως πρίν ἀναπτύξουμε τίς ἀπόψεις τοῦ Ἰουστίνου περί ψυχῆς θά κάνουμε μία γενική ἐπισκόπηση τῶν ἀπόψεων πού διατύπωσαν γιά τό ἴδιο θέμα οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες φιλόσοφοι καί ἡ Ἁγία Γραφή.

Ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου ἀπασχόλησε σοβαρά τόν ἀρχαῖο κόσμο. Τό γεγονός αὐτό εἶναι πασιφανές ἀπό τήν πληθώρα τῶν ἔργων πού γράφτηκαν γι᾽ αὐτό τό θέμα. Μεγάλοι φιλόσοφοι ὅπως ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πλωτῖνος, ὁ Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεύς, πολλοί Πυθαγόρειοι καί Ὀρφικοί ἀσχολήθηκαν ποικιλότροπα μέ τό θέμα ψυχή καί μᾶς ἄφησαν πολλά ἔργα μέ σχετικό περιεχόμενο. Στά ἐγκυκλοπαιδικά λεξικά ἡ λέξη ψυχή ἀναφέρεται ὡς ὅρος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καί ἡ κυριολεκτική σημασία

---

1. Ἐνδεικτικά παραθέτουμε τά ἀκόλουθα ἔργα: Ἀναστάσιος Μαρᾶς. *Οἱ ἀπόψεις τῶν Ἑλλήνων Ἀπολογητῶν καί τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας γιά τήν τέχνη*, Θεσσαλονίκη: Ἀντ. Σταμούλης, 2006. Σάββας Ἀγουρίδης, *Ὁ Χριστιανισμός ἔναντι Ἰουδαϊσμοῦ καί Ἑλληνισμοῦ κατά τόν Β' αἰ. μ.Χ.: Ἀποστολικοί Πατέρες, Ἀπολογητές*. Ἀθήνα: Ἑλληνικά Γράμματα, 1997. Robert McQueen Grant. Greek *Apologists of the second century*. Philadelphia: Westmister Press, c1988.

τῆς εἶναι «πνοή». Στούς Πυθαγόρειους καί τούς Ὀρφικούς ἡ ψυχή νοεῖται ὡς «δαίμων», δηλαδή ἀθάνατη ὕπαρξη θεϊκῆς προέλευσης, ἡ ὁποία περιπλανιέται στά σώματα τῶν ζώων καί τῶν φυτῶν ὡς τιμωρία γιά τό προπατορικό ἁμάρτημα τῶν Τιτάνων, ἐνῶ ἡ ἴδια ἔχουσα μνήμη ταυτίζεται μέ τό ψυχικό «Ἐγώ»[2]. Ὁ Πλάτωνας ὅμως καί κατόπιν ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι αὐτοί, οἱ ὁποῖοι μέ τίς θεωρίες τους περί ψυχῆς ἐπηρέασαν ὅλη τήν μετέπειτα φιλοσοφική θεώρηση τῆς Ψυχῆς.

Ὁ Πλάτων κατανοεῖ τήν ψυχή μέ διττή σημασία: ὡς ἕνα ἀπό τά δυό συστατικά τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης πού τριχοτομεῖται σέ λογιστικό, θυμοειδές καί ἐπιθυμητικό, ἀλλά καί ὡς ἀθάνατη οὐσία ὑπερκείμενη τῆς βιολογικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καί ἀνώτερη τοῦ σώματος, ὅπου ἐντοπίζεται ἡ προσωπική ταυτότητα τοῦ «Ἐγώ»[3]. Ἀκόμη ὁ Πλάτων δέχεται καί μία κοσμική ψυχή ἡ ὁποία συνδέει τόν ὀργανικό μέ τόν ἀνόργανο κόσμο. Συστηματική ἑρμηνεία τῆς ψυχῆς σέ κοινωνικό-ἠθικό ἐπίπεδο ἔχει δοθεῖ στήν «Πολιτεία» τοῦ Πλάτωνα. Στό ἐν λόγῳ ἔργο ἡ διαίρεση τῆς ψυχῆς σέ λογιστικό, θυμοειδές καί ἐπιθυμητικό συσχετίζεται μέ τή διαίρεση τῆς κοινωνίας, ἀντίστοιχα, στούς φιλοσόφους, τούς πολεμιστές-χειροτέχνες καί τέλος στούς γεωργούς[4]. Ἀθάνατο εἶναι μόνο τό ἀνώτερο μέρος πού σύμφωνα μέ τόν Τίμαιο ἔγινε ἀπό τό δημιουργό[5]. Ὅσον ἀφορᾶ στήν ὕπαρξη – γέννηση καί τήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ὁ Πλάτων δέχεται τό ἀγέννητο καί τήν ἀθανασία αὐτῆς, τονίζοντας πώς ἡ ψυχή ὡς ἰδέα προϋπάρχει καί ἀνήκει στόν νοητό κόσμο. Τίς ἰδέες αὐτές τίς στηρίζει μέ ἐπιχειρήματα καί θεωρίες, ὅπως εἶναι αὐτό τῆς κυκλικῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων, τό ἐπιχείρημα τῶν ἐναντίων καί τό ἐπιχείρημα τῆς ἀνάμνησης[6]. Ἡ βάση τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν. Σύμφωνα μ᾽ αὐτήν ἡ ψυχή στό νοητό κόσμο μέ τό φωτισμό τοῦ νοητοῦ ἥλιου βλέπει τά ἰδεατά πράγματα καί ἀποκτᾶ συνείδηση αὐτῶν. Κατόπιν, ἡ ψυχή μεταφυτεύεται στόν αἰσθητό κόσμο καί βλέπει διαμέσου τῶν αἰσθήσεων τά εἴδωλα τῶν ἰδεατῶν πραγμάτων καί θυμᾶται τήν πραγματική της πατρίδα[7].

Οἱ ἀπόψεις τοῦ Ἀριστοτέλη γιά τήν ψυχή ἀναπτύσσονται κυρίως στό ἔργο του «Περί ψυχῆς». Στό ἔργο αὐτό ἡ ψυχή παρουσι-

---

2. Ἐμπεδοκλῆς, dk39B.

3. Πλάτων, *Φαίδρος*, 246a - 249d.

4. Πλάτων, *Πολιτεία*, Α' 327 -354.

5. Πλάτων, *Τίμαιος* 89e, 90 a - d.

6. Πλάτων, *Φαίδων* 18 a - d.

7. Ματσούκας, *Ἰστορία τῆς Φιλοσοφίας*. Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρᾶς, 2002.

άζεται ώς ἀρχή, ἡ ὁποία δίνει στό σῶμα τή μορφή του (ἐντελέχεια τοῦ σώματος)[8]. Στό ἴδιο ἔργο ἡ ψυχή ἐμφανίζεται ὡς ἀρχή τῆς ζωῆς (αἰσθητική ψυχή, θρεπτική ψυχή, διανοητική ψυχή)[9]. Ὡστόσο ἡ ψυχή δέν συνιστᾶ οὐσία ἀξιολογικά ἀνώτερη τοῦ σώματος. Στόν Ἀριστοτέλη ὑπάρχει ἡ ἀντίληψη τῆς κοσμικῆς ψυχῆς ὅπως στόν Πλάτωνα.

Ὁλόκληρη ἡ μεταγενέστερη φιλοσοφική παράδοση περί ψυχῆς ἀποτελεῖ μία ἐπανάληψη τῶν πλατωνικῶν καί ἀριστοτελικῶν ἀπόψεων γιά τό ἴδιο θέμα. Γιά παράδειγμα, ἡ στωική φιλοσοφία κατανοεῖ τήν ψυχή ὡς ζεστή πνοή, ἡ ὁποία συμφύεται μέ τό σῶμα καί παρέχει στόν ὀργανισμό τήν ἀναπνοή καί τήν κίνηση, ἐνῶ χωρίζεται ἀπό τό σῶμα γιά νά ἐπιστρέψει στούς κόλπους τῆς κοσμικῆς ψυχῆς μετά θάνατον[10].

Στήν Π. Διαθήκη ὁ ὅρος «ψυχή» ἐμφανίζεται γιά πρώτη φορά στή Γένεση ὡς μετάφραση τοῦ ἑβραϊκοῦ ὅρου «nephesch», ὁ ὁποῖος δηλώνει τή ζωντανή ὕπαρξη στήν ψυχοσωματική της ὁλότητα[11]. Ἡ Π. Διαθήκη δέχεται τόν ἄνθρωπο ὡς σύνθετο, ἀποτελούμενο ἀπό ψυχή καί σῶμα ἀποκλείοντας τήν ἀρχαιοελληνική τριχοτομία. Αὐτή ἡ δισύνθετη ὕπαρξη, ὁ ἄνθρωπος, μετά τό θάνατο χωρίζεται στό σῶμα, τό ὁποῖο ἐπιστρέφει στή γῆ καί τήν ψυχή ἡ ὁποία ἐπιστρέφει στό Θεό[12]. Ἐπίσης, στήν Π. Διαθήκη ἀποδίδονται στήν ψυχή βιολογικές ἰδιότητες, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν στήν ἀναπνοή, στή ζωή καί στό αἷμα, καθώς ἐπίσης ψυχολογικές καί πνευματικές ἰδιότητες[13].

Στήν Κ. Διαθήκη, ἡ ὁποία σέ πολλά θέματα ἀκολουθεῖ τή διδασκαλία τῆς Π. Διαθήκης, ἡ «ψυχή» ἔχει ὅλες τίς προαναφερθεῖσες σημασίες καί μέ αὐτές τίς σημασίες χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος ἀπό τόν Κύριο καί τούς Ἀποστόλους. Πιό συγκεκριμένα ἡ ψυχή εἶναι: ἡ ἕδρα τῆς ζωῆς[14], τό κέντρο τῆς ζῶσας ὕπαρξης[15], ἡ ἕδρα τῶν

---

8. Ἀριστοτέλης, *Περί ψυχῆς*, τ. Β΄, Θεσσαλονίκη: Ζῆτρος 2000, σ. 130.

9. Στό ἴδιο, σ. 130.

10. Πλουτάρχου, «*Περί ἀρεσκόντων*», στό Γρ. Κωσταρᾶς, *Ψυχολογία τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθῆναι 1990, σ. 38 (ὑποσημειώσεις).

11. «καί ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχήν ζῶσαν», *Γεν.* 2 : 7.

12. «καί ἐπιστρέψῃ ὁ χοῦς ἐπί τήν γῆν, ὥς ἦν, καί τό πνεῦμα ἐπιστρέψῃ πρός τόν θεόν, ὅς ἔδωκεν αὐτό».

13. «καί ἐπλάτυνεν ὁ ᾆδης τήν ψυχήν αὐτοῦ καί διήνοιξεν τό στόμα αὐτοῦ τοῦ μή διαλιπεῖν, καί καταβήσονται οἱ ἔνδοξοι καί οἱ μεγάλοι καί οἱ λοιμοί αὐτῆς» *Ἠσ.* 5:14, *Γεν.* 9 : 3 -4, *Λευ* 17:11, *Δτ* 6:5, 13:3, *Ἐκ.* 6:7, *Ψλ.* 44:25, 63:8, 103:1-2, 103:22, 104:1, 104:35, 105:18.

14. *Μτ* 10:28. *Πρ.* 20:10. *Α Θεσ* 5:23. *Ἀπ.* 8:9.

συναισθημάτων[16]. Σε κάθε περίπτωση στήν Κ. Διαθήκη ὑπάρχει σαφής διαχωρισμός ψυχῆς και σώματος.

Ἀπό τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὅσοι ἐπηρεάστηκαν ἀπό τή θύραθεν φιλοσοφία δέχτηκαν τήν ψυχή μέ ὅρους πλατωνικούς, δηλαδή δέχθηκαν ὅτι ἡ ψυχή εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπό τό σῶμα καί μέ σαφή προτεραιότητα ἀπέναντί του. Αντίθετα, ὅσοι ἀπό τούς Πατέρες υἱοθέτησαν τη βιβλική θεώρηση δέχτηκαν τήν ψυχή ὡς εκφράζουσα τόν ὅλον ἄνθρωπο. Είδικότερα, οἱ ἀπόψεις τῶν Ἀπολογητῶν περί ψυχῆς ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία γιατί πάνω σ' αυτές στηρίχτηκε ἡ μεταγενέστερη χριστιανική γραμματεία. Βέβαια κανείς από τους Ἀπολογητές δέν ἔχει συγγράψει ειδικό ἔργο περί ψυχῆς, αλλά οἱ σχετικές ἀπόψεις τους εἶναι διάσπαρτες στά ἔργα τους.

Ὁ Ἀπολογητής και μάρτυρας Ἰουστῖνος ἐκθέτει τίς ἀπόψεις του περί ψυχῆς στις δυό απολογίες του καί στόν διάλογο πρός Τρύφωνα, ειδικότερα στο τέταρτο, πέμπτο καί ἕκτο κεφάλαιο τοῦ ἐν λόγω διαλόγου. Κατά τον ἱστορικό Ευσέβιο Καισαρείας ὁ Ἰουστῖνος φέρεται ὡς συγγραφέας εἰδικοῦ ἔργου «περί ψυχῆς», τό ὁποῖο ὅμως ἔχει ἀπολεσθεῖ[17].

Ὁ Ἰουστῖνος στην κοσμολογία καί τήν ἀνθρωπολογία του εἶναι σαφῶς ἐπηρεασμένος από τίς πλατωνικές θέσεις γιά τό θέμα. Ὅμως ἦταν πρωτίστως χριστιανός καί δευτερευόντως φιλόσοφος. Γι' αυτό μετέφερε μέ τή διδασκαλία του τό μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου στο φιλοσοφικό κόσμο. Ὁ Ἰουστῖνος τοποθετεῖ τήν ψυχή στην πρώτη θέση σχετικά μέ τό σῶμα, διευκρινίζοντας βέβαια πως ἡ ψυχή δεν εἶναι θεία. Ἡ ψυχή ἑδράζεται στό σῶμα καί τα δυο αυτά στοιχεῖα βρίσκονται σέ ἁρμονική συνύπαρξη μεταξύ τους[18]. Ὁ Ἰουστῖνος κατηγορήθηκε από πολλούς ὡς τριχοτομικός, επειδή σε κάποια σημεῖα τῆς διδασκαλίας του πρόσθεσε στον ἄνθρωπο εκτός τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος καί ἕνα τρίτο στοιχεῖο, το πνεῦμα. Αυτό τό στοιχεῖο ὅμως δέν τό ἐμφανίζει ὡς μόνιμο και αναπόσπαστο τοῦ ανθρώπου αλλά ὡς επίκτητο καί ὡς δῶρο τοῦ Θεοῦ πρός τούς αγαθούς ἀνθρώπους, διακρινόμενο σέ πνεῦμα συνέσεως, βουλῆς καί ισχύος[19]. Αὐτές οἱ ἐλάχιστες τριχοτομικές ὑποψίες για τόν Ιουστίνο, χάνονται μπροστά στίς ἔντονες

---

15. *Πρ.* 3:23. *Ρωμ.* 13: 1.

16. *Μτ.* 11: 20. *Λκ.* 12: 19. *Α΄ Θεσ.* 5: 23. *Απ.* 18 :14.

17. Εὐσέβιος Καισαρείας, *Ἐκκλησιαστική ἱστορία*, 4, 18,5.

18. Ἰουστῖνος, *Λόγος περί ἀναστάσεως*, 10.

19. Π.Κ. Χρήστου. «Εισαγωγή». στο Ιουστῖνος, *Φιλόσοφος καί μάρτυρας. Ἅπαντα τα ἔργα*. Θεσσαλονίκη: Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», 1985, σ. 58.

διχοτομικές του ἀπόψεις, ὅπως εἶναι ἡ ἀναφορά στήν τύχη τῶν ἁμαρτωλῶν μετά τήν τελική κρίση, οἱ ὁποῖοι θά τιμωρηθοῦν μέ αἰώνια κόλαση κατά τά ἴδια σώματα καί τίς ψυχές τους[20]. Στό διάλογο μέ τόν Ἰουδαῖο Τρύφωνα ὁ Ἰουστῖνος ὁμιλεῖ περί τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ὡς δυναμένης νά δεῖ τό Θεό. Στό χωρίο αυτό ἀναφέρεται σέ ψυχή καί σῶμα χωρίς νά ἀναφέρει κάποιο τρίτο στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου. Συγκεκριμένα, στήν προσπάθειά του ὁ Ἰουστῖνος νά καταδείξει στόν Τρύφωνα πώς οἱ Ἰουδαῖοι ἔχουν ἐσφαλμένη περί Θεοῦ ἀντίληψη, ἀναφέρεται στήν ἐκ σώματος καί ψυχῆς σύνθεση τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλά ἀκόμα καί στίς περιπτώσεις πού ὁ Ἰουστῖνος ἀναφέρεται στή λέξη «πνεῦμα» τήν ταυτίζει μέ τή λέξη «ψυχή», γεγονός πού μᾶς ὁδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀνθρωπολογία του εἶναι βασισμένη στό διμερῆ χωρισμό τοῦ ἀνθρώπου.

Ὡς πρός τό θέμα τῆς μετενσάρκωσης ὁ Ἰουστίνος ἐγκαταλείποντας τίς πλατωνικές θέσεις, τίς ὁποῖες κάποτε εἶχε υἱοθετήσει, δηλαδή πώς οἱ ψυχές τῶν ἀδίκων δεσμεύονται σέ κάποια ζῶα, διδάσκει ὅτι οἱ ψυχές δέ μετενσαρκώνονται σέ ἄλλα σωματα[21]. Ἀκολουθώντας τήν ἴδια τακτική ὁ Ἰουστῖνος ἐγκατέλειψε καί τίς πλατωνικές θέσεις γιά τήν προΰπαρξη καί τήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Κατά τή συζήτηση πού εἶχε μέ κάποιο γέροντα σέ μία παραλία ὁ Ἰουστῖνος ἀκούει ἀπό αὐτόν νά διατυπώνει τήν ἄποψη πώς ἡ ψυχή δέν εἶναι ἀγέννητη καί ἀθάνατη. Στό διάλογο πού ἀκολουθεῖ ὁ Ἰουστῖνος συμφωνεῖ μαζί του λέγοντας πώς «ἀγέννητος δε καί ἀθάνατός ἐστι κατά τίνας λεγομένους πλατωνικούς»[22].

Κατά τόν Ἰουστῖνο ἡ ψυχή εἶναι γεννητή, χωρίς ὅμως σαφῆ προσδιορισμό τοῦ χρόνου τῆς γέννησής της ἀλλά καί τῆς ἐνσάρκωσής της. Ὁ ἴδιος δέχεται πώς ἡ ψυχή δέν ἐχει φυσικη καί πρωτογενῆ ἀθανασία ἀλλά ἐπίκτητη. Δηλαδή, πιστεύει ὅτι ἡ ψυχή ἔχει ἕνα εἶδος ἀκτινοβολίας τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ[23]. Ὑποστηρίζει ἀκόμα πώς ἡ ψυχή εἶναι προικισμένη μέ τό αὐτεξούσιο. Ἀπό τήν καλή ἤ ὄχι χρήση τοῦ αὐτεξουσίου, ἐξαρτᾶται ἡ μελλοντική πορεία τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ἡ ψυχή εἶναι καθαρή καί ἀπαλλαγμένη ἀπό τά πάθη της τότε κάνει καλή χρήση τοῦ αὐτεξούσιου και εἶναι σέ θέση νά δεῖ τό Θεό, κατά τή δήλωση Τοῦ Κυρίου: «μακάριοι οἱ

20. Ἰουστῖνος, *Ἀπολογία Α΄*, 8,4.

21. Ἰουστῖνος, *Διάλογος πρός Τρύφωνα*, 4, 7.

22. Ἰουστῖνος, *Διάλογος πρός Τρύφωνα*, 5,1.

23. Π.Κ. Χρηστου, «Εισαγωγη», στο Ἰουστίνος, Φιλοσοφος και μαρτυρας. *Ἅπαντα τα ἔργα*. Θεσσαλονίκη: Πατερικαι εκδοσεις «Γρηγοριος ὁ Παλαμᾶς», 1985, σ. 59.

καθαροί τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοί τόν Θεόν ὄψονται»[24]. Ἀντίθετα ὅταν εἶναι ὑποδουλωμένη στά πάθη ὁδηγεῖται στόν πνευματικό θάνατο καί αἰώνιο χωρισμό της ἀπό τό Θεό.

Σέ γενικές γραμμές ὅλοι οἱ Ἀπολογητές Πατέρες δέχονται πώς μετά τό θάνατο ἡ ψυχή χωρίζεται ἀπό τό σῶμα, ἀλλά αἰσθάνεται καί περιμένει τήν τελική ἀνάσταση τῶν νεκρῶν. Αὐτή εἶναι ἡ λεγόμενη «μέση κατάσταση», ἡ ὁποία ἐκλαμβάνεται ὡς τό στάδιο πού ἐκτείνεται ἀπό τό φυσικό θάνατο μέχρι τήν κοινή ἀνάσταση. Ὁ Ἰουστῖνος στήν Ἀπολογία Α΄ γράφει πώς οἱ ψυχές τῶν δικαίων μετά θάνατο δέν ἀποθνήσκουν, οὔτε χωροῦν σέ ἀναισθησία, ἀλλά ζοῦν, ἔχουν αἴσθηση καί ἀπολαμβάνουν ἄξια αὐτῶν πού ἔπραξαν[25]. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τίς ψυχές τῶν ἀδίκων, οἱ ὁποῖες βέβαια ἔχουν αἴσθηση τῆς κόλασης. Συγκεκριμένα, οἱ ψυχές τῶν νεκρῶν παραμένουν οἱ «μέν τῶν εὐσεβῶν «ἐν κρείττονί ποι χῶρον», οἱ δέ τῶν ἀσεβῶν καί ἀδίκων «ἐν χείρονι, τόν τῆς κρίσεως ἐκδεχομένας χρόνον τότε»[26].

Ὁ Ἰουστῖνος ἐνισχύει τίς ἀπόψεις του μέ ἐπιχειρήματα ἀπό τίς ἀπόψεις τῶν φιλοσόφων γιά τό θέμα. Οἱ τελευταῖοι ἀναφέρουν διάφορες νεκρομαντεῖες, κλήσεις τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν καί ὀνειροπομπές, οἱ ὁποῖες μᾶς πείθουν ὅτι καί μετά τό θάνατο οἱ ψυχές αἰσθάνονται. Στό σημεῖο αὐτό φαίνεται ἡ τάση τοῦ Ἰουστίνου νά ἐντάξει στό Χριστιανισμό συμβατές μ` αὐτόν ἀπόψεις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας[27]. Ὁ Ἰουστῖνος δέν ἐξαντλεῖ τήν ἐπιχειρηματολογία του στή χρήση τῆς Φιλοσοφίας, ἀλλά χρησιμοποιεῖ καί χωρία ἀπό τήν Ἁγία Γραφή. Συγκεκριμένα τεκμηριώνει τήν μετά θάνατο κατάσταση τῶν ψυχῶν μέσῳ τῆς ἐγγαστρίμυθου γυναίκας ἀλλά καί μέ τήν ἀναφορά στούς πατριάρχες Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καί Ἰακώβ οἱ ὁποῖοι, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ θεόπτης Μωυσῆς, ἄν καί πέθαναν, μένουν. Ὁ Ἰουστῖνος ἐπίσης ἀναφέρει πώς ἄν οἱ ψυχές μετά θάνατο περιέρχονταν σέ μία κατάσταση ἀνυπαρξίας, τότε θά ἦταν εὐτύχημα γιά τούς ἁμαρτωλούς καί ἀνέλπιστο κέρδος, γιατί ἔτσι θά λυτρώνονταν καί ἀπό τήν τιμωρία πού θά ἔπρεπε νά ὑποστοῦν γιά τίς ἁμαρτίες τους[28].

Οἱ ἀπόψεις τοῦ Ἰουστίνου γιά τή μέση κατάσταση τῶν ψυχῶν μποροῦν νά συνοψισθοῦν στά ἑξῆς:

---

24. *Μτ* 5:8.

25. Ἰουστῖνος, *Ἀπολογία Α΄*.

26. Ἰουστῖνος, *Διάλογος πρός Τρύφωνα*, 5,3.

27. Δημ. Τσάμης, *Ἐκκλησιαστική Γραμματολογία*, Θεσσαλονίκη: χ.ε., 1992, σ. 57.

28. Ἰουστῖνος, *Ἀπολογία Α΄*, 6317.

- Οἱ ψυχές μετά τήν ἔξοδό τους ἀπό τό σῶμα παραλαμβάνονται εἴτε ἀπό πονηρούς δαίμονες, εἴτε ἀπό ἀγαθούς ἀγγέλους, ἀνάλογα μέ τήν ἠθική κατάστασή τους κατά τήν ὥρα ἐκείνη καί ὁδηγοῦνται ἀνάλογα εἴτε στήν κόλαση, εἴτε στήν ἀνάπαυση καί τή μακαριότητα.

- Ὅλες οἱ ψυχές μετά τό θάνατο ζοῦν, ἔχουν αἴσθηση καί ἀναμένουν τήν κοινή ἀνάσταση (μέση κατάσταση).

- Τή «μέση κατάσταση τῶν ψυχῶν» θά ἀκολουθήσει ἡ καθολική ἀνάσταση τῶν ψυχῶν μέ τά ἴδια αὐτῶν σώματα καί τότε θά γίνει ἡ τελική κρίση.

Κλείνοντας αὐτή τή μικρή ἀναφορά στίς περί ψυχῆς ἀπόψεις τοῦ Ἰουστίνου θά ἦταν παράλειψη ἄν δέν ἐπισημαίναμε τό γεγονός ὅτι ὁ Ἰουστῖνος ὑπῆρξε μία ἀπό τίς σημαντικότερες προσωπικότητες τῆς πρωτοχριστιανικῆς ἱστορίας καθώς ἦταν ὁ Ἀπολογητής, ὁ ὁποῖος «ἔδωσε εἰς τόν χριστιανισμόν ἀφθονότερα ἀπό πάντα ἄλλον τά μέσα διά νά ἐπεκταθῆ εὐρέως εἰς τάς τάξεις τῶν διανοουμένων τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ χώρου»[29].

---

29. Π.Κ. Χρήστου, *Ἑλληνική Πατρολογία*, τ. Β′, Θεσσαλονίκη: Κυρομᾶνος, 1992, σ. 543.

Ἰωάννου Κουκούνα
Θεολόγου

Ὁ ὁρισμός τοῦ ἀνθρώπου στόν ἅγιο Ἰωάννη τόν Δαμασκηνό

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός (680-754), θεωρεῖται ὅτι ἀνήκει στήν ''βυζαντινή φιλοσοφία'', ἄν δέν εἶναι ὁ πατέρας αὐτῆς. Ὡστόσο, ἡ ἄποψη αὐτή θά ἐρχόταν σέ ὀξεία σύγκρουση μέ τήν αὐτοσυνειδησία του. Μολονότι ἀκολούθησε ἕναν ἀσκητικό μονήρη βίο, τό ἐνδιαφέρον του γιά τήν φιλοσοφία - καί τήν γνώση γενικότερα - ἦταν ἕνα σημεῖο ἀναφορᾶς, τό ὁποῖο ὅμως ἀπέβλεπε στήν θεολογία καί σέ καμμία περίπτωση φιλοσοφία καί θεολογία δέν ταυτίζονταν, οὔτε καί συγχέονταν. Ἡ στάση τοῦ Δαμασκηνοῦ πρός τήν φιλοσοφία εἶναι ρωμαλέα, διότι ἡ περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα καί ὁ παλμός τῶν γεγονότων δινόταν ἀπό τήν Εἰκονομαχία (726-787).

Ὁ Δαμασκηνός στήν μνημειώδη τριλογία ''*Πηγή Γνώσεως*'' διαλέγεται μέ τήν θύραθεν σοφία, ὅμως μένει προσηλωμένος στήν ἐκκλησιαστική παράδοση. Στά Διαλεκτικά, πού ἀποτελεῖ τό πρῶτο βιβλίο τῆς τριλογίας του, ἀναφέρει ἐκτενῶς διήκουσες φιλοσοφικές ἔννοιες ἀπό τήν ἀριστοτελική φιλοσοφία, ἐρειδόμενος στίς λογικές πραγματεῖες τοῦ Σταγειρίτη. Στό δεύτερο βιβλίο, *Περί αἱρέσεων*, ἕνα μόνο μέρος τῆς ἀντιαιρετικῆς του συγγραφῆς, θά χρησιμοποιήσει ὅ,τι ἀγώγιμο καί ψυχωφελές ἀπό τούς λόγους τῶν ἔξω σοφῶν προκειμένου νά ἀνατραπεῖ ἡ ψευδώνυμη γνώση περί Θεοῦ τῶν αἱρετικῶν. Τό τρίτο βιβλίο του, *Ἔκδοσις ἀκριβής της ὀρθοδόξου πίστεως*, ἀποτελεῖ τήν ὀλέτειρα τῆς πλάνης καί ἐλάτειρα τοῦ ψεύδους. Στό βιβλίο αὐτό, ἐκτίθεται ἡ ἀλήθεια τῆς ὀρθόδοξης πίστης, ἀρυόμενη ὄχι ἀπό τόν Δαμασκηνό, ἀλλά ἀπό τήν σύνολη ἐκκλησιαστική παράδοση καί τόν λαό τοῦ Θεοῦ (προφῆτες, ἀπόστολους, πατέρες).

Στήν παροῦσα ἐργασία θά περιοριστοῦμε στά *Διαλεκτικά*. Τό πρίσμα ὑπό τό ὁποῖο θά διέλθουμε τό βιβλίο αὐτό εἶναι ὁ ὁρισμός τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτέλεσμα τῆς διαλεκτικῆς ὁριστικῆς μεθό-

δου. Σέ καμμία περίπτωση, ὁ ὁρισμός αὐτός δέν συνιστᾶ τήν περί ἀνθρώπου διδασκαλία τοῦ Δαμασκηνοῦ. Πλήν ὅμως, μέσα ἀπό τόν ὁρισμό αὐτόν, παρουσιάζεται μέ ἐνάργεια ὁ τρόπος, μέ τόν ὁποῖο ἡ θεολογία αφομοίωσε καί καθῆρε διάφορους φιλοσοφικούς ὅρους πού προσέλαβε, προκειμένου νά διατρανώσει τήν παλλόμενη ζωντάνια τῆς πίστης της, ἀπέναντι στίς αἱρετικές ἐπιβολές, πολλές ἀπό τίς ὁποῖες ἔβριθαν φιλοσοφικῶν προϋποθέσεων. Κατ' αὐτόν λοιπόν τόν τρόπο, ὁ Δαμασκηνός δέν ἀπεμπολεῖ συλλήβδην τήν θύραθεν σοφία ὡς δαιμονιώδη καί ἄχρηστη. Ἐξ ἐναντίας, θεωρεῖ, τίνι μέτρῳ, τήν φιλοσοφική γνώση φυσικό δῶρο τοῦ Θεοῦ. Ὡστόσο, ἡ γνώση αὐτή καί οἱ φορεῖς πού τήν κομίζουν, δέν δικαιοῦνται νά ἐγείρουν ἀξιώσεις καθολικότητας καί ἀποκλειστικότητας τῆς ἀλήθειας. Ἡ ἐκκλησιαστική παράδοση οὔτε ἐξισώνεται, ἀλλά οὔτε καί ἀντικαθίσταται ἀπό τήν φιλοσοφική.

Ὁ ὁρισμός τοῦ ἀνθρώπου κατά τήν διαλεκτική ὁριστική μέθοδο

Καταρχήν θά πρέπει νά επισημάνουμε ὅτι ἡ μέθοδος αὐτή προϋποθέτει τήν διαιρετική μέθοδο, ἡ ὁποία ἐκκινεῖ ἀπό τό γενικώτατο γένος καί διά τῶν διαιρετικῶν διαφορῶν καταλήγει στά εἰδικώτατα εἴδη. Ἡ ὁριστική λοιπόν μέθοδος ὁρίζει τό ὑποκείμενο, τήν φύση του, τό ἀφ-ορίζει ἀπό τά ἄλλα ἀντιδιαιρούμενα εἴδη πού ὑπάγονται στό ἴδιο γένος. Συνεπῶς, πρόκειται γιά μία πολυσύνθετη καί αρκούντως ἐργώδη διαδικασία ἀπό τήν ὁποία θά προκύψουν χρήσιμα συμπεράσματα ἀλλά καί πολύτιμη γνώση περί τῶν ὄντων, πού αποτελεῖ τόν πρῶτο ἀπό τούς ἕξι ὁρισμούς τῆς φιλοσοφίας. Τί εἶναι ὅμως ὁ ὁρισμός; Ἀπό πού πηγάζει καί ἀπό τί πρέπει νά ἀποτελεῖται; Ὁ Δαμασκηνός ἀναφέρει ὅτι ὁρισμός εἶναι λόγος σύντομος δηλωτικός της φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος, δηλαδή, ὁ λόγος ὁ δι᾽ ὀλίγων δηλώνων τήν φύση τοῦ ὑποκειμένου. Συνεπῶς, μία πρώτη προϋπόθεση πού πρέπει νά πληροῖ κάθε ὁρισμός εἶναι ἀφενός μέν νά εἶναι βραχύς, ἀφετέρου δέ νά εἶναι ὅσο πιό παραστατικός της φύσεως ἑνός συγκεκριμένου ὑποκειμένου, ἑνός εἰδικωτάτου εἴδους[1].

---

1. Ἀμμωνίου Ἑρμείου, *Ἐξήγησις τῶν πέντε φωνῶν*, Commentaria in Aristotelem Graeca, ed. A. Busse, Berolini, 4, p. 1-3, σελ. 35, 9-12: «Ὁριστικῆς δέ εστι τό τόν ὁρισμόν οικείως ἑκάστου τῶν πραγμάτων αποδιδόναι· οὗτος δέ ἕπεται τῷ διαιρετικῷ πρώτῳ ὄντι, επειδή καί χρήζει αυτοῦ», σελ. 36, 9-14: «Πρώτη οὖν πασῶν ἡ διαιρετική, δευτέρα ἡ ὁριστική, τρίτη αποδεικτική, τετάρτη ἡ αναλυτική ... ἡ μέν δή διαιρετική διαιρεῖ ευτάκτως τά γένη εις τά είδη διά τῶν οικείων διαφορῶν,· ἡ δέ ὁριστική ὁρίζεται εκ

Ὅσον ἀφορᾶ στήν προέλευση τοῦ ὁρισμοῦ, αὐτός ἕλκει τήν καταγωγή του κατά μεταφορά ἀπό τήν ζωή τῶν ἀγροτῶν ἢ τῶν κατοίκων πού διέμεναν σέ χωριά. Ὅπως σέ κάθε χωράφι καί σέ κάθε χωριό ὑπῆρχε ὁροθέσιο, σύνορο καί σημεῖο πού δείκνυε πού ἀρχίζει καί πού τελειώνει ἡ γῆ μεταφορικά ὁ ὁρισμός μᾶς πληροφορεῖ πού ὑπάγεται τό ἕνα εἶδος καί πού τό ἄλλο. Ἄς περάσουμε στήν σύνθεση πού πρέπει νά ἔχει ἕνας ὁρισμός, οὕτως ὥστε νά εἶναι ἄρτιος καί ὀρθός. Ὁ ὁρισμός λοιπόν, πρέπει νά ἀποτελεῖται ἀπό γένος καί συστατικές διαφορές, οἱ ὁποῖες συστήνουν τά εἴδη καί χαρακτηρίζονται οὐσιώδεις, διότι συμπληρώνουν τήν φύση τοῦ πράγματος. Πέραν τοῦ ὁρισμοῦ αὐτοῦ ὑπάρχει πλῆθος ὁρισμῶν, οἱ ὁποῖοι συνίστανται: α) ἐξ ὕλης καί εἴδους, ὅπου ἡ ὕλη ἀναλογεῖ στό γένος, ἐνῶ τό εἶδος (μορφή) στή συστατική διαφορά, β) ἐξ ὑποκειμένου καί τέλους, γ) ἐκ τῶν ἐπουσιωδῶν διαφορῶν δηλαδή τῶν ἰδίων καί τῶν συμβεβηκότων δηλώνοντας τά παρεπόμενα τῆς ὕπαρξης, ὄχι τήν ὕπαρξη καθ᾽ ἑαυτήν[2].

γένους καί διαφορῶν ...». Ἰ. Δαμασκηνοῦ, *Διαλεκτικά*, B. Kotter, Die Schriften des Johannes von Damaskos, Walter de Gruyter and Co, Berlin, 1969,I, ξς΄, 34 - 37: «Ἰστέον ὡς τεσσαρες εἰσίν αἱ διαλεκτικαι μέθοδοι ἤγουν λογικαι ... β΄ ὁριστική ἥτις ἀπο τοῦ γένους καί τῶν διαφορῶν, ὧν διεῖλεν ἡ διαιρετική, ὁρίζει τό ὑποκείμενον», ἡ΄, 37-40.Ἀμμωνίου, ὅ.π. , σελ. 2; 22 -23 «Ἐστι οὖν ὁ πρῶτος οὗτος· φιλοσοφία ἐστί γνῶσις τῶν ὄντων ἡ ὄντα ἐστί», Ἰ. Δαμασκηνοῦ, ὅ.π., γ΄, 2-5: «Φιλοσοφία ἐστί γνῶσις τῶν ὄντων ἡ ὄντα ἐστί, γνῶσις τῆς τῶν ὄντων φύσεως ...».Ἰ. Δαμασκηνοῦ, Διαλεκτικά, ὅ.π. , η΄, 2-4, πρβλ. Ἀμμωνίου, ὅ.π., σελ. 1, 6-7: «ὁρισμός τοίνυν ἐστί λόγος σύντομος δεικνύς τήν τοῦ πράγματος φύσιν», Ἀριστοτέλους, Τοπικά Α΄(W.Ross, Oxford, 1958), 101b.38: «ἐστι δ᾽ ὅρος μέν λόγος ὁ τό τί ἦν εἶναι σημαίνων», Ἀναλυτικά Ὕστερα Β΄, W. Ross, Oxford, 1964, 90b: «ὁ ὁρισμος μεν γαρ τοῦ τι ἐστι και οὐσίας», 91α: «ὁ μέν οὖν ὁρισμός τι ἐστι δηλοῖ ...», Τοπικά Η΄, W. Ross, 1958, 153α. 15-17: «εἰ γάρ ἐστιν ὅρος λόγος ὁ το τί ἦν εἶναι τῷ πράγματι δηλῶν και δεῖ τα ἐν τῷ ὅρῳ κατηγορουμενα ἐν τῷ τί ἐστι τοῦ πράγματος μόνα κατηγορεῖσθαι», H. Arnim, Stoicorum Veterum Fragmenta, vol. II, ὅ.π, σελ. 75, 226: «ὁ δέ Χρύσιππος λέγει ὅτι ὅρος ἐστίν ἡ τοῦ ἰδίου ἀπόδοσις, τουτέστιν ὁ τό ἴδιον ἀποδιδούς».

2. Ὅπ., η΄, 37-40: «Εἴρηται δέ ὁρισμός ἀπό μεταφορᾶς τῶν τῆς γῆς ὁροθεσίων· ὥσπερ γαρ το ὁροθεσιον χωριζει το ἴδιον ἑκαστου ἀπο τοῦ ἀλλοτρίου, οὕτω και ὁ ὁρισμος την φυσιν ἑκαστου χωρίζει ἀπό τῆς τοῦ ἑτερου φυσεως», βλ. και Ἀμμωνίου, ὅ.π., σελ. 1, 7-10: «Ὁρισμός δέ λέγεται ἀπό μεταφορᾶς τῶν ἐν τοῖς χωρίοις ὅρων· ὥσπερ γάρ ἐκεῖνοι περιλαμβάνουσι τό χωρίον και χωριζουσι τῶν ἀλλοτριων, οὕτω καί οι ὁρισμοί περιλαμβανουσι τό πρᾶγμα καί χωριζουσι τῶν ἀλλων ἁπάντων», σελ. 67, 14-16: «Οἱ ὁρισμοι βουλονται καί μόνῳ ἐφαρμοζειν τῷ πραγματι καί ὅλον αὐτό περιλαμβάνειν· διά τοῦτο γαρ καί ὁρισμοι λεγονται ὡς περιλαμβανοντες το ὁριστόν ἀπο τῶν ἐν τοῖς χωριοις ὁρων μετειλημμενοι».*Ὁ.π.* , ἡ 16: «Συνισταται δε ὁ ορισμος ἐκ

Ὑγιής ὁρισμός εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δέν παρουσιάζει οὔτε ἔλλειψη ἀλλά οὔτε καί πλεονασμό λέξεων. Τέλειος εἶναι ὁ ὁρισμός ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀντιστρέφει πρός αὐτό πού ὁρίζει (ὁριστόν). Ἀπεναντίας, οὔτε ὁ ἐλλείπων ἀλλά οὔτε καί ὁ πλεονάζων ὡς πρός τίς λέξεις ἀντιστρέφει. Διότι, ὅταν ὁ ὁρισμός πλεονάζει πρός τίς λέξεις θά εἶναι λειψός ὡς πρός τά πράγματα. Ἄν εἶναι λειψός ὡς πρός τίς λέξεις θά εἶναι δαψιλής ὡς πρός τά πράγματα, δηλαδή θά ἀποτύχει νά ὁρίσει καί νά ἀντιδιαστείλει τό ὑφ᾽ ὁρισμόν ὑποκείμενο ἀπό τά ὑπολειπόμενα εἴδη. Ὁ ὁρισμός δύναται νά ἐφαρμοστεῖ ἤ νά λάβει χώρα μόνο στήν πρώτη κατηγορία – γενικώτατο γένος τῆς οὐσίας καί στά εἴδη αὐτῆς μέχρι τά εἰδικώτατα. Κατ᾽ οὐδένα τρόπο εἶναι ἐφικτό νά ὁρισθοῦν τό ἄτομο, τά συμβεβηκότα· αὐτά εἶναι δεκτικά ὑπογραφῆς, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπό ἐπουσιώδεις διαφορές (ἴδια καί συμβεβηκότα). Ὁ τέλειος ὁρισμός τοῦ ἀνθρώπου συνιστάμενος ἀπό γένος καί συστατικές διαφορές εἶναι ὁ ἑξῆς: «ἄνθρωπος ἐστί ζῷον λογικόν θνητόν».Ὁ ὁρισμός αὐτός εἶναι τέλειος διότι ἀντιστρέφει: «Πᾶν γάρ ζῷον λογικόν θνητόν ἄνθρωπος ἐστί καί πᾶς ἄνθρωπος ζῷον ἐστί λογικόν θνητόν». Ἐάν ἀπό τόν ὁρισμό αὐτό ἐκλείψει μία λέξη, τότε θά πλεονάσουν τά πράγματα ὁριζόμενα ὁμοίως: «οἷον ζῷον λογικόν (ἄνθρωπος). Ἰδού ἔλειψε τῇ λέξει, οὐ γάρ εἶπον θνητόν καί ἐπλεόνασε τοῖς πράγ-

---

γένους καί συστατικῶν διαφορῶν ἤγουν οὐσιωδῶν», Ἀριστοτέλους, *Τοπικά Ζ'*, 139α. 28-31: «(δεῖ γάρ τόν ὁριζόμενον εἰς τό γένος θέντα τάς διαφοράς προσάπτειν· μάλιστα γάρ τῶν ἐν τῷ ὁρισμῷ τό γένος δοκεῖ τήν τοῦ ὁριζομένου οὐσίαν σημαίνειν)», Τοπικά Η', 153α. 15-18,: «εἰ γάρ ἐστιν ὅρος λόγος ὁ τό τί ἦν εἶναι τῷ πράγματι δηλῶν καί δεῖ τά ἐν τῷ ὅρῳ κατηγορούμενα ἐν τῷ τί ἐστι τοῦ πράγματος μόνον κατηγορεῖσθαι, κατηγορεῖται δ᾽ ἐν τῷ τί ἐστι τά γένη καί αἱ διαφοραί», Τοπικῶν Α', 102α, Ἀμμωνίου, ὅ.π., σελ. 35, 11-14: «οἱ γάρ ὁρισμοί ἐκ γένους εἰσί καί συστατικῶν διαφορῶν· ἐκ τοῦ οὖν διαιρεθέντος ἤδη γένους ὁ ὁριστικός ἐκλέγεται τά χρήσιμα πρός τόν ὁρισμόν». Ὅ.π. , ἤ 20-23: «Λαμβάνεται δέ καί ἐξ ὕλης καί εἴδους οἷον ἀνδριάς ἐστίν ἐκ χαλκοῦ πεποιημένος, ἀνδρός εἶδος σημαίνων ... Ἀναλογεῖ δέ ἡ μέν ὕλη τῷ γένει, τό δέ εἶδος τῇ διαφορᾷ».Ὅ.π. , ἤ 24: «Λαμβάνεται δέ καί ἐξ ὑποκειμένου καί τέλους οἷον ἰατρική ἐστι τέχνη περί ἀνθρωπεία σώματα καταγινομένη ὑγιείας περιποιητική».Ὅπ. πρίν ἤ, 28-33: «Ἡ δέ ὑπογραφή ἐκ τῶν ἐπουσιωδῶν σύγκειται ἤγουν ἰδίων καί συμβεβηκότων, οἷον ἄνθρωπος ἔστω γελαστικοῦ ... ταῦτα γάρ ὅλα ἐπουσιώδη εἰσί. Διό ὑπογραφή λέγεται ὡς οἷον σκιάζουσα καί οὐ τήν οὐσιώδη ὕπαρξιν τοῦ ὑποκειμένου δηλοῦσα, ἀλλά τά παρεπόμενα», Ἀμμωνίου, ὅ.π., σελ. 54, 15-23: «οὗτος δέ ὁ λόγος ὁ σημαντικός τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων ἤ ἐκ τῶν κατ' οὐσίαν ὑπαρχόντων τοῖς πράγμασι εἰλημμένος ἐστίν ἤ ἐκ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς, εἰ μέν οὖν ἐκ τῶν οὐσιωδῶς ὑπαρχόντων αὐτοῖς λαμβάνεται καλεῖται ὁρισμός ... εἰ δ' ἐκ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς εἰλημμένος ᾖ καλεῖται ὑπογραφή ...».

μασσιν , οὐ γάρ ἐστι ἄνθρωπος ζῷον λογικόν ἀλλά καί ἄγγελος καί οὐκ ἀντιστέφει»[3].

Ὁ πλήρης ὁρισμός τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἑξῆς: «ἄνθρωπος ἐστί ζῷον, λογικόν θνητόν, νοῦ καί ἐπιστήμης δεκτικόν». Κατά τόν Πλάτωνα ὁ ἄνθρωπος εἶναι; «ζῶον, δίπουν, πλατυώνυχον, ὅ μόνον τῶν ὄντων ἐπιστήμης τῆς κατά λόγον δεκτικόν ἐστίν». Ὁ ὁρισμός τοῦ ἀνθρώπου (ζῷον λογικόν, θνητόν, νοῦ καί ἐπιστήμης δεκτικόν) ὑπάρχει καί στά συγγράμματα τῶν Πατέρων, χωρίς νά σημαίνει ὅτι τόν υἱοθετοῦν. Ὁ Τατιανός στήν πραγματεία του *Πρός Ἕλληνας* ἀπορρίπτει τόν ὁρισμό αὐτό: « Ἐστι γάρ ἄνθρωπος οὐχ ὥσπερ οἱ κορακόφωνοι δογματίζουσιν ζῷον λογικόν νοῦ καί ἐπιστήμης δεκτικόν· δειχθήσεται γάρ κατ` αὐτούς καί τά ἄλογα νοῦ καί ἐπιστήμης δεκτικά». Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης στό ἔργο τοῦ *Πρός Ἕλληνας ἐκ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν* γράφει γιά τόν ὁρισμό αὐτό: «Λέγω δέ εἶδος τουτέστιν οὐσίαν πρός τό γνῶναι δηλονότι ζῷον λογικόν θνητόν νοῦ καί ἐπιστήμης δεκτικόν ζῷον μή λογικόν, θνητόν, χρεμετιστικόν καί τά τοιαῦτα[4]».

3.Ὁ.π. πρίν, ἤ 41: «Ὑγίεια δέ ὁρισμοῦ ἐστι τό μή ἐλλείπειν μήτε πλεονάζειν ταίς λέξεσιν, κακία δέ τό τε ἐλλείπειν καί τό πλεονάζειν ταῖς λέξεσιν. Τέλειος δέ ὁρισμός ἐστιν ὁ ἀντιστρέφων πρός τό ὁριστόν ἀτελής δέ ὁ μή ἀνιστρέφων. Οὔτε οὖν ὁ ἐλλείπων ταῖς λέξεσι ἀντιστρέφει οὔτε ὁ πλεονάζων. Ὅτε μέν γάρ πλεονάσει ταῖς λέξεσι, λείπει τοῖς πράγμασιν». H. Arnim, *ὅ.π.* , σελ. 75, 226: «Ὁ δέ Ἀντίπατρος ὁ Στωϊκός λέγει ὅρος ἐστίν λόγος κατ' ἀνάγκην ἐκφερόμενος τουτέστι κατ' ἀντιστρόφησιν· καί γάρ ὁ ὅρος ἀντιστρέφειν θέλει». Ἀμμωνίου, ὅπ. , σελ. 67, 16-17: «κακύνονται δέ οἱ ὁρισμοί κατά δυό τρόπους ἤ περιττεύοντες ἤ ἐλλείποντες», σελ. 68, 2-8: «ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ἄριστος ὅρος ὁ περιορίζων μέν τό οἰκεῖον πρᾶγμα καί μηδέν ἔξω αὐτοῦ καταλιμπάνων ... καί περιττεύοντες μέν ποιοῦσι τά πράγματα ἐλλείπειν, ἐλλείποντες δέ ποιοῦσι τά πράγματα περιττεύειν».*Ὁ.π* ἤ, 89: «Δεῖ γινώσκειν, ὅτι ἐπί τῆς οὐσίας μόνης λαμβάνεται ὁρισμός καί τῶν εἰδῶν αὐτῆς ...».*Ὁ.π.,* 50-51, Αἰμιλιανοῦ Τσιρπανλῆ, The anthropology, of Sain, John of Damascus, περιοδικό *Θεολογία*, 39/1968, σέλ. 72, Ἀμμωνίου, ὅπ. , σελ. 68, 7-9: «... οἷον ὁ τοῦ ἀνθρώπου ὁρισμός ἐστι ζῷον λογικόν θνητόν καί οὗτος ὁ ὁρισμός χωρίζει τόν ἄνθρωπον ἀπό τῶν ἄλλων πάντων καί περιλαμβάνει πάντας τους ἀνθρώπους». Ἀριστοτέλους, Πολιτικά Α', 1253α. 1-4, ὅπου ἀναφέρεται ὁ ἄνθρωπος ὡς φύσει πολιτικόν ζῶον, ὡστόσο δέν ἐπέχει θέση οὔτε κἄν ὁρισμόν διότι δέν ὁρίζει ὅλη τήν φύση, π.χ. δέν ὁρίζει τό θνητόν.: «Ἐκ τούτων οὖν φανερόν ὅτι τῶν φύσει ἡ πόλις ἐστί, καί ὅτι ὁ ἄνθρωπος φύσει πολιτικόν ζῶον, καί ὁ ἄπολις διά φύσιν καί οὐ διά τύχην ἤτοι φαῦλος ἐστί, ἤ κρείττων ἄνθρωπος».*Ὁ.π.* ἤ 51-55, *Ὁ.π.* ἤ, 53-7.

4. Πλάτωνος, *Ὅροι*, I. Burnet, V, Oxford, 415αα, Πλάτωνος, Κρατύλος ὅ.π. ν τ. 1, 399 c:. 2-6 « τά μέν ἄλλα θηρία ὧν ὁρᾷ, οὐδέν ἐπισκοπεῖ, οὐδέ ἀναλογίζεται , οὐδέ ἀναθρεῖ, , ὁ δέ ἄνθρωπος ἅμα ἑώρακεν -τοῦτο δ` ἐστί [τό] ὄπωπε καί ἀναθρεῖ

Ὁ ὁρισμός λοιπόν αὐτός τοῦ ἀνθρώπου, λαμβάνεται ἀπό τό γένος καί τίς συστατικές οὐσιώδεις διαφορές.Τό γένος λοιπόν τοῦ ζώου, στό ὁποῖο ὑποτάσσεται τό εἰδικώτατο εἶδος τοῦ ἀνθρώπου προῆλθε ἀπό τήν μεσολάβηση τῶν οὐσιωδῶν διαιρετικῶν καί συστατικῶν διαφορῶν τοῦ σώματος – ἀσωμάτου, ἐμψύχου – ἀψύχου, αἰσθητικοῦ ζώου – ἀναίσθητου φυτοῦ. Τό γένος τοῦ ζώου διαιρούμενο σέ λογικό καί ἄλογο καί ἀπό ἐκεῖ σέ θνητό καί ἀθάνατο καταλήγει στήν σύσταση τοῦ εἰδικωτάτου εἴδους τοῦ ἀνθρώπου. Τό ζῶον λοιπόν ὡς οὐσία ἔμψυχος αἰσθητική εἶναι φύσει πρότερον τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἀναιρουμένου αὐτοῦ, ἐξ ἀνάγκης τό εἰδικώτατο εἶδος τοῦ ἀνθρώπου δέν δύναται νά ὑπάρξει, ἐνῶ εἰσφερομένου τοῦ ἀνθρώπου εἰσφέρεται καί τό γένος τοῦ ζώου. Τό φαινόμενο αὐτό καλεῖται νόμος τῆς συναναίρεσης. Τά καθόλου γένη ὅπως αὐτό τοῦ ζώου δέν θεωροῦνται καί δέν ὑπάρχουν ante res, ἀλλά θεωροῦνται in rebus. Ὁ Δαμασκηνός ἀναφέρει, ὅτι εἶναι ἀδιανόητο καί ἀθεώρητο τό γένος ἐρήμην τῶν εἰδῶν. Κατ᾿ αὐτόν λοιπόν τόν τρόπο, τά εἴδη πού τάσσονται ὑπό τό αὐτό γένος (ἄνθρωπος, ἵππος, κύων) κατηγοροῦνται συνωνύμως, διότι κοινωνοῦν τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος (ζώου) καί τοῦ ἀντίστοιχου ὁρισμοῦ (οὐσία ἔμψυχος αἰσθητική)[5].

καί λογίζεται τοῦτο ὅ ὄπωπεν. ἐντεῦθεν δή μόνον τῶν θηρίων ὀρθῶς ὁ ἄνθρωπος «ἄνθρωπος»ὠνομάσθη, ἀναθρῶν ἅ ὄπωπε. Δαμιανοῦ Δόϊκου, *Ὁ ἄνθρωπος κατά τήν Παλαιά Διαθήκη*, Σεμινάριο θεολόγων Θεσσαλονίκης, *ὅ.π.*, σελ. 8-9, ὅπου ὑπογραμμίζεται ὅτι ἡ κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, διαστέλλει αὐτόν ἀπό τήν ἄλογη κτίση. Ι. Καραβιδόπουλου, *ὅ.π.* , σελ. 36, Τατιανοῦ, *Πρός Ἕλληνας*, P.G. 6, 837AB.Γρηγορίου Νύσσης, *Πρός Ἕλληνας ἐκ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν*, P.G. 45, 184CD.

5. *Ὅ.π.* , ιγ', 2-7: «Φύσει οὖν πρότερόν ἐστι τό συνεισφέρον καί μή συνεισφερόμενον καί συναναιροῦν καί μή συναναιρούμενον, οἷον τό ζῶον φύσει πρότερόν ἐστι τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναιρουμένου γάρ καί μή ὄντος ζώου ἐξ ἀνάγκης οὐδέ ἄνθρωπος ἔσται ...». Ἀριστοτέλους, Τοπικῶν Ζ', 141b. 28-29 : «συναναιρεῖ γάρ τό γένος καί ἡ διαφορά τό εἶδος, ὥστε πρότερα ταῦτα τοῦ εἴδους», Ἀμμωνίου, ὅ.π., σελ. 82, 21-223: «οὐ γάρ ἄν ἑνός εἴδους ἀναιρεθέντος ἀναιρεῖται τό γένος ὡς εἴπομεν. νῦν δέ τῆς οὐσίας ἀναιρεθείσης ἀναιροῦνται καί αἱ λοιπαί κατηγορίαι· ἐν αὐτῇ γάρ τό εἶναι ἔχουσιν», Λ. Σιάσου, *Ἡ ἐνάργεια τῶν πραγμάτων, ἀξιωματικές ἐφαρμογές στή διαμάχη γιά τήν αἰωνιότητα τοῦ κόσμου*, ἔκδ. Πουρναρᾶς, Θεσσαλονίκη, 1994, σελ. 72, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ἄν κατ' ἐπίνοιαν ἀναιρεθοῦν τά σώματα θά συναναιρεθοῦν αὐτόχρημα καί οἱ νοητές οὐσίες».Λ. Σιάσου, ὅπ. πρίν, σελ. 74-5. Ἰ. Δαμασκηνοῦ, *Διαλεκτικά*, Β. Kotter, Ι, ὅ.π., Β', 45-53 καί 53-55: «τό γάρ γένος εἰς εἴδη διαιρεῖται πάντως καί τό μή ἔχον εἴδη ἐξ αὐτοῦ διαιρούμενα οὐκ ἔστι γένος ...».Ὅπ. , λγ', 2-7, ἱς', 2-7, Χρήστου Τερέζη, *Φιλοσοφική ἀνθρωπολογία στό Βυζάντιο*, ἔκδ. Ἑλληνικά Γράμματα,

Ἐπιπροσθέτως, οἱ οὐσιώδεις διαφορές (λογικό – θνητό), συμπληρώνοντας τόν ἀνθρώπινο ὁρισμό, εἶναι ἀναγκαῖες γιά νά συσταθεῖ ὁ ἄνθρωπος: « Ἐάν γάρ ἀφελῆς τι τούτων ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἔσται ἄνθρωπος. Ἐάν γάρ εἴπης ὅτι οὐκ ἐστι ζῷον, οὐκέτι ἐστίν ἄνθρωπος. Καί ἐάν εἴπης οὐκ ἐστιν λογικόν, οὐκ ἐστι ἄνθρωπος…». Ἡ σημαντική ἔναρθρη καθόλου καί οὐσιώδης φωνή δηλώνει τήν οὐσία, δηλαδή τήν φύση τῶν πραγμάτων σέ ἀντιδιαστολή πρός τήν ἐπουσιώδη, ἡ ὁποία σημαίνει τά συμβεβηκότα. Ἡ οὐσιώδης αὐτή φωνή καλεῖται ἐπίσης διαφορά, ποιότητα καί ἰδίωμα. Λέγεται ὡς ποιότητα, διότι ποιεῖ καί δίνει μορφή στήν ἄποιο καί ἀνείδεο οὐσία. Δηλαδή, ἡ οὐσία μέσω τῆς λογικότητας καταλήγει στήν σύσταση καί τήν μορφή τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπίσης, ἀποκαλεῖται ἰδίωμα καί εἰδοποιός διαφορά, διότι δηλώνει τήν ἀντίθεση καί διάκριση τοῦ ἑνός εἴδους ἀπό τά ἄλλα· μᾶς πληροφορεῖ δηλαδή σέ τί διαφέρει τό ἕνα εἶδος ἀπό τό ἄλλο. Συνεπῶς, τό λογικόν δηλώνει ὅτι τό εἶδος τοῦ ἀνθρώπου διαφέρει πρός αὐτό τοῦ ἵππου καί τῶν ἄλλων συνωνύμων εἰδῶν ὡς πρός τήν λογικότητα, ἐνῶ τά ἄλλα εἴδη στεροῦνται λογικότητας (ἄλογα). Τό ἰδίωμα μόνο του δέν μπορεῖ νά ὁρίσει τό ὑποκείμενο, διότι θεωρεῖται σέ διάφορα εἴδη, ὅπως φερειπεῖν τό λογικό δέν ὑπάρχει μόνο στόν ἄνθρωπο ἀλλά καί στούς ἀγγέλους· τό θνητόν ὑπάρχει ἐξίσου στόν ἄνθρωπο καί σέ ἄλλα εἴδη (ἵππος, βούς, κύων)[6].

Κατά συνέπεια, προκειμένου νά ὁριστεῖ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ληφθεῖ ὄχι μόνο τό γένος ὑπό τό ὁποῖο τελεῖ, ἀλλά καί ἡ οὐσιώδης ποιότητα ἤ ἡ διαφορά, ἐκ τῆς ὁποίας ἀρύεται καί τό φυσικό ἰδίωμα: «Τά μιᾶς οὐσίας τας αὐτάς ἀπαραλείπτως ἕξει διαφοράς». Τό φυσικό λοιπόν ἰδίωμα συνιστᾶ τήν φύση τοῦ ὑποκειμένου χωρίζοντας ἕνα εἶδος ἀπό ἕνα ἄλλο καί συμπεριλαμβάνεται στόν ὁρισμό.Ὁ Δαμασκηνός μᾶς ἀναφέρει πλειάδα φυσικῶν ἰδιωμάτων, πού φανερώνουν τόν ἄνθρωπο: «φυσικόν μέν οὖν ἰδίωμα ἐστι το τήν φύσιν συνιστῶν, οὗ χωρίς οὐ δύναται συστῆναι ἡ φύση ἧς ὑπάρχει ἰδίωμα οἷον τό ζωτικόν, τό λογικόν, τό θεληματικόν, τό αἰσθητικόν, τό βα-

---

Ἀθήνα, 1993, σελ. 37, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος καί ὁ ἵππος διακρίνονται δυνάμει τῆς διαφορᾶς τούς ὅσον ἀφορᾶ τό λογικό και τό ἄλογο. Ἐπίσης ὁ συγγραφέας ἀναφερθείς στόν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης γράφει ὅτι τά ὄντα διαφερουν ἅ) ἤ κατά τήν οὐσίαν, β) ἤ κατά τήν ὑποστατική ἰδιαιτερότητα καί γ) ἤ καί κατά τά δυό.

6. Ὅ.π., *Φιλόσοφα, α'*, 27-33.Ὅ.π. , *Φιλόσοφα, α''*, 21.Ι. Δαμασκηνοῦ, Διαλεκτικά, ὅ.π., ιβ', 2-10.Ὅ.π., 14-16.*Περί τῶν ἰδιωμάτων τῷ ἐν τῷ ἑνί Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν δυό φυσεων, ἐξ ἐπιδρομῆς δε και περί δύο θεληματων και ἐνεργειῶν και μιας ὑποστασεως*, B. Kotter, IV, 1981, σελ. 6, 32-35: «Θεωρεῖται μέν γάρ τό αὐτό φυσικόν ἰδίωμα εν διαφόροις εἴδεσιν ὡς τό λογικόν ἐν ἀγγέλῳ καί ἀνθρώπῳ …».

διστικόν...»[7].

Στό σημεῖο αὐτό κρίνουμε ἀπαραίτητο νά ἀναφέρουμε τήν ἁπλή σημαντική καί τήν ταύτιση τῶν ὅρων οὐσίας – φύσεως – μορφῆς τῶν ἁγίων Πατέρων. Κατά τούς ἔξω σοφούς (φιλόσοφοι) ἡ οὐσία ὁριζόταν ὡς τό ἁπλῶς εἶναι, ἐνῶ ἡ φύση ὡς τό εἰδοποιηθέν καί μορφωθέν ἁπλῶς εἶναι ἀπό τήν παρεμβολή καί μεσολάβηση τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν. Ἡ φύση λοιπόν δέν διαθέτει μόνο τό ἁπλῶς εἶναι, ἀλλά εἶναι φορέας καί τοῦ τοιῶσδε εἶναι (λογική – ἄλογη φύση, θνητή – ἀθάνατη), ἡ ὁποία ὀνομάζεται ἀμετάβλητη καί ἀμετάθετη αἰτία καί δύναμη ἐμφυτευθεῖσα ἀπό τόν δημιουργό σέ κάθε εἶδος πρός κίνησιν. Αὐτή λοιπόν οἱ φιλόσοφοι τήν ὀνόμασαν φύση δηλαδή τά εἰδικώτατα εἴδη (ἄνθρωπος, ἵππος, κύων, κτλ.). Ἀπεναντίας, οἱ ἅγιοι Πατέρες ἀποκάλεσαν τό κοινόν, δηλαδή τό εἰδικώτατον εἶδος οὐσίαν καί φύσιν καί μορφήν. Τό μερικόν τό ἀποκάλεσαν ἄτομο, πρόσωπο καί ὑπόσταση[8].

Ἡ φύση λοιπόν εἶναι ἡ ἀρχή τῆς κινήσεως καί ἠρεμίας κάθε ὄντος, τό ὁποῖο κινεῖται καί ἠρεμεῖ οὐσιωδῶς, δηλαδή φυσικῶς καί ὄχι κατά συμβεβηκός: «φύσις λέγεται παρά τό τοιῶσδε πεφυκέναι τε καί ὑπάρχειν».Ἡ φύση δέν ἀντιδιαστέλλεται στούς Πατέρες μέ

---

7. Ἰ. Δαμασκηνοῦ, *Κατά Ἰακωβιτῶν*, ὅ.π., 60. Ὅπ., 5, 21-40: «Φυσικόν οὖν ἰδίωμά εστι το συνιστῶν την φύσιν και χωρίζον εἶδος ἀπό είδους ...». *Εκδοσις ακριβης τῆς ὀρθοδοξου πιστεως*, B. Kotter, II, 1973, Ε΄, 12: «Και πάλιν· ει ζῶον λογικον θνητον ὁ ἄνθρωπος, πᾶς δέ ὅρος τῶν ὑποκειμένων φύσεων ἐστί δηλωτικός ...».Ὅ.π. 5, 1-10.

8. Ἰ. Δαμασκηνοῦ, *Διαλεκτικά*, ὅ.π., λα΄, 3-16, Ἀριστοτέλους, Κατηγορίαι, L. Minio-Paluello, Oxonii, 1961, 15α. 13 -14: «Κινήσεως δέ ἐστιν είδη ἕξ· γένεσις, φθορά, αὔξησις, μειωσις, αλλοιωσις κατά τοπον μεταβολη», 15b. 1-2: «Ἔστι δ ἁπλῶς μέν κίνησις ηρεμια εναντίον· ταῖς δέ καθ' ἕκαστα, γενεσει μέν φθορά, αυξήσει δε μείωσις», Βοηθιου, στο Πανοραμα τοῦ προσωπου, ὅ.π, σελ. 21: «Φύσις εἶναι εκεῖνο τό ὁποῖο δύναται είτε νά ενεργεῖ εἰτε να πάσχει» καί: «φύσις εἶναι ἡ αρχή τῆς κινήσεως καθ' ἑαυτην καί ὄχι κατά συμβεβηκος», σελ. 22: «φύσις εἶναι ἡ εἰδοποιός διαφορά, ἡ ὁποία δινει σε καθε πράγμα τήν οικεια του μορφή», βλ. καί Χρ. Γιανναρᾶ, *Το προσωπο και ὁ Ἔρως*, ὁ.π., σελ. 44, ὅπου παραπέμποντας στόν Μαξιμο τόν Ὁμολογητή καί τόν Λεοντιο Βυζάντιο ,τούς ὁποίους εκτενῶς χρησιμοποιεῖ ὁ Δαμασκηνός, αναφέρει ὅτι οἱ εννοιες φύση και ουσία στούς Πατερες ταυτιζονται».*Ὁ.π.* λα΄ 23-26: Οἱ δέ ἅγιοι Πατέρες παρεάσαντες τας πολλας ἐρεσχελίας τό μέν κοινον καί κατα πολλῶν λεγόμενον ἤγουν τό ειδικώτατον εἶδος ουσίαν καί φύσιν καί μορφήν ἐκάλεσαν, οἷον ἄγγελον, ἄνθρωπον, ἵππον, κύνα και τά τοιαῦτα. βλ. και Λ. Σιάσου, *Πατερικη κριτικη τῆς φιλοσοφικης μεθοδου*, σελ. 44-47, 56, αναφέρεται ὅτι ἡ ταύτιση τῶν ὅρων, παρουσιαζονται στόν Δαμασκηνό αντιφιλοσοφικα καί ἀλλοιωνουν τήν κλίμακα τῶν πέντε φωνῶν και τῶν δεκα κατηγοριῶν.*Ο.π.* λα΄ 28- 29: Το δε μερικόν ἐκαλεσαν ἄτομον και πρόσωπον καί ὑπόστασιν οἷον Πέτρος, Παῦλος.

τήν οὐσία· τουναντίον, ταυτίζεται ἡ φύση μέ τήν οὐσία, διότι ἡ οὐσία εἶναι ἡ αἰτία τῆς κινήσεως καί ἠρεμίας αὐτῆς. Κατά τόν Δαμασκηνό ἀνατρέπεται ἄρδην ἡ φιλοσοφική θεώρηση τῆς φύσεως ὡς ἕτερη τῆς οὐσίας ἤ ὡς μορφωθεῖσα ὑπό τῶν εἰδοποιῶν διαφορῶν· ἡ φυση ἐξ ἀρχῆς δόθηκε ἀπό τόν δημιουργό σέ κάθε εἶδος ὡς νόμος καί δύναμη κατά τήν ὁποία κινεῖται καί ἠρεμεῖ τό ὄν. Οἱ Πατέρες τήν κίνηση τοῦ εἰδικωτάτου εἴδους τοῦ ἀνθρώπου τήν ὀνομασαν πολυτρόπως ὡς δύναμη, ἐνέργεια, διαφορά, κίνηση, ἰδιότητα, ποιότητα καί πάθος. Ἡ κίνηση λοιπόν λέγεται κατά ἕξι τρόπους: α) γένεσις (κίνησις κατ' οὐσίαν ἐκ τοῦ μή ὄντος εἰς τό εἶναι), β) φθορά (κινησις ἐκ τοῦ ὄντος εἰς τό μή εἶναι), γ) ἀλλοίωσις (κίνησις ἐν τῷ ποιῷ κατά μεταβολήν), δ) αὔξησις (κίνησις ἐν τῷ ποσῷ κατά μέγεθος), ε) μείωσις ἤ φθίσις (κίνησις ἐν τῷ ποσῷ κατά μείωσιν και ἐλάττωση) καί στ) φορά (κίνησις ἐκ τόπου εἰς τοπον ἑξάτροπος: ἐμπροσθεν, ὀπίσω, δεξιά, ἀριστερά, ἄνω, κάτω)[9].

Κατ` αὐτόν λοιπόν τόν τρόπο ὁ Δαμασκηνός ἀποδίδει τήν κίνηση καί τήν ἐνέργεια τῆς φύσεως τήν πρώτη (μόνη καί ἀληθῆ) στήν αὐθαίρετη, δηλαδή αὐτεξούσια ζωη, ἡ ὁποία εἶναι συστατική του ἀνθρώπινου εἴδους. Ἡ ἐνέργεια αὐτή εἶναι δραστική κίνηση τῆς φύσης. Ἐπιπροσθέτως, ἡ ἐνέργεια αὐτή δέν εἶναι παρά ἡ ἴδια ἡ ζωή, τό ζῶον τρέπεται κατά τήν θρεπτική, αὐξητική (φυτική) καί καθ` ὁρμήν κίνησιν (αἰσθητική), ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος τρέπεται κατά

---

9. Διαλεκτικά, μα', 2-11: Φύσις ἐστίν ἀρχή τῆς ἑκάστου τῶν ὄντων κινήσεώς τε καί ἠρεμίας, οἷον ἡ γῆ κινεῖται μέν κατά τό βλαστάνειν, ἠρεμεῖ δέ κατά τήν ἐκ τόπου εἰς τόπον μετάβασιν…Ἡ οὖν ἀρχη και ἡ αἰτια τῆς κινησεως τε και τῆς ηρεμιας αὐτῆς, καθ᾽ ἥν πέφυκεν οὕτω κινεῖσθαι καί ἠρεμεῖν οὐσιωδῶς ηγουν φυσικῶς καί οὐ κατά συμβεβηκός , φύσις λέγεται παρά τό τοιῶσδε πεφυκεναι τε καί ὑπαρχειν. Αὕτη δέ οὐδέν ἕτερον ἐστιν ει μή ουσία ' ἐκ γάρ τῆς ουσιας ἔχει τοιαυτην δυναμιν ἤγουν τήν κίνησιν καί ἠρεμίαν. Και ἡ ουσια εστιν ἡ αιτια τῆς κινησεως αυτῆς και ἠρεμίας. Λέγεται δέ φύσις παρά τό πεφυκέναι. Περί τῶν ιδιωματων, ὁ.π., B. Kotter, IV, 18.11: «Φύσιν δε λεγω τόν ἐξ ἀρχῆς παρά τοῦ δημιουργοῦ δοθεντα ἑκαστω εἴδει νόμον καί δύναμιν, καθ' ἥν κινεῖται καί ἠρεμεῖ», σ. 21-24; «φυσις γάρ ἐστι δυναμις ἐκ θείου προστάγματος δοθεῖσα ἑκαστω ειδει, καθ` ἥν ἐνεργεῖν και πασχειν, πεφυκε», Ἀριστοτέλους, Κατηγορίαι, ὁ.π., 15α-15b, Το πανοραμα τοῦ προσωπου, ὁ.π., σελ. 21-22, Χρ. Γιανναρᾶ, *Το προσωπο και ὁ Ἔρως*, ὁ.π., σελ. 44. Ἔκδοσις ἀκριβης τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, B. Kotter, II, κθ᾽, 214-222: «Ἡμεῖς δέ φαμεν, ὅτι οἱ ἅγιοι πατερες πολυτροπως τήν ἀνθρωπίνην ὠνόμασαν κίνησιν πρός τάς ὑποκειμενας ἐννοίας. Προσηγορευσαν γάρ αὐτήν καί δύναμιν καί ἐνέργειαν καί διαφοράν και κίνησιν και ιδιοτητα και ποιότητα καί παθος», B. Kotter, IV, 4.1-4. *Διαλεκτικα*, ξη᾽, 10-15, *Περι τῶν ἰδιωματων*, B. Kotter, IV, 18.16-10, Ἀριστοτέλους, *Κατηγοριαι*, 15α. 13-14: «Κινήσεως δ' ἐστω ειδη ἕξ: γένεσις, φθορά, αὔξησις, μείωσις, ἀλλοίωσις, κατά τόπον μεταβολή», 15b.

τήν νοερά καί αὐτεξούσια κίνηση κοινωνώντας πρός τά ἄψυχα σώματα μέ τήν κράση τῶν τεσσάρων στοιχείων (πῦρ, γῆ, ὕδωρ, ἀήρ), μέ τά φυτά κατά ταῦτα καί κατά τήν θρεπτική, αὐξητική καί γεννητική κίνηση[10].

Συνεπῶς, ὅταν ἀναφερόμαστε στό λογικό, ἐξ ἀνάγκης συνεισέρχεται τό αὐτεξούσιο, διότι τά λογικά ὄντα ὅπως ὁ ἄνθρωπος καί οἱ ἄγγελοι τρέπονται ὄχι ὅπως τά ἄλογα ἀλλά κατά προαίρεσιν, διότι ἡ δημιουργία (γένεση) τοῦ ἀνθρώπου συντελέστηκε ὡς τροπή ἐκ τοῦ μή ὄντος εἰς τό εἶναι, ἰσχύοντος τοῦ ἑξῆς ἀξιώματος: «Ὧν γάρ ἡ ἀρχή τῆς γενέσεως ἀπό τροπῆς ἤρξατο, ἀνάγκη ταῦτα τρεπτά εἶναι ». Ἐν ἀντιθέσει πρός τήν φιλοσοφία, κατά τήν ὁποία ἡ μία ὑπόσταση ἀντιδιαστέλλεται πρός μία δεύτερη κατά τό ἄθροισμα τῶν ἀχωρίστων συμβεβηκότων πού αὐτή συγκεντρώνει, ὁ Δαμασκηνός τονίζει, ὅτι τό στοιχεῖο διαφοροποιήσεως τῶν ὑποστάσεων ἀνάμεσά τους εἶναι ἡ ἰδιαίτερη καί ἰδιότροπη κίνηση καί ἡ διάφορη χρήση τῶν φυσικῶν διαφορῶν· τοιουτοτρόπως, καθίσταται ἄρμενο, ὅτι οἱ ὑποστάσεις ἐν προκειμένῳ τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους εἶναι ἀποτετμημένες μεταξύ τους καί αὐτό καλεῖται ὑποστατική διαφορά. Ἐπιπροσθέτως, ὁ ἱερός συγγραφέας ἀναφέρει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος λογικός ὤν ἄγει μᾶλλον τήν φύσιν ἤπερ ἄγεται ἐξ αὐτῆς, διότι ἔχει τήν ἐξουσία ἐκ φύσεως οἱονεί θείου δώρου ἤ νά ἀναχαιτίσει ἤ νά ἀκολουθήσει τήν ὄρεξη, κάτι τοῦ ὁποίου τά ἄλογα στεροῦνται καί ἄγονται ἀπό τήν φύση κινούμενα καθ' ὁρμήν, ὡς ὑπαγορεύουν τά ἔνστικτα[11].

---

10. Ἰ. Δαμασκηνοῦ, *Ἔκδοσις ἀκριβής της ὀρθοδόξου πίστεως*, B. Kotter, II, 26-30: «Ἐνέργεια φύσεως ἐστί πρώτη καί μόνη καί ἀληθής ἡ αὐθαίρετος ἤτοι λογική καί αὐτεξούσιος λογική καί τοῦ καθ' ἡμᾶς εἴδους συστατική ... Ἐνέργεια ἐστί φύσεως κίνησις δραστική· δραστικόν δέ λέγεται τό ἐξ αὐτοῦ κινούμενον».*Ὅ.π.*, να', 17-20: «Δεῖ δέ γινώσκειν ὅτι αὐτή ἡ ζωή ἐνέργεια ἐστί καί ἡ τροπή τοῦ ζώου ἐνέργεια, καί πάσα ἡ τοῦ ζῷον οἰκονομία ἥ τε θρεπτική καί αὐξητική ἤγουν φυτική καί ἡ καθ' ὁρμήν κίνησις ἤγουν αἰσθητική καί ἡ νοερά καί αὐτεξούσια κίνησις», νή', 56-59: «Ὑπεξαιρουμένης τῆς θείας τρία εἴδη ζωῆς εἰσίν· ἡ φυτική, ἡ αἰσθητική, ἡ νοερά. Τῆς μέν οὖν φυτικῆς ἴδιον ἡ θρεπτική, ἡ αὐξητική, ἡ γεννητική κίνησις· τῆς δέ αἰσθητικῆς ἡ καθ' ὁρμήν κίνησις· τῆς δέ λογικῆς καί νοερῆς ἡ αὐξετούσιος», βλ. καί Ἀριστοτέλους, *Περί ψυχῆς* Β', W. Ross, Oxonii, 1963, 414α. 31-414b.: «δυνάμεις δ' εἴπομεν θρεπτικόν, αἰσθητικόν, ὀρεκτικόν, κινητικόν κατά τόπον, διανοητικόν· ὑπάρχει δέ τοῖς μέν φυτοῖς τό θρεπτικόν μόνον, ἑτέροις δέ τοῦτό τε καί τό αἰσθητικόν ...»,

11. Ἔκδοσις ἀκριβής της ὀρθοδόξου πίστεως, μθ', 2-10, *Κατά Μανιχαίων*, 31.45-50: «Τά οὖν λογικά δεκτικά μέν ἐστι τροπῆς διά τήν ἐκ τοῦ μή ὄντος εἰς τό εἶναι παραγωγήν, ἀλλ' αὐτεξούσια διά τό λογικά εἶναι ..., Ἔκδοσις ἀκριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, μα', 3-4, M. Arnim, Stoicorum Veterum Fragmenta, vol. II, ὅ.π., σελ. 86.355: «μόνον

Ὁ ἄνθρωπος, παρόλο πού διαθέτει νοῦ δεκτικό της γνώσης τῶν ὄντων καί τῆς ἐπιστήμης, ἐντούτοις τήν γνώση καί τήν ἐπιστήμη δέν τίς ἔχει οἴκοθεν ἀλλά εἶναι δωρημένες στόν ἄνθρωπο Θεία Χάριτι. Γιά τόν παραπάνω λόγο, ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἄμεση χρεία τοῦ διδάξοντος, τοῦ ἀψευδοῦς διδασκάλου τῆς ἀληθείας, ὄντος τοῦ Χριστοῦ ἡ ἐνυπόστατος σοφία καί ἀλήθεια. Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν κατά φύσιν εἶναι γνωστικός καί ἐπιστημονικός, ἀπόρροια τῆς δωρημένης ἀπό τόν Θεό λογικότητας. Ὡς πρός τήν γνώση, ὁ ἱερός συγγραφέας σημειώνει ὅτι αὐτή προσιδιάζει στά λογικά ὄντα, ἐνῶ ἡ ἄγνοια παραπέμπει στά ἄλογα. Ἡ γνώση, πού εἶναι δυνατό νά ἀποκτηθεῖ ἀπό τόν ἀνθρώπινο νοῦ εἶναι φῶς τῆς λογικῆς ψυχῆς, ἐνῶ ἡ ἄγνοια σκοτάδι καί ἔρεβος. Ἡ γνώση δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπό τήν ἀληθῆ γνώση τῶν ὄντων, ἐνῶ τό ψεῦδος μή ὄντος γνώση, δηλαδή ἀγνωσία τῶν ὄντων[12].

τέ ἐλεύεθρον εἶναι τούς σοφούς τούς δέ φαύλους δούλους· εἶναι γάρ τήν ἐλευθερίαν ἐξουσίαν αὐτοπραγίας, τήν δέ δουλείαν στέρησιν αὐτοπραγίας». Ἔκδοσις, ὅ.π., β', 26. *Κατά Μανιχαίων*, ξθ', 12-15: «Τρεπτόν μέν ἅπαν κτίσμα κατά φύσιν· ὧν γάρ ἡ γένεσις ἀπό τροπῆς ἤρξατο, ταῦτα ἀνάγκη κατά φύσιν τρεπτά εἶναι», Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου Ζηζιούλα, *Ἡ κτίση ὡς Εὐχαριστία*, ὅ.π., σελ. 111, Γ. Μαρτζέλου, *Ὀρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός, Μελετήματα Δογματικῆς Θεολογίας*, Β', ἔκδ. Πουρναρᾶς, Θεσσαλονίκη, 2000, σελ. 110, Χρ. Τερέζη, *Φιλοσοφική ἀνθρωπολογία στό Βυζάντιο, ὅ.π.* , σελ. 51.*Ὅ.π.*, 7.12-26. *Ὅ.π.*, 25.2-5, Ἔκδοσις ἀκριβής, ὅ.π., μα'', 5-7, 15-22, λ', 25-29, μα'', 98-99.

12. *Διαλεκτικά, α'*, 13-22.*Ὅ.π.* , 2-12: «Οὐδέ τῆς γνώσεως ἐστί τιμιώτερον· εἰ γάρ ἡ γνῶσις φῶς ἐστί ψυχῆς λογικῆς τοὔμπαλιν ἡ ἄγνοια σκότος. Ὡς γάρ ἡ τοῦ φωτός στέρησις σκότος ἐστίν, οὕτω καί ἡ τῆς γνώσεως στέρησις λογισμός σκότος ἐστιν· ἀλόγων μέν γάρ ἡ ἄγνοια ἴδιον, λογικῶν δέ ἡ γνῶσις ...». Ἰουστίνου Πόποβιτς, *ὅ.π.*, σελ. 38α: «Ἡ γνῶσις δόσις παρά Θεοῦ ἐστί τῇ φύσει τῶν λογικῶν, ἥτις ἐδόθη ἐξ ἀρχῆς τῆς αὐτῶν δαπλάσεως καί ἐστίν ἁπλή καί οὐ μερίζεται τῇ ἑαυτῆς φύσει». Κατά τόν ἅγιο Ἰσαάκ τόν Σύρο, στόν ὁποῖο ἀνήκει καί τό παραπάνω κείμενο ὑπάρχουν τρεῖς βαθμίδες-ἀναβαθμοί γνώσεως: α) γνώση (φυσική) ἀκολουθοῦσα τήν σαρκική ἐπιθυμία, β) δεύτερη τάξη τῆς γνώσεως κεχρημένων νηστειῶν, εὐχῶν καί ἐλεημοσύνης καί γ) ἡ τρίτη τάξη τῆς τελειότητας ὅπου ἡ γνώση (φυσική) συνάπτεται μέ τήν πίστη καί ὑψώνεται ἀπό τά γήινα καί προσκολλᾶ στόν διαλογισμό τῶν πνευματικῶν πραγμάτων, ὅ.π. , σελ. 388-390. Ἐπίσης ὁ ὁρισμός τῆς γνώσης ὡς ἀληθής τῶν ὄντων γνῶσις ταυτίζεται μέ τόν πρῶτο ὁρισμό τῆς φιλοσοφίας. «Ἔστιν οὖν ὁ πρῶτος οὗτος· φιλοσοφία ἐστί γνῶσις τῶν ὄντων ᾗ ὄντα ἐστίν», Ἀμμωνίου, *Ἐξήγησις τῶν πέντε φωνῶν*, C.A.G., 4, p. 1-3, σελ. 2, *Διαλεκτικά* (Ι. Δαμασκηνοῦ), γ', 2-5, *Κατά Μανιχαίων*, 1.6-12: «Μανιχαῖος· Ἐπειδή ἡ μέν ἀλήθεια τῶν ὄντων ἐστιν γνῶσις, τό δέ ψεῦδος τοῦ μή ὄντος γνῶσιν. Ὀρθόδοξος· Οὐ καλῶς ἀπεκρίθης· ἡ μέν ἀλήθεια τῶν ὄντων ἐστί γνῶσις, τό δέ ψεῦδος μή ὄντος γνῶσις· τό γάρ μή ὄν οὐ γινώσκεται. Μανιχαῖος·Τί οὖν ἐστιν τό ψεῦδος; Ὀρθόδοξος· Τῶν ὄντων ἀγνωσία».

Ἡ φιλοσοφία ὡς τέχνη τεχνῶν καί ἐπιστήμη ἐπιστημῶν θεραπεύεται ἀπό τίς τέχνες καί τίς ἐπιστῆμες καί εἶναι ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος κάθε τέχνης καί ἐπιστήμης, διότι αὐτή μόνο δέν σφάλλει. Πρός ὅσους λοιπόν διισχυρίζονταν ὅτι ἡ φιλοσοφία δέν εἶναι οὔτε γνώση οὔτε κατάληψη καί ἄρα ἄνευ πρακτικοῦ ἐνδιαφέροντος, ὁ Δαμασκηνός ἀπαντᾶ: «Πῶς φατέ μη εἶναι φιλοσοφίαν καί γνῶσιν καί κατάληψιν, ἐγνωκότες καί κατειληφότες ἤ μη ἐγκωκότες μηδέ κατειληφότες;». Ὅσον ἀφορᾶ λοιπόν στήν ἐπιστήμη, τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος εἶναι δεκτικός, κατά τήν φιλοσοφία ἀποτελεῖ ἕξις ὑπό τήν κατηγορία – συμβεβηκός τοῦ ποιοῦ ἤ τῆς ποιότητας. Ἡ ἐπιστήμη καλεῖται ''ἕξις'', διότι ἐνυπάρχει στά ἔμψυχα καί λογικά σώματα καί ἐπειδή εἶναι δυσμετάβλητη καί χρονικωτέρα· ἀφ᾽ ἧς στιγμῆς κάποιος ἐπίσταται κάτι, τότε ἡ γνώση αὐτή ὡς ἕξη μεταβάλλεται δύσκολα. Ἀπεναντίας, ἡ διάθεση εἶναι εὐκίνητη, ἀγχίστροφη καί ταχέως μεταβαλλόμενη (νόσος – ὑγεία)[13].

Κατά τόν Δαμασκηνό ἡ ἐπιστήμη ὡς ἕξη εἶναι ἡ ἐπείσακτη ἐνέργεια, ἡ ὁποία εἶναι μόνιμη στήν ὕπαρξη καί διακρίνεται σέ φυσική καί ψυχική· ἡ φυσική ἕξη εἶναι ἡ θερμότητα καί προσιδιάζει στά σώματα, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη εἶναι ψυχική ἕξη. Κατά τόν Ἀριστοτέλη κάθε γνώση εἶναι ἤ πρακτική ἤ ποιητική ἤ θεωρητική. Οἱ ἐπιστῆμες δηλαδή διαιροῦνται σέ τρεῖς κλάδους τόν πρακτικό, τόν ποιητικό καί τό θεωρητικό. Κατ᾽ αὐτόν λοιπόν τόν τρό-

---

13. Ὅ.π, 17-23, Ἀμμωνίου, Ἐξήγησις τῶν πέντε φωνῶν, C.A.G., 4, p. 1-3, σελ. 6, 25-27: «Ἐστι δέ καί ἄλλος τῆς φιλοσοφίας ὁρισμός Ἀριστοτέλους ἐκ τῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς, ἧς ἔχει πρός τάς ἄλλας ἐπιστήμας καί τέχνας, λέγων φιλοσοφία ἐστι τέχνη τεχνῶν καί ἐπιστήμη ἐπιστημῶν», Πλάτωνος, Κρατύλος, J. Burnet, I, 437α: «Τήν ἐπιστήμην ὡς ἀμφίβολόν ἐστι καί μᾶλλον ἔοικε σημαίνοντι ὅτι ἵστησιν ἡμῶν ἐπί τοῖς πράγμασι τήν ψυχήν ... ἔπειτα τό βέβαιον, ὅτι βάσεως τινός ἐστιν καί στάσεως μίμημα ἀλλ' οὐ φορᾶς», Ἀμμωνίου, ὅ.π. πρίν, σέλ. 17, 7-12: «ὡς γάρ φησίν ὁ θεῖος Πλάτων ἐπιστήμη εἴρηται παρά τό ἐπί στάσιν ἡμῶν καί ὅρον τινά ἄγειν τῶν πραγμάτων· τοῦτο δέ ποριζόμεθα διά τῆς εἰς τά καθόλου ἀναδρομῆς, H. Arnim, ὀπ. πρίν, σέλ. 30-34: «Οἱ δέ Στωϊκοί λέγουσι· τέχνη ἐστί σύστημα ἐκ καταλήψεως συγγεγυμνασμένων ἐμπειρία πρός τί τέλος εὔχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ».Ὅπ. πρίν, 50-57, Ἀμμωνίου, ὅ.π., σελ. 2, 20, 17, 11-12: «Οὐ προτίθενται γάρ οἱ φιλόσοφοι πόσοι εἰσίν ἐν τῷ κόσμῳ ἄνθρωποι γνῶναι, ἀλλά τίς ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ζῶον λογικόν θνητόν ἔστιν». Ὅπ. πρίν, λή', 12-13: «τό μέν γάρ ζῶον ὑπό τήν οὐσίαν τελεῖ, ἡ δέ ἐπιστήμη ὑπό τό ποιόν».Ὅ.π., 12-15: «Τῶν δέ ποιοτήτων οἱ μέν τοῖς ἐμψύχοις καί λογικοίς ἐνυπάρχουσι σώμασιν ὡς ἐπιστῆμαι καί ἀρεταί ...», 20-29: «Εἰσίν οὖν τῆς ποιότητος εἴδη τέσσαρα· ἕξις καί διάθεσις ... Διαφέρει δέ ἕξις διαθέσεως ὅτι ἡ μέν ἕξις δυσμετάβλητός ἐστι καί χρονιωτέρα οἷον ἡ φρόνησις· ... Ὁμοίως καί ἡ ἐπιστήμη ὅτε ἀκριβῶς τίς ἐπίσταται δυσμετάβλητος ἐστίν ἐν αὐτῷ ἡ γνῶσις ...».

πο, τό θεωρητικό μέρος τῆς φιλοσοφίας ἀποτελεῖται ἀπό τίς ἑξῆς ἐπιστῆμες: α) θεολογική (τό κατανοεῖν τά ἀσώματα καί ἄυλα, Θεόν, ἀγγέλους, ψυχάς), β) φυσιολογική ἤ φυσική (ἡ γνῶσις τῶν ὑλικῶν καί προχείρων ζῴων, φυτῶν, λίθων) καί γ) μαθηματική ἐπιστήμη (γνῶσις τῶν καθ᾿ αὑτά ἀσωμάτων μέν, ἐν σώματι δέ θεωρουμένων ἀριθμοί, ἀρμονία φθόγγων, κίνηση ἄστρων, περί σχημάτων κτλ.). Ἀπεναντίας, τό πρακτικό μέρος τῆς φιλοσοφίας ἐμπεριέχει τίς ἑξῆς ἐπιστῆμες: α) ἠθική (εἰ μεν ἐνι ἀνθρώπῳ νομοθετεῖ), β) οἰκονομική (εἰ δέ ὅλῳ οἴκῳ νομοθετεῖ) καί γ) πολιτική (εἰ δέ πόλεσι καί χώραις)[14].

---

14. Ἰ. Δαμασκηνοῦ, Διαλεκτικά, νθ', 2-12: «Ἕξις λέγεται ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐχομένου καί τοῦ ἔχοντος ὡς τοῦ ὅπλου καί τοῦ ὡπλισμένου ... δεύτερον αἱ ἐπείσακτοι ἐνέργειαι μόνιμοι οὖσαι εἴτε φυσικαί εἴτε ψυχικαί· καί φυσικαί μέν ὡς ἡ θερμότης ἐν τοῖς θερμαινομένοις, ψυχικαί δέ ὡς ἐπιστήμη ...», Κ. Γεωργούλη, *Ἀριστοτέλης ὁ Σταγειρίτης*, ἔκδ. Ἱστορική Λαογραφική Ἑταιρεία Χαλκιδικής, Θεσσαλονίκη, 1961, σελ. 122 ὅπου ἀκριβῶς ἀναφέρεται ἡ διαπίστωση ὅτι ἡ ἐπιστημη ὡς δυνατότητα κεῖται στήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου καί ὡς ἕξιν ὁ ἄνθρωπος τήν κατέχει ἀλλά δέν ἔκανε χρήση αὐτῆς μέχρι τοῦδε».Ἀριστοτέλους, Μετά τά Φυσικά Ε', 1025b. 25.: «ὥστε εἰ πᾶσα διάνοια ἢ πρακτική ἢ ποιητική ἢ θεωρητική», βλ. και Κ. Γεωργούλη, ὄπ. πρίν, σελ. 124.Ι. Δαμασκηνοῦ, *Διαλεκτικά*, γ΄, 28-45, Ἀριστοτέλους, *Μετα τα Φυσικά Ε'*, 1026α. 18-19: «ὥστε τρεῖς ἂν εἶεν φιλοσοφίαι θεωρητικαί, μαθηματικη, φυσική, θεολογική», , Ν. Ματσούκα, *Ἱστορια τῆς φιλοσοφιας, ἀρχαιας ἑλληνικῆς – βυζαντινῆς – δυτικῆς εὐρωπαϊκῆς και σύντομη εἰσαγωγή στη φιλοσοφια*, ἐκδ. Πουρναρᾶς, Θεσσαλονίκη, 2002, σελ. 288: ὅπου εὔστοχα παρατηρεῖ ὅτι ὁ ἁρμός τῆς φιλοσοφίας καί τῶν ἐπιστημῶν στήν ἀρχαία Ἑλλάδα ἦταν στενός καί σταθερός», Diels, Die Fragmente der Vorsokratiker II, 1972, σελ. 158-65: «πολυνοΐην οὐ πολυμαθίην ἀσκέειν χρή».*Ὅ.π.* πρίν, γ΄45-49, Ἀριστοτέλους, *Μετά τα Φυσικά* Ε', 1026α: «Αἵ μέν οὖν θεωρητικαί τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν αἱρετώτεραι, αὕτη δέ (ἐνν. θεολογική ἡ πρώτη φιλοσοφία) τῶν θεωρητικῶν. ἀπορήσειεν γάρ ἄν τίς πότερον πόθ' ἡ πρώτη φιλοσοφία καθόλου ἐστίν, ἡ περί τί γένος καί φύσιν τινά μίαν», Ἀμμωνίου, *ὅ.π.*, σελ. 17, 7-12.

Ἐπίλογος

Ὁ ὁρισμός τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἴδαμε εἶναι ὁ ἑξῆς:« ἄνθρωπος ἐστί ζῷον λογικόν θνητόν, νοῦ καί ἐπιστήμης δεκτικόν». Ἕνας ὁρισμός ὀφείλει νά ἀποτελεῖται ἀπό τό προσεχές γένος (genus proximum) καί τήν εἰδοποιό διαφορά (differentia specifica). Ἐπίσης, γιά νά εἶναι ἕνας ὁρισμός τέλειος, conditio sine qua non συνιστᾶ ἡ ἀντιστροφή, ἤτοι κάθε θνητό λογικό ζῷο, πρέπει νά μᾶς δίνει τό εἰδικώτατο εἶδος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπίσης, ὁ ἄνθρωπος εἶναι δεκτικός της ἐπιστήμης, ἡ ὁποια ἀποτελεῖ μία ἐμπεδωμένη συνήθεια τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ἀκόμη, ὁ ἀνθρωπος γίνεται κάτοχος του νοῦ, ὁ ὁποῖος κατά τόν Ἀριστοτέλη ``ἐπεισιέναι θύραθεν'' στόν ἄνθρωπο, κάνοντας τήν διάκριση ἀνάμεσα στόν ποιητικό (θεῖο) νοῦ καί στόν κατ' ἐνέργειαν ἀνθρώπινο.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἀναφερόμενος στούς κυριότερους ὅρους τῆς φιλοσοφίας, ἔκανε ἐκτενή μνεία καί τῶν τεσσάρων μεθόδων τῆς διαλεκτικῆς. Ἡ ὁριστική, ἀποτελεῖ τήν τρίτη ἀπό αὐτές, καί οὕτως εἰπεῖν, τίς προϋποθέτει προκειμένου νά ὁρισθεῖ ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου καί ἐν γένει κάθε ειδικωτάτου εἴδους. Σέ καμμία περίπτωση ὁ Δαμασκηνός δέν ἐνστερνίζεται τόν ὡς ἄνω ὁρισμό, τουλαχιστον στήν καθολικότητά του. Ὁ λόγος πού ὁ ἱερός συγγραφέας ἀναφέρεται σ' αὐτόν εἶναι γιά νά μᾶς δείξει, τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖον οἱ Πατέρες υἱοθέτησαν τήν ταύτιση τῶν ὅρων φύση-οὐσία, καί πρόσωπο-ὑπόσταση. Ὁ Δαμασκηνός λοιπόν ἀφορμᾶται ἀπό θεολογικά ἐλατήρια γιά τήν ἐξέταση τῆς θύραθεν σοφίας, καί σαφῶς δέν ἀποβλέπει στήν τελευταία εἰμή μόνο ὡς ἕνα μέσο, προκειμένου ἐν συνεχείᾳ νά ἐκθέσει τήν ὀρθόδοξη πίστη· ἡ τελευταία ὅμως γιά νά λάβει χώρα προϋποθέτει μία διασάφηση τῶν ὅρων τί εἶναι φύση, οὐσία, ὑπόσταση, πρόσωπο κ.τ.λ.

Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἐκτίθεται στήν ἔκδοση ἀκριβή της ὀρθοδόξου πίστεως. Σαφῶς ὁ συγγραφέας μας δέν μᾶς λέγει κάτι δικό του: « ἐρῶ τοιγαροῦν ἐμόν οὐδέν». Ἡ στάση του αὐτή δέν μηνύει ἀδυναμία ἤ ἰδιότητα ἀδαοῦς ἀνθρώπου, ἀλλά τήν ταπείνωση καί τήν συνειδητοποίηση, ὅτι πρέπει νά μείνει πιστός στήν παρελθοῦσα ἐκκλησιαστική παράδοση. Ὡς ἐπί τό πλεῖστον, ἡ ἀνθρωπολογία του ἑδράζεται στόν Μάξιμο τόν Ὁμολογητή. Ἡ ὡς ἀνω ὅμως ἀνθρωπολογία ἐχει ὠσμωθεῖ καί ἀπό τήν φιλοσοφία, ὅσον ἀφορᾶ στήν ὁρολογία, τήν ὁποία ἡ θεολογία τήν μετακοσμεῖ καί τήν ἐντάσσει στήν διδασκαλία της καθαίροντας την ἀπό ὅποιες δυνάμει αἱρετικές ἐφαρμογές. Κοντολογίς, ὁ ἄνθρωπος κατά τόν Δαμασκηνό- καί τήν ἐκκλησιαστική παράδοση- ἀποτελεῖ τόν συγκερασμό τοῦ νοητοῦ καί τοῦ αἰσθητοῦ. Τό σῶμα ἀποτελεῖται ἀπο τέσσερα στοιχεῖα καί τούς ἀντίστοιχους χυμούς, ἐνῶ ἡ ψυχή

ἀποτελεῖται ἀπό τό ἄ-λογο καί τό ἔλλογο μέρος ἀντίστοιχα συγγενεύοντας ὡς πρός τήν διαίρεση πολύ μέ τήν ἀριστοτελική φιλοσοφία περί τῆς ψυχῆς. Ὅμως στόν Δαμασκηνό, ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιούργημα κατ' εἰκόνα καί ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ ab ονο, καί ὄχι κάποια ἐντελέχεια τοῦ ὀργανικοῦ σώματος.

Βιβλιογραφία

Ἀμμωνίου Ερμείου, *Ἐξήγησις τῶν πέντε φωνῶν*, Commentaria in Aristotelem Graeca, ed. A. Busse, Berolini, 4, p. 1-3.
Ἀριστοτέλους:
- *Μετά τα Φυσικά Ε*, W.Jaeger, Oxford, 1957.
- *Πολιτικά Α*, W. Ross, Oxford, 1957.
- *Τοπικά Α', W.Ross, Oxford, 1958.*
- *Κατηγορίαι*, L. Minio-Paluello, Oxford 1961.
- *Περί ψυχής Β'*, W. Ross, Oxford, 1963.

Arnim H, *Stoicorum Veterum Fragmenta*, (vol. II), K.G. Saur, Mónchen – Leipzig, 2004.

Γεωργούλη Κ., *Ἀριστοτέλης ο Σταγιρίτης*, ἐκδ. Ἱστορική Λαογραφική Ἑταιρεία Χαλκιδικῆς, Θεσσαλονίκη, 1961.

Γιανναρᾶ Χρ, *Το πρόσωπο καί ὁ Ἔρως*, Δόμος, Αθήνα, 1987.

Δαμασκηνοῦ Ἰ.:
- *Διαλεκτικά – Φιλόσοφα*, B. Kotter, Die Schriften des Johannes von Damaskus, Walter de Gruyter and Co, Berlin, 1969.
- *Ἔκδοσις 'ἀκριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, B.Kotter, Berlin - New York, 1973.
-*Κατά Μανιχαίων - Κατά Ἰακωβιτῶν*, B.Kotter, Berlin - New York, 1981.

Δόϊκου Δ., *Ὁ ἄνθρωπος κατά τήν Παλαιά Διαθήκη. Ἀπόψεις χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας*, σεμινάριο Θεολόγων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1970.

Ζηζιούλα Ἰ.(Μητροπολίτου Περγάμου):
- *Ἡ κτίση ὡς Εὐχαριστία. Θεολογική προσσέγγιση στό πρόβλημα τῆς Οἰκολογίας*, Ἀκρίτας, Αθήνα, 1998.

Ματσούκα Ν., *Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, ἀρχαίας ἑλληνικῆς – βυζαντινῆς – δυτικῆς εὐρωπαϊκῆς καί σύντομη εἰσαγωγή στή φιλοσοφία*, ἐκδ. Πουρναρᾶς, Θεσσαλονίκη, 2002.

Μαρτζέλου Γ., *Ὀρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός, Μελετήματα Δογματικῆς Θεολογίας, Β'*, ἐκδ. Πουρναρᾶς, Θεσσαλονίκη, 2000

Νύσσης Γρηγορίου, *Πρός Ἕλληνας ἐκ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν*, P.G. 45.
Πλάτωνος:
-Ὅροι, J. Burnet, Oxford,1907.
- *Κρατύλος*, J. Burnet, Oxford, 1967.

Πόποβιτς Ἰ., Ἡ *γνωσιολογία τοῦ ἁγίου Ἰσαάκ τοῦ Σύρου*, μτφρ. Ι. Γίεβιτς, περ. Θεολογία 38/1967.

Σιάσου Λ.:
- *Πατερική κριτική τῆς φιλοσοφικῆς μεθόδου*, Πουρναρᾶς, Θεσσαλονίκη, 1989.
- *Ἡ ἐνάργεια τῶν πραγμάτων, ἀξιωματικές ἐφαρμογές στή διαμάχη γιά τήν αἰωνιότητα τοῦ κόσμου*, Πουρναρᾶς, Θεσσαλονίκη, 1994.

Τατιανοῦ, *Πρός Ἕλληνας*, P.G. 6.

Τερέζη Χρ., *Φιλοσοφική ἀνθρωπολογία στό Βυζάντιο*, ἐκδ. Ελληνικά Γράμματα, Ἀθήνα, 1993.

Τσιρπανλῆ Α., *The anthropology, of Sain, John of Damascus*, περ. Θεολογία, 39/1968

Ἀκολουθία Πανηγυρική
Τῇ 8ῃ Μαρτίου

Τοῦ Θείου Πατρός ἡμῶν Θεοφυλάκτου
Ἐπισκόπου Νικομηδείας

Ἐν τῷ Μικρῷ Ἑσπερινῷ

Εἰς τό Κύριε ἐκέκραξα, ἱστῶμεν στίχ. δ'. καί ψαλλομεν Στιχηρά προσόμοια τά παρόντα·

ἦχος α'. Πανεύφημοι Μάρτυρες

Δόξα σοι ὦ Ἥλιε Χριστέ, δόξα σοι τῷ ἥλιον, ὡς ἀληθῶς ἀναδείξαντι, σοῦ τόν θεράποντα, δι᾽ οὗ πᾶσαν κτίσιν, φρυκτωρεῖς τοῖς θαύμασι, φωστῆρα Ἐκκλησίας τόν μέγιστον, τόν καταυγάζοντα, τούς τιμῶντας καί γεραίροντας αὐτόν πόθῳ, σοφόν Θεοφύλακτον.

Σεπτέ Ἱεράρχα τούς πιστῶς, συνελθόντας σήμερον, τάς ἀριστείας ὑμνῆσαι σου, παντοίας χάριτος, πλούτισον θεόφρον, ὡς πηγῆς τῆς χάριτος, μετέχων δαψιλῶς, καί κατάρδευσον, ἡμᾶς ἀοίδιμε, ὅμως Πάτερ σέ γεραίροντες, ἐπαξίως, τόν Κτίστην δοξάζωμεν.

Πάτερ Θεοφύλακτε σοφέ, ἀρετήν τήν ἔνθεον, ζηλῶν διῆγες πανάριστε, ἀμέμπτως ὅσιε, ὅθεν διεκρίθης, ἤθῶν σου χρηστότητι, γενόμενος τοῖς πᾶσιν αἰδέσιμος, πατερ τρισολβιε, δια τοῦτο ἐκτιμῶντές σε, τήν θερμήν σου, αἰτοῦμεν ἀντίληψιν.

Ὁ μέγας Ταράσιος τό πρίν, τῆς ψυχῆς τό ἔνθεον, σοῦ προειδώς, ἐν σεμνείῳ σε, Πάτερ κατέστησε, ἔνθεν θεόφρον, μετακαλεσάμενος, κλεινόν Νικομηδέων σε πρόεδρον, καλῶς ἀνέδειξε, ἔνθεν πᾶσι, διετράνωσας, ἀληθείας Πάτερ τά διδάγματα.

Δόξα ἦχος α'.

Νικομηδέων τόν πρόεδρον τιμήσωμεν σήμερον, πιστοί, τας ἀριστείας αὐτοῦ ἐκδιηγούμενοι. Οὗτος γάρ γενναίως ὑπέρ τῶν θείων εἰκόνων ὑπερμαχῶν, μεγάλως τήν Ἐκκλησίαν ἐστήριξε, γεγονώς αὐτῆς στῦλος ἀδιάσειστος· καί γάρ ἀντεστη σφόδρα τοῖς

πονηροῖς δόγμασι, μή πτοούμενος δυναστικήν θρσύτητα, αὐτό οὖν καί ἡμεῖς ἱκετεύσωμεν, ὡς παῤῥησίαν κεκτημένον τῷ Δεσπότη Χριστῷ ἐλεηθῆναι τάς ψυχάς ἡμῶν.

Καί νῦν. Ἁμαρτωλῶν τάς δεήσεις.

Τό Φῶς ἱλαρόν, τό Προκείμενον, τό Καταξίωσον, καί Ἀπόστιχα τά παρόντα.

Ἦχος β΄. Οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ.

Δεῦτε τόν τοῦ Χριστοῦ κλεινόν ἀρχιεράρχην, τιμήσωμεν ἐμφρόνως, αὐτοῦ τήν θείαν μνήμην, δοξάζοντες φιλέορτοι.

Στίχ. Τό στόμα μου λαλήσει σοφίαν.

Ὤφθης νέος Ἰώβ, τά δεινά πάντα φέρων, εὐχαρίστως παμμάκαρ, μαρτυρικῶς διόπερ, τελειωθείς κατέστεψαι.

Στίχ. Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος.

Ῥύου ἐκ πειρασμῶν, σούς δούλους Ἱεράρχα, ἔχεις γάρ παῤῥησίαν, ὑπέρ τῆς εὐσεβείας, στεῤῥῶς ἀγωνισάμενος.

Δόξα καί νῦν.

Παντάνασσα σεμνή μετά τοῦ Ἱεράρχου, καί πάντων τῶν ἁγίων, τῷ Σῷ Υἱῷ πρεσβείαν, ὑπέρ τοῦ κόσμου ποίησον.

Τό Νῦν ἀπολύεις· τό Τρισάγιον· Ἀπολυτίκιον.

Ἦχος δ΄. Ταχύ προκατάλαβε.

Φωστήρ παμφαέστατος τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, καί πίστεως μέγιστος κήρυξ ἐδείχθης σοφέ, κλεινέ Θεοφύλακτε· νέμεις τοῖς προσιοῦσι μετά πίστεως μάκαρ, φῶς τῆς θεογνωσίας, καί ψυχῶν σωτηρίαν διό σοῦ ἑορτάζομεν πιστῶς τό μνημόσυνον.

Τό Θεοτοκίον καί Ἀπόλυσις.

Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑσπερινῷ

Τό Μακάριος ἀνήρ· εἰς τό Κύριε ἐκέκραξα ψάλλομεν Στιχηρά προσόμοια.

Ἦχος δ΄. Ὁ ἐξ ὑψίστου κληθείς.

Ὁ σύν ἀγγέλοις οἰκῶν ἀρχιεράρχης ἑόρτια ᾄσματα, δεχέσθω σήμερον, παρά πιστῶν ἐμφανέστατα νῦν συνελθόντων, αὐτοῦ τά θεῖα ὑμνῆσαι τρόπαια, καί γάρ ὄντως ἔκλαμπρος οὗτος ἐδείχθη φωστήρ, σκεδάζων σκότος αἱρέσεων δογμάτων φέγγει, Χριστοῦ τόν τύπον τιμήσας ἄριστα, καί νῦν πρεσβεύει ἐκτενέστερα, ὑπέρ

ἡμῶν πρός τόν μόνον φιλάνθρωπον, ὡς πιστός ἱεράρχης, καί ὡς ἔνθεος διδάσκαλος.

Ὁ ἐξορίας ποικίλας ὑπομείνας, τιμάσθω νῦν σήμερον, ὁ μιμητής τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας ὁ πρόμαχος, ὁ κατασφάττων ἐχθρούς εἰκόνων μαχαίρᾳ Πνεύματος, ὁ μέγας τήν φρόνησιν πολύς τήν σύνεσιν, φημί κλεινός Θεοφύλακτος, ἀρχιερέων, δόξα καί κλέος πιστῶν τό καύχημα, ὁ ἐν τοῖς ἄθλοις καρτερόψυχος, καί τῇ Τριάδι ἀεί παριστάμενος, καί πρεσβεύων ἀπαύστως, ὑπέρ κόσμου ἀντιλήψεως.

Τό ἀδαμάντινον γνώμης σου θεόφρον, εἰκότως θαυμάζομεν, καί σῆς ψυχῆς τό στεῤῥόν, πῶς γάρ ἐν ὅλοις τριάκοντα χρόνοις ὡς ὄντως, ἐξοριζόμενος καθυπέμεινας, τάς ἐπερχομένας σοι, ὥσπερ νιφάδας σοφέ, ἐπιφοράς δεινῶν ἅγιε, μάλα γενναίως τοῖς ἀσεβέσιν ἀντιτασσόμενος. Ὢ καρτερίας καί ἀγώνων σου! δι᾽ ὧν μάκαρ Χριστῷ εὐηρέστησας, ὅν ἱκέτευε σῶσαι, καί φωτίσαι τάς ψυχάς ἡμῶν.

Ἐπευλογῶν τόν Θεόν μου καί δοξάζων, κόρον οὐκ ἐπίσταμαι, καί γάρ ἐξ ἄνωθεν, εὐεργεσίας καί χάριτάς μοι καθ᾽ ἑκάστην, νέμει ἀφθόνως ὁ ὑπεράγαθος· ἀλλά καί θερμότατον, ἐν πειρασμοῖς βοηθόν, καί ἀντιλήπτορα μέγιστον, ἐν τοῖς κινδύνοις, ἕτοιμον ῥύστην ἐν περιστάσεσι, ἀρχιεράρχην Θεοφύλακτον, οὗ ταῖς πρεσβείαις ἡμᾶς ἐλευθέρωσον, ἐκ παντοίας ἀνάγκης εὐεργέτα πολυέλεε.

Ἕτερα ἐκ τοῦ Μηναίου· ἦχος α΄. Πανεύφημοι Μάρτυρες.

Πάτερ Θεοφύλακτε Θεοῦ φυλακαῖς φρουρούμενος, διεφυλάχθης ἀλώβητος, καί πύργος ἄσειστος Ἐκκλησίας ὤφθης, πειρασμοῖς ἀκλόνητος, τοῖς τῶν αἱρετικῶν μηχανήμασι· καί νῦν ἱκέτευε, δωρηθῆναι ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τήν εἰρήνην, καί τό μέγα ἔλεος.

Πάτερ Θεοφύλακτε τῆς γῆς, μεταστάς ἀνέδραμες, πρός οὐρανόν, καί οὐράνια, οἰκεῖν σκηνώματα, ἠξιώθης μάκαρ, ἐξορίας ἕνεκεν, ἥν διά τόν Χριστόν ἐκαρτέρησας· καί νῦν ἱκέτευε, δωρηθῆναι ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τήν εἰρήνην, καί τό μέγα ἔλεος.

Πάτερ Θεοφύλακτε Θεόν, νῦν ὁρῶν μακάριε, ὡς ἐφικτόν καί ὁρώμενον, ἑνώσει κρείττονι, ἀπολαβών τούτου, καί θετός θεούμενος, τό μόνον ὀρεκτόν καί μακάριον χαίρων ἀπέλαβες, Ἱεράρχα παμμακάριστε, τοῖς ἀγγέλοις, νῦν συναυλιζόμενος.

Πάτερ Θεοφύλακτε στεῤῥῶς, προαιρέσει ἤθλησας, ὡς ἀθλητής γενναιότατος· διό ἠρίθμησαι, σύν χοροῖς μαρτύρων, στέφανον δεξάμενος, λαμπρόν παρά Θεοῦ Παντοκράτορος, ὅν νῦν ἱκέτευε,

δωρηθῆναι ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τήν εἰρήνην καί τό μέγα ἔλεος.

Δόξα · ἦχος β΄.

Θεόσοφε Πάτερ, τήν ἀρετήν ζηλώσας, ἐπολιτεύσω ἐπί τῆς γῆς καθάπερ ἄγγελος, καί γέγονας ἀληθῶς, οἰκητήριον τοῦ θείου Πνεύματος, ἐντεῦθεν εἰς τό ὕψος τῆς ἀρχιερωσύνης ἀναβάς, εὐαγγελικῶς διέλαμψας φῶς γενόμενος τοῖς ἀνθρώποις ἐν ἔργοις ἀληθινοῖς οἷς δοξάζεται ἀκραιφνῶς ὁ Πατήρ ὁ οὐράνιος, ἐν οἷς καί ἡμᾶς ἀξίωσον, εὐαρεστοῦντες αὐτῷ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐπιτυχεῖν ταῖς ἱκεσίαις σου.

Καί νῦν. Παρῆλθεν ἡ σκιά τοῦ νόμου.

Εἴσοδος Φῶς ἱλαρόν· Προκείμενον τῆς ἡμέρας, καί τά Ἀναγνώσματα εἰς ἱεράρχας.

Εἰς τήν Λιτήν· ἦχος α΄.

Τόν ζηλωτήν τῆς εὐσεβείας, καί μειωτήν τῆς ἀσεβείας, τόν πολύτλαν Θεοφύλακτον, τιμήσωμεν ἅπαντες· οὗτος γάρ τήν εὐσέβειαν ζηλῶν, ἐλάλει δαυϊτικῶς τοῦ Θεοῦ τά μαρτύρια, ἐναντίον βασιλέων, μή πτοούμενος αὐτῶν τήν θρασύτητα· διό καί ὅτε Λέων ἐλύττα φρυαττόμενος κατά τοῦ Δεσποτικοῦ χαρακτῆρος οὗτος ὁ γενναῖος, ἀντέστη σφόδρα, ἐλέγχων αὐτοῦ τήν δυσέβειαν, ὑπεραμυνόμενος τῆς ἀμωμήτου πίστεως, ὑπέρ ἧς καί κάθειρξιν ὑπέμεινε, καί πικράν ἐξορίαν ὑπέστη, μάρτυς τῇ προαιρέσει γενόμενος, διό νῦν μετά μαρτύρων χορεύει, αἰτούμενος τοῖς πιστοῖς, φωτισμόν καί ἔλεος.

ἦχος β΄.

Ὁμολογητά τῆς ἀληθείας, καί πρόμαχε τῆς πίστεως, Θεοφύλακτε τρισόλβιε, τῇ ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ ἐγκαρτερῶν, πολυετεῖ κακουχίᾳ, πρός Κύριον ἐξεδήμησας, μή ψευσθείς τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος, ἐν ᾗ αἰωνίαν ἀνάπαυσιν εὑράμενος, σαββατίζεις νῦν ἐκ τῶν πολυειδῶν σου ἀγώνων, Ἱεράρχα πολύαθλε· αἴτει οὖν τοῖς τιμῶσι σε ἱλασμόν ἁμαρτιῶν καί εἰρήνην τῷ κόσμῳ.

Ἕτερον· ἦχος γ΄.

Μακάριος εἶ θεόφρον ἅγιε, τήν ἀρετήν ἐργασάμενος· τόν καλόν γάρ ἐμιμήσω Σαμαρείτην τούς πάντας ἐλεημονῶν, ἀναπήρους καί χωλούς καί μέλη λελωβημένα ἀποσμήχων ἰδιοχείρως, βυθός φιλανθρωπίας πέφηνας, ἰώμενος πάντας, ἀλλά καί εὐκτηρίους οἴκους ἀνήγειρας Θεοῦ εἰς ὑμνολόγησιν, ἰατρεῖα τε ἄσυλα, προστάτης γενόμενος τῶν χηρῶν καί ὀρφανῶν, ὦ χριστομίμητε πάτερ· διό μακαριστέ Θεοφύλακτε, ἐντεῦθεν μεταστάς ἀνέδραμες, πρός

οὐρανόν, προσκομίζων ἀρετῶν σου τόν πλοῦτον, πραγματείαν ἀδιάφθορον, καί νῦν σύν ἀγγέλοις αὐλιζόμενος, Ἀβραάμ ἐν κόλποις, αἴτησαι τόν Κύριον ἐλεηθῆναι τάς ψυχάς ἡμῶν.

Ἕτερον ἦχος δ′.

Ἱεραρχική πανήγυρις, ἐξανέτειλεν σήμερον, δεῦτε πιστοί φωτισθῶμεν καί γάρ ἄνωθεν ἐποπτεύων ἡμᾶς ὁ κλεινός Ἱεράρχης, καθάπερ φωταυγής ἥλιος, τάς ἀκτῖνας τῆς χάριτος πᾶσι δαψιλῶς ἐκπέμπει· διό οἱ φωτισθέντες δι᾽ αὐτοῦ, εὐχαριστοῦντες εἴπωμεν. Χαίροις τό ἡμέτερον καύχημα, ἱεραρχῶν καλλονή, ἠγλαϊσμένε Θεοφύλακτε, ὁ πλήρης σοφίας καί χάριτος, μή διαλείπῃς πρεσβεύων τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, ἐλεηθῆναι τάς ψυχάς ἡμῶν.

Δόξα· ἦχος πλ. α′.

Ἔδει σε πάτερ ἔδει, ἄναξ ὁ δυσώνυμος τιμᾶν, τόν τῆς ἀληθείας σε κήρυκα, καί μή ὑπερορίαις καταδικάζειν· ἀλλά σύ μέν μακάριε, ἐξοριζόμενος, ἐκομίσω παρά Χριστοῦ τῆς ὑπομονῆς τόν στέφανον· καί οἷα λαμπρός ἀθλητής στεφόμενος, εἰσῆλθες μετά δόξης εἰς οὐρανίους σκηνώσεις, αὐτός δέ ὑπέστη ἀσυνετῶν, τόν ἐξαπίνης ὄλεθρον κατά τήν σήν πρόῤῥησιν, κληρονομήσας ἐνδίκως τάς αἰωνίους μονάς οὗ τῆς μερίδος λύτρωσαι πρεσβείαις σου, καί σῶσον Ἅγιε τάς ψυχάς ἡμῶν.

Εἰς τόν Στίχον· ἦχος πλ. α′. Χαίροις ἀσκητικῶν.

Χαίροις ὁ τῆς ἑῴας βλαστός, καρπούς ὁ φέρων ἀγαθούς θείου Πνεύματος, ἀγάπην, καί τήν εἰρήνην, τήν χριστομίμητον δέ, ταπεινοφροσύνην, καί συμπάθειαν, δι᾽ ὧν συνεπάθησας, τοῖς νοσοῦσι καί πένησι, ὑπερβαλόντως, ἱερέ Θεοφύλακτε, καθ᾽ ἑκάστην γάρ οὐ διέλειπες πάνσοφε, ἕλκη καθαίρων ἅπαντα, τά τούτων καί τραύματα, προσελεῶν ἐπαρκῶς τε, ταῖς τούτων χρείαις μακάριε· Χριστόν οὖν δυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι τό μέγα ἔλεος.

Οἱ ἱερεῖς σου Κύριε ἐνδύσονται δικαιοσύνην.

Χαίροις Νικομηδέων φωστήρ, τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἀείφωτος ἥλιος, ὁ πᾶσαν διασκεδάζων αἱρετιζόντων ἀχλύν, διδαχῶν ἀκτῖσι, Θεοφύλακτε, Χριστοῦ ἐκμαγεῖον, τῆς Θεοτόκου, καί πάντων τε, ἁγίων ὄντως, ἀνδρικῶς ὑπερήσπισας ἐφεπόμενος ταῖς σεπταῖς παραδόσεσι, Πάτερ Θεομακάριστε, δι᾽ ὧν καταξίωσον, ἡμᾶς ἀτρώτους φυλάττειν, αἱρετικῶν ταῖς προσρήξεσιν, Χριστοῦ τήν εἰκόνα, προσκυνοῦντες ὀρθοδόξως , θεόφρον Ὅσιε.

Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ.

Βλέψον ἱκετικῶς πρός ἡμᾶς, τούς βαλλομένους πανταχόθεν

οἰκέτας σου, δεινῶς ἐξ ἐχθρῶν ἁπάντων, τῶν ὁρατῶν τε ὁμοῦ, καί τῶν ἀοράτων Πάτερ Ὅσιε, εἰς σε γάρ οἱ δοῦλοι σου, τάς ἐλπίδας ἐθέμεθα, ἡγοῦ διόπερ, τοῦ ἀγῶνος δεόμεθα, ἡμᾶς πάντοτε προστατεύων πρεσβείαις σου, νίκας ἀεί δωρούμενος, καί πάντας τροπούμενος, τούς καθ᾽ ἡμᾶς πολεμοῦντας, καί καταβρῶσαι σφαδάζοντας Χριστόν ἱκετεύων, τόν δωρούμενον τῷ κόσμῳ τό μέγα ἔλεος.

Δόξα· ἦχος πλ. δ'.

Τόν τήν ἡμετέραν ἀναλαβόμενον εὐσπλάγχνως φύσιν, Ἱεράρχα θεόληπτε, καί τό καθ᾽ ἡμᾶς ὁμοιωθέντα, ἄνθρωπον γενόμενον, Χριστόν τόν Θεόν ἡμῶν, ἐπί τῆς γῆς εὐηρέστησας καλῶς, τιμήσας αὐτοῦ τόν γλυκύτατον χαρακτῆρα εὐσεβῶς, καί διδάξας τούς λαούς, σέβειν καί τιμᾶν αὐτόν εὐλαβῶς· τοῦτον οὖν ἱκέτευε, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, δοῦναι τοῖς οἰκέταις σου, ὡς φιλάνθρωπος.

Καί νῦν. Δέσποινα πρόσδεξαι.

Ἀπολυτίκιον· ἦχος πλ. β'. Λαθών ἐτέχθης ὑπό τό σπήλαιον.

Λαθών ἐβίωσας Παναοίδιμε, ἀλλ᾽ ὁ Χριστός σέ πᾶσιν ἀνέδειξεν, ὡς φωστῆρα φθεγγόμενον, λυχνίαν ἐπιθείς τήν νοητήν· καί πλάκας ἐνεχείρισε, δογμάτων τῶν τοῦ Πνεύματος, δι᾽ ὧν καταύγασον ἡμᾶς.

Ἕτερον ἦχος δ'. Ταχύ πρκατἄλαβε.

Φωστήρ παμφαέστατος τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, καί πίστεως μέγιστος κήρυξ ἐδείχθης σοφέ, κλεινέ Θεοφύλακτε· νέμεις τοῖς προσιοῦσι μετά πίστεως μάκαρ, φῶς τῆς θεογνωσίας, καί ψυχῶν σωτηρίαν, διό σου ἑορτάζομεν πιστῶς τό μνημόσυνον.

Καί νῦν. Θεοτοκίον. Τό ἀπ᾽ αἰῶνος ἀπόκρυφον.
Καί Ἀπόλυσις.

Εἰς τόν Ὄρθρον

Μετά τήν α' στιχολογίαν, Κάθισμα· ἦχος α'. Τόν Τάφον σου Σωτήρ.

Ἀνέτειλεν ἰδού ἱεράρχου ἡ μνήμη, συνδράμωμεν λοιπόν ὦ φιλέορτοι πάντες, καί ταύτην τιμήσωμεν, ἱεροῖς μελῳδήμασι, ὅπως λάβωμεν ἁμαρτημάτων τήν λύσιν, καί τήν ἴασιν, τῶν ψυχικῶν ἀλγηδόνων, δοξάζοντες Κύριον.

Δόξα· ὅμοιον· ὁ αὐτός.

Ὡς πλήρης φωτισμοῦ, ὡς χαρᾶς ἀνεκφράστου, ὡς ὄντως ἀληθοῦς, καί σεπτῆς εὐφροσύνης, τρυφῆς τε ὡς πρόξενος, ἱεράρχου ἡ κοίμησις, νῦν ἐπέφανεν, δεῦτε πιστοί εὐφρανθῶμεν, μακαρίζοντες χρεωστικῶς τοῦτον πίστει, καί πόθῳ γεραίροντες.

Καί νῦν. Θεοτοκίον ὅμοιον

Μαρία τό σεπτόν, τοῦ Δεσπότου δοχεῖον, ἀνάστησον ἡμᾶς πεπτωκότας εἰς χάος, δεινῆς ἀπογνώσεως, καί πταισμάτων καί θλίψεων, σέ γάρ ἔχομεν ἁμαρτωλοί προστασίαν, σέ κεκτήμεθα ἐν πειρασμοῖς σωτηρίαν, τήν μόνην πανάμωμον.

Μετά τήν β΄ στιχολογ. Κάθισμα ἦχος πλ. δ΄. Τήν σοφίαν καί Λόγον.

Ἀπερίτρεπτος στῦλος ὑπομονῆς Ἱεράρχα ἐδείχθης ὡς ἀληθῶς· καί γάρ χειμαζόμενος ἀδιάσειστος ἔμεινας, κἄν εἰρκτήν, καί μακράν ἐξορίαν ὑπέμεινας, ἐκλονήθης οὐδόλως, θεόφρον μακάριε. Ὅθεν διά τοῦτο ὁ Χριστός σέ ἀξίως, σοφέ ἐστεφάνωσε, καί τῆς δόξης ἠξίωσε, τῆς αὐτοῦ Θεοφύλακτε· ὅν ὑπέρ ἡμῶν ἐκτενῶς, τῶν πταισμάτων ἄφεσιν ἱκέτευε παρασχεῖν τῶν ἐκτελούντων, ἐν πόθῳ τήν μνήμην σου.

Δόξα· ὅμοιον· ὁ αὐτός.

Γηθομένη καυχᾶται περικλεῶς, ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία Πάτερ ἐν σοί, καί γάρ ὡραιότητα τήν ἀρχαίαν ἀπέδωκας, ἀναστηλῶν ἐνδόξως τά θεῖα μορφώματα, χριστομάχοι μανέντες κακῶς ἅ ἐξέβαλον. Ὅθεν οὖν δικαίως καί ἐνθέως δοξάζει, τήν εὔσημον μνήμην σου ἐτησίως θεσπέσιε, ἐν ἁγνοῖς μελῳδήμασι πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ τῶν πταισμάτων ἄφεσιν δωρήσασθαι, τοῖς ἑορτάζουσι πόθῳ τήν ἁγίαν μνήμην σου.

Καί νῦν. Θεοτοκίον ὅμοιον.

Τῆς Τριάδος τόν ἕνα ὑπερφυῶς, συλλαβοῦσα Παρθένε καί θαυμαστῶς, τοῦτον ἀπεκύησας, ὑπέρ λόγον καί ἔννοιαν, καί κοινωνόν τῆς θείας κατέστησας φύσεως, τήν τῶν ἀνθρώπων φύσιν τήν πάλαι ἐξόριστον. Ὅθεν συνελθόντες, οἱ τῷ τόκῳ σου πάντες, σωθέντες Πανάμωμε, τοῖς σοῖς λόγοις ἑπόμενοι, χρεωστικῶς σε μακαρίζομεν, αἰτούμενοι Χριστόν τόν Θεόν, τῶν πταισμάτων ἄφεσιν δωρήσασθαι, τοῖς σε δοξάζουσι πίστει, ὡς Μητέρα αὐτοῦ.

Μετά τόν Πολυέλεον Κάθισμα· ἦχος πλ. δ΄. Τό προσταχθέν

Τόν τήν ἐμφέρειαν σεπτοῦ σου χαρακτῆρος πιστῶς τιμήσαντα Υἱέ Θεοῦ καί Λόγε, καί κυρώσαντα Σῶτερ σέβας τῶν εἰκόνων,

τον θεῖον σου ἀρχιθύτην καὶ εὐκλεῆ, μεσίτην σοι προβαλλόμεθα οἱ πιστοί, Θεοφύλακτον ὅσιον, ἐφάμιλλον σῶν μαθητῶν, μαρτύρων ἰσοστάσιον, καί ὁσίων ὁμόσκηνον.

Καί νῦν. Θεοτοκίον ὅμοιον.

Θεοχαρίτωτε ἁγνὴ εὐλογημένη, τον διὰ σπλάγχνα οἰκτιρμῶν ἐκ σοῦ τεχθέντα, σὺν ταῖς ἄνω Δυνάμεσι, καὶ σὺν τοῖς προφήταις, καὶ ἅπασι τοῖς ἁγίοις ὑπὲρ ἡμῶν, δυσώπει ἀκαταπαύστως δοῦναι Σεμνή, πρὸ τοῦ τέλους διόρθωσιν, καὶ ἱλασμὸν ἁμαρτιῶν, καὶ βίου ἐπανόρθωσιν ὅπως εὕρομεν ἔλεος.

Οἱ Ἀναβαθμοί. Ἐκ νεότητός μου. Προκείμενον. Τὸ στόμα μου λαλήσει. Στιχ. Οἱ ἱερεῖς σου Κύριε ἐνδύσονται δικαιοσύνην.

Τὸ Πᾶσα πνοή, καὶ Εὐαγγέλιον τοῦ Χρυσοστόμου· ὅρα ιγ΄. Νοεμβρίου.

Ὁ Ν΄ Δόξα. Ταῖς τοῦ Ἱεράρχου.

Καί νῦν. Ταῖς τῆς Θεοτόκου.

Στίχ. Ἐλέησόν με ὁ Θεός· καί τό Ἰδιόμελον· ἦχος β΄.

Ὁμολογητά τῆς ἀληθείας· ὅρα εἰς τήν Λιτήν.

Εἶτα οἱ κανόνες τῆς Θεοτόκου εἰς στ΄. καὶ τοῦ Ἁγίου οἱ δύο εἰς η΄.

Ὠδή α΄. Ἦχος δ΄. Ὁ Εἱρμός.

Ἀνοίξω τὸ στόμα μου, καὶ πληρωθήσεται Πνεύματος, καὶ λόγον ἐρεύξομαι τῇ Βασιλίδι Μητρί, καὶ ὀφθήσομαι φαιδρῶς πανηγυρίζων, καὶ ᾄσω γηθόμενος ταύτης τὰ θαύματα. (δίς).

Αἰσθήσεων Δέσποινα, διπλῆν πεντάδα συνέτισον· δεκάχορδον ὄργανον δεῖξον σῇ χάριτι, τὴν ὑπέρχρονον Σοφίαν ἡ τεκοῦσα, ἁρμόνιον ὅπως σοι ᾄσω μελῴδημα.

Ἰσχύϊ Παναμώμε βουλῆς μεγάλης ὁ Ἄγγελος, ὁ πάντα στησάμενος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸ πρίν, ἐπεδήμησεν, ἐκ Σοῦ δι᾽ εὐσπλαγχνίαν, καί σχίσας τόν κώδικα λύσιν δεδώρηται.

Νεφέλην σε ἔμψυχον τοῦ Πατρικοῦ ἀπαυγάσματος, γινώσκομεν Δέσποινα, ἀνατολὴν τοῦ φωτός, τοῦ φωτίσαντος, ἡμῶν τὴν ἀκοσμίαν, καὶ πάντας ἑλκύσαντος πρὸς τὰ οὐράνια.

Ὡράθης ἀσύγκριτος, κόσμος τῶν ἄνω δυνάμεων, καὶ πάσης τῆς κτίσεως Θεογεννῆτορ ἁγνή, ἡ θεώσασα, τὴν οὐσίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ Ἅδην νεκρώσασα μόνη τῷ Τόκῳ σου.

Πρῶτος Κανὼν τοῦ Ἁγίου, ποίημα Εὐθυμίου Μ. Σιμωνοπετρίτου, οὗ ἡ ἀκροστιχίς.

Θεῖε Θεοφύλακτε, τόν Σέ μέλποντα σῷζε.

Ἦχος καί εἱρμός ὁ αὐτός. Ὠδή α΄.

Θεε ὑπεραγαθε, αγαθωσύνης το πέλαγος, ἐξ οὗπερ πᾶν δώρημα τελειον δίδοται· ἑλομενω μοι ὑμνῆσαι Ἱεραρχην, τον σον εκ τῶν ἄνωθεν, χάριν κατάπεμψον.

Ἐχρισθης τῷ χρισματι ἱερωσύνης πανόλβιε, και αριστα Ἅγιε ἱερατευσας Θεῷ, προς τήν ἀνωθεν, σκηνην νῦν μετετεθης, αὐτῷ καθαρώτερον ἱερουργῆσαι σοφέ.

Ἰθυνας διασωσον, προς ἀκυμαντους τόν δοῦλόν σου, λιμένας μακαριε, ταῖς προς Θεόν σου λιταῖς χειμαζομενον δεινοῖς μή παραβλεψῃς, καί σαλῳ ποντουμενον τῶν ἀμετρητων κακῶν.

Θεοτοκίον.

Εἰς σέ τούς ἐκ πίστεως προσπεφευγότας διάσωσον, Σωτῆρα ἡ τέξασα και Λυτρωτην τοῦ παντος, πανυπεραγνε Μαρια Θεοτοκε, καί πόθῳ δοξάζοντάς σε ἐκ ψυχῆς εὐσεβῶς.

Ἕτερος Κανών τοῦ ἁγίου, οὗ ἡ ἀκροστιχίς·

Θεῖον Θεοφύλακτον ἐν ᾠδαῖς εὐφημήσω.

Ποίημα Θεοφάνους. Ὠδή α΄. Ἦχος πλ. δ΄. Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Θρόνῳ τῷ τοῦ Δεσπότου, Πάτερ Θεοφόρε Θεοφυλακτε, παριστάμενος πίστει, τους τελοῦντας την μνημην σου φυλαττε.

Ἔχρισε σε ἀξίως, χαρις ἡ τοῦ Πνευματος πανολβιε, ἕνεκεν ἀληθείας καί τῶν τρόπων σου χάριν χρηστότητος.

Ἵνα τῶν οὐρανίων, μακαρ ἐπιτύχῃς, τα ἐπιγεια, κατεπατησας πάντα, καί Χριστῷ τῷ Θεῷ ἠκολούθησας.

Θεοτοκίον.

Ὅλος ἐπιθυμία ὁ ἐκ τῆς γαστρός σου, Θεονυμφευτε, εὐδοκήσας τεχθῆναι, γλυκασμός τε καί φῶς Ἁγνη ἀδυτον. (Καταβασιαι τῆς περιστάσεως).

Ὠδή γ΄. Τούς σούς ὑμνολόγους.

Τούς σούς ὑμνολόγους Θεοτόκε, ὡς ζῶσα καί ἀφθονος πηγη, θίασον συγκροτησαντας, πνευματικόν στερέωσον, και ἐν τῇ θειᾳ δόξῃ σου, στεφάνων δόξης ἀξίωσον. (δίς).

Νενικηνται φύσεως οἱ ὅροι, και λέλυνται νόμοι φυσικοί, τῇ ὑπέρ νοῦν λοχεια σου Παρθενομῆτορ ἀχραντε, ἐκ σοῦ γαρ ὁ ἀνείδεος, σαρκός τό εἶναι προσείληφεν.

Ἀμίαντον κλίνην Σολομών σε, κατεῖδεν ἑξήκοντα σοφοῖς, πυργηρουμένην Δέσποινα, ἐν ᾗ Θεός τό πρόσλημμα, ἀνακλιθείς προσέλαβεν, καί τοῖς βροτοῖς προσωμίλησεν.

Πορφύραν ἁγνῶν σου ἐξ αἱμάτων, ὁ Λόγος φορέσας τοῦ Θεοῦ, δίχα τροπῆς καί φύρσεως, καί τοῦ Ἀδάμ τήν γύμνωσιν, καλύψας περιέβαλε, τήν θεϊκήν ὡραιότητα.

Ἀστέκτου Θεότητος χωρίον, καί πόλις ἡ ἔμψυχος Θεοῦ, σύ ὤφθης Παναμώμητε, ἐν ᾗ μεγάλα εἴργασται τῆς ἀπορρήτου γνώσεως, ἅ ἐξ αἰῶνος οὐκ ἤκουσται.

Τοῦ Ἁγίου· ὁ αὐτός.

Θεόφρον φωτί τῶν σῶν χαρίτων, ὡς ἥλιος σήμερον φαιδρός, ἡ μνήμη σου ἀπήστραψε, πιστῶν καταφωτίζουσα, ψυχάς καί ἐκδιώκουσα, ζόφον δεινῶν παραπτώσεων.

Εὐφραίνεται σήμερον γῆ πᾶσα, συγχαίρει ὁμοῦ καί οὐρανός, ψυχαί δικαίων ἅπασαι, σκιρτῶσιν ἀγαλλόμεναι, ἐπί τῇ μνήμῃ ἄνωθεν, ἀρχιεράρχου θεόφρονος.

Ὅλος τῷ νοΐ ἔκδημος Πάτερ, γενόμενος ὅλος τῷ Θεῷ, ἡνώθης· ὅθεν ἔφερες ἡδέως τά ἐπίπονα, τρυφῶν αὐτῷ ἀείποτε ἱερουργέ Θεοφύλακτε.

Θεοτοκίον.

Φωσφόρον λυχνίαν Θεοτόκε, δι' ἧς ἔλαμψε τό φῶς, σεμνή σε ἀπειργάσατο, ὁ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, οἰκήσας ἐν τῇ μήτρᾳ σου, ὡς ἀληθῶς ὑπέρ ἔννοιαν.

Ἕτερος· Σύ εἶ τό στερέωμα.

Νόμοις σύ πειθόμενος, τοῖς τοῦ Δεσπότου σου ἔνδοξε, Ἀρχιερεῦ, νόμων παρανόμων, βασιλέων ἠλόγησας.

Θεῖον ἐξεικόνισμα, Χριστοῦ καί ἄχραντον ἔσεβες, τιμητικῶς, τάς τῶν ἀσεβούντων ἀσεβείας ἀρνούμενος.

Ἔτλης τό μαρτύριον, τῆς συνειδήσεως πρότερον, ἀσκητικῶς καί νῦν τῶν Μαρτύρων, ἀνεδήσω τόν στέφανον.

Θεοτοκίον.

Ἵνα τρίβον Δέσποτα, πρός ἁγιότητα φέρουσαν, δείξῃς ἡμῖν, μήτραν παναγίαν, παναγίως κατῴκησας.

Καταβασία.

Κάθισμα· ἦχος γ΄. Ἡ Παρθένος σήμερον.

Τῶν πιστῶν ἑδραίωμα, καί ὁδηγόν πλανωμένων, τῶν νοσούντων ἴασιν, φωταγωγόν τῶν ἐν σκότει, ῥύστην τε τῶν ἐν κινδύνοις ἕτοιμον Πάτερ, ἔγνωμέν σε διά τοῦτό σοι ἐκβοῶμεν ὑπέρ πάντων τοῦ πρεσβεύειν, μή διαλίπῃς πρός Κύριον Ὅσιε . . .

Δόξα· ὁ αὐτός.

Μέγας ὤφθης Ἅγιε, θεολογῶν ἐν τῷ κόσμῳ, τόν Χριστόν ὡς ἄνθρωπον, φῶς ἡμῖν καταγγείλας, δούλου τε μορφήν λαβόντα ὅν ἐν εἰκόνι, ἅπαντες ὀρθοφρονοῦντες πιστοί τιμῶμεν, καί Θεόν ὁμολογοῦντες εἰκονομάχους ἀεί ἐκτρεπόμεθα.

Καί νῦν· ὅμοιον.

Θεοτόκε ἄχραντε, ἁμαρτωλῶν σωτηρία, ὀρθοδόξων καύχημα, καί τῶν πτωχῶν ἡ προστάτις, πρέσβευε ἀδιαλείπτως εἰς τό σωθῆναι, ἅπαντας τούς ἐπί σοί πεποιθότας, καί Μητέρα σε κυρίως ὁμολογοῦντας, Θεοῦ Μητροπάρθενε.

ᾨδή δ΄. Ὁ Εἱρμός.

Ὁ καθήμενος ἐν δόξῃ, ἐπί θρόνου Θεότητος, ἐν νεφέλῃ κούφῃ ἦλθεν Ἰησοῦς ὁ ὑπέρθεος τῇ ἀκηράτῳ παλάμῃ, καί διέσωσεν, τούς κραυγάζοντας· Δόξα Χριστέ τῇ δυνάμει σου. (δίς).

Ῥεῖθρον ζῶν ἀθανασίας, οἷα κρήνη πηγάσασα, τό τῆς εὐσπλαγχνίας νέκταρ τό γλυκύ καί χρυσόῤῥειθρον, τούς φλεγομένους ἐν δίψει ἡ δροσίζουσα, ὁ Παράδεισος, ὄντως ὁ πάντερπνος Δέσποινα.

Χρυσαυγίζουσαν λυχνίαν ἑπταφώτοις χαρίσμασι, σέ ἐκ παντός γένους, ἥλιος Χριστός ἐξελέξατο, καί κατελθών τῶν ἀδύτων, ἐνυμφεύσατο, ἀπειράνδρως τήν σάρκα βροτῶν εἰς ἀνάπλασιν.

Συνοχέα ἀποτίκτεις, τοῦ παντός τόν συνάψαντα, εἰς ταὐτό τά ἄκρα καί τά διεστῶτα ἑνώσαντα: δι᾽ ἧς τά ἄνω τοῖς κάτω, συγχορεύουσι, καί δοξάζουσι πάντα, ὡς πρόξενον Δέσποινα.

Ἐργαστήριον τῶν δύο, τῆς ἑνώσεως φύσεων, σύ ὑπῆρξας Κόρη, ὑπέρ νοῦν καί λόγον καί ἔννοιαν, ἐξ ἧς ὁ πάντων Δεσπότης ἐξυφάνατο, οὐ τροπῇ ἀλλ᾽ ἑνώσει, φορέσας τήν σάρκωσιν.

Τοῦ Ἁγίου· ὁ αὐτός. Τήν ἀνεξιχνίαστον.

Ὕψος διανοίας σου Πάτερ σοφέ, τούς εἰκονομάχους ἐξέπληξε, τῆς εὐσεβείας τό μυστήριον καί γάρ, θεολογῶν τῇ χάριτι, τούτους ἀπεμώρανας ἅπαντας.

Λάμποντα χαρίσμασι σε ὡς εἰδώς, ὁ σοφός καί μέγας Ταράσιος, Νικομηδέων, τῇ λυχνίᾳ νουνεχῶς, ὡς λύχνον σε ἀνέθηκε, πᾶσι τήν εὐσέβειαν φαίνοντα.

Ἄνω πρός τάς θείας, ποιμάνας καλῶς, μάνδρας καθωδήγησας ποίμνην σου, λοιμώδεις λύκους ἐκδιώξας παντελῶς, ῥάβδῳ Σταυροῦ καί χάριτι, Πνεύματος Ἁγίου θεσπέσιε.

Θεοτοκίον.

Κάλλος προσαπώλεσα ψυχῆς μου σεμνή, μολυνθείς δεινοῖς

ἀτοπήμασι ἀλλ᾽ ὡς τεκοῦσα τόν τῷ κάλλει ἀληθῶς ὡραῖον, ταύτην κάλλυνον ρύπον τῶν κακῶν μου καθάρασα.

Ἕτερος. Εἰσακήκοα Κύριε.

Οὐ το πῦρ ἐδειλίασας, το τῶν πειρασμῶν παμμάκαρ θεόπνευστε, οὐ ἐχαύνωσε τον τόνον σου, τῆς ψυχῆς τό λεῖον Θεοφύλακτε.

Φυλακήν σου τῷ στόματι, ἔθετο Χριστός καί χείλεσιν Ὅσιε· ὅθεν ἔμεινας ἀσάλευτος, ἀσεβῶν συστάντων ἐναντίον σου.

Ὑπομένων ὑπέμεινας, τον ἐπι την πέτραν πόδας σου στήσαντα, και προσέσχε σοι ὁ Ὕψιστος, τήν αὐτοῦ εἰκόνα προσκυνήσαντι.

Θεοτοκίον.

Λυτρωθέντες τῷ τόκω σου, τοῦ τῆς ἁμαρτίας χρέους Πανάμωμε, χαριστήριον ἐφύμνιον, ἀναπέμπομεν σοι Θεονύμφευτε.

Καταβασία.

Ὠδή ε΄. Ὁ Εἱρμός.

Ἐξέστη τα σύμπαντα, ἐπι τῇ θείᾳ δόξῃ σου σύ γάρ ἀπειρόγαμε Παρθένε, ἔσχες ἐν μήτρα τόν ἐπι πάντων Θεόν, καί τέτοκας ἄχρονον Υἱόν, πᾶσι τοῖς ὑμνοῦσι σε, την εἰρήνην βραβεύουσα. (δίς).

Ἰσχύς μου και ὕμνησις ὑπάρχεις Παναμώμητε, ἔρεισμα στερρον τῆς ἀληθείας, τῆς εὐκληρίας ἡ ἐπανάκλησις, ἐν ᾗ ἀνατίθημι Σεμνή, πᾶσαν την ἐλπίδα μου, καί ζωῆς την ἀπόλαυσιν.

Σεμνή χαριτόπλοκος, σύ εἶ φύσιν τήν ἄστεκτον, κρύψασα Θεότητος, ἐν μήτρα, ἀναλλοιώτως ἐν ὑποστάσει μιᾷ· δι᾽ ἧς σαρκοφόρος ὁ Θεος, πᾶσιν ἀναδέδεικται, και βροτός ὑπερούσιος.

Γλυκεῖα συ θάλασσα, ἀλλ᾽ ὅμως ἀδιάβατος, ἄρδην ἡ βυθίσασα τριστάτας, και ἀναβάτας σύν νοητῷ Φαραῷ, καί σώσασα νέον Ἰσραήλ πόλιν εἰς οὐράνιον, καί λιμένα γαλήνιον.

Ὡραίως ὑπέρκεισαι, και θαυμαστῶς ἐν κάλλεσι, νύμφη ἀσματίζουσα σοι κράζει· δι᾽ ἧς φοιτήσας ὁ ἐραστής τῶν καλῶν, εὐγένισε Δέσποινα βροτῶν φύσιν και διέσωσεν, ἐκ χειρός τοῦ ἀλάστορος.

Τοῦ Ἁγίου· ὁ αὐτός.

Τον δρόμον τετέλεκας, τετήρηκας την πίστιν σου, ἀγῶνα καλον τε ἠγώνισω, κατα τον Παῦλον και μετετέθης λαβεῖν, στέφανον και γέρα ἐκ Θεοῦ, τα σοι ἀποκείμενα Ἱεράρχα μακάριε.

Ἐθαύμασαν ἄγγελοι, και δαίμονες ἐξέστησαν, το καρτερικόν σου καθορῶντες, ἐν κακουχίαις και περιστάσεσι, Πάτερ ἐν ἔτεσι πολλοῖς, οἷα στῦλος ἄσειστος, διαμείνας μακάριε.

Τήρησας ἀδούλωτον, ψυχῆς σου το ἀξίωμα, πάθεσι δεινοῖς

οὐχ ὑποκύψας· διό εἰς ἄκρον τῆς ἀπαθείας ἐλθών, Πάτερ τῷ Θεῷ ὑπερφυῶς, ὅλος ὅλῳ ἥνωσαι, καί μεθέξει τετίμησαι.

Θεοτοκίον.

Ὁ βίος μου Πάναγνε, ἀσώτως δεδαπάνηται· ὅθεν ἐν τῷ τέλει τῆς ζωῆς μου, ἀπεγνωσμένος ἤδη κατήντησα, ὡς οὐκ ἔστιν ἄλλη τις ἐλπίς, εἰμή σύ Πανάμωμε, ἀνελπίστων ἐλπίς με διάσωσον.

Ἕτερος, Ὀρθρίζοντες βοῶμεν σοι.

Αἱ χεῖρες σου ὁσίως θεόπνευστε, πρός τόν Θεόν, Πάτερ ἐπαιρόμεναι, τούς δυσσεβεῖς ἐτροπώσαντο.

Κρατήσας τῆς χειρός σου ὁ Κύριος, τῆς δεξιᾶς Πάτερ καθωδήγησεν πρός οὐρανίαν ἀπόλαυσιν.

Τήν τρίβον τήν στενήν Θεοφύλακτε, διαπερῶν, πρός πλάτος κατήντησας, τοῦ Παραδείσου θεόπνευστε.

Θεοτοκίον.

Οἱ μή σε Θεοτόκον γινώσκοντες, Θεομῆτορ, φῶς οὐ μή θεάσωνται τό γεννηθέν ἐκ σοῦ Πάναγνε.

Καταβασία.

Ὠδή στ΄. Ὁ Εἱρμός.

Τήν θείαν ταύτην καί πάντιμον, τελοῦντες ἑορτήν οἱ θεόφρονες, τῆς Θεομήτορος, δεῦτε τάς χεῖρας κροτήσωμεν, τόν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα, Θεόν δοξάζοντες. (δίς).

Σοφίαν Λόγον κηρύττομεν, Υἱόν τόν τοῦ Πατρός προαιώνιον, ἐπισκηνώσαντα, οὐσιωδῶς ἐν τῇ μήτρᾳ σου καί τῇ ἀρίστῃ πλάσει ἡμᾶς θεώσαντα.

Ὁ στήσας ὄρη τῷ νεύματι, σέ ὄρος νοητόν καθυπέδειξαι, Θεοχαρίτωτε, ταῖς ἀρεταῖς ὄν κατάσκιον, ἐξ οὗ αὐτός τήν σάρκα κατελαξεύσατο.

Ἰῷ δηχθεῖσα τοῦ ὄφεως, τό γένος ἡ Προμήτωρ διώλεσεν, ἐκ σῆς δέ Πάναγνε, ἀνερμηνεύτου κυήσεως, θεοῦται πᾶσα φύσις τρόπῳ βελτίονι.

Κηρύττω βλέπων τά θαύματα, τά πέρα νοῦ καί γνώσεως Πάναγνε· πῶς ὁ ἀχώρητος, ἐν σοί ἀῤῥεύστως κεχώρηται, καί χρηματίζει κτίσμα, ὁ Κτίστης Δέσποινα.

Τοῦ Ἁγίου· ὁ αὐτός.

Νυστάξας ὕπνον βαρύτατον, εἰς πάθη ἀτιμίας εἰσπέπτωκα, ψυχήν κλαπείς καί νοῦν, ἀλλά σύ Πάτερ με ἔγειρον, εὐχαῖς σου

ἐπαγρύπνοις, φρουρέ καί φύλαξ μου.

Σοφίαν ᾧ τεθησαύρηνται, σοφίας θησαυροί εὗρες Κύριον, δι᾿ οὗπερ ἅπασαν, κατεπλουτίσθης σοφίαν τε, σπουδῆς ἐξαποστάς τῆς ματαίας πάνσοφε.

Ἐν τῷ σεπτῷ στερεώματι Χριστοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐξέλαμψας, λαμπτήρ ὡς πάμφωτος, πιστῶν λαμπρύνων συστήματα, τῶν ἀρετῶν σου φέγγει θεομακάριστε.

Θεοτοκίον.

Μόνη σύ ὤφθης τῆς κτίσεως, πάσης καθαρωτέρα Πανάμωμε, δι᾿ ἧς ἐκάθηρε φύσιν βροτῶν ὁ ἀμόλυντος, σκηνώσας ἀπορρήτως ἐν τῇ νηδύϊ σου.

Ἕτερος· Χιτῶνά μοι παράσχου.

Νεκρώσας τάς αἰσθήσεις ἐγκρατῶς, παθῶν ἐβασίλευσας, καί νῦν Θεοφύλακτε, ἀπαθείας ἐντρυφᾶς ταῖς λαμπρότησιν.

Εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος προσκυνεῖν, τούς πάντας ἐδίδαξας, ἔργοις καί δόγμασι, διαπρέψας ἐμφανῶς Θεοφύλακτε.

Νεφέλην σε τόν ὄμβρον τῆς ζωῆς, ὁ Χριστός ἀνέδειξε, Πάτερ πηγάζουσαν, Ἱεράρχα τοῦ Χριστοῦ Θεοφύλακτε.

Θεοτοκίον.

Ὡραῖος παρά πάντας τούς βροτούς, ὁ υἱός σου Πάναγνε, κάλλει Θεότητος, εἰ καί σάρκα δι᾿ ἡμᾶς ἀνελάβετο.

Καταβασία.

Κοντάκιον ἦχος πλ. δ΄. Τῇ ὑπερμάχῳ.

Ὀρθοδοξίας τόν κρατύναντα τά δόγματα, κακοδοξίας, καθελόντα τά φρυάγματα, Θεοφύλακτον τόν μέγαν ἀρχιεράρχην, τόν κινδύνων διασώσαντα τό ποίμνιον, καί λαούς πρός τήν εὐσέβειαν ἰθύναντα, ἐπαινέσωμεν· Χαίροις κράζοντες Θεσπέσιε.

Ὁ Οἶκος.

Φῶς πιστοῖς διαχέων, ὥσπερ ἥλιος πᾶσι, τό σκότος τῶν αἱρέσεων λύων, εὐσεβείας κρατύνας σεπτά δόγματα, Πάτερ· διό πόθῳ Ἱεράρχα ἐκτιμῶντές σε, βοῶμεν ἐκ ψυχῆς τοιαῦτα·

Χαῖρε Χριστοῦ τιμήσας τόν τύπον,
Χαῖρε αὐτοῦ σεβασμόν κυρώσας.
Χαῖρε τῶν δογμάτων ὀρθῶν ἡ στερέωσις·
Χαῖρε τῶν σαθρῶν ἐν ταὐτῷ ἡ καθαίρεσις.
Χαῖρε φῶς ἐξ οὗ πηγάζουσι εὐσεβείας αἱ αὐγαί.

Χαῖρε φλοξ ἡ κατακαίουσα, ἀσεβείας τούς βωμούς.
Χαῖρε ποίμνην ὁ σώσας κακοδόξων τῆς λύμης.
Χαῖρε ταύτην ἐκθρέψας εἰς νομάς ζωηφόρους.
Χαῖρε αὐγήν εἰσάξας Θεότητος·
Χαῖρε ἀχλύν διώξας ὀλέθριον.
Χαῖρε ἡμῶν ὁδηγέ καί προστάτα·
Χαῖρε ἡμῶν ἀρωγέ τῶν βοώντων·
Χαίροις Ἱεράρχα Θεοφύλακτε.

Συναξάριον.

Τῇ η′ αὐτοῦ μηνός μνήμη τοῦ Ὁσίου Πατρός ἡμῶν καί ὁμολογητοῦ Θεοφυλάκτου, ἐπισκόπου Νικομηδείας.

Στίχοι· Καί σαρκός ἐξόριστος, ὡς καί πατρίδος,
Θεῖος Θεοφύλακτος, οὗ Θεός φύλαξ.
Ἤλυθεν ὀγδοάτῃ Θεοφύλακτος Θεοῦ ἄγχι.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τοῦ Ὁσίου Πατρός ἡμῶν Παύλου Πλουσιάδος τοῦ ὁμολογητοῦ.

Στίχοι· Σάλπιγξ σιωπᾷ Παῦλος ὁ Πλουσιάδης
Σάλπιγγος ἠχήν τήν τελευταίαν μένων.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Ἑρμοῦ οὗ μέμνηται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρός Ρωμαίους ἐπιστολῇ.

Στίχοι· Ἑρμῇ θανόντι τῷ Μαθητῇ Κυρίου,
Ἑρμῷον ἔμπνουν, ἐκ λόγων διαγλύφω.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ἅγιος Μάρτυς Δίων μαχαίρᾳ τελειοῦται.

Στίχοι· Κἄν δεξιά σφάττει σέ δεινή τοῦ πλάνου,
Ἡ δεξιά στέφει σε Κυρίου Δίων.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ Ὅσιος Δομέτιος ἐν εἰρήνῃ τελειοῦται.

Στίχοι· Ὁ Δομέτιος τῆς τελευτῆς τό χρέος,
Δι᾿ ἐκβιβαστῶν ἐξέτισεν ἀγγέλων.

Ταῖς αὐτῶν ἁγίαις πρεσβείαις ὁ Θεός ἐλέησον καί σῶσον ἡμᾶς Ἀμήν.

Ὠδή ζ′. Ὁ Εἱρμός.

Οὐκ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει οἱ θεόφρονες παρά τόν Κτίσαντα, ἀλλά πυρός ἀπειλήν, ἀνδρείως πατήσαντες, χαίροντες ἔψαλλον

Ὑπερυμνητε, ὁ τῶν Πατέρων Κύριος, καί Θεός εὐλογητός εἶ. (δίς).

Ὑπερίπταται, τό ξένον τῆς λοχείας σου, πᾶσαν διάνοιαν· σωματικῶς γάρ γραφείς, ὁ φύσει ἀπρόσιτος καί ἀπερίγραπτος, καθυπέγραψε, βίβλῳ ζωῆς τούς δούλους σου, Παναγία Θεοτόκε.

Ῥητορεύσεις, προφητόφθεγκτοι πεπλήρωνται, ἐν σοί Θεόνυμφε· τον γάρ κοσμήτορα σύ, τοῦ κόσμου γεννήσασα, πάντας ἐκοσμησας, καί ἐφώτισας, εὐλογημένη Πάναγνε, τῶν βροτῶν ἡ σωτηρία.

Ἰσοδύναμον, Πατρί τε καί τῷ Πνεύματι, Λόγον ἐκύησας, τόν ἐν δυσί ἀγαθη, οὐσίαις ὑπάρξαντα μίαν ὑπόστασιν· ὑπερύμνητε εὐλογημένη Δέσποινα, τῶν βροτῶν ἡ σωτηρία.

Ἀθεώρητον βυθόν κατανοοῦμεν σε, καί ὕψος ἄῤῥητον, Παρθενομῆτορ βροτῶν, τήν φύσιν ὑψώσασα τῷ θείῳ τόκῳ σου, ὑπερύμνητε εὐλογημένη Δέσποινα, τῶν βροτῶν ἡ σωτηρία.

Τοῦ Ἁγίου· ὁ αὐτός

Εὐσεβέστατον, ἐν τῇ καρδίᾳ φρόνημα, καί ζῆλον ἔνθεον θεόφρον, ἀναλαβών, ἠγέρθης καί ἄνακτα ἤλεγξας ἄφρονα, Χριστομάχον τε, δεινόν τόν θηριώνυμον, ὑβριστήν θείων εἰκόνων.

Λογων κάλλει σου, ἐφαίδρυνας Θεόσοφε, πιστῶν συστήματα, καί Ἐκκλησιαν Χριστοῦ, ὡς νύμφην ἐκόσμησας, ψάλλειν διήγειρας, ὑπερυμνητε ὁ τῶν Πατέρων Κύριος, καί Θεός εὐλογητός εἶ.

Πλήρης χάριτος, ὑπάρχων καί συνέσεως, καί θεϊκοῦ φωτός, τας διανοίας ἡμῶν, χαρίτωσον, φώτισον, ψάλλειν διέγειρον, ὑπερύμνητε, ὁ τῶν Πατέρων Κύριος, καί Θεός εὐλογητός εἶ.

Θεοτοκίον.

Ὁ ἀχώρητος, παντί ἐλθών ἐνῴκησε, ἐν τῇ κοιλίᾳ σου, ὢ θαῦμα μέγα! ἡμᾶς, καί πάσης ἀπήλλαξε Κόρη στενώσεως, τούς σε μέλποντας, εὐλογημένη Δέσποινα, τῶν βροτῶν ἡ σωτηρία.

Ἕτερος. Παῖδες Ἑβραίων.

Δρόμον τόν θεῖον ἐκτέλεσας, καί τήν πίστιν σου τηρήσας μέχρι τελους, τῶν σῶν πόνων σοφέ τόν στέφανον ἐκτήσω, ἀναβοῶν μακάριε· ὁ Θεός εὐλογητός εἶ.

Ἅρματι θείων ἀρετῶν σου, ἐποχούμενος, πρός ὕψος ἀνηνέχθης· τῷ Θεῷ δέ τανῦν, παρέστηκας κραυγάζων· Εὐλογητός εἶ Κύριε, ὁ Θεός εἰς τούς αἰῶνας.

Εἶδεν ὁ πλασας κατά μόνας, τάς καρδίας τῶν ἀνθρώπων θεοφορε, τῆς καρδιας τῆς σῆς, τό ἔνθεον καί θρόνοις, διδασκαλίας ἵδρυσε, Θεοφύλακτε τρισμάκαρ.

Θεοτοκίον

Σοί νῦν προσφεύγω Παναγία, τῇ ἀμάχῳ σου ἐνθέρμῳ προστασίᾳ, καί αἰτῶ τῶν δεινῶν παθῶν μου λυτρωθῆναι, εὐλογημένη Πάναγνε, τῶν πιστῶν ἡ σωτηρία.

Καταβασία
Ὠδή η΄. Ὁ Εἱρμός.

Παῖδας εὐαγεῖς ἐν τῇ καμίνῳ, ὁ τόκος τῆς Θεοτόκου διεσώσατο, τότε μέν τυπούμενος νῦν δέ ἐνεργούμενος, τήν οἰκουμένην ἅπασαν, ἀγείρει ψάλλουσαν, τόν Κύριον, ὑμνεῖτε τά ἔργα καί ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τούς αἰῶνας. (δίς).

Θεῖος θησαυρός πάσης ἁγνείας· καί σκήνωμα παρθενίας θεοχάρακτον, ὤφθης θεονύμφευτε, κρίνον εὐωδέστατον, τοῦ φυτουργοῦ τῆς κτίσεως, καί θεῖον τέμενος· διό σε τήν Παρθένον ὑμνοῦμεν, καί ὑπερυψοῦμεν εἰς πάντας τούς αἰῶνας.

Ἔφερες τό πῦρ ὥσπερ ἡ βάτος, ἐν μήτρᾳ ἀφλέκτως τῆς θεότητος, λύουσα Πανάμωμε Εὔας τήν ἀπότισιν, καί ὀφειλήν Πανύμνητε, τῷ θείῳ τόκῳ σου· διό σε τήν Παρθένον ὑμνοῦμεν, καί ὑπερυψοῦμεν εἰς πάντας τούς αἰῶνας.

Ὅλον με ἀνείληφεν ἀῤῥεύστως, ἀτρέπτως καί ἀσυγχύτως καθ᾽ ὑπόστασιν, Λόγος ὁ παντέλειος, ὅλον με ἐθέωσε, τῇ συναφείᾳ Δέσποινα ὅλως τῇ κρείττονι· διό σέ τήν Παρθένον ὑμνοῦμεν, καί ὑπερυψοῦμεν εἰς πάντας τούς αἰῶνας.

Φύσεως φοιτήσας ὁ Τεχνίτης, ἐξ ὅρους τῆς ἀνυμφεύτου Θεομήτορος, βρέφος ὑπομάζιον, χερσί καθορᾶται νῦν, ταῖς μητρικαῖς φερόμενον, καί πάντας ἤγειρε, Μητέρα τήν αὐτοῦ ἀνυμνῆσαι, καί δοξολογῆσαι ὡς μόνην Θεοτόκον.

Ἕτερος τοῦ Ἁγίου· ὁ αὐτός.

Νόσος χαλεπή μέ κατατρύχει, διό σοι προσφεύγω ὀδυνώμενος, τῶν νοσούντων πέλεις γάρ ἰατρός πανάριστος· βοῶντα εὐσυμπάθητε μή παραβλέψῃς με, ἀλλ᾽ οἴκτειρον καί ἴασαι πάσης, κακώσεως καί βλάβης, σόν δοῦλον Ἱεράρχα.

Τόν ἐπί Σταυροῦ ἀναρτηθέντα, Χριστόν καί ὑπέρ ἐχθροῖς εὐχόμενον, ἐμιμήσω πάνσοφε, συγχωρῶν σαφέστατα, τούς σέ πικρῶς διώκοντας ἐχθρούς μακάριε, ἀεί ὑπερευχόμενος τούτων, συμπαθῶν ὡς πρᾶος, αὐτῶν τήν ἀγνωσίαν.

Ἄμεπτος ἐν βίῳ καθωράθης, χρηστός καί τοῖς τρόποις· ὅθεν ἄνωθεν, δαψιλῶς τοῦ Πνεύματος ἐδέξω τά χαρίσματα· διό καί προεφήτευσας θηριωνύμου τε, τόν ὄλεθρον, δεινῶς ἐκμανέντος, κατά τῶν εἰκόνων, τῶν θείων Ἱεράρχα.

Θεοτοκίον.

Σπλάγχνα οἰκτιρμῶν ἐπ᾽ ἐμοί δεῖξον, Παρθένε καί ἴασαί με πάσχοντα, τόν νῦν προσφυγόντα σοι, οἰκτιρμῶν ἡ ἄβυσσος, ὀδυνηραί γεγόνασι γάρ αἱ ἡμέραι μου, καί ἄνεσις οὐκ ἔστι μοι Κόρη. Ὅθεν δυσωπῶ σε, οἰκτείρησον μέ τάχος.

Ἕτερος. Ὁ Εἱρμός· Ἑπταπλασίως κάμινον.

Εὐφραινομένων ἔνθα νῦν κατοικία κατῴκησας, Ὁμολογητά τῆς ἀληθείας πρόμαχε· καί φῶς σοι ἀνέτειλεν, οἷα δικαίῳ πάνσοφε, καί τούς τῶν μαρτύρων, ἠθληκότι ἀγῶνας, μεθ᾽ ὧν νῦν ἀνακράζεις· Ἱερεῖς εὐλογεῖτε, λαός ὑπερυψοῦτε, Χριστόν εἰς τούς αἰῶνας.

Ὑπομονῆς τόν στέφανον, ἐκομίσω Θεόληπτε· τάς ὑπερορίας γάρ πικρῶς κατῴκησας, μισθόν ἐκδεχόμενος, ἀπολαβεῖν τῶν ἄθλων σου, καί τῆς ἀγαθῆς, οὐ διεψεύσθης ἐλπίδος, Χριστῷ ἀνακραυγάζων· Ἱερεῖς εὐλογεῖτε, λαός ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τούς αἰῶνας.

Φωτοφανής ἡ μνήμη σου, Θεοφόρε τελεῖται νῦν, τῆς ὁμολογίας, φωτισμοῦ πυρσεύουσα· ἁγίαν εἰκόνα γάρ, τήν τοῦ Χριστοῦ ἐτίμησας, καί τῆς Θεοτόκου καί Ἁγίων ἁπάντων, Χριστῷ ἀνακραυγάζων· ἱερεῖς εὐλογεῖτε λαός ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τούς αἰῶνας.

Θεοτοκίον

Ὢ Θεομήτορ πάναγνε, τῆς ψυχῆς μου τά τραύματα, καί τῆς ἁμαρτίας, τάς οὐλάς ἐξάλειψον, Θεόν ἡ κυήσασα, τόν ἐπί πάντων Κόρη ἁγνή, ἐκ παρθενικῆς, ἀπειρογάμου νηδύος, ὅν Παῖδες εὐλογοῦσι, Ἱερεῖς ἀνυμνοῦσι, λαοί ὑπερυψοῦσι, εἰς πάντας τούς αἰῶνας.

Καταβασία Αἰνοῦμεν, εὐλογοῦμεν κ.τ.λ.

Ὠδή θ΄. ὁ Εἱρμός.

Ἅπας γηγενής, σκιρτάτω τῷ πνεύματι λαμπαδουχούμενος, πανηγυριζέτω δέ, ἀΰλων Νόων φύσις γεραίρουσα, τήν ἱεραν πανήγυριν τῆς Θεομήτορος καί βοάτω· Χαίροις παμμακάριστε Θεοτόκε, ἁγνή ἀειπάρθενε.

Ἅρμα φωτεινόν, τοῦ Λόγου ὑπάρχουσα, ἅρμα πυρίμορφον, ἅρμα πολυώνυμον, ἀΰλων θρόνων ἅρμα ἀσύγκριτον, τοῦ θεϊκοῦ στηρίγματος ἅρμα χρυσόπλοκον, τοῦ Υἱοῦ σου ἅρμα μέ ἀνάδειξον, ἀπαθείᾳ νοός Θεονύμφευτε.

Νέον οὐρανόν ὁ πάντων ἐπέκεινα, σέ κατεσκεύασεν, οὐρανῶν ἀνώτερον, καί πάσας πόλου Δυνάμεις ἔλαθε, καί κατελθών ἐνῴκησεν ὅλος ἐν μήτρᾳ σου, ἀποῤῥήτως μή ἐκστάς Θεόνυμφε, τῆς πατρῴας μονῆς ἤ τῆς φύσεως.

Ἥλιος φαιδρός, ἐφίλησε Δέσποινα σοῦ τό ἀμόλυντον, καί κατενυμφεύσατο, ἀρρήτῳ λόγῳ εἰς ἀναζώωσιν, τῆς τεθνηκυίας φύσεως, ὅθεν ἐκ πόθου σε, εὐφημοῦμεν πίστει καί γεραίρομεν, θεϊκῆς ὡς αἰτίαν μεθέξεως.

Στῆσον τῶν παθῶν, τόν σάλον Πανάμωμε, ἐκ τῆς καρδίας μου, παῦσον τά σκιρτήματα, τά τῆς σαρκός μου τόν νοῦν ἑδραίωσον, πρός θεωρίαν ἄϋλον, καί λογισμῶν τάς ὁρμάς, τάς ἀτάκτους, τρέψον πρός ἀπάθειαν, καί μελλούσης ζωῆς καταξίωσον.

Τοῦ Ἁγίου· ὁ αὐτός.

Ὥσπερ ποταμός πηγάζων μακάριε, τῆς νοητῆς ἐξ Ἐδέμ, ὤφθης θείοις νάμασι, ἀρδεύων πᾶσαν τήν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ἡ καί ἀνθηφοροῦσα νῦν στάχυν τῆς πίστεως, εὐγνωμόνως ᾄδει σοι ἐφύμνια, ἐτησίως σήν μνήμην γεραίρουσα.

Ζάλης με δεινῆς, ἀπάλλαξον ἅγιε ἐπισκοτούσης μου, λογισμόν καί λάμψον μοι φωτός ἀκτῖνα ταῖς ἱκεσίαις σου, ὡς ἐν φωτί ἐργάσωμαι, θεομακάριστε, τοῦ Κυρίου τά θεῖα ἐντάλματα, χρηματίζων υἱός φωτός Ὅσιε.

Ἔχων πρός Θεόν πάτερ Θεοφύλακτε νῦν παῤῥησίαν πολλήν, αἴτησαι πρεσβείαις σου, ἡμῖν τοῖς πόθῳ νῦν εὐφημοῦσι σοι, ἁμαρτιῶν συγχώρησιν, καί ἀπολύτρωσιν, τῆς γεένης, και μακαριότητος, μετασχεῖν τῆς ἀγήρω ἀξίωσον.

Θεοτοκίον.

Ἄπαντες πιστοί τήν Κόρην τιμήσωμεν τήν ἀειπάρθενον, πάντων ποιημάτων τε, τιμιωτέραν καί πάσης κτίσεως, τήν τῶν βροτῶν τιμήσασαν φύσιν τήν ἄτιμον τήν τεκοῦσαν τόν Δεσπότην κτίσεως, Μαριάμ τήν ἁγνήν καί πανάσπιλον.

Ἕτερος. Ὁ Εἱρμός· Κυρίως Θεοτόκον.

Μεγάλων χαρισμάτων, ὄντως ἠξιώθης, ὑπέρ Χριστοῦ κινδυνεύσας, φρονήματι, καρτερικῷ θεοφόρε θεομακάριστε.

Ἡμᾶς τούς σέ ὑμνοῦντας, μάκαρ ἐποπτεύεις, ἐκ πειρασμῶν καί κινδύνων λυτρούμενος, καί τῶν αἱρέσεων θραύων τά μηχανήματα.

Σωφρόνως καί δικαίως, ὡς ἱεροφάντωρ, πολιτευσάμενος Μάρτυς ἐγένου λαμπρός, τήν σήν πορφύραν ὑφάνας ἐκ τῶν αἱμάτων σου.

Θεοτοκίον

Ὡς ὄρθρος τοῖς ἐν σκότει, και πεπλανημένοις, δικαιοσύνης τόν ἥλιον ἔχουσα, ἐν ταῖς ἀγκάλαις Παρθένε, Χριστόν ἀνέτειλας.

Καταβασία.

Ἐξαποστειλάριον. Τοῖς Μαθηταῖς

Τόν Ἱεράρχην σήμερον, τῆς Τριάδος τόν μύστην, θείων εἰκόνων πρόμαχον, Ἐκκλησίας τόν στῦλον, τόν εὐκλεῆ ἀρχιθύτην, κήρυκά τε τόν μέγαν, τῆς πίστεως τόν πρόμαχον, Θεοφύλακτον θεῖον, πάντες πιστοί, πόθῳ εὐφημήσωμεν ἐκτελοῦντες, φαιδρῶς αὐτοῦ τήν κοίμησιν, ὅπως λάβωμεν χάριν.

Ἕτερον· ὁ αὐτός.

Ὅτε ὁ θηριώνυμος τό στεῤῥόν σου κατεῖδε, μανείς σέ ὑπερώρισε, τρισμακάριστε Πάτερ, καί γάρ τό σέβειν οὐκ οἶδε, τάς ἁγίας εἰκόνας, τιμητικῶς ὡς ἔπρεπε, οὐδ᾿ ἠνείχετο ὅλως τε ἐκμαθεῖν, ἀλλά τήν τιμήν εἰδωλολατρείαν, ἐκάλει· ὅθεν ὤλετο, παροξύνας τό θεῖον.

Θεοτοκίον.

Χαῖρε κατάρας λύτρωσις, τοῦ Ἀδάμ Θεοτόκε· Χαῖρε σεμνή Μητρόθεε· Χαῖρε ἔμψυχε βάτε· Χαῖρε λαμπάς· Χαῖρε θρόνε· Χαῖρε κλίμαξ, καί πύλη· Χαῖρε τό θεῖον ὄχημα· Χαῖρε κούφη νεφέλη· Χαῖρε ναέ· Χαῖρε στάμνε πάγχρυσε, Χαῖρε ὄρος· Χαῖρε σκηνή καί τράπεζα· Χαῖρε Εὔας ἡ λύσις.

Εἰς τούς Αἴνους ἱστῶμεν στίχους δ΄. καί ψάλλομεν τά παρόντα Στιχηρά προσόμοια.

Ἦχος πλ. δ΄. Ὢ τοῦ παραδόξου θαύματος.

Ὢ τοῦ παραδόξου θαύματος! νέος Ἰώβ ἀληθῶς, πειρασμοῖς ἀναδέδειξε, ἐνεγκών θεόσοφε, καρτερῶς μακροχρόνιον ὑπερορίαν βασανιζόμενος, ὑπέρ τῶν θείων εἰκόνων Ὅσιε· ὅθεν καί στέφανον εἴληφας ἀθλήσεως παρά Χριστοῦ, δόξῃ ἐξαστράπτοντα, θεομακάριστε.

Ὢ τοῦ παραδόξου θαύματος! ὕψει σῶν λόγων σοφέ, τῶν Πατέρων τήν Σύνοδον, θαυμαστῶς ἐκόσμησας, διαπρέπων ὡς μέγιστος, ἀστήρ ἐν μέσῳ ἀστέρων πάνσοφε, θεοσοφίᾳ θείων δογμάτων σου· ὅθεν ὡς μέγιστον εὐσεβείας κήρυκα πανευκλεῆ, πάντες σε γινώσκομεν, θεομακάριστε.

Ὢ τοῦ παραδόξου θαύματος! θείων εἰκόνων σαφῶς, ὤφθης μέγιστος πρόμαχος, Ἱεράρχα πάνσοφε, καί γάρ ὄντως οὐκ ἔπτηξας, θυμόν δυνάστου ἐπαπειλοῦντός σε, αὐτοῦ ἐλέγχων μᾶλλον ἀσέβειαν, ὢ τῆς ἐνστάσεως! δι᾿ ἧς ἐμεγάλυνας τόν Ἰησοῦν, καί κατεστηλίτευσας, ἐχθρόν ἀλάστορα.

Πάτερ σοφέ Θεοφύλακτε, πάρεσο μέσω ἡμῶν, συμπαθεῖ ἐπισκέψει σου, παρακλήτωρ ἄριστος, ἀθυμούντων ἐν θλίψεσι, ἡμῶν τῶν πίστει προσκαλουμένων σε, καί εὐλαβείᾳ ἐπιτελούντων σου, μνήμην τήν ἔνδοξον, θεοφόρε Ἅγιε, μακαριστέ, καί ἐξαιτουμένων

σου, θείαν ἀντίληψιν.

Δόξα· ἦχος πλ. α΄.

Σαλπίσωμεν ἐν σάλπιγγι ᾀσμάτων, ἠχήσωμεν ἑόρτια, καί σκιρτήσωμεν ἀγαλλόμενοι, ἐπί τῇ ἐνδόξῳ πανηγύρει, τοῦ πανοσίου Πατρός. Βασιλεῖς καί ἄρχοντες συντρεχέτωσαν, καί τόν Ἱεράρχην Χριστοῦ Παμβασιλέως βασιλέα Λέοντα, θηριώνυμον τόν δυσσεβῆ διελέγξαντα γενναίως, ἀνυμνείτωσαν. Ποιμένες καί διδάσκαλοι, τόν τοῦ καλοῦ Ποιμένος, ὁμόζηλον ποιμένα, συνελθόντες εὐφημήσωμεν. Οἱ ἐν νόσοις τόν ἰατρόν· οἱ ἐν κινδύνοις τόν ῥύστην· οἱ ἁμαρτωλοί τόν προστάτην· οἱ πένητες τόν θησαυρόν· οἱ ἐν θλίψεσι τήν παραμυθίαν· τόν συνοδίτην οἱ ὁδοιπόροι· οἱ ἐν θαλάσσῃ τόν κυβερνήτην· οἱ πάντες τόν πανταχοῦ θερμῶς προφθάνοντα, ἔνθεον ἱεράρχην ἐγκωμιάζοντες οὕτως εἴπωμεν, θεόφρον Θεοφύλακτε, πρόφθασον ἐξελοῦ ἡμᾶς, ἐκ πειρασμῶν ἀμετρήτων, καί σῶσον τούς σέ γεραίροντας, ταῖς μεσιτείαις σου.

Καί νῦν. Θεοτοκίον ὁ αὐτός.

Σαλπίσωμεν ἐν σάλπιγγι ἀσμάτων, προκύψασα γάρ ἄνωθεν ἡ Παντάνασσα Μητροπάρθενος, ταῖς εὐλογίαις, καταστέφει τούς ἀνυμνοῦντας αὐτήν. Βασιλεῖς καί ἄρχοντες, συντρεχέτωσαν καί τήν Βασιλίδα κροτείτωσαν ἐν ὕμνοις, Βασιλέα τέξασαν, τούς θανάτῳ κρατουμένους πρίν, ἀπολῦσαι φιλανθρώπως εὐδοκήσαντα. Ποιμένες καί διδάσκαλοι, τήν τοῦ καλοῦ Ποιμένος ὑπέραγνον Μητέρα, συνελθόντες εὐφημήσωμεν τήν λυχνίαν τήν χρυσαυγῆ· τήν φωτοφόρον νεφέλην· τήν τῶν οὐρανῶν πλατυτέραν· τήν ἔμψυχόν τε κιβωτόν· τόν πυρίμορφον τοῦ Δεσπότου θρόνον· τήν μανναδόχον χρυσέαν στάμνον· τήν κεκλεισμένην τοῦ Λόγου πύλην· τήν πάντων Χριστιανῶν τό καταφύγιον, ᾄσμασιν θεηγόροις ἐγκωμιάζοντες οὕτως εἴπωμεν· Παλάτιον τοῦ Λόγου, ἀξίωσον τούς ταπεινούς ἡμᾶς, τῆς οὐρανῶν βασιλείας· οὐδέν γάρ ἀδύνατον τῇ μεσιτείᾳ σου.

Δοξολογία Μεγάλη· καί τό Ἀπολυτίκιον·
ὅρα ἐν τῷ Ἑσπερινῷ.

Σημείωσις.

Εὐλαβείᾳ τῇ πρός Ἅγιον ὁ ἡμέτερος ἀδελφός Θεοφύλακτος φερόμενος ἐξητήσατο παρ᾽ ἡμῶν τῶν ἀναξίων φιλοπονῆσαι πλήρη ἀκολουθίαν, τοῦ Ἁγίου, ἥν καί τῇ Θεοῦ χάριτι, ἐξεθέμεθα. Πλήν χρή γινώσκειν ὅτι οἱ βουλόμενοι ἑορτάσαι τόν Ἅγιον ἐν τῇ κυρίᾳ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ ἑορτῆς, ἀκολουθήτωσαν τό τυπικόν τῶν Ἁγίων

Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡμέρᾳ ψαλλέτωσαν δοξαστικόν τῶν Αἴνων, τό τοῦ Μικροῦ Ἑσπερινοῦ, ἦχος α', Νικομηδέων τόν Πρόεδρον, διά τό πένθιμον τῶν ἡμερῶν καί διά τό μή τελεῖσθαι ἐν αὐταῖς τελείαν Λειτουργίαν ἀλλά τῇ τῶν Προηγιασμένων.

Ὁ πονήσας Εὐθύμιος Σιμωνοπετρίτης

Βίος καί πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρός ἡμῶν Θεοφυλάκτου, ἀρχιεπισκόπου Νικομηδείας.

1. Ἄλλοις μέν ἄλλαι βίων αἱρέσεις καί δόξαι καί πράγματα, τοῖς περί τήν ἀνθρωπίνην δηλαδή δόξαν ἐσπουδακόσι καί τοῖς παροῦσι τά πάντα ὁριζομένοις συναποφέρεσθαι, τῆς δ᾽ ἀκηράτου καί αἰωνίου ζωῆς κατεπαιρομένοις καί τρυφῆς καί μήτε λόγῳ μήτε νοΐ ταῦτα παραδέξασθαι βουλομένοις· τούτῳ δέ τῷ θεωνύμῳ καί θεοφόρῳ καί σεβασμίῳ καί μακαριωτάτῳ πατρί Θεοφυλάκτῳ δόξης μέν καταφρονῆσαι σπουδή, ἀνθέξεσθαι δέ ἀρετῆς καί Θεῷ συγγενέσθαι, ὡς ἐφικτόν, καί τῶν ὁρωμένων ὑπεραρθῆναι καί μόνῳ πλησιάσαι τῷ ὄντι, παρ᾽ οὗ τῆς ἀρετῆς καί ἀγώνων οἱ στέφανοι τοῖς ἀξίοις βραβεύονται.

2. Οὗτος οὖν ὁ μακάριος πατήρ ἡμῶν γένους μέν ἦν οὐ τῶν πλούτῳ καί περιφανείᾳ καί δόξῃ κομώντων, ἀλλά τῶν ἐν αὐταρκείᾳ καί λιτότητι μᾶλλον βιούντων· ὥρμητο δέ ἐκ τοῦ τῆς ἑῴας μέρους, καί ταύτην ἀφείς τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων ἑαυτόν δίδωσι, μεθέξοντα λογίων τοῦ Πνεύματος καί τύπους ἀρετῶν συλλεξάμενον, ἤ μᾶλλον αὐτόν ἐσπουδακότα τύπον ἀρετῆς καί εἰκόνα φανῆναι· ἀμέλει καί τῷ πρώτῳ τῶν βασιλικῶν ἐντυχών μυστογράφῳ -Ταράσιος δέ τούτῳ ἡ κλῆσις καί τῶν ὀρθοδόξων τό ἔρεισμα καί ἀρετῆς ἀντεχομένων ὁ ἔπαινος -τούτῳ ἑαυτόν εἰς ὑπηρεσίαν ἐκδίδωσιν.

3. Ἴστε δέ πάντες οἱ τῶν τοιούτων γενόμενοι, ὅσος εἰς ὑπηρεσίαν ἀγών ἐν θεραπείᾳ γενέσθαι δεσπότου καί δόξης καταφρονῆσαι καί πλούτου, ὑπεραρθῆναί τε τῶν γηΐνων καί ἀνταλλάξαι τῶν ῥεόντων τά μένοντα· ἀντέχεσθαι μέν γάρ τῆς δεσποτικῆς εὐνοίας ἔργῳ ἐσπούδακε, πείθεσθαι δέ τῷ δεσπότῃ οὐ παρημέλει, ἅτε σύνοικον αὐτῷ τήν ἀρετήν κεκτημένος καί τήν προαίρεσιν. Εἶχε μέν οὖν οὕτως ὁ ὅσιος.

4. Ἐπεί δέ τοῦ Κυρίου Παύλου, τοῦ τότε τῆς ἀρχιερωσύνης τούς οἴακας ἐγκεχειρισμένου, ἀποβάντος τοῦ θρόνου, ὡς παρά τῶν αἱρεσιαρχῶν καί εἰκονομάχων δεξαμένου τήν χρῆσιν, καί οὐκ ἀξίως τό πρῶτον χρισθέντος, καί φυγῇ μᾶλλον τήν σωτηρί-

αν κερδήσαντος. Ταράσιος -τίς σου Χριστέ μου τῶν θαυμάτων τό μέγεθος διηγήσαιτο;-λόγῳ καί ἔργῳ διαπρέπων τῶν ἄλλων, ἐκ βασιλικῶν αὐλῶν ἤ μᾶλλον καί τῶν οἴκοι ἐνδοτέρων ἀποῤῥαγείς, τῶν ἀρχιερατικῶν θρόνων τούς οἴακας καί τήν προστασίαν πιστεύεται παρά Εἰρήνης τῆς βασιλίσσης καί τοῦ ὑπό χεῖρα ταύτης ὀρθοδόξου λαοῦ προκριθείς· οἶδε γάρ ἀρετή καί φθόνον καί κακίαν νικᾶν, ὅταν οἱ πολλοί τῶν ἀνθρώπων παρ᾽ ἑτέρων ἡττώμενοι, τοῖς παραδείγμασι δείκνυται.

5. Προσκαλεσάμενος τοιγαροῦν ὁ μέγας Ταράσιος τόν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Θεοφύλακτον, λόγοις οὐκ ἀπατηλοῖς καί βεβήλοις, οἷς ὑπονοθεύεσθαι οἶδεν ἀλήθεια, ἀλλά βεβαίοις τε καί σωτηριώδεσιν, οἷς στηρίζεται μέν καρδία πνεύματι θείῳ διώκεται δέ ἐνδομυχῶν λογισμός πονηρότατος, ὁποῖον αἱρεῖται τόν βίον πυνθάνεται. Ὡς δέ τόν μοναδικόν παρ᾽ αὐτοῦ ἀνεμάνθανε, μοναστήριον οὐχ ὁποῖον οὖν, ἀλλά καί τῶν πάνυ θαυμαζομένων πρός τῇ εἰσβολῇ τοῦ Πόντου δειμάμενος, τοῦτον ἐκεῖσε φιλήσυχον ὄντα μονάσαι, πεποίηκεν, ἅμα Μιχαήλ τῷ μετέπειτα Συνάδων ἐπισκοπήσαντι, ἅρμα τοῦ λόγου καλῶς τόν μοναδικόν διανύοντα βίον εἰπεῖν καταστήσας νικᾶν ἀλλήλους φιλονεικοῦντας καί πάσαις ἐντολαῖς Κυρίου ἀνεπιστρόφως πορευομένους καί τά δικαιώματα αὐτοῦ νυκτί καί ἡμέρᾳ, κατά τόν θεῖον φάναι Δαβίδ, μελετῶντας, καί οὕτω διάγειν, ὡς ἅπαξ μέν τῆς ἡμέρας λιτῶς τε καί σχεδίως τρέφεσθαι μετά δύσιν ἡλίου, πείνῃ τε καί δίψει καί ἀγρυπνίᾳ καί παντί τρόπῳ ἀσκήσεως ἑαυτούς κατατρύχειν, καί τόν τῇ σαρκί ἐπεγειρόμενον πόλεμον, νηστείας ὅπλοις νικῆσαι μηχανωμένους. Πρός τούτοις ἄλλαι κατέστεφον αὐτούς ἀρεταί, ταπεινοφροσύνη, ἀγάπη, πραότης, σωφροσύνη, ἁγνεία. Ταύταις συζῶντες καί ἐν αὐτοῖς διαλάμποντες μέγιστοί τινες καί θαυμαστοί ἠκούοντο, καί διεβοεῖτο ἐν πᾶσι τά κατορθώματα τούτων, καί ὁποῖοι τήν ἀρετήν ἀνεδείκνυντο, ὅθεν καί τήν ἀπαρχήν αὐτῶν ὁ λόγος προϊών δεῖξαι βούλεται.

6. Θέρους ὁ καιρός ἦν, καί φλογμῷ καί δίψει περισχεθέντες, οἷα τοῖς ἐκ καμάτων καί πόνων οἶδεν ὁ χρόνος ὑποτιθέναι, τῇ τῆς μονῆς ὑδρίᾳ ἐναφικόμενοι ἥ καθαρά νάματα βρύσεως ἐξαλλομένης ἐδέχετο καί πηγή τις ἀνεδείκνυτο ξένη, τόν χαλκοῦν περίστροφον ᾧ ἐδεσμεῖτο τό ὕδωρ κατ᾽ εὐθύ ἀφέντες, εἰς γῆν τοῦτο ῥεῖν ἐπαφῆκαν, αὐτοί τούτου μηδόλως ἐν μεταλήψει γινόμενοι ἐγκρατείᾳ πεισθέντες, ἤ ὕδατος ἡττηθῆναι γεύσει καί κύριοι μή ἀποδειχθῆναι θελήματος· τούτων τό ἐγκρατές καί τήν ἄσκησιν καί τήν εἰς Θεοῦ προκοπήν γνούς ὁ θεῖος ἐν πατράσιν Ταράσιος, τούτους ἐκεῖθεν μετακαλεσάμενος, τοῖς ἱεροῖς εὐκτηρίοις τοῦ μεγάλου καί καθολικοῦ θείου οἴκου ἀποκαθίστησιν.

7. Ἐπεί δέ κἂν τούτους ἔσπευδον τήν ἀρετήν λαμπροτέραν ἐκφάναι, καί φαίνειν μᾶλλον ἐν ὕψει τοσούτῳ, ἤ τούς ὑπό τόν

μόδιον τήν λυχνίαν τιθέντας σκότῳ τῷ σφῶν συγκαλύπτεσθαι, ἐπίδηλοι τοῖς πᾶσι κατέστησαν, ὡς ἐκ μόνης αὐτούς ὄψεως δηλοῦν τήν τῆς ψυχῆς καθαρότητα, καί τήν τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῖς θείου Πνεύματος ἔλλαμψιν ὧν δή καί εἰσέτι τήν ἀρετήν αὐξομένην, καί εἰς τοὔμπροσθεν ἐπεκτεινομένων, ἠξίου τούτους ὁ θεῖος Ταράσιος τῷ τῆς ἱερωσύνης χρίσματι κοσμηθῆναι, οὕς οὐκ ἐθέλοντας καί ἀπαρνουμένους, μόλις δέ ταῖς αὐτοῦ εἴξαντας παραινέσεσιν, ἱερέας τῷ Θεῷ τελειοῖ ὁ μέγας Ταράσιος. Χρόνος οὐ συχνός, οὐ πολύ τό ἐν μέσῳ, καί εἰς χειροτονίαν προεκρίθησαν, οὐ ψήφῳ κενῇ καί ματαίᾳ αἷς οἶδε δόσις συγκαλύπτειν τήν ἀρετήν, καί κακία νικᾶν τήν εὐσέβειαν, καί οὕς οὐχί ποιμένας καί ἱερέας τῷ Πνεύματι, ἀλλά λύκους θρεμμάτων ἐνδεδυμένους δοράν καί ταύτῃ τό ποίμνιον διασπῶντας, μισθωτούς ὄντας καί οὐ ποιμένας, ἀλλά ψήφῳ Πατρός, Υἱοῦ καί ἁγίου Πνεύματος τῆς ἐν τούτοις ὁριζομένης θεότητος, παρ᾽ ἧς ἡ ἔλλαμψις τοῖς ἀξίοις ἐγκατοικίζεται, καί ψυχαῖς ὁσίαις καινιζομένη γνησίους υἱούς καί κληρονόμους ἐργάζεται.

8. Καί ὁ μέν τούτων Μιχαήλ ὁ ἱερώτατος τήν Συνάδων, ὁ δέ ἅγιος πατήρ ἡμῶν Θεοφύλακτος τήν Νικομηδείαν ἔλαχε διϊθύνειν μητρόπολιν. Τότε δή τότε ἦν ἀληθῶς ἰδεῖν ἱερέα Θεοῦ δικαιοσύνην ἐνδεδυμένον, καί ὅσιον ἀγαλλιάσει κεκοσμημένον, καί ἔργῳ καί λόγῳ τοῖς τοῦ διδασκάλου ἴχνεσιν ἐφεπόμενον, καί τόν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντα, καί τήν πίστιν ἀκραιφνῆ τηροῦντα καί ἀδιάπτωτον, ὅσιον, ἄκακον, μακρόθυμον, πρᾶον,ἀόργητον, φιλάνθρωπον, καί ἐλεήμονα δειχθέντα, ᾧ καί μαρτυροῦσι τά πράγματα. οἴκους γάρ ἀνεγείρας ἐν ταύτῃ τῇ πόλει διωρόφους, καί εὐκτήριον ναόν ἐπ᾽ ὀνόματι τῶν ἁγίων καί θαυματουργῶν Ἀναργύρων Κοσμᾶ τε καί Δαμιανοῦ ἐν αὐτοῖς δειμάμενος κάλλιστον, κλίνας τε καί στρωμνάς ἀποθέμενος τούτοις, καί ὅσα τοῖς δεομένοις ἐπαρκεῖν οἶδεν ὁ λόγος, ἀπόμοιράν τε οὐκ ὀλίγην αὐτοῖς προσκυρώσας, περιφανές φροντιστήριον ἀπετέλεσεν, ἰατρούς καί ὑπηρέτας καταστησάμενος καί τήν ἄλλην ἅπασαν χρείαν, ἧς ὁ ἐνδεής ἐπαρκεῖται λάος· ὅπερ ἰατρεῖον ἐξ ἐκείνου καί μέχρι τῆς δεῦρο περίεστι, τό πρός τούς δεομένους εὐσυμπάθητόν τε καί φιλάνθρωπον τοῦ πατρός σαφῶς ἐνδεικνύμενον. Χηρῶν γάρ ἀνήρ πνεύματι, καί πατήρ ὀρφανῶν, καί τῶν καθ᾽ ἥντινα αἰτίαν ἀπορουμένων, ἐλέους χορηγός δαψιλέστατος ἐγνωρίζετο· καί τούτων πρός ὄνομα, γένος, πατρίδα, ἰδέαν, ἐγγράφως ἐκθέμενος, ἑκάστῳ μηνί τήν τροφήν πᾶσιν ἐδίδου ἀπαράσπαστόν τε καί ἀδιάλειπτον, ὅ καί εἰσέτι διετηρήθη παρά τῶν κατά διαδοχάς ἱερατεύειν ἐκεῖσε λαχόντων. Ταῦτα μέν οὕτως.

9. Καί ἕτερα δέ πρός ἐπί τούτοις ὁ λόγος ἔρχεται λέξεων. Οὗτος γάρ τοῦ εἰρηνικοῦ καί πράου Χριστοῦ μιμητής καθεστώς, καθ᾽ ἑκάστην μέν τούς νοσοῦντας οὐ διελίμπανεν ἐπισκέπτεσθαι,

συμπαθεῖ γνώμῃ τά πρόσφορα πᾶσι προσνέμων, ἐν δέ τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος λουτρῷ τούτοις τῶν πόνων τήν ἴασιν ἐδαψίλευε· λέντιον γάρ χριστομιμήτως διαζωννύμενος, εὐχῆς καί ὁλονύκτου ἱκεσίας τελουμένης, καί φιάλης τῷ λουτρῷ θερμῶν προκειμένης ὑδάτων, πάντας τούς νόσῳ κατειλημμένους καί λώβῃ βαρείᾳ πιεζομένους οἰκείαις χερσί προθύμως ἀπέσμηχε· καί κανών εἰσέτι τό ἔργον καί τοῖς καθεξῆς προϊοῦσιν παρείληπται.

10. Τούτων οὕτως φιλοθέως καί εὐλαβῶς καί πάσῃ σπουδῇ καί χειρί παρ᾽ αὐτοῦ τελουμένων, οὐκ ἔφερεν ὁ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πολέμιος, ἀλλ᾽ ἔσπευδε σαίνων καί κατεπαιρόμενος τούτου, τοῦ μή χρόνῳ καί αὖθις παραλειφθῆναι εἰς ἔσχατον τά παρ᾽ αὐτοῦ φιλοτίμως οἰκονομούμενά τε καί διοικούμενα, κατστροφήν τοῖς τοιούτοις πολλάκις ἐπενεγκών. Ἀλλ᾽ οὐκ εἰς ἔργον αὐτῷ τά βουλεύματα γέγονεν, εὐχαῖς τοῦ ὁσίου καί ὁλονύκτοις στάσεσιν ἐκποδών τοῦ ἀλάστορος γενομένου. Μετά δέ τινας χρόνους τοῦ ὁσίως λάμψαντος ἐν πατράσι Ταρασίου τοῦ βίου ἀπολιπόντος, καί τοῖς χοροῖς τῶν ἁγίων προστεθέντος, Νικηφόρος ὁ οὕτως νίκης ἐπώνυμος και θεοφόρος τῆς ἀρχιερωσύνης τούς οἴακας ἐμπιστεύεται, ὀρθοδοξία τό ποίμνιον διεξάγων καί πάσῃ χειρί καί δυνάμει καί λόγῳ καί ἔργῳ αὔξων τε καί κρατύνων τήν θεοσέβειαν καί ὀρθοτόμως ἐπεκτεινόμενος, Εἰρήνης δέ τῆς βασιλίσσης μεταστάσης τόν βίον, Νικηφόρος τῶν σκήπτρων ἐγκρατής γίνεται, οὗ βαρβαρικῇ χειρί ἀναιρεθέντος καί ἐξ ἀνθρώπων γενομένου, Σταυράκιος ὁ τούτου υἱός βασιλεύς ἀνθ᾽ αὐτοῦ ἀναδείκνυται, ὅς ἐπί μικρῷ βιούς ὑπαλλάτει τόν βίον, Μιχαήλ τε ὁ γαληνότατος καί τῶν ἄλλων βασιλέων φιλόχριστος, αὐτοκράτωρ καθίσταται. Τούτων δέ πάντων ἐν ὀρθοῖς δόγμασι καί εὐσεβείᾳ διαπρεψάντων καί φιλοθέως τόν βίον διηνυκότων, οὐκ οἶδ᾽ ὅθεν καί ὅσως καί τίνι τρόπῳ, παραχωρήσει Θεοῦ, ὥσπερ τις αἰγυπτιακή καί ἐννάτη πληγή ὁ καί θηρίων ἀπανθρωπότερος τε καί ἀγριώτερος θηριώνυμος Λέων Ἀρμένιος τήν βασίλειον ἀρχήν διαδέχεται, τῷ γαληνοτάτῳ καί εὐσεβεστάτῳ καί φιλοθέῳ Μιχαήλ ἐπαναστάς δολίως καί ἀντιταξάμενος καί τῆς βασιλείας τυραννικῶς καί ἀθέως ἐν κατασχέσει γενόμενος, τοῦτον ἐξοστρακίζει τῆς βασιλείας καί μοναχόν ἀντί βασιλέως δείκνυσι.

11. Αὐτός δέ δολίως καί πανούργως τήν τῆς βασιλείας ἀρχήν ὑπελθών, καί μικρόν τι παραβλεψάμενος τήν εὐσέβειαν, χριστανοῖς τε ὁμόφρων δεικνύμενος, καί τῇ προβάτου δορᾷ τόν λύκον ὑπενδυσάμενος, ἥν πάλαι ἐνδομυχοῦσαν κατεῖχεν αἵρεσιν, ἀθρόον ἀπογυμνοῖ καί κατά τῶν θείων εἰκόνων χωρεῖ καί τήν τοῦ μή προσκυνεῖσθαι ταύτας ἀθέως τε καί δυσσεβῶς φωνήν ἐξερεύγεται, οὐ μόνον δέ, καί ἀφειδῶς καταστρέφεσθαι, ὄντως τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτοῦ ψαλμικῶς, ἡ δέ ψυχή αὐτοῦ τοῖχος κεκονιαμένος. Τούτου γενομένου καί ἀπανταχοῦ γῆς τοῦ

δυσσεβοῦς, διασπαρέντος προστάγματος, ἦν ἰδεῖν τό χριστιανῶν φῦλον κοπτόμενον δάκρυσι, σκυθρωπότητι συνεχόμενον, πάντας ὡς εκ μιᾶς τομῆς τοῦ βίου διαῤῥαγῆναι προθυμουμένους, καί μή τήν μορφήν τοῦ Θεοῦ καί λόγου ὁρᾶν ἐνυβριζομένην καί πατουμένην ὑπό βεβήλων καί ἀνοσίων ἀνδρῶν».

12. Ἐπεί ταῦτα οὕτως, ἡ μᾶλλον πρός τό χείριστον ἡ κακία τοῦ τυράννου προέβαινε, τότε δή τότε ὁ ὄντως νίκης ἐπώνυμος καί ὅλον ἐν ἑαυτῷ Θεόν φέρων καί τοῦ ἀληθοῦς ἐπαγγέλματος ἄξιος Νικηφόρος (προκληθείς γάρ ἤ γεγονώς ὅ προσεκλήθη) καί τῆς ἀρχιερατικῆς τάξεως καί ἀγγέλων ἐφάμιλλος ὅλου τοῦ πολέμου κατεξανίσταται, καί πλῆθος ἀρχιερέων καί ὁσίων λαόν μοναχῶν συναθροίσας, οὕς ᾔδει καί θανάτου κατατολμῆσαι τοῦ καιροῦ παρεστῶτος, ἐν οἷς ἦν Εὐθύμιος μέν ἀρχιερεύς Σάρδεων, Κυζίκου Αἰμιλιανός, Ἰωσήφ Θεσσαλονίκης, Ἀμορίου Εὐδόξιος, Μιχαήλ Συναδων καί ὁ ἐν ἁγίοις πατήρ ἡμῶν Θεοφύλακτος Νικομηδείας, ἤρετο τούτους, εἰ τῆς εὐσεβείας καί τοῦ ὀρθοῦ δόγματος καί τῆς τῶν τιμίων καί ἁγίων εἰκόνων ὕβρεως προκινδυνεύσειεν ἕτοιμοι, θυμοῦ βασιλέως ἐπαναστάντος καί τήν σφῶν παρρησίαν ἐκτεμεῖν βουληθέντος. Ὡς δέ τούτοις ἡ βούλησις καί ἡ ἔνστασις μία καί ὑπέρ Χριστοῦ τό αἷμα χεθῆναι ὡμολογήθη, ὁμοῦ πάντες οὐ βία, ἀλλ᾽ αὐθαιρέτως τῷ τυράννῳ προσέρχονται γραφικαῖς ἀποδείξεσι διδασκαλίαις τε και παραινέσεσι συμβουλεύοντες, τῆς μισοχρίστου ἀποστῆναι αἱρέσεως.

13. Ὡς δέ τά ἐναντία τοῦτον πλάττοντα καί φρονοῦντα μεταπείθειν οὐκ εἶχον (δυσανάτρεπτος γάρ ἡ κακἰα, καί τό ψυχῇ/ῥιζωθέν πονηρόν δυσεξάλειπτον) λεληθότως τῆς ἐκκλησίας ὁ ὅσιος πατριάρχης ὑπεξίσταται Νικηφόρος, Θεῷ τό πᾶν καί τῷ ἐξ αὐτοῦ λόγῳ καί πνεύματι αναθέμενος· οἴκησιν γάρ τήν μετά ψευδοχρίστου λαοῦ παρωσάμενος, αἱρετωτέραν τήν μετά θηρίων ἡγήσατο λέουσι καί λύκοις καί ἄρκτοις τήν συμβίωσιν πιστευσάμενος, ἤ τῷ μισοχρίστῳ βασιλεῖ καί λαῷ. Ὡς δέ πάλιν συνέλευσιν οἱ ἀρχιερεῖς ποιησάμενοι τοῦ καλοῦ ποιμένος ἐστερημένοι τυγχάνοντες, ἧκον τῷ τυράννῳ διαλεξόμενοι καί κατά βαθμοῦ αὐτῷ τάς πεύσεις ἐποιοῦντο. Τῆς ἀντιθέσεως δέ προβάσης τῷ μακαρίῳ Θεοφυλάκτω θαρσαλέῳ καί σταθερῷ τῷ φρονήματι πρός τόν ἐν κακίᾳ καυχώμενον ἄμετρα βασιλέα, τούς ἐλέγχους ἐκίνει· «καί ἀπόχρη, ἔλεγε βασιλεῖ, καί τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν νουθεσίαις πεισθῆναι θέλησον, καί μή τῷ σαυτοῦ θανατηφόρῳ φρονήματι συνυπάγεσθαι πρός ἀπώλειαν καί βάσανον παραπέμποντι αἰωνίαν· τήν γάρ τῆς εἰκόνος τιμήν ἐπί τό πρωτότυπον διαβαινειν εμάθομεν, ὡς ὁ μέγας διδάσκει Βασίλειος. Ἀλλ᾽ ὁ καί τήν σήν εικόνα τοῦ φθαρτοῦ καί γηΐνου ἀτιμάσαι κατατολμήσας οὐχ ὑφέξει δίκην καί τιμωρίαν ἀξίαν τῶν τολμηθέντων;καί εἰ ὁ τοῦ γηΐνου τοσαύτην, πόσην μᾶλλον ὁ τήν τοῦ δημιουργοῦ τοῦδε

τοῦ παντός κόσμου βουληθείς καταπατῆσαι καί ἀθετῆσαι εἰκόνα; εἰ δέ τῆς ἀπείρου καί ἀμέτρου ἀνοχῆς τε καί μακροθυμίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖς ἐπαιρόμενος, ἥξει ἐξαπίνης ἐπί σέ ὄλεθρος ἔνδικος, καί ἡ τῆς σῆς κακοδόξου ζωῆς καταστροφή, ὁμοία καταιγίδι, παρέσται.

14. Ταῦτα τοῦ ὁσίου εἰπόντος καί μήτε τήν ἐξουσίαν ἤ τό ἐμβριθές τοῦ τυράννου καταπλαγέντος, μήτε βασάνων εἰ καί προσαχθεῖεν αὐτῷ φροντίσαντος ὅλως (δικαίου γάρ ψυχή ἐν χειρί Θεοῦ καί οὐ μή ἅψηται αὐτοῦ βάσανος καί ὡς λέοντος ψαλμικῶς εἰπεῖν ἡ πεποίθησις) τοσούτου θυμοῦ καί ἀλαζονείας ὁ δείλαιος καί αἰσχύνης ἔμπλεως καταστάς, ὑπερορία τούς τοῦ Θεοῦ ἱερεῖς κατεδίκασεν, ἄλλον ἀλλαχοῦ παραπεμψάμενος, ὡς μή θάτερον θατέρου τήν διατριβήν εἰδέναι καί ὅποι ἀπ᾽ ἀλλήλων διέστησαν· κρατῆσαι γάρ τούτῳ τῆς τοιαύτης κακομηχάνως διενοήθη αἱρέσεως ἐκ μέσου τούς δηλωθέντας ἁγίους ποιησάμενος καί μή τινος ὄντος αὐτῷ κατά πρόσωπον ἀντιστῆναι καί τῆς ἀθεμίτου αἱρέσεως ἀποστῆσαι.

15. Τόν μέντοι θεῖον ἀρχιερέα καί ὅσιον, Θεοφύλακτον λέγω, ἀπόσπασιν τῆς γενειάδος ὑποστάντα, τῇ τοῦ τυράννου προστάξει καί προσώπῳ τυφθέντα, Στρόβιλος ὑπερόριον δέχεται, ἤ μᾶλλον τοῖς αὐτοῦ κατορθώμασί τε καί ἤθεσιν ἐσεμνύνετο, ἤ ταῖς λαμπηδόσιν ἡλίου κατηγλαΐζετο· καί φασίν αὐτόν, τριάκοντα σχεδόν ἔτη τῇ ὑπερορίᾳ διηνυκέναι, παντί τρόπῳ θλιβόμενον, κακουχούμενον, τῇ προτέρᾳ ἀσκήσει καί ἐγκρατείᾳ συζῶντα, εὐχαρίστως τε ὑπομένοντα πάντα, καί αὐτοῦ τοῦ ὑπερορίσαντος ὑπερευχόμενον βασιλέως, τήν ὑπερεύχεσθαι τῶν ἐπηρεαζόντων δεσποτικήν δι᾽ εὐαγγελίου πληροῦντα παράδοσιν.

16. Τίς δ᾽ ἄρα λόγος δηλώσει τά ἐν τῇ ὑπερορίᾳ τοῦ ἀνδρός ἀγωνίσματα, τήν πρόνοιαν τῶν ἐκκλησιῶν, τήν τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ κηδεμονίαν, τό ἐν προσευχαῖς ἄγρυπνον, τό συμπαθές τῶν δεομένων, τόν οἶκτον, τόν ἔλεον, τήν φιλανθρωπίαν, τήν διδασκαλίαν, τήν τῶν καμνόντων παρηγορίαν, οἷς γράφων καί ἐπιστέλλων κατά τόν μακάριον Παῦλον μή ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσιν ἔφασκε; καί γάρ τούς μέν πιστούς διδάσκων καί στηρίζων οὐ διελίμπανε· τούς δέ ἀπίστους εἰς θεοσέβειαν ἐπιστρέφειν ἀεί ἔπειθε· καί τόν τῆς ἀληθείας καί ἐπιγνώσεως λόγου ταῖς αὐτῶν ἐμφυτεύειν ψυχαῖς οὐκ ἠμέλει. Ἐντεῦθεν ἄμπελος εὐκληματοῦσα τῷ τόπῳ ἐγένετο καί ἐλαία ψαλμικῶς ἐφάνη κατάκαρπος. Τίς γάρ πλατυνόμενος θλίψεσι καί τοῖς δυσχεροῖς προσπαλαίων τοῦ βίου καί πρός αὐτόν ἀφικόμενος οὐκ ἐκ μόνης τῆς θέας τήν ἡδονήν ἐκαρποῦτο καί τῇ αὐτοῦ μελισταγεῖ ὁμιλίᾳ τήν λύσιν τῶν ἀνιαρῶν οὐκ ἐλάμβανε;τίς πενίαν ἀποδυρόμενος, τίς χηρείαν καί ὀρφανίαν καί ὅσα κατατρύχειν οἶδε καί συνταράττειν τούς κάμνοντας;

17. Οὕτω μέν οὖν οὕτω καί ὅλῃ ψυχῇ καί προθέσει τῆς τοιαύτης αἱρέσεως ὑπεραγωνισάμενος, καί τῇ ὁμολογίᾳ τό μαρτύριον ὡς οἷόν τε συνειδήσει τελέσας, χρονίᾳ νόσῳ περιπεσών, κρίμασιν ἀνεφίκτοις Θεοῦ, ἐπεί καί ὁ ἀγωνοθέτης αὐτόν ἐκάλει Χριστός, τῶν πόνων τάς ἀμοιβάς ἀποδώσων αὐτῷ, εἰς χεῖρας Θεοῦ τήν ψυχήν παραθέμενος ἀπολείπει τόν βίον, μηνί Μαρτίῳ ὀγδόῃ.

18. Χρόνοι οὐκ ἐν μέσῳ συχνοί καί τῆς ἀθεμίτου ταύτης αἱρέσεως ἐκκρουσθείσης καί ἐκποδών γεγονυίας, ἀναιρέσει τοῦ θηριωνύμου τυράννου, καί τῆς ὀρθῆς δόξης ἀναλαμψάσης, Θεοδώρας τῆς εὐσεβεστάτης Αὐγούστης διεπούσης τήν βασίλειον τότε ἀρχήν,καί τό ἀποῤῥαγέν μέλος τῆς πίστεως, ταύτῃ πάλιν εὐσεβῶς καί φιλοθέως συναψάσης, Μεθοδίου τοῦ ὁσίου ἡμῶν πατριάρχου ταύτην πρός τοῦτο κεκινηκότος καί παραινέσαντος, ἐκ τῆς ὑπερορίας τηνικαῦτα καί τό τοῦ ὁσίου καί σεβασμίου πατρός ἡμῶν Θεοφυλάκτου ἀνακομίζεται σῶμα· τῷ παρ᾽ ἐκείνου καλῶς κοσμηθέντι ἐναποδοθέν θρόνῳ, καί τοῦτον μᾶλλον τῇ καταθέσει φαιδρύναι, ἤ ὅτι ζῶν διετέλει. Ὅθεν σεπτῶς καί εὐσεβῶς κηδευθέν κατατίθεται ἐν τῷ ὑπ᾽ αὐτοῦ κτισθέντι ναῷ Νικομηδείας τῆς πόλεως, ἴαμα μέν καί κοινόν ἰατρεῖον πᾶσι τοῖς ἐν ἀῤῥωστίᾳ προκειμένον, παραμύθιον δέ εὐεκτοῦσι, καί ἀποτροπή πάντων τῶν τοῦ ἡμετέρου πολεμίου ἐνέδρων.

19. Ἀλλά μοι τήν εὐφημίαν ἄρτι τῷ ἀρχιερεῖ καί ἀρχιποίμενι ἀποδοῦναι προθυμουμένῳ, ὦ πιστόν ἐγκαλλώπισμα καί ἀκροατῶν οἱ εὐήκοοι καί φιλάρετοι καί φιλέορτοι συνεὔξασθε, εἰ καί μή κατ᾽ ἀξίαν ὁ λόγος, ἀλλ᾽ ὅσον τό πρόθυμον ἐν τοῖς λόγοις τήν σπουδήν ἀποδέξασθαι τοῦτον, καί τοῦ πόθου ἀντιμετρῆσαί μοι πολλαπλασίως τόν ἔλεον, καί ὀφλημάτων τήν συγχώρησιν πρεσβεῦσαι δοθῆναι τῷ συνωνύμῳ, ὦ γῆς ἑῴας ἔκφυμά τε καί ῥόδον, ὦ νεότητος καί παιδαγωγίας καί γήρως ὑπογραμμέ, ὦ μοναστῶν ἔρεισμα καί καλλώπισμα, ὦ ἀρχιερέων καί ἀρχιποιμένων διδάσκαλε, ὦ τῶν ἱερῶν εἰκόνων ὑπέρμαχε καί τῆς ἁγίας καί ὁμοουσίου Τριάδος ὁμολογητά, καί μάρτυς καί πρεσβευτά καρτερώτατε, ὦ τῆς μακροχρονίου ὑπερορίας ἀμετάβολος ὑπομονή καί τελείωσις, ὦ φύλαξ ἐνταλμάτων καί δεσποτικῶν διατάξεων πληρωτής ἀληθέστατος, ὁ τούς διώκοντας εὐλογῶν καί τῶν ἐπηρεαζόντων ὑπερευχόμενος, ὦ μακάριε μακαρίου καί θείου χοροῦ καί συστήματος ἁρμονία καί σύμπηξις, νοερῶς σύν ἀγγέλοις χορεύων, σύν ὁσίοις καί ἱεράρχαις πανηγυρίζων, τῆς Τριάδος ἀπολαύων τρανότερον καί παρ᾽ ἐκείνης τάς ἐλλάμψεις δεχόμενος· μή ἐλλίποις ὑπέρ ἡμῶν τῶν θερμῶς σε τιμώντων ἱκεσίας προσφέρειν Θεῷ, ᾧ σεπτῶς εὐηρέστησας, καί πρεσβείαν ποιεῖσθαι τοῦ τόν ἐπικείμενον ἡμῖν ὀφλημάτων ἀποῤῥίψασθαι οἶκον καί τῶν δυσχερῶν καί ἀνιαρῶν τοῦ βίου διαπεράσαι, καί ἵλεων ἡμῖν τόν κριτήν ἀπεργάσασθαι ἐν ἡμέρᾳ τῆς

δίκης, ὅτε κατ᾽ ἀξίαν ἑκάστῳ τῶν βεβιωμένων τάς ἀντιδόσεις παρέχειν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, κράτος, τιμή καί προσκύνησις σύν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρί καί τῷ παναγίῳ Πνεύματι νῦν καί ἀεί καί εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Δημητρίου Ἀγγ. Παπάζη
Ἀναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ ΑΕΑΘ

Ὁ Ἅγιος Νήφων Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καί Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (†1508-2008)

Βιβλιοπαρουσίαση[1] *τοῦ ἐπετειακοῦ τόμου ἐπί τῇ συμπληρώσει πεντακοσίων ἐτῶν ἀπό τῆς Κοιμήσεως Αὐτοῦ.*

Ἱερά Μονή Ἁγίου Διονυσίου, *Ὁ Ἅγιος Νήφων Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1508-2008)*, τόμος ἐπετειακός ἐπί τῇ συμπληρώσει πεντακοσίων ἐτῶν ἀπό τῆς Κοιμήσεως Αὐτοῦ, Ἅγιον Ὄρος 2008, (σσ. 494) [ISBN 978-960-88391-2-0].

Ἐπιτακτικό αἴτημα τόσο τῆς Ἐκκλησίας ὅσο καί τῆς Ἐπιστήμης πρέπει νά ἀποτελεῖ ἡ τιμή καί ἡ προβολή τῆς ζωῆς καί τοῦ ἔργου προσώπων συνδεομένων μέ τόν Οἰκουμενικό Θρόνο, ἰδίως δέ ὅσων ἀναδείχτηκαν γιά τήν ἁγιότητα τοῦ βίου τους, ὥστε νά γίνεται ὑπόδειγμα σέ ὅλο τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας.

---

1. Ἐκφράζω τίς θερμές μου εὐχαριστίες πρός τόν Ὁσιολογιώτατο Ἅγιο Καθηγούμενο τῆς Ἱερᾶς Βασιλικῆς, Πατριαρχικῆς καί Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἀρχιμανδρίτη κ. Πέτρο γιά τήν τιμή που μοῦ ἐπιφύλαξε μέ τήν ἀποστολή, διά τοῦ ἀγαπητοῦ φίλου καί συναδέλφου κ. Γεωργίου Χρ. Τσιγάρα, τῆς καλαίσθητης συλλογικῆς ἀφιερωματικῆς ἔκδοσης πρός τιμήν τοῦ ἁγίου Νήφωνα, ἑνός ἀπό τούς πιό δημοφιλεῖς καί περισσότερο τιμώμενους ἁγίους τοῦ Ἄθω, καί πνευματικοῦ πάτρωνα τῆς περιωνύμου ἐν λόγῳ Ἀθωνικῆς Ἱερᾶς Μονῆς. Ὡς ἐλάχιστο πνευματικό ἀντίδωρο θεώρησα ἐπιβεβλημένο νά παρουσιάσω ἐκτενῶς τόν ἀξιόλογο αὐτό τόμο στό ἐπιστημονικό περιοδικό τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, καθότι ὁ ἅγιος Νήφων συνδέεται ἄμεσα μέ τήν πόλη αὐτή, τῆς

Στό πλαίσιο αὐτό ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότητα, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. κ. Βαρθολομαῖος κατά τήν Πατριαρχική Ἀπόδειξη μέ ἀφορμή τήν ἑορτή τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 2007 προανήγγειλε τόν ἑορτασμό γιά τό ἔτος 2008 τῆς πεντακοσιοστῆς ἐπετείου ἀπό τῆς Κοιμήσεως (†1508-2008) τοῦ *Ἁγίου προκατόχου ἡμῶν Νηφωνος, ἀνιδρυτοῦ καί δευτέρου κτίτορος τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἱερᾶς Πατριαρχικῆς καί Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Ἁγίου Διονυσίου*[2]. Ἐπίσης, πρός τιμήν τῆς ἱερᾶς μνήμης τοῦ Ἁγίου Νήφωνα ἡ Μητέρα τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία ἀποφάσισε τήν ἀφιέρωση τῆς ἔκδοσης τοῦ Ἡμερολογίου (Τυπικοῦ) τοῦ σωτηρίου ἔτους 2008 *...καθ` ὅσον πέραν της ἁγιότητος, ἡ συμβολή του Ἁγίου Νηφωνος εἰς τήν ἱστορίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὑπῆρξε μοναδική καί ἀποφασιστική ... ἀφ᾽ ἑνός μέν διότι, ὀλίγας μόνον δεκαετιας μετά την κατάλυσιν τῆς κρατικῆς ὑποστάσεως του γένους τῶν Ρωμαίων, ὁ Ὁσιώτατος πατηρ ἡμων Νηφων ἐπεβεβαίωσε τόν ἐθναρχικον και ἡγετικόν ρόλον, τόν ὁποιον ἀνελάμβανε ὑπέρ αὐτοῦ ἡ τροφος Ἐκκλησία..., ἀφ` ἑτερου δέ (ἐπειδή) ὁ Ἅγιος Νηφων, διά τῆς ἰσχυρᾶς ἀκτινοβολίας τῆς ἡγιασμένης προσωπικότητός του εἰς ἅπαντας τους Ὀρθοδόξους λαούς τῆς Βαλκανικῆς, ἀπέδειξεν ἐμπράκτως καί ἐπεκύρωσεν, ὀλίγου χρόνου μόνον παριππευσαντος ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ τελους τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, τήν διατήρησιν τῆς ἀναμφισβητήτου οἰκουμενικης ὑποστάσεως του καθ` ἡμᾶς Πατριαρχείου...*[3].

Ἀκολούθησε ἡ πρόταση, γιά τόν ἑορτασμό τῆς πεντακοσαετηρίδος ἀπό τήν ὁσιακή Κοίμηση τοῦ Ἁγίου Νήφωνος (†11 Αὐγούστου 1508), τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Αυστρίας καί ἐξάρχου

ὁποίας διατέλεσε Μητροπολίτης. Κατά τήν παρουσίαση τῶν δεκαεννέα συνολικά μελετῶν διατηρῶ τήν ορθογραφία των συντακτῶν τῶν αρθρων π.χ. Δεκάδυος (Δ. Σοφιανός) καί Δεκάδιος (Ἀγγ. Κακοῦρος) κτλ..

2. Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α', «Πατριαρχική Ἀπόδειξις ἐπί τοῖς Χριστουγέννοις», Ἐκκλησία 11 (Δεκ. 2007) 891-893, ὅπου καταληκτικά, μεταξύ ἄλλων, σημειώνεται: *...Εὐχομεθα πατρικως και ὁλοκαρδιως ὁπως ὁ εν φατνη γεννηθεις ἐξ ἀγαπης δια την ἡμων σωτηριαν Ἰησους Χριστός, δια πρεσβειῶν της απειρανδρου Μητρός Αὐτοῦ, τοῦ Ἁγίου προκατόχου ἡμῶν Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, εἰς τήν μνήμην τοῦ ὁποίου εἶναι ἀφιερωμένον τό ἀπερχόμενον ἔτος, καί τοῦ ἐπίσης Ἁγίου προκατόχου ἡμῶν Νήφωνος, ἀνιδρυτοῦ καί δευτέρου κτίτορος τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἱερᾶς Πατριαρχικῆς καί Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Ἁγίου Διονυσίου, τοῦ ὁποίου κατά τό προσεχές ἔτος ἑορτάζομεν τήν πεντακοσιοστήν ἐπέτειον ἀπό τῆς Κοιμήσεως,... καταστήση φάτνην Αὐτοῦ τήν καρδίαν ἑκάστου ἐξ ἡμῶν...* .

3. *Ἡμερολόγιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἔτους 2008*, Ἔκδοσις Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, 11-14, κυρίως 12.

Οὐγγαρίας καὶ Μεσευρώπης κ. Μιχαὴλ πρὸς τὴν Ἱερὰ Μονὴ Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἡ ὁποία καὶ ἔγινε μὲ χαρὰ ἀποδεκτή, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ὁσιολογιωτάτου Ἁγίου Καθηγουμένου της Ἀρχιμανδρίτου κ. Πέτρου, κατὰ την παρουσίαση τοῦ ἐπετειακοῦ τόμου με ἀφορμὴ τη συμπλήρωση πεντακοσίων ἐτῶν ἀπὸ την Κοίμηση τοῦ Ἁγίου Νήφωνα στην Ἱερὰ Πατριαρχικὴ Μονη τῆς Ἁγίας Τριάδος Χάλκης (24 Μαΐου 2008): ...*Καθῆκον ἡμῶν ὅμως καὶ χρέος μέγα θεωροῦμεν ὅπως εἰλικρινῶς καὶ ἀπὸ καρδίας εὐχαριστήσωμεν καὶ τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Αὐστρίας κ. Μιχαήλ. Τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον εἰς ὃν κυριολεκτικῶς ἐνέπνευσεν ὁ Ἅγιος Νήφων, ἵνα προτείνη ἐξ ἀρχῆς εἰς ἡμᾶς τὸν ἑορτασμὸν τῆς Πεντακοσαετηρίδος τοῦ Ἁγίου*...[4].

Στη διάρκεια τῶν ἐκδηλώσεων για τὸν ἐν λόγῳ ἑορτασμὸ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. κ. Βαρθολομαῖος κατὰ τὴν ἀφιξή του στο Ἅγιον Ὄρος σε ὁμιλία του (21 Αὐγούστου 2008) πρὸς την Ἱερὰ Κοινότητα ἔκανε λόγο, μεταξὺ ἄλλων, γιὰ τὴ σύνδεση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὡς ἑξῆς: ...*Ἄλλωστε, πολλοὶ τῶν Πατριαρχῶν προήρχοντο ἐντεῦθεν, ἦσαν Ἁγιορεῖται, εἶχον ἀγαπήσει εἰς τέλος τὸν τόπον καὶ τὰ πρόσωπα τοῦ Ἄθωνος. Ἄλλοι κατέφευγον ἐνταῦθα πρὸς πνευματικὴν ἐνίσχυσιν ἢ πρὸς μόνιμον ἐφησυχασμὸν καὶ ἐδῶ ἐτελειώθησαν, τινὲς δὲ καὶ ἡγίασαν, ὡς ὁ πολὺς τὰ θεῖα Ἅγιος Νήφων Β΄ ὁ Διονυσιάτης, χάριν τοῦ ὁποίου καὶ πραγματοποιοῦμεν τὴν παροῦσαν ἐπίσκεψιν, προκειμένου νὰ προστῶμεν τῶν ἑορτασμῶν τῆς τε ἱερᾶς μνήμης του καὶ τῆς πεντακοσιοστῆς ἀμφιετηρίδος τῆς ἐν Κυρίῳ κοιμήσεως καὶ τελειώσεως του ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου*...[5]. Ἐπίσης, αὐθημερόν, κατὰ τη δοξολογία που ἔγινε στην Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, με ἀφορμὴ τὴν ὑποδοχή του, ἄρχισε τον λόγο του ὡς ἑξῆς: *Θεία συνάρσει ἠξιώθημεν νὰ ἔλθωμεν, ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικῶς πάντοτε Βασιλεύουσαν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ εἰς τὴν «Νέαν Πέτραν» ταύτην τοῦ «Μεγάλου Κομνηνοῦ», διὰ νὰ συνεορτάσωμεν πρεπόντως τὴν τε ἐτήσιαν μνήμην καὶ τὴν πεντακοσιοστὴν ἀμφιετηρίδα τῆς ὁσιακῆς Κοιμήσεως τοῦ πολλοῦ τὰ θεῖα ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Νήφωνος Β΄ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Δι-*

---

4. *Λόγος τοῦ Ἡγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου εἰς τὴν παρουσίασιν τοῦ τόμου ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 500 ἐτῶν ἀπὸ τῆς Κοιμήσεως τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Νήφωνος Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ἱερὰν Πατριαρχικὴν Μονὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος Χάλκης* (Σάββατο 24.05.2008). Βλ. σχετικά <http://clubs.pathfinder.gr/kellion>.

5. *Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου στην Ἱερὰ Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὄρους την 21.8.2008.* Βλ. σχετικά <http agioritikesmnimes.pblogs.gr tags oikoymenikos-patriarchis.gr pages2html>.

ονυσιατου…[6]. Τέλος, τό Σάββατο 23 Αὐγούστου 2008 ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. κ. Βαρθολομαῖος, συνοδευόμενος ἀπό τούς Μητροπολιτες Αυστρίας κ. Μιχαήλ, Μοσχονησίων κ. Απόστολο, Δράμας κ. Παῦλο καί Τιργκοβιστίου κ. Νήφωνα, παρέστη στόν Μέγα Έσπερινό τῆς πανηγύρεως τοῦ Ἁγίου Νήφωνα στήν Ἱερά Μονή τοῦ Ἁγιου Διονυσίου καί τήν Κυριακή 24 Αυγούστου στήν ἐκεῖ πατριαρχική λειτουργία. Ακολούθησε πανηγυρική σύναξη στό Συνοδικό τῆς Ἱερᾶς Μονης καί διανεμήθηκε σέ ὅλους τούς παρευρισκόμενους ὁ επετειακός τόμος μέ ἀντικείμενο τή ζωή καί τό ἔργο τοῦ Ἁγίου Νήφωνα.

Ὁ Ἅγιος Νήφων, ὡς γνωστόν, ὑπῆρξε μία σημαντική μέ πολυσχιδῆ ποιμαντική, πνευματική καί πολιτιστική δράση ἐκκλησιαστική φυσιογνωμία τῆς ταραγμένης πρώτης μεταβυζαντινῆς περιόδου. Ασκήθηκε στήν ἀπό τό 1389 μέ βάση τό σιγίλιο τοῦ πατριαρχη Αντωνίου Δ΄ Ἱερά Πατριαρχική καί Σταυροπηγιακή Μονή του Τιμίου Προδρόμου, τήν καλουμένη Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, της ὁποιας θεωρεῖται ὡς δεύτερος κτήτωρ καί ἀναδείχτηκε μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, δύο φορές ἀνῆλθε στόν πατριαρχικό Οικουμενικό Θρόνο, ενῶ γιά τρίτη φορά δέν ἀποδέχτηκε σέ αὐτόν τήν ἐκλογή του.

Δεκαεννέα συνολικά καταξιωμένοι ερευνητές καί διακεκριμένοι συγγραφεις συνεργάστηκαν αναλαμβάνοντας νά συνεισφέρουν επιστημονικά στήν πληρέστερη παρουσίαση τῆς μεγάλης αυτῆς προσωπικότητας τῆς Μητρός Εκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπολεως καί τοῦ ὑπό τήν κανονικήν εποπτείαν αυτῆς ἁγιορειτικοῦ Μοναχισμου μέσα από μία καλαίσθητη συλλογική ἀφιερωματική εκδοση. Πρόκειται γιά μία εξειδικευμένη συνθετική ἐργασία, ἡ ὁποία έχει τήν προϊστορία της, αφοῦ ἀποτελεῖ τό τρίτο οὐσιαστικά εκδοτικό εγχείρημα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους προς τιμήν του Ἁγίου Νήφωνα. Ἡ πρώτη εκδοση ἔχει τίτλο *Ὁ Ἅγιος Νηφων Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (προτυπον ἀσκήσεως καί ταπεινωσεως)*, (Ἅγιον Ὄρος - Ἄθως, 1990) καί ἡ δεύτερη *Ὁ Ἅγιος Νήφων Πατριαρχης Κωνσταντινουπόλεως. Βίος-Μαρτυρίες-Ἀκολουθίες*, (Ἅγιον Ὄρος 2004).

Προηγοῦνται στόν ἑόρτιο τόμο ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (σελ. 6), καί ἡ σχετική ἀφιέρωση του Ἁγίου Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου του Ἁγιου Ὄρους Αρχιμανδρίτη κ. Πέτρου καί τῆς Αδελφότητας

---

6. *Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαιου κατα την επι τη ὑποδοχη Αυτου δοξολογιαν εις την Ιεραν Μονην Διονυσίου (21.08.2008)*. Βλ. σχετικά <http://clubs.pathfinder.gr/kellion>.

αὐτῆς (σελ. 7).

Μετά τά Περιεχόμενα (8-9), προτάσσονται τό ἐπίσημο κείμενο, ἡ ἐπιλεγόμενη ἀπό 3 Ἰανουαρίου 2007 *Πατριαρχικη Εὐλογια* (11) τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπολεως, Νεας Ρωμης και Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχη κ. κ. Βαρθολομαίου, ὁ ὁποῖος εὐδοκησε νά εὐλογήσει τήν ἐκδοση καί μέ τό ἀπό 1 Μαΐου 2008 *Πατριαρχικον σιγιλλιῶδες γραμμα*, τό ὁποῖο καταχωρίζεται στίς σελιδες 13 ἕως 15. Ἀμφότερα τά κείμενα ἐχουν ὡς ἀποδεκτες τόν Ἅγιο Καθηγούμενο Ἀρχιμανδρίτη κ. Πετρο καί τους Πατερες τῆς Ἱερᾶς Βασιλικῆς, Πατριαρχικῆς καί Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου. Ἀπό αὐτά, τό δεύτερο καί διευρυμενο, ἐπισημαινει τήν ἀμέσως, μετά ἐννέα ἔτη, ἀπό την Κοιμηση τοῦ Ἁγίου Νηφωνα, ἐξαιτίας τῆς ἐντονης θαυματουργίας του, ἀναγνωριση τῆς ἁγιότητάς του ἀπό τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη Θεοληπτο Α΄ (1517). Ἀκολούθως ὑπερθεματίζει *την ἐνεργον ταπεινοφροσυνην ως πρώτην ἀρετην τῆς Χριστιανικῆς πολιτειας και του χρηστομιμητου ἤθους τῶν ἀγωνιζομενων πιστῶν και ἰδια τῶν μοναχῶν*. Καταληκτικά τονίζει ὅτι μέσα ἀπό τή δράση τοῦ Ἁγίου (*τον ἀναβαπτισμο εἰς τά ναματα τῆς Ὀρθοδοξιας τοῦ ἐκεῖσε ἐντοπιου πληθυσμοῦ, ἐν προκειμενω τῆς Βλαχιας*) καταδεικνύεται ἡ οἰκουμενικοτητα και η ὑπερεθνικότητα τῆς Μητρός Μεγάλης Ἐκκλησιας ἀλλά και ὁ σεβασμός τῆς πολιτιστικῆς ἰδιοπροσωπίας τῶν ἄλλων λαῶν.

Ἕπονται ὁ ἐπιβεβλημένος *Προλογος Καθηγουμενου*, ο ὁποῖος ὑπογράφεται ὡς ἑξῆς: *Ὁ Καθηγουμενος τῆς Ἱερας Μονῆς του Ἁγιου Διονυσιου Ἀρχιμανδριτης Πετρος και οἱ συν ἐμοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοι* (17-19) καί τό περιεκτικό και εὐκατάληπτο ἀτιτλοφορητο *Εἰσαγωγικο σημειωμα* (21-23). Σέ αὐτό, μεταξυ ἀλλων, ἐξηγοῦνται ἐπαρκῶς τόσο οἱ αἰτίες ὅσο καί ἡ ἀφορμή τῆς ἐκδοσης τοῦ τομου, πού δέν ἦταν ἄλλη ἀπό τή συμπληρωση, ὅπως ἤδη ἀναφερθηκε, τῆς πεντακοσιοστῆς ἐπετείου ἀπο τήν Κοίμηση τοῦ Ἁγίου Πατρος καί Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νήφωνα. Ἐπισης, παρεχεται τό γενικό ἱστορικό πλαίσιο καί γίνεται σύντομη ἀναφορά στη μεθοδολογική ὀργάνωση τοῦ παρατιθέμενου ὑλικοῦ, το ὁποῖο δομεῖται σέ τέσσερις ἐπιμέρους θεματικούς ἄξονες.

Τόν πρῶτο ἀπό αὐτούς, πού ἔχει τόν τίτλο *Πορεια ἀσκησεως τελειώσεως και ἀγωνων Ὀρθοδοξου Μαρτυριας* (25-181), καί στον ὁποῖο ἐκτίθενται συστηματοποιημένα χρονολογικα οἱ σημαντικότερες περίοδοι τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου, παρακολουθοῦμε σέ ἑπτα μελέτες.

Ὀρθά κρίθηκε ἀπαραίτητο νά ἀρχίσει ὁ πρῶτος θεματικος ἄξονας μέ τήν παραθεση, μέ ἐλάχιστες διορθώσεις, τοῦ κειμενου σέ ἁπλή γλώσσα τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου, ὁ ὁποῖος συμπεριεληφθη (333-

346) στό *Νέον Ἐκλόγιον περιέχον βίους ἀξιολόγους διαφόρων ἁγίων καί ἄλλα τινά ψυχωφελῆ διηγήματα ἐκλεχθέν ὑπό τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρός ἡμῶν Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου* [Ἀθῆναι 1974[2]], *μέ τίτλο Βίος καί πολιτεία τοῦ Ὁσίου καί Θεοφόρου Πατρός ἡμῶν Νήφωνος, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἀσκήσαντος ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τῇ κατά τό Ἅγιον Ὄρος τοῦ Ἄθω κειμένῃ κατά τό αυξ΄ (1460) ἔτος ἀπό Χριστοῦ* (26-49). Τό κείμενο μέ ρέουσα ἀφήγηση, καθόλου κουραστικό, εὔληπτο καί γιά τόν μή εἰδικευμένο ἀναγνώστη, ἀρκεῖται στήν ἐξιστόρηση τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Νήφωνα.

Στή δεύτερη ἑνότητα *Ὁ Ἅγιος Νήφων καί ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καί τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου διατριβή καί πολιτεία αὐτοῦ* (50-81), ἐκτελώντας ἱερό καθῆκον καί ἀποδίδοντας φόρο τιμῆς στόν Ἅγιο Νήφωνα, ὁ Ἀρχιμανδρίτης κ. Πέτρος, Καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, προσεγγίζει τόν βίο καί τή διατριβή τοῦ Ἁγίου *ταπεινῶς καί μετά φόβου Θεοῦ, πίστεως καί ἀγάπης*, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει κατά τήν προσέγγιση τῶν θείων καί ἀχράντων μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. Ὑποστηρίζει καταρχήν ὅτι τά στοιχεῖα τῆς ζωῆς καί τῶν ἔνθεων ἀγώνων τῶν Ἁγίων, ὅπως περιγράφονται ἀπό τούς συναξαριστές καί ἀπό τούς ἱστορικούς, εἶναι ἐλάχιστα πρός τό συνολικό ἔργο τους, ἐφόσον αὐτοί ἔζησαν ἀθόρυβα κρύβοντας ἐπιμελῶς τά χαρίσματα καί τίς ἀρετές τους. Ἀποδεικνύει μέ σαφήνεια ὅτι ἀνάλογη ἦταν καί ἡ πορεία τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, ὁ ὁποῖος ἑκούσια *ἐπτώχευσε διά Χριστόν*, ἄν καί καταγόταν ἀπό εὐγενεῖς καί εὔπορους γονεῖς καί ἐπιθυμοῦσε νά διαλάθει τῆς προσοχῆς καί τῆς ἀναγνώρισης τῶν ἀνθρώπων. Ἔτσι μετέβη στό Ἅγιον Ὄρος, τό ὁποῖο τελοῦσε ὑπό τόν ὀθωμανικό ζυγό καί βαρυνόταν μέ ἀφόρητη φορολογία καί καταπιέσεις, περιβαλλόμενο, ὡστόσο, ἀπό τή στοργική μέριμνα καί ἀπό τά προνόμια πού ἀναγνώριζαν στόν Οἰκουμενικό Θρόνο οἱ σουλτάνοι. Διατυπώνει τήν ἄποψη ὅτι ἡ σύσφιγξη τῶν σχέσεων τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως συνεχίστηκε μέ τήν ἀποκήρυξη τῆς Συνόδου Φλωρεντίας ἀπό τόν πατριάρχη Συμεών τόν Τραπεζούντιο στά 1483/4 καί μέ τήν ἄνοδο σέ ἐπισκοπικούς (ἐνίοτε καί στόν πατριαρχικό) Θρόνους Ἁγιορειτῶν Πατέρων, οἱ ὁποῖοι ἦταν κατά κανόνα φορεῖς τοῦ πνεύματος τῆς Ἡσυχασμοῦ. Ὁ πρῶτος σταθμός τοῦ Ἁγίου ὑπῆρξε ἡ Ἱερά Μονή τοῦ Βατοπαιδίου, ἡ ὁποία, ἐκτός ἀπό τήν Τιμία Ζώνη, τίς εἰκόνες τῆς Θεοτόκου καί τούς ἐνάρετους Πατέρες, εἶχε δύο ἐπιπλέον λόγους νά προσελκύσει τόν Ἅγιο Νήφωνα· ἀφενός ἦταν ἡ Μονή Μετανοίας τοῦ Γέροντά του, Ἀρχιεπισκόπου τότε Ἀχριδῶν Ζαχαρία, καί ἀφετέρου εἶχε σχέσεις μέ τούς Καντακουζηνούς (τήν εἶχαν προικοδοτήσει μέ πολλά κειμήλια), μέ τούς ὁποίους σχετιζόταν καί ὁ Ἅγιος Νήφων, ἀφοῦ ὁ πατέρας του ὄφειλε τή σωτηρία τῆς ζωῆς του στή Μαρία Καντακουζη-

νή καί στόν ἀδελφό της Θωμᾶ Παλαιολόγο. Στή συνέχεια ὁ Ἅγιος διῆλθε ἀπό τίς Ἱερές Μονές Κουτλουμουσίου, Παντοκράτορος καί Μεγίστης Λαύρας, γιά νά καταλήξει στήν Ἱερά Μονή τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ἡ ὁποία διατηροῦσε τό κοινοβιακό σύστημα καί τόν εἵλκυσε *τό ἀσκητικόν καί βραχῶδες καί ἐρημητικόν τοῦ τόπου ἀλλά καί ἡ ὑψηλή πνευματικότης καί ἡ ἀσκητική ζωή της*, ἡ ὁποία ἀνέδειξε δώδεκα ἀναγνωρισμένους Ἁγίους. Ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ παράκαμψη ἀπό τούς Διονυσιάτες Πατέρες τῆς τηρούμενης ἀπό τό αὐστηρό Τυπικό τους τάξης καί ἡ ἄνευ ἰδιαιτέρας δοκιμασίας ἔνδυση ἀπό τόν Ἅγιο τοῦ θείου καί ἀγγελικοῦ σχήματος, τήν ὁποία ὁ Ἅγιος Καθηγούμενος Ἀρχιμανδρίτης κ. Πέτρος μέ ἔμφαση ἀποδίδει στή φήμη πού εἶχε ἤδη ὁ Ἅγιος Νήφων σέ ὁλόκληρη τήν Ἀθωνική Πολιτεία. Ἡ ἠθική αὐτή ἀκτινοβολία, ἐξάλλου, ἀποτέλεσε καί τήν αἰτία νά προσκληθεῖ ὁ *Θεοπρόβλητος* καί *λαοπρόβλητος* ποιμήν στόν μητροπολιτικό θρόνο τῆς Θεσσαλονίκης, ἐκλογή τήν ὁποία, παρά τούς ἐνδοιασμούς του, ἀποδέχτηκε ὕστερα ἀπό τήν προτροπή τοῦ ἡγουμένου του. Ἀκολουθοῦν ἡ καρποφόρα ποιμαντορία του στή Θεσσαλονίκη, οἱ δύο πατριαρχίες του καί οἱ δύο ἐξορίες του (στή Μονή Προδρόμου Σωζοπόλεως τοῦ Θρακικοῦ Εὔξεινου Πόντου ἡ πρώτη, κατά τή διάρκεια τῆς ὁποίας ἀνήγειρε ἐκ νέου τό Μονύδριο τοῦ ἁγίου Νικολάου ὡς Μετόχι της, καί στόν ναό τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, κοντά στά τείχη τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἡ δεύτερη), καθώς καί ἡ παραμονή του στή Βλαχία, ὅπου ἀντιμετώπισε ἐπιτυχῶς τόν ρωμαιοκαθολικό προσηλυτισμό, ὕστερα ἀπό τήν πρόσκληση πού τοῦ ἀπηύθυνε ὁ ἡγεμόνας της Ράδουλος, ὁ ὁποῖος τόν ἀπέπεμψε ὅταν διαφώνησε μαζί του. Κατά τήν ἐπανάκαμψή του στό Ἅγιον Ὄρος, συνοδευόμενος ἀπό τούς μαθητές του μοναχούς Μακάριο καί Ἰωάσαφ, παρέμεινε ἀρχικά στήν Ἱερά Μονή Βατοπαιδίου (περίοδος πού συμπίπτει μέ τό μαρτύριο τοῦ μαθητῆ του Μακαρίου) καί κατόπιν μετέβη στήν Ἱερά Μονή τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ἐπιλέγοντας νά ἀναλάβει τήν εὐτελῆ ὑπηρεσία τοῦ ἐπιμελητοῦ τῶν ἡμιόνων (*βορδοναρίου* ἤ *βουρδουνάρη*), ὅπως ἄλλωστε ἀπαιτοῦσε σχετικό Τυπικό τῆς Ἱερᾶς Μονῆς γιά προσερχόμενο πρός ἐγκαταβίωση σέ αὐτήν. Μέ θαῦμα, ὅμως, ἐπί ἡγουμενίας Ἰσιδώρου, ἀποκαλύφθηκε ἡ πραγματική ταυτότητα τοῦ Ἁγίου, ὁ ὁποῖος ἀμέσως μετά ἀνέπτυξε στούς μοναχούς λόγο *περί ταπεινοφροσύνης καί περί τοῦ «λάθε βιώσας» τοῦ χαρακτηρίζοντος τούς Μοναχούς*. Στή μελέτη καταγράφονται, ἀκόμη, συγκεκριμένα περιστατικά θαυμάτων πού ἐπιτέλεσε ὁ Ἅγιος καί κατόπιν γίνεται μνεία στήν πρόγνωση τῆς ἐκδημίας τοῦ Ἁγίου ἀπό τόν ἴδιο, στή *Συγχωρητική εὐχή* πού ἔδωσε στούς Διονυσιάτες μοναχούς, στήν πρόρρηση τοῦ μαρτυρίου στήν Κωνσταντινούπολη τοῦ μαθητῆ του Ἰωάσαφ καί στήν Κοίμησή του. Ἐπιπροσθέτως, σημειώνεται ἡ ἔκπληξη πού αἰσθάνθηκε

ὁ πνευματικός του υἱός Νεαγκόε, ὅταν ἀνέβηκε στόν θρόνο τῆς Βλαχίας (1512-1521) καί διαπίστωσε τά σημεῖα καί τά θαύματα πού ἔγιναν ἐκεῖ μετά τήν ἀποπομπή τοῦ Ἁγίου, μέ ἀποτέλεσμα νά μεταφέρει στή Βλαχία τό λείψανο τοῦ Ἁγίου, πού συνέχισε τά θαύματα. Γιά τόν λόγο αὐτό ἀποφασίστηκε σέ τοπική, ὑπό τόν Νεαγκόε συγκληθεῖσα, σύνοδο ἡ σύνθεση ἀκολουθίας του, ἡ κατασκευή λειψανοθήκης του καί ἡ ἔνταξή του στό Ἁγιολόγιον. Ἡ τελευταία συνέβη στίς 15 Αὐγούστου 1517, στό νεόδμητο Καθολικό τῆς Μονῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό Ἄρτζες τῆς Ρουμανίας, ἐννέα ἔτη μετά τήν Κοίμηση τοῦ Ἁγίου, μέ τήν παρουσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχη Θεολήπτου Α΄, τεσσάρων Ἀρχιερέων καί τοῦ Πρώτου καί τῶν ἡγουμένων τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἀνάλογη εἶναι ἡ τιμή πού ἐπιφύλαξε στόν Ἅγιο ἡ Ἱερά Μονή τοῦ Ἁγίου Διονυσίου. Σέ αὐτήν συντάχτηκε Ἀσματική γι᾿ Αὐτόν Ἀκολουθία, δωρήθηκε καί φυλάσσεται ἡ λάρνακα μέ τά ἱερά λείψανά του καί δόθηκαν οἱ ἱερές ὑποθῆκες, τά Τυπικά καί οἱ τάξεις, καθώς καί ἡ Συγχωρητική του εὐχή ὡς αἰώνια παρηγοριά.

Ἀπό τήν Ἀθωνική Ἱερά Μονή τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, στήν ὁποία μόναζε, κλήθηκε *Ὁ Ἅγιος Νήφων ὡς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης* (82-113). Αὐτήν τήν περίοδο δράσης του καλύπτει ἡ συγκροτημένη μελέτη τοῦ Διονυσίου Δ. Βαλαῆ, σήμερα Ἐπίκουρου Καθηγητῆ τοῦ Τμήματος Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται εἰδικότερα μέ τήν ἐκκλησιαστική ἱστορία τῆς τουρκοκρατούμενης περιόδου. Προτάσσεται μία ἀναφορά στίς πηγές πού περιέχουν στοιχεῖα γιά τόν βίο καί γιά τή δράση τοῦ Ἁγίου καί κατόπιν ὑπογραμμίζονται ἡ θεολογική του κατάρτιση, ἡ ἀσκητικότητα καί ὁ θαυμαστός βίος του, πού ἔγιναν γνωστά, μέσω προσκυνητῶν τῆς Ἀθωνικῆς Μονῆς, στή Θεσσαλονίκη. Τό γεγονός αὐτό ὑπῆρξε ἡ ἀφορμή ἐκλογῆς του στόν μητροπολιτικό Θρόνο τῆς Θεσσαλονίκης. Παρά τίς ἀπό ταπεινοφροσύνη ἀντιρρήσεις του, ὕστερα ἀπό τίς συνεχεῖς παρακλήσεις τῶν ἀπεσταλμένων ἐπισκόπων τῆς Θεσσαλονίκης, πού εἶχαν ἔρθει γιά νά τοῦ ἀνακοινώσουν τήν ἐκλογή καί, ἐν ὄψει τῶν δισταγμῶν του, γιά νά τόν πείσουν, ἀλλά καί μετά τήν παρέμβαση τοῦ ἡγουμένου, ὁ Ἅγιος ἀποδέχτηκε τήν ἐκλογή. Συγκινητική εἶναι ἡ περιγραφή τόσο τοῦ ἀποχωρισμοῦ του ἀπό τούς ἁγιορεῖτες μοναχούς ὅσο καί τῆς ὑποδοχῆς πού τοῦ ἐπιφύλαξε ἡ νέα ἐκκλησιαστική του ἐπαρχία. Ἐξαιτίας ἔλλειψης σαφῶν χρονικῶν ἐνδείξεων, ὑπάρχουν διάφορες ἐκδοχές γιά τό ἔτος ἀνάρρησης τοῦ Ἁγίου στόν Θρόνο τῆς μητρόπολης Θεσσαλονίκης. Οἱ ἐκδοχές αὐτές διερευνῶνται ὁμολογουμένως ἐξονυχιστικά, μέ βάση τίς ὑπάρχουσες πηγές καί τή σχετική ἐξαντλητική βιβλιογραφία, ὅπως αὐτή προκύπτει ἀπό τίς πλούσιες ὑποσημειώσεις, καί συνδυαστικά συνάγεται ὅτι ὁ

Ἅγιος Νήφων διαδέχτηκε στόν μητροπολιτικό Θρόνο τῆς Θεσσαλονίκης τόν Παρθένιο *πιθανότατα κατα τήν περίοδο 1481/1482*. Κατά τή διάρκεια τῆς ποιμαντορίας του δεικνύεται ὅτι ὁ Ἅγιος προστάτευσε τούς πιστούς ἀπό τίς δοκιμασίες τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ διατηρώντας ἀνόθευτη τήν ὀρθόδοξη πίστη καί ἄσκησε τή φιλανθρωπία προτρέποντας τούς πλουσίους μέ τή διδασκαλία του, ἀκόμη καί μέ ἐπιτίμια, νά βοηθοῦν τούς ἀναξιοπαθοῦντες. Διεξήγαγε, ἐπίσης, δογματικό ἀγώνα κατά τῶν λατινικῶν δοξασιῶν, καταδικάζοντας τήν ἑνωτική σύνοδο τῆς Φλωρεντίας (1439), ὅταν μετέβη στή σύνοδο τῆς Κωνσταντινούπολης (1483/1484). Στά ἔργα τοῦ Ἁγίου στή Θεσσαλονίκη συγκαταλέγεται ἡ χειροτονία ὡς ἐπισκόπου Λητῆς καί Ρεντίνης τοῦ διακρινομένου γιά τήν εὐσέβεια καί γιά τήν ἀρετή Ἀκακίου. Ἐκφράζεται, ἀκόμη, προβληματισμός ὅσον ἀφορᾶ τή συνέκδοση μέ τόν Λαρίσης Διονύσιο, τῆς πράξης αφορισμοῦ τοῦ Γαλακτίωνος, ὁ ὁποῖος μέ δωροδοκίες εἶχε οἰκειοποιηθεῖ τόν τίτλο τοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς τοῦ Μετεώρου. Τό τελευταῖο αὐτό συζητήσιμο θέμα, δηλαδή ἐάν ὁ Ἅγιος Νήφων συνεξέδωσε τό ἀφοριστήριο ἔγγραφο ὡς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἤ ὡς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, παρά τή διεξοδική ἀνάλυση ὅλων τῶν δεδομένων, ὁ κ. Βαλαῆς ἐπισημαίνει ὅτι δέν ἔχει ἀποσαφηνιστεῖ. Στή συνέχεια παρατίθενται αποσπάσματα ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων, τά ὁποῖα ἐκθειάζουν τόν πλούσιο ἀμητό τοῦ ἔργου του. Ἄλλος ἕνας ἐπιστημονικός προβληματισμός τοῦ συντάκτη σχετίζεται μέ τό ἔτος περάτωσης τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Ἁγίου στή μητρόπολη Θεσσαλονίκης, ἐφόσον ἀγνοεῖται τό ὑπόμνημα ἐκλογῆς του ὡς πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Γιά τό θέμα αὐτό, ὕστερα ἀπό συγκριτική μελέτη καί ἀξιολόγηση ὅλων τῶν ἱστορικῶν παραθεμάτων, ὁ κ. Βαλαῆς καταλήγει ὅτι τά δύο αὐτά γεγονότα πρέπει νά τοποθετηθοῦν στά τέλη τοῦ 1486 ἤ στίς ἀρχές τοῦ 1487. Λιτά διατυπώνονται στό τέλος ἀσφαλῆ πορίσματα, τά ὁποῖα κάλλιστα θά μποροῦσαν νά ἀποτελέσουν, μέ ἐλάχιστη διαμόρφωση, τίτλους ἐπιμέρους ἑνοτήτων.

Ὁ Μητροπολίτης Μύρων Χρυσόστομος (Καλαϊτζῆς) ἐπέλεξε, λόγω καί τῆς ἰδιότητάς του ὡς ἱεράρχου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, νά παρουσιάσει τή μελέτη μέ τίτλο *Ὁ Ἅγιος Νηφων ὡς Οἰκουμενικος Πατριαρχης* (114-133). Ἀρχικά ἐπιχειρεῖται ἡ σκιαγράφηση τοῦ ἱστορικοῦ πλαισίου ἐντός τοῦ ὁποίου βρέθηκε ὁ Ἅγιος Νήφων καί τοποθετήθηκε μέ τό κήρυγμά του γιά ἀλλαξοπιστία ἀπέναντι στίς πιέσεις ἐκ μέρους τόσο τῶν Τούρκων ὅσο καί τῶν Λατίνων. Διατυπώνεται ἡ ἄποψη μάλιστα ὅτι ἄφησε *καλοπεραση και δοξα στη Βλαχια, προκειμενου να φανεῖ συνεπης στην ἰδιοτητα του*, ἀφοῦ προηγουμένως ἀναδιοργάνωσε τή μητρόπολη Οὐγγροβλαχίας. Προβάλλονται διαχρονικές σημαντικές πτυχές καί γεγονότα

τοῦ ἁγίου βιου του, στα ὁποῖα παρουσιάζουν αἰσθητή διαφορά, απο τις αρετες που διεθετε, ἡ ταπεινωση, ἡ ἀσκητικοτητα καί ἡ επιθυμια του για ελεημοσυνη. Ἡ τελευταία αυτη τάση του εἶχε ὡς αποτελεσμα, παρα τη μοναχική του ἰδιοτητα καί παρα τή ροπή του στο Ἅγιον Ορος, να ἐξελθει ὡς ιεραρχης τῆς Ἐκκλησιας ἀπό αὐτό και, απο ανοθευτη αγάπη για τόν κόσμο, νά ἀσκήσει εντονη φιλανθρωπικη δραση. Δεν εμειναν, συνεπῶς, ἀπαρατήρητα τα χαρισματα του, ιδιως ἡ ταση του πρός τήν ἠθική τελειοτητα, καί γι᾽ αὐτό κληθηκε για τη διαποιμανση τόσο τῆς μητρόπολης Θεσσαλονίκης οσο και τοῦ Οικουμενικοῦ Πατριαρχειου. Στή μελέτη ἐπιδιώκεται ακομη, να δοθεῖ εμφαση στή στενή καί ἀμεση στό πρόσωπό του πνευματικη σχεση τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγιου Διονυσίου καί κατ᾽ επεκταση τοῦ Ἁγιου Ὄρους μέ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί στις διαφορες διωξεις πού ὑπέστη, *καθως διατελουσε ὑπερανω καιροσκοπισμῶν και συνειδησιακῶν συμβιβασμῶν*. Ἐνδεικτικά προσδιοριζονται οἱ αιτιες τῶν ἐξοριῶν του κατά τή διάρκεια τῶν σύντομων πατριαρχιῶν του. Για παράδειγμα ὡς αιτια ἀπομάκρυνσής του (στη Μονη Προδρομου Σωζοπόλεως βόρειας Θράκης) ἀπό τον Οικουμενικο Θρονο κατα τήν πρωτη πατριαρχια του, τό 1488, *αναφερεται το ανεπιτυχες* (ἄλλη μία παραβιαση τῶν προνομίων) εγχειρημα του να σωθεῖ ἀπό τήν οθωμανική ἀπαλλοτρίωση ἡ περιουσια τοῦ προκατοχου του Συμεών τοῦ Τραπεζουντιου καί νά περιελθει στην Εκκλησια, χωρις, παράλληλα, να παραθεωρεῖται ἡ τακτικη *τῶν συκοφαντιων και τῆς προδοσιας τῶν ἰδικῶν μας ἀνθρώπων*. Αναλογες στενοχωριες καί ταραχές συνεβῆσαν καί κατά τή δεύτερη πατριαρχια του (1497-1498), ἡ ὁποια επισης κατέληξε στήν εξορια του στον ναό τοῦ Ἁγίου Στεφανου στήν Ἀδριανούπολη, μέ αφορμη είτε τήν επιδιόρθωση εκκλησιας χωρίς ἀδεια εἴτε ἐπειδή δεν χαιρετησε σωστά τον σουλτάνο είτε ἐξαιτιας τῆς σύγχυσης που εἶχε προκληθεί από τόν προκατοχό του Μάξιμο Δ΄ (1492-1493)[7]

---

7. Γι᾽ ἄλλη μια συγχυση σχετικη μέ την απόδοση τῆς εκδοσης μιᾶς συνοδικῆς πράξης (αφορα την ένοτητα της επισκοπῆς Διαυλειας και Ταλαντιου) στον ἕνα ἤ στόν ἄλλον Πατριαρχη κανει λογο στο αρθρο της η Μαχη Παΐζη-Αποστολοπουλου, Μία συνοδικη πραξη (1493) του Μαξιμου Δ΄ που αποδιδεται στον Νηφωνα Β΄, *Μνημων* 11 (1987) 74-82, η οποια (σελ. 81), *αξιοποιωντας στοιχεια χρονολογικα που περιεχονται σε ενα κειμενο τοῦ 1572 και ανιχνευοντας τη διπλωματικη νοη της πατριαρχικης πραξης* (ενν. τοῦ έτους 1453 για την ιδια ὑποθεση, δηλαδη την ένοτητα τῆς επισκοπῆς Διαυλειας και Ταλαντιου) *που σωζεται στον ιεροσολυμιτικο κωδικα*, συμπεραινει καταληκτικα οτι η αποψη που αποδιδει την πραξη τοῦ 1493 στον πατριαρχη Νηφωνα Β΄ πρεπει να αναθεωρηθει και οτι το *terminus post quem* της επικυρωτικης πραξης που *εκδοθηκε απο τον Νηφωνα Β΄ ειναι το θερος του 1497, οταν ανεβηκε για δευτερη φορα στον οἰκουμενικό θρόνο*.

μέ τή συνεργία καί ἄλλων ἀρχιερέων. Ἡ τελευταία ἀφορμή θά πρέπει ἴσως νά συνδυαστεῖ καί μέ τήν ὑπογραφή του τό 1498 γιά τήν καταδίκη της σιμωνίας, φαινόμενο τό ὁποῖο ἀνάγεται τουλάχιστον στήν ἐποχή τοῦ πατριάρχη Μαξίμου Γ' (1476-1482). Διοικητικό κενό στό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως δημιουργήθηκε ὅταν ὁ Ἅγιος Νήφων κλήθηκε γιά τριτη φορά στόν πατριαρχικό Θρόνο (1502), τόν ὁποῖο, ἄν καί ἀρνήθηκε, θεωρήθηκε ὅτι κανονικά κατεῖχε γιά ἕνα σχεδόν ἔτος, μέ ἀποτέλεσμα νά στείλει γραπτή τήν παραίτησή του, προκειμένου νά νομιμοποιηθεῖ ἡ ἐκλογή τοῦ Παχωμίου ὡς Πατριάρχη. Κατόπιν ἐξετάζεται ἡ φιλανθρωπική δράση τοῦ Ἁγίου στή Χερσόνησο τοῦ Αἵμου καί εἰδικότερα τό σπουδαῖο ἀναμορφωτικό ἔργο πού ἐπιτέλεσε στή Βλαχία, ὕστερα ἀπό τήν πρόσκληση πού τοῦ ἀπηύθυνε ὁ Ράδουλος ὁ Μέγας (1495-1509), ὁ ὁποῖος τόν δίωξε, ὅταν ὁ πατριάρχης ἐξέφρασε τή δυσαρέσκειά του γιά τόν γάμο τῆς ἀδελφῆς τοῦ ἡγεμόνα. Στή συνέχεια ἀναλύεται ἡ στάση αὐτοθυσίας καί προσφορᾶς πού ἔδειξε στήν Ἀθωνική Μονή τοῦ Ἁγίου Διονυσίου παραμερίζοντας τήν πατριαρχική του ἀξία καί ἰδιότητα καί συμπεριφερόμενος ὡς εὐτελής μοναχός, ἀρχίζοντας τή μοναχικη ὑπακοή καί διακονία ὡς *βουρδουναρης. Τοσο ταπεινος ἦταν ὁ Ἅγιος Νηφων, μεγαλης ὑπομονῆς, -στερεος λίθος ὑπομονῆς-, ἀνεπαναληπτης σκληραγωγιας καί ἀπόλυτης φτωχειας. Ἦταν «φτασμένος», τελειος ἄνθρωπος, κατά τήν λαϊκή ἔκφραση, που δεν μποροῦσε παρα να καταληξει στό Ἅγιον Ὄρος,* σημειώνεται χαρακτηριστικά. Ἐπιλογικα ἀνακεφαλαιώνονται ὁρισμένα συμπεράσματα, μεταξύ τῶν ὁποίων ἀναφέρεται πώς ὁ Ἅγιος Νήφων κατέδειξε ὅτι τό Βυζάντιο συνέχισε, ἐξαιτίας τῆς Ὀρθοδοξίας, νά ἀκτινοβολεῖ περα ἀπό τον Δούναβη, ὅτι ὡς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀντιμετώπιζε τούς λαούς τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου ὑπερφυλετικά, ὅτι στό προσωπο τοῦ Ἁγίου Νήφωνα ἀντιπροσωπεύεται *ἡ προσπαθεια τοῦ Ἁγιου Ὄρους, ἐπίλεκτου τμηματος τῆς Πρωτόθρονης Ἐκκλησιας, για ἀποκτηση ἀπό μέρους τῶν βαλκανικῶν λαων γνησιας Ὀρθοδοξης πιστης και πνευματικότητας,* ὅτι ὁ Ἅγιος Νήφων καί ὁ Ἱερός Χρυσόστομος ὁμοιάζουν σέ πολλά, τόσο κατά τη διάρκεια τῆς ζωῆς τους, ὅσο καί μέ τά θαύματα πού ἐπιτέλεσαν μετά θάνατον· μέ το παράδειγμά τους μάλιστα ἀπέδειξαν ὅτι *ὁ ποιμενας τῆς μανδρας τοῦ Χριστου δέν συμβιβαζεται οὔτε με τα σχηματα τῆς κοσμικῆς ἐξουσιας οὔτε κάμπτεται μπροστα σε ἀπειλες.* Καταληκτικά ἐξαιρεται ἡ Ὀρθόδοξη πίστη τοῦ Ἁγίου, μέ τήν ὁποία πολέμησε τήν ἑνωτική συνοδο τῆς Φλωρεντίας, καί καταδεικνύεται ἡ προσήλωσή του ἀφενός γενικά στήν ὀρθότητα τοῦ δόγματος πού τον ὁδήγησε στό Ἅγιον Ὄρος καί ἀφετέρου στό Ὀρθόδοξο ἦθος που ἀνέπτυξε ὡς ἀνταξιος διάδοχος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καί τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ.

Ἡ Μαρτυρια και τό ἐργο τοῦ Ἁγιου Νηφωνος στην Βλαχια (134-145) δικαιολογημένα προκαλεσε τό ἐνδιαφερον ἑνός ἀκόμη ἐπιστημονα ἀπό τή Ρουμανία, τοῦ Φλορίν Μαρινεσκου, Ἐρευνητῆ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱδρύματος Ἐρευνῶν. Ὁ ἴδιος ἐπιχειρεῖ νά συνδεσει τήν εὐεργετική πνευματικη, κοινωνική καί ἐκκλησιαστική δράση τοῦ Ἁγίου Νήφωνα στόν Ὀρθόδοξο κόσμο τῶν Βαλκανίων, καί ἐν προκειμένῳ το ἐργο του ὡς ἐθνικοῦ Ἁγιου τῶν Ρουμάνων στή Βλαχια, μέ τήν ἐναρξη τῶν σχέσεων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι γενικότερα γιά τίς σχέσεις τῆς Ρουμανίας μέ τόν Ἅγιο ἐχουν γραφεῖ διάφορες μελέτες ἀπό ἱστορικούς Ἕλληνες καί Ρουμάνους, ἐνῶ ἐκπονηθηκε καί μεταπτυχιακή διατριβή ἀπό κληρικό, τον Ρουμάνο Vasile Costin, την ὁποία εὐγενῶς καί καθηκόντως ὁ Ἐρευνητής, συντάκτης τοῦ ἀρθρου, ἐλαβε, κατόπιν ἀδείας του κληρικοῦ, ὑπόψη του. Ἰσως στό σημεῖο αὐτό ἀξίζει νά ἀναφερθεῖ ἡ μελέτη τῆς Ἀναστασίας Τούρτα, Χορηγική δραστηριότητα Ρουμάνων ἡγεμονων σέ μονές τῆς Θεσσαλονίκης, Χριστιανική Θεσσαλονίκη: *Ἡ ἱερα βασιλικη, πατριαρχικη και σταυροπηγιακη μονη Βλαταδων*, Πρακτικά Θ' Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου, Ἱερά Μονή Βλατάδων, 12-14 Ὀκτωβρίου 1995, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2005, 193-211, κυρίως 201 ὑποσ. 15, ἡ ὁποία παραθέτει ἐπιλεγμένη βιβλιογραφία ὅσον ἀφορᾶ τίς σχέσεις τῆς Μολδαβίας καί τῆς Βλαχίας μέ τίς ἀθωνικές Μονές, τή χορηγική δραστηριότητα τῶν ἡγεμόνων τους καί τά κίνητρά τους καί ἡ ὁποία ὀρθά ἐπισημαίνει (208) ὅτι οἱ ἐν λόγῳ χορηγίες ἀποτελοῦν βασική ἐκδήλωση τῆς πολιτικῆς ἰδεολογίας τους ὡς συνεχιστῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορικῆς παράδοσης καί τῶν ὁραμάτων τους γιά τόν θρόνο τῆς Κωνσταντινούπολης. Ἀρχικά στή μελέτη τοῦ κ. Μαρινέσκου πιθανολογεῖται ἡ γνωριμια τοῦ Ἁγίου μέ μοναχούς τῆς Βλαχίας πρίν ἀπό τή μετάβασή του σέ αὐτή. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ πρόσκλησή του ἀπό τόν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Ραδου Δ' Μέγα (1495-1508) νά μεταβεῖ στό πριγκηπᾶτο καί νά ἀναδιοργανώσει τή μητρόπολη Οὐγγροβλαχίας, ὅπως καί συνέβη. Σέ σύνοδο πού συγκλήθηκε στή Μονή Δεάλουλ, κοντά στό Τιργκόβιστε, μέ τήν παρουσία τοῦ ἡγεμόνα, τοῦ κλήρου, τῶν ἡγουμένων Μονῶν και ἀρχόντων, ὁρίστηκε ὁ κανονισμός λειτουργίας τῆς μητρόπολης Βλαχίας καί τῆς ἐπισκοπῆς Σεβερίν, ἱδρύθηκαν δύο νέες ἐπισκοπές, Μπουζάου καί Ράμνικ, χειροτονήθηκαν οἱ ἐπίσκοποί τους, δόθηκαν ἐκκλησιαστικές ὁδηγίες καί ἡ ἐν λόγῳ Ἐκκλησία ἀρχισε ὑποδειγματικά νά ὀργανώνεται. Ἡ πρόθεση γιά μεταφορά τῆς ἕδρας τῆς μητρόπολης Οὐγγροβλαχίας ἀπό τό Ἀρτζες στό Τιργκόβιστε, ἡ ὁποία καθυστεροῦσε, καί ἡ ἐκφραση δυσαρέσκειας ἀπό τόν Ἅγιο στόν ἡγεμόνα γιά τόν γάμο τῆς Κάπλεας, ἀδελφῆς τοῦ ἡγεμόνα Ράδου, ἡ ὁποία, περιφρονώντας

τούς Ἱερούς Κανόνες, διαζεύχθηκε τόν σύζυγό της προκειμένου νά παντρευτεῖ τόν Μολδαβό ἄρχοντα Μπογδάν ἀπό τό Ποπέστι, εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἀπομάκρυνση τοῦ Ἁγίου ἀπό τή Βλαχία καί τόν ἀφορισμό τοῦ ἡγεμόνα. Ὅταν ἀπεσύρθη ὁ Ἅγιος κάπου στήν Ὀλντένια, ἀρνούμενος τίς προτάσεις τοῦ ἡγεμόνα Ράδου, πού στό μεταξύ τοῦ εἶχε ζητήσει συγχώρεση καί τοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ στό μέλλον ἀμέριστη συμπαράσταση, γνωρίστηκε μέ τό πνευματικό του τέκνο Νεαγκόε τῆς οἰκογένειας Κραγιοβέσκου, μετέπειτα γνωστό ὡς Μπασαράμπ. Τήν πνευματική σχέση τῶν δύο ἀνδρῶν παρακολουθεῖ ἡ ἑπόμενη ἑνότητα. Μετά τόν θάνατο τοῦ Ράδου καί τή σύντομη παραμονή στήν ἡγεσία τῆς Βλαχίας τριῶν ἡγεμόνων ἀνῆλθε στόν θρόνο μία σημαντική προσωπικότητα, ὁ Νεαγκόε Μπασαράμπ (1512-1521), ὁ ὁποῖος εἶχε διδαχτεῖ πνευματικά ἀπό τόν Ἅγιο Νήφωνα. Ὕστερα ἀπό τήν Κοίμηση τοῦ Ἁγίου ζήτησε τήν ἔλευση τῶν λειψάνων του στή Βλαχία πρός εὐλογία τοῦ λαοῦ του καί συγχώρεση τοῦ προκατόχου του Ράδου, γεγονός πού συνέβη μέ τή συνοδεία Διονυσιατῶν μοναχῶν καί τοῦ μητροπολίτη Ἀγχιάλου Νεοφύτου. Μάλιστα τά λείψανα τοῦ Ἁγίου τοποθετήθηκαν γιά μία νύχτα στόν τάφο τοῦ Ράδου καί ἐκτέθηκαν γι᾿ ἀρκετές ἡμέρες ὡς προσκύνημα στή μονή Δεάλουλ, ὅπου πραγματοποιήθηκαν πολλά θαύματα. Ἡ ἐπιστροφή τῶν λειψάνων τοῦ Ἁγίου ἔγινε μέσα σέ πολύτιμη λειψανοθήκη, ἡ ὁποία δωρήθηκε ἀπό τόν Νεαγκόε καί φυλάσσεται στήν Ἱερά Μονή Διονυσίου μέχρι σήμερα μαζί μέ τήν κάρα τοῦ Τιμίου Προδρόμου, τήν ὁποία ἔστειλε ὁ ἐν λόγῳ ἡγεμόνας. Συγκινημένοι ἀπό τή στάση του ὡς ἀντίδωρο οἱ Διονυσιάτες Πατέρες τοῦ ἔστειλαν τήν κάρα καί τό δεξί χέρι τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, τό ὁποῖο ὁ ἡγεμόνας πρόσφερε στήν Μονή Κούρτεα ντέ Ἄρτζες, ἐκεῖ ὅπου τόν δεκαπενταύγουστο τοῦ 1517 ὑπογράφηκε ἡ κατάταξη τοῦ Ἁγίου στό Ἁγιολόγιο. Κατόπιν ἐντοπίζονται τά μέρη ὅπου ὑπάρχουν τά ἱερά λείψανα τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, τά ὁποῖα μεταφέρθηκαν τό 1949 στήν ἐπισκοπή τοῦ Ρίμνικ καί σήμερα φυλάσσονται στόν Καθεδρικό ναό τοῦ Ἁγίου Δημητρίου στήν Κραγιόβα, ἐνῶ στό Τιργκόβιστε φυλάσσεται ἕνας δάκτυλος τοῦ Ἁγίου, δωρεά τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Κάτω Δουνάβεως Νήφωνα. Στό τέλος τῆς μελέτης μνημονεύονται οἱ εἰκόνες τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, οἱ ὁποῖες βρίσκονται στή Βλαχία, δύο στή Μονή Κούρτεα ντέ Ἄρτζες, μία στή Μονή Δεάλουλ καί μία στή Μονή Στέλεα στό Τιργκόβιστε. Ὡς ἐπίλογο εἶναι ἀρκετό νά ἀναφέρουμε τά καταληκτήρια λόγια του συγγραφέα: *ἡ παρουσία τοῦ Ἁγίου στή Βλαχία ἀποτέλεσε τήν ἀπαρχή μεγάλων εὐεργεσιῶν γιά τίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, ἀλλά και γιά τίς Μονές τοῦ Ἁγίου Ὄρους.* Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε τίς χορηγίες τοῦ βυζαντινορουμάνου ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Ἰωάννου Κωνσταντίνου Brâncoveanu Βασσαράβα πρός τήν Ἱερά Μονή Διονυσίου στά 1696

καί στά 1713[8].

Ὁ Ὁμότιμος Καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ Ἀπόστολος Ἀθ. Γλαβίνας, πραγματεύεται τό θέμα *Ὁ Κύκλος τῶν μαθητῶν τοῦ Ἁγίου Νήφωνος* (146-173). Σέ αὐτό, ἀφοῦ εἰσαγωγικά παρακολουθεῖ τήν πορεία τῆς μάθησης καί τῆς πνευματικῆς ὡρίμανσης τοῦ Ἁγίου ἀπό τόν Μοριά μέχρι τήν Ἱερά Ἀθωνική Μονή Διονυσίου, παρέχει πληροφορίες τεκμηριωμένες γιά τόν κύκλο τῶν μαθητῶν τοῦ Ἁγίου. Ἀνάμεσά τους περιλαμβάνει διαδοχικά ὀκτώ πρόσωπα. Ἀρχικά γίνεται λόγος γιά τόν μητροπολίτη Ἀγχιάλου Νεόφυτο καί ἀναφέρεται ὡς Διονυσιάτης καί μαθητής τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, προτοῦ αὐτός γίνει μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, τόν ὁποῖο καί ἀκολούθησε. Στή συνέχεια γίνεται μνεία γιά τούς μαθητές τοῦ Ἁγίου, τόν νεομάρτυρα Ἅγιο Ἰάκωβο καί προβαίνει σέ περιγραφή, μεταξύ ἄλλων, τῆς συνάντησης τοῦ νεομάρτυρα μέ τόν Ἅγιο Νήφωνα κατά τή δεύτερη πατριαρχία του, ἡ ὁποία διήρκεσε ἀπό τό θέρος τοῦ 1497 μέχρι τά τέλη τοῦ θέρους τοῦ 1498. Στούς μαθητές τοῦ Ἁγίου ἀνήκει, ἀκόμη, ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἅγιος Θεωνᾶς, ὁ ὁποῖος ἐξετάζεται μέ ἀφορμή τό Συναξάριο τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, τό ὁποῖο ὁ καθηγητής ἐξέδωσε προσφάτως ἀπό τό χειρόγραφο ἀρ. 751 (Μηναῖον Αὐγούστου) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου. Τέταρτος κατά σειρά ἐντάσσεται στόν κύκλο τῶν μαθητῶν ὁ ὅσιος Θεόφιλος ὁ μυροβλύτης, ὁ ὁποῖος συνοίκησε μέ τόν ἐνάρετο ἐπίσκοπο Λητῆς καί Ρεντίνης Ἀκάκιο -πού χειροτονήθηκε ἀπό τόν Ἅγιο Νήφωνα, ὅταν ἦταν μητροπολίτης Θεσσαλονίκης- καί ἀργότερα συνόδευσε τόν Ἐπίσκοπο Ρεντίνης Ἀκάκιο στήν πατριαρχική ἐξαρχική ἀποστολή πού τούς εἶχε ἀναθέσει κατά τή δεύτερη πατριαρχία του ὁ Ἅγιος Νήφων. Εἰδική μνεία γίνεται, ἐπιπλέον, στούς πνευματικούς δεσμούς πού εἶχαν ἀναπτύξει ὡς μαθητές μέ τόν διδάσκαλό τους Ἅγιο Νήφωνα, οἱ νεομάρτυρες Μα-

---

8. Ἀθανάσιος Ε. Καραθανάσης, Ὁ βυζαντινορουμάνος ἡγεμών τῆς Βλαχίας Κωνσταντῖνος Βασσαράβας (1654-1714) καί ἡ ἑλληνική ὀρθόδοξη Ἀνατολή. (Οἱ δωρεές του σέ Πατριαρχεῖα, στό Ἅγιον Ὄρος, σέ Μονές τῆς Ἀνατολῆς), *Ἀναδρομή. Τιμητικόν ἀφιέρωμα εἰς τόν ἀρχιεπίσκοπον πρ. Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος Κυρόν Ἰάκωβον Βαβανάτσον*, Μέγαρα 1991, 205-215. Περισσότερα γιά τίς σχέσεις πού ἀναπτύχτηκαν μεταξύ τῶν ρουμανικῶν Χωρῶν καί τῶν ἀθωνικῶν Μονῶν βλ. Ioan Moldoveanu (πρεσβυτέρου), *Σχέσεις μεταξύ τῶν ρουμανικῶν Χωρῶν καί τοῦ Ἁγίου Ὄρους (1650-1863)*, ἀνέκδοτη διδακτορική διατριβή ἡ ὁποία ὑποβλήθηκε στό Τμῆμα Ποιμαντικῆς καί Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1999, ὅπου καί ἡ σχετική βιβλιογραφία (390-407), ἰδίως 191-199, ὅπου ἀναφορά στόν Ἅγιο Νήφωνα καί στή μετέπειτα ὑποστήριξη τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδαβίας πρός τό Ἅγιον Ὄρος καί εἰδικότερα πρός τήν Ἱερά Μονή Διονυσίου.

κάριος καί Ἰωάσαφ, οἱ ὁποῖοι συνόδευσαν τόν Ἅγιο στό ταξίδι κατά τήν ἐπιστροφή του ἀπό τή Βλαχία στό Ἅγιον Ὄρος. Ἀπό αὐτούς, ὡς γνωστόν, ὁ πρῶτος μαρτύρησε στή Θεσσαλονίκη, ὅταν ὁ Ἅγιος βρισκόταν στή μονή Βατοπεδίου, καί ὁ δεύτερος μαρτύρησε στήν Κωνσταντινούπολη, δύο ἔτη μετά τήν Κοίμηση τοῦ Ἁγίου στήν Ἱερά Μονή τοῦ Ἁγίου Διονυσίου. Δέν θά μποροῦσε, ἀσφαλῶς, νά παραληφθεῖ ἀπό τό μαθητικό περιβάλλον τό πνευματικό τέκνο τοῦ Ἁγίου, ὁ Ἱερομόναχος καί Πρῶτος του Ἁγίου Ὄρους Γαβριήλ, πού διατέλεσε ἀπό τό 1515 μέχρι τό 1538 πέντε φορές Πρῶτος του Ἁγίου Ὄρους καί συνέγραψε γιά πρώτη φορά τόν βίο τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, τό πρωτότυπο κείμενο τοῦ ὁποίου ἀγνοεῖται ἀλλά διασώζεται σέ μεταγενέστερα τῆς ἐποχῆς του χειρόγραφα. Ὄγδοος στόν Κύκλο τῶν μαθητῶν τοῦ Ἁγίου εἶναι ὁ Πνευματικός Ἰωαννίκιος, ἀπό τόν ὁποῖο ὁ Ἅγιος Νήφων, ὅπως γράφει στό κείμενο τῆς παραίτησης πού ὑπέβαλε στόν διάδοχό του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Παχώμιο Α΄, πληροφορήθηκε τήν ἐκλογή τοῦ τελευταίου στόν πατριαρχικό Θρόνο. Ὅπως ὑποσημειώνεται (148 ὑποσ. 1), ἐξαιρέθηκε ἀπό τή συμπερίληψη στή μελέτη, ἡ ἀναφορά σέ τρία πρόσωπα, πνευματικά ἀναστήματα τοῦ Ἁγίου Νήφωνα· στόν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Νεαγκόε Μπασαράμπ καί στούς ἀδελφούς Ἁγίους Νεκτάριο καί Θεοφάνη, τούς Ἀψαράδες, καθότι μέ αὐτούς ἀσχολήθηκαν στόν ἴδιο ἐπετειακό τόμο ὁ Ρουμάνος ἱστορικός Φλορίν Μαρινέσκου καί ὁ ἱερομόναχος Νήφων, ἀδελφός της Ἱερᾶς Μονῆς Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων, ἀντίστοιχα.

Στούς ὁσίους αὐταδέλφους ἱερομονάχους Θεοφάνη καί Νεκτάριο, τούς ἐπονομαζομένους Ἀψαράδες, κτίτορες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων, καί εἰδικότερα στίς πνευματικές σχέσεις τους μέ τόν Ἅγιο Νήφωνα, ἀναφέρεται ὁ συνώνυμος τοῦ Ἁγίου, Ἱερομόναχος Νήφων Βαρλααμίτης, στή μελέτη του *Ὁ Ἅγιος Νήφων καί οἱ κτίτορες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βαρλαάμ* (174-181), ἐκφράζοντας στά πρόσωπά τους τόν ἀδιάρρηκτο πνευματικό δεσμό τῶν Ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί τῆς Μονῆς Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων. Τόν Ἅγιο Νήφωνα γνώρισαν οἱ Ἀψαράδες ὅταν κατέφυγαν στό μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἄθω τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1505 καί, ἀκολουθώντας τίς συμβουλές του *ἀναχωρήσετε ἐν μοναστηρίῳ καί εἰρηνευσετε*, ἐγκαταστάθηκαν τελικά στή Μονή Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων, στό εἰκονογραφικό πρόγραμμα τοῦ Καθολικοῦ τῆς ὁποίας περίοπτη θέση κατέχει ἡ μορφή τοῦ Ἁγίου Νήφωνα. Ἐνδεικτικό τῶν πνευματικῶν σχέσεων εἶναι τό γεγονός ὅτι τό κοινοβιακό πρόγραμμα πού διαχρονικά, μέ τήν παρακαταθήκη τῶν κτιτόρων, ἀκολούθησε ἡ Ἱερά Μονή Βαρλαάμ εἶναι αὐτό πού τούς παρέδωσε ὁ Ἅγιος Νήφων, δηλαδή τό Τυπικό τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, καθώς καί τό γε-

γονός ὅτι στή Μονή Βαρλαάμ, ἀνάμεσα στά ἱερά κειμήλια, εἶναι ἀποθησαυρισμένη ἡ χείρ τοῦ Ἁγίου Νήφωνα.

Ἕνα ἄλλο βασικό τμῆμα τοῦ παρουσιαζόμενου ἐδῶ τόμου τιτλοφορεῖται *Ὀρθόδοξη Θεολογική Μαρτυρία* καί ἀποτελεῖ τόν δεύτερο θεματικό ἄξονα (183-239), στόν ὁποῖο μέ συνέπεια καί μέ πειστικότητα διερευνᾶται ἡ θεολογική διάσταση τῆς προσφορᾶς τοῦ Ἁγίου στήν Ἐκκλησία καί στό Γένος καί τό μήνυμά της στή σύγχρονη πραγματικότητα. Ἡ ἑνότητα αὐτή ἀναλύεται σέ τέσσερις μελέτες.

Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Φιλαδελφείας Μελίτων (Καρρᾶς) ἀνέπτυξε τό θέμα *Ἡ Ἁγιότης τοῦ Ἁγίου Νήφωνος καί ἡ ἐξακτίνωσις αὐτῆς εἰς τόν Ὀρθόδοξον Κόσμον* (184-197) καί προέβη λιτά καί ἐμπεριστατωμένα σέ ὁρισμένα χρήσιμα συμπεράσματα. *Δέν θά ἦτο ὑπερβολή*, γράφει, *νά θεωρήσωμεν τόν Ἅγιον Νήφωνα ὡς ἕνα ἀπό τούς ἀποστίλβοντας κρίκους, ἴσως τόν ἔσχατον, εἰς τήν χρυσήν ἅλυσίδα τῶν ἡσυχαστῶν Πατριαρχῶν…*, οἱ ὁποῖοι *Ἡσυχασταί διαδραματίζουν ἐνεργόν ρόλον εἰς τήν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων, τόσον εἰς τόν ἐκκλησιαστικόν, ὅσον καί εἰς τόν πολιτικόν καί κοινωνικόν βίον, καί καταλαμβάνουν σημαντικάς θέσεις ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ* (187), ἐπικαλούμενος ὡς χαρακτηριστικό ὑπόδειγμα, γιά τόν Ἅγιο Νήφωνα, τόν Ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ, Ἀρχιεπίσκοπο τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπίσης, ἀνιχνεύει τούς ἐσωτερικούς πνευματικούς δεσμούς τοῦ Ἁγίου Ὄρους μέ τή Μητέρα Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, λαμβάνοντας ἀφορμή ἀπό τήν ἐκκλησιαστική ἱστορία, ἡ ὁποία ἔχει νά ἐπιδείξει πολλούς Πατριάρχες Ἁγιορεῖτες, πρίν ἀλλά καί μετά τίς πατριαρχίες τους. Εἰδικότερα ἑστιάζει στήν πνευματική σύνδεση τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου καί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πού ἀνέλαβε ἀπ᾽ εὐθείας τήν προστασία της, ὕστερα ἀπό παράκληση τῶν Πατέρων τῆς Μονῆς, στήν ὁποία συγκαταλέγεται, μεταξύ τῶν ἱερῶν κειμηλίων της, ἡ θαυματουργή εἰκόνα τοῦ Ἀκαθίστου, τῆς Ὑπερμάχου Στρατηγοῦ. Ἀπό τόν βίο τοῦ Ἁγίου Νήφωνα ὑπερθεματίζει τήν ἀρετή τῆς ταπεινοφροσύνης του καί τόν χαρακτηρίζει ὡς ἐραστή *τῆς ἀπράγμονος ἀλλ᾽ ἐγκάρπου ἡσυχίας διά τῶν ὁποίων ἀνεδείχθη μέγας* (190), ἐνῶ στό πρόσωπό του ἐντοπίζει τήν τιμή ἀφενός τῶν Πατριαρχῶν πού διαφύλαξαν ἀκόμη καί μέ τό αἷμα τους τήν πίστη καί τήν παράδοση τοῦ εὐσεβοῦς Γένους καί ἀφετέρου τῶν ἀσκητῶν, *οἱ ὁποῖοι ὡς ἄλλαι πνευματικαί μέλισσαι παρασκευάζουν εἰς τά σπήλαια καί τά ὄρη καί τάς ὀπάς τῆς γῆς τό νέκταρ τῆς ἡσυχίας* (191). Ἐν τέλει, μέ συντομία αἰτιολογεῖ γιατί ὁ Ἅγιος Νήφων ἀποτελεῖ ἐναργές παράδειγμα ἁγίου, ἀσκητῆ, ποιμένα, ὁμολογητῆ καί οἰκουμενικοῦ διδασκάλου.

Ἀναλυτικά τό παράδειγμα τοῦ Ἁγίου Νήφωνα ὡς οἰκουμενικοῦ

φωστήρα καί διδασκάλου διερευνᾶ σφαιρικά ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σεβαστείας κ. Δημήτριος (Κομματᾶς) στή μελέτη μέ τίτλο *Ὁ Ἅγιος Νήφων ὡς ἐκφραστής τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Μεγάλης του Χριστοῦ Ἐκκλησίας* (198-207). Ὕστερα ἀπό μία περιεκτική ἐπισκόπηση καί οὐσιαστική εὐκατάληπτη ἀναφορά γιά τίς συνθῆκες πού ἐπικρατοῦσαν στήν Ὀρθοδοξία, ἡ ὁποία κατά τούς πρώτους μετά τήν Ἅλωση χρόνους εἶχε ἐπικεντρωθεῖ στόν χῶρο τῆς βαλκανικῆς Χερσονήσου, συνάγεται ὅτι ὁ Ἅγιος Νήφων μέ τήν πορεία τῆς ζωῆς του (Πελοπόννησος, Ἐπίδαυρος, Κρούγια τῆς Ἀλβανίας, Ἀχρίδα, Ἅγιον Ὄρος, Θεσσαλονίκη, Κωνσταντινούπολη, Σωζόπολη, Βλαχία, Βιτώλια, περιοχές οἱ ὁποῖες ἐντάσσονται σήμερα στά ἐθνικά κράτη Ἑλλάδα, Ἀλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία καί Τουρκία), τουλάχιστον ἀπό γεωγραφικῆς πλευρᾶς *ἐστήριζε κατ᾽ οὐσίαν καί ἐβάσταζε πνευματικῶς εἰς τούς εὐσταλεῖς ὤμους του, ἅπασα τήν οἰκουμένη* (198), δηλαδή τό ἔργο του ἦταν οἰκουμενικό. Ὀρθά ὁ Σεβασμιώτατος διασαφηνίζει, ὅμως, ἀμέσως ὅτι *τό περιεχόμενο τοῦ ὅρου «Οἰκουμενικός Πατριάρχης» εἶναι πρωτίστως πνευματικό*, τό ὁποῖο καί τεκμηριώνει μέ τήν ἑρμηνεία πού ἀποδίδει στόν ὅρο ὁ σοφός διδάσκαλος τοῦ Γένους Εὐγένιος Βούλγαρης. Τά βασικά χαρακτηριστικά τῆς ἐν λόγῳ ἑρμηνείας διαπιστώνει ὅτι προσιδιάζουν στήν ἐν γένει προσωπικότητα τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ *Οἰκουμενικός Πατριάρχης: διά τούς πτωχούς καί τούς πλουσίους, τούς ὁμοδόξους καί τούς ἀλλοδόξους, τούς Ἕλληνας, τούς Ἀλβανούς, τούς Βλάχους καί τούς Ὀθωμανούς*, καί ἀποκαλύπτει τήν Οἰκουμενικότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ, τοῦ Ἀρχαιοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ, τοῦ Βυζαντίου, ἀλλά καί τῆς Μεγάλης του Χριστοῦ Ἐκκλησίας καί εἰδικότερα ἐκφράζει *τήν ἀδούλωτη ψυχή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ὡς συμβόλου τῆς ἑνότητος τοῦ Γένους*. Ἐξηγεῖ μέ σαφήνεια ὅτι τίς προϋποθέσεις, ἐξάλλου, στή διαμόρφωση τῆς πνευματικῶς νοούμενης *οἰκουμενικῆς* συνείδησης τοῦ Ἁγίου δημιούργησαν δύο ἀκόμη παράγοντες· ἀφενός οἱ ἴδιες οἱ οἰκογενειακές καταβολές τοῦ Ἁγίου, τοῦ ὁποίου ὁ πατέρας, σύμβουλος Δούκα, καταγόταν ἀπό τή Δαλματία καί ἡ μητέρα του, θυγατέρα περιφερειακοῦ ἄρχοντα, ἦταν Ἑλληνίδα ἀπό τήν Πελοπόννησο· ἀφετέρου ἡ εὐρεία ἑλληνική παιδεία καί μόρφωση-πολυγλωσσία του, ἡ ὁποία δέν τοῦ διαμόρφωσε ἁπλῶς μία ξηρή οὑμανιστική συνείδηση ἀλλά ἐγκεντρίστηκε στό πνεῦμα τοῦ Ἡσυχασμοῦ, μέ ἀποτέλεσμα νά τόν διακρίνει βαθειά γνώση τῆς κοσμικῆς σοφίας καί παράλληλα ὑπέρβασή της μέ τήν ἀπόκτηση τῆς ἀληθινῆς θεογνωσίας. Καταληκτικά ἐπισημαίνει εὔστοχα τήν καθοριστική σημασία τῶν ἐν λόγῳ παραγόντων, πού συνδυαστικά μέ τίς ἱστορικές συνθῆκες τῆς ἐποχῆς του, γιά τίς ὁποῖες ἔγινε λόγος εἰσαγωγικά, προετοίμασαν τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη, τόν

Οἰκουμενικό Διδάσκαλο καί τόν Οἰκουμενικό Ἅγιο, προστάτη τοῦ Θρόνου καί τῆς Οἰκουμένης.

Τήν ἑπόμενη ἑνότητα *Ὁ Ἅγιος Νήφων ὡς φορεύς καί ἑρμηνευτής τοῦ Ἁγιορειτικοῦ Πνεύματος* (208-223) ὑπογράφει ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γεώργιος, Καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ὕστερα ἀπό μία συνοπτική εἰσαγωγική εὐαγγελική θεμελίωση τοῦ Ὀρθόδοξου Μοναχισμοῦ, σημαῖνον τμῆμα τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ὁ Ἁγιορείτικος Μοναχισμός, ἐπιβεβαιώνεται ὅτι ὁ Ἅγιος Νήφων ὡς ἁπλός ἁγιορείτης μοναχός, ὡς ἱερομόναχος, ὡς ἀρχιερεύς ἀλλά καί ὡς Οἰκουμενικός Πατριάρχης διατήρησε μέσα του πρωτίστως τό ταπεινό ἡσυχαστικό καί νηπτικό πνεῦμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Παράλληλα ἀνιχνεύει τά ἔνθεα κατορθώματα τοῦ Ἁγίου, τά ὁποῖα τόν ἀνέδειξαν φορέα καί ἑρμηνευτή τοῦ Ἁγιορείτικου πνεύματος: Θεῖος ἔρως - Χριστοκεντρικότης, Ἡσυχία - Νῆψις - Προσευχή - Ἄσκησις, Ταπεινοφροσύνη, Φιλαδελφία, Μαρτυρία Ὀρθοδόξου πίστεως καί ζωῆς καί ὁλοκληρώνει μέ τή θεώρηση τοῦ Ἁγίου Νήφωνα ὡς Ποιμένα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Στό τέλος, μέ ἐπίκαιρες καί μέ κατάλληλες ἐπισημάνσεις, ἐπιλέγει νά ἀντιβάλει στά ἀρνητικά τῆς ἐποχῆς μας τίς ἀρετές τοῦ Ἁγίου: στήν ἐξωστρέφεια τό ἡσυχαστικό του πνεῦμα, στή φιλαυτία τή θυσιαστική ἀγάπη του ὑπέρ τοῦ πλησίον, στή διαίρεση τῶν ἐθνῶν ἤ στή χωρίς Χριστό ἕνωσή τους τό παράδειγμα τῆς ἑνότητας τοῦ Ἁγίου Ὄρους, στήν αὐτοπροβολή τήν ταπείνωσή του, στήν ἐποχή τῆς πληθώρας τῶν κτιστῶν φώτων τήν πορεία πού μᾶς δείχνει πρός τό Ἄκτιστον Φῶς καί γενικότερα στήν ἀνθρωποκεντρική, ἠθικιστική, νομικιστική ἤ ἀντινομική ποιμαντική τήν θεανθρωποκεντρική καί ἐκκλησιοκεντρική ποιμαντική του Ἁγίου Νήφωνα.

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Βασίλειος, Προηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, κλείνει τή δεύτερη ἑνότητα ἐπικαιροποιώντας ἀναλυτικά *Τό Μήνυμα τοῦ Ἁγίου Νήφωνος στόν σημερινό Κόσμο* (224-239) καί ἐπιχειρώντας νά συσχετίσει τίς δυσχερεῖς ἱστορικές συνθῆκες ἐντός τῶν ὁποίων ἄρχισε τή ζωή του καί τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο κατέληξε στήν κορυφή τῆς ἁγιότητας. Ἐντοπίζει καί ἀποτιμᾶ μέ τρόπο, ὡς γνωστόν, γλαφυρό τούς ποικίλους ἀνταγωνισμούς (θεολογικούς, φιλοσοφικούς κτλ.) μεταξύ Ἀνατολῆς καί Δύσης, τίς ἀπειλές ἀπό διάφορους ἐπιδρομεῖς (Ἀλβανούς, Σλάβους, Ὀθωμανούς), τίς ἐσωτερικές διενέξεις (ἑνωτικῶν καί ἀνθενωτικῶν), τόν συμφυρμό γενικά ἰδεῶν, ἀπόψεων καί φυλῶν πού δημιουργοῦν εὐνόητα σύγχυση. Ὁ Ἅγιος Νήφων γνωρίζει τή λύση πού δέν εἶναι ἄλλη ἀπό τή λειτουργική θεολογία τοῦ σεσαρκωμένου Λόγου, ὅπως αὐτή ἀποκαλύπτεται στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας· μίας Ἐκκλησίας Ὀρθόδοξης, ἡ ὁποία, τό χρονικό ἐκεῖνο διάστημα, βρισκόταν στήν καρδιά τοῦ πολυεθνικοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Εἰδικότερα στόν Μυ-

στρά, ὅπου γεννήθηκε καί μεγάλωσε τήν ἐποχή τῆς ἀκμῆς καί τῆς πτώσης του, στεγάζονταν ὅλες οἱ ἀπόψεις καί στήν περίοδο τῆς κρατικῆς ἀποσύνθεσης ἦταν ἔντονη ἡ παρουσία τῆς οὐράνιας σύνθεσης καί ἁρμονίας. Ἐντός αὐτοῦ τοῦ κλίματος, τοῦ συσκοτισμοῦ τῆς διάνοιας τοῦ κόσμου καί τῆς γαλήνης τῆς Ἐκκλησίας, ὁ κατά κόσμον Νικόλαος καταφεύγει στό Μοναστήρι τοῦ Τιμίου Προδρόμου, τό ἐπιλεγόμενο τοῦ Διονυσίου, στό Μοναστήρι τοῦ Ἀκαθίστου. Σέ ὅλη τή μετέπειτα πορεία τῆς ἐκκλησιαστικῆς του δράσης ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι ἕνας ἡσυχαστής πού βιώνει τή βεβαιότητα τῆς πίστης μέσα ἀπό ἀτέρμονες ἀλλαγές τόπων καί διακονημάτων, μεταφέροντας τή γαλήνη στόν κόσμο πού ὑποφέρει, ἐνῶ ταυτόχρονα γίνεται πόλος ἕλξης γιά τούς ἁγιορεῖτες μοναχούς αὐτός πού ἔγινε Οἰκουμενικός Πατριάρχης, ἐπειδή ζήτησε νά χαθεῖ ὡς ἀνώνυμος κοινοβιάτης μέσα στό καστρομονάστηρό του. Ὁ Ἅγιος Νήφων ἀποτελεῖ, ἐν τέλει, *τό ὑπόδειγμα τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ μοναχοῦ καί τοῦ Πατριάρχου.*

Ὑμνολογικά καί συναξαριακά κείμενα, ἐπιγράμματα, ὕμνοι πρός τιμήν τοῦ Ἁγίου, καθώς καί μία συγχωρητική εὐχή, ἔργο τοῦ ἴδιου του Ἁγίου, συναποτελοῦν τόν τρίτο κατά σειρά θεματικό ἄξονα (241-397), ὁ ὁποῖος ἐπιγράφεται μέ τόν γενικό τίτλο *Ὑμνοαγιολογικά* καί ἡ πραγμάτευσή του γίνεται σέ πέντε μελέτες.

Τήν ἑνότητα αὐτή ἀρχίζει ὁ Δημήτριος Ζ. Σοφιανός, Ὁμότιμος Καθηγητής τῆς Βυζαντινῆς Παιδείας τοῦ Ἰονίου Πανεπιστημίου μέ τό ἐκτενές ἄρθρο του *Ἡ Ἀρχική Ἀνέκδοτη Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Νήφωνος (11 Αὐγ. 1508). Ποίημα τοῦ Ἰουστίνου Δεκαδύου Κώδ. 38 Μονῆς Βαρλαάμ Μετεώρων (Ἔτ. 1518)*, τό ὁποῖο ἐκτείνεται ἀπό τή σελίδα 242 μέχρι τή σελίδα 271. Ὕστερα ἀπό μία ἁδρομερῆ ἀναφορά στήν τιμή τοῦ Ἁγίου Νήφωνα καί στήν πλούσια γι᾽ αὐτόν ἁγιολογική παράδοση, διατυπώνονται ὁρισμένες χρήσιμες γενικές παρατηρήσεις γιά τήν ὑμνογραφική παράδοση (ὑμνογραφικά κείμενα, ἀκολουθίες κτλ.) πρός τιμήν τοῦ Ἁγίου στή ρουμανική γλώσσα. Συγχρόνως ἐρευνᾶται ἡ ὑμνογραφική παράδοση τοῦ Ἁγίου Νήφωνα στήν ἑλληνική γλώσσα μέ τή χρονολογικά πρώτη ἀνέκδοτη, στό μεγαλύτερο μέρος της, Ἀκολουθία του ἀντιγραμμένη τόν Μάρτιο τοῦ 1518, ἕνα δηλαδή ἔτος μετά τήν ἔνταξή του στό Ἁγιολόγιον. Ἡ Ἀκολουθία αὐτή διασώζεται πλήρης στόν σύμμεικτο κώδικα 38 τῆς Μετεωρικῆς Μονῆς Βαρλαάμ μέ κωδικογράφο της τό πνευματικό τέκνο τοῦ Ἁγίου, ἁγιορείτη Διονυσιάτη μοναχό Λεόντιο, ὁ ὁποῖος τήν ἔστειλε τιμητικά στούς πνευματικούς πατέρες του ἱερομονάχους Θεοφάνη καί Νεκτάριο τούς Ἀψαράδες, κτίτορες τῆς Μονῆς Βαρλαάμ. Στή συνέχεια περιγράφεται τό περιεχόμενο τῆς Ἀκολουθίας, πού ἀποτελεῖται ἀπό μικρό ἑσπερινό, ἀπό

μέγα ἑσπερινό, ἀπό λιτή καί ἀπό ὄρθρο μέ τούς κανόνες καί τά τροπάρια, συντάκτης τῶν ὁποίων πιστεύεται ὅτι εἶναι ὁ Ἰουστῖνος Δεκάδυος, ὁ γνωστός καί ἀπό ἄλλα ὑμνογραφικά καί ἁγιολογικά κείμενα λόγιος Κερκυραῖος ἱεροδιάκονος τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 15ου καί τοῦ πρώτου μισοῦ του 16ου αἰώνα. Αὐτός, σύμφωνα μέ τούς ἐρευνητές, ὕστερα ἀπό παραγγελία τοῦ ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Neagoe Basarab, πνευματικοῦ ἀναστήματος τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, συνέταξε τήν Ἀκολουθία στά τέλη τοῦ 1516 ἤ στίς ἀρχές τοῦ 1517, δηλαδή πρίν ἀπό τήν ἔνταξή του στό Ἁγιολόγιον (15 Αὐγούστου τοῦ 1517) στό μοναστήρι τῆς Curtea de Argeș στή Βλαχία, ὅπου καί ἀναγνώσθηκε. Ἀκολούθως ὁ καθηγητής ἐκδίδει (250-271), μέ ἀποκατάσταση τῶν ἐλάχιστων ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων καί μέ παρεμβολή ἑπτά πανομοιοτύπων (ἀνάμεσα στά ὁποῖα κωδικογραφικό σημείωμα τοῦ Διονυσιάτου γραφέα Λεοντίου καί ἐνθύμηση γιά τήν Κοίμηση τοῦ Ἁγίου), τήν ἀνέκδοτη κατά τό μεγαλύτερο μέρος της Ἀκολουθία πού συνέταξε ὁ Ἰουστῖνος Δεκάδυος, χωρίς τό συναξάριο, μεταξύ στ' καί ζ' ᾠδῆς, τοῦ Ἁγίου, προκειμένου αὐτό νά συμπεριληφθεῖ στό κεφάλαιο τῶν ἁγιολογικῶν κειμένων (βίοι, συναξάρια κτλ.).

Ὁ Μιχαήλ Ἀγγ. Κακοῦρος, Ἀναπλ. Καθηγητής στήν *École* Pratique des Hautes Études Sciences Historiques et Philologiques (à la Sorbonne), ἀνέπτυξε στίς σελίδες 272-345 τήν ἐκτενέστερη τοῦ τόμου μελέτη μέ θέμα *Ἡ πρώτη ἀσματική Ἀκολουθία (ca 1514-16) προς τιμήν τοῦ Ἁγίου Νήφωνος, ὁ ἐκεῖ περιεχόμενος συναξαριακος βίος καί οἱ νεώτερες ἀκολουθίες (19ος αἰ.): Ἱστορία τῆς Παράδοσης καί της λειτουργικῆς χρήσης τῶν κειμένων στήν Ι. Μ. Διονυσίου ἀπό τήν σύνταξή τους μέχρι σήμερα. Μέ τήν Editio princeps τῶν δύο μορφῶν τοῦ Συναξαριακου Βίου (σέ κριτική ἔκδοση).* Ἡ μελέτη αὐτή, ὅπως ὁ εἰδικευμένος στίς ἱστορικές καί φιλολογικές ἐπιστῆμες καθηγητής ὑποστηρίζει, ἀντιστοιχεῖ σέ τμῆμα τῆς ὑπό περάτωση ἐργασίας του ἀφιερωμένης στόν Ἅγιο Νήφωνα (272 ὑποσ. 1), γι᾿ αὐτό καί γίνεται εὐρεία παράθεση σχετικῶν βιβλιογραφικῶν λημμάτων, πού ὑποδιαιροῦνται σέ θεματικές κατηγορίες. Καταδεικνύεται ὁ στενός πνευματικός δεσμός τοῦ Ἁγίου Νήφωνα μέ τήν πνευματική του Μητέρα, δηλαδή τή Μονή τῆς Μετανοίας του πού τοῦ ἀποδίδει τιμή, στό κέντρο τῆς ὁποίας βρίσκονται οἱ Ἀκολουθίες τοῦ Ἁγίου καί ἰδίως ἡ πρώτη. Σύντομη ἐπισκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς Ἀκολουθίας, δηλαδή τῶν τροποποιήσεων πού ὑπέστη, περιλαμβάνει τό πρῶτο Κεφάλαιο τῆς ἐργασίας (ἐπειδή ὡς θέμα μελετᾶται μέ ἰδιαίτερη βαρύτητα ἀπό τόν καθηγητή Δημήτριο Ζ. Σοφιανό), ἐνῶ στό δεύτερο Κεφάλαιο ἐκδίδεται γιά πρώτη φορά ὁ ἐνταγμένος στήν ἴδια Ἀκολουθία Συναξαριακός Βίος. Πρός τό τέλος τοῦ εἰσαγωγικοῦ μέρους δηλώνεται ὅτι τά χειρόγραφα πού

χρησιμοποιήθηκαν ἀποκαθιστοῦν μέ ἀκρίβεια τήν ἱστορία τῆς χειρόγραφης παράδοσης τῆς Ἀσματικῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου καί προέρχονται, στό μεγαλύτερο μέρος τους, ἀπό τή Βιβλιοθήκη τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου. Στό πρῶτο Κεφάλαιο (280-306) παρατίθεται ἱστορικό καί φιλολογικό σχεδίασμα γιά τή Διονυσιάτικη παράδοση τῆς πρώτης Ἀσματικῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου Νήφωνα: ἀπό τόν Ἰουστῖνο Δεκάδιο στίς τροποποιήσεις ἀπό τόν ἡγούμενο Θεωνᾶ, ἀπό τόν Ἰγνάτιο τόν Χῖο, ἀπό τόν Ἱερεμία πρ. Βελεγράδων καί ἀπό τόν Ἅγιο Νικόδημο τόν Ἁγιορείτη. Τό δεύτερο καί τελευταῖο Κεφάλαιο (307-336) τιτλοφορεῖται Ὁ Συναξαριακός Βίος τοῦ Ἁγίου Νήφωνος: ὑπάρχουσες μορφές, χειρόγραφη παράδοση, τό χρησιμοποιηθέν ἀρχέτυπο, οἱ ἐπεμβάσεις τοῦ Ἰουστίνου καί σχέσεις μέ τούς ἄλλους Βίους τοῦ Ἁγίου Νήφωνος. Σέ αὐτό συμπερασματικά ἐπισημαίνεται (336) ὅτι ὁ *ἀποκατασταθεις αὐτός Βίος συνιστα πιθανώτατα την ἀρχαιοτερη μέχρι τωρα γνωστή μαρτυρία για τήν ἔναρξη της ἀποδιδόμενης στόν Ἅγιο τιμῆς*. Ἡ ἐπιστημονική συμβολή ὁλοκληρώνεται μέ τήν πρώτη ἱστορικοκριτική ἔκδοση (*editio princeps*) τῶν δύο μορφῶν τοῦ Συναξαριακοῦ Βίου (337-345), στήν ὁποία ἐλήφθησαν ὑπόψη ὅλα τά γνωστά σχετικά χειρόγραφα (γι᾿ αὐτό, ἐξάλλου, χαρακτηρίζεται κριτική) ἀλλά καί οἱ γραφές τους, παρέχοντας ἔτσι ἔμμεση ἀνάγνωση τῆς ἱστορίας τοῦ κειμένου τῶν Συναξαριακῶν Βίων.

Ἐπιγράμματα εἰς τόν Ἅγιον Νήφωνα (346-359) διερευνᾶ καί παρουσιάζει παραστατικά ὁ Μητροπολίτης Αὐστρίας-ἔξαρχος Οὐγγαρίας καί Μεσευρώπης κ. Μιχαήλ (Στάικος). Τά ἐν λόγῳ, συνολικά ἕξι, ἐπιγράμματα γνωρίζει ὁ Σεβασμιώτατος ἀπό αὐτοψία, ἀφοῦ ἀνέτρεξε καί ἐρεύνησε τίς σχετικές χειρόγραφες πηγές, τόσο στήν Ἱερά Μονή Διονυσίου (κώδικας 782, φ. 125r καί κώδικας 716, φ. 60v καί 61r) ὅσο καί στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη τῆς Αὐστρίας/Βιέννης (Cod. Hist. graec. 122, f. 1r), ὅπως ἄλλωστε προκύπτει καί ἀπό τά σχετικά πανομοιότυπα πού γιά ὅλα ἀνεξαιρέτως τά ἐπιγράμματα παραθέτει. Ὡς ἐκ τούτου τά διαβάζει καί τά μεταγράφει, ἀποδίδοντας μάλιστα σέ δική του μετάφραση μέ περισσή ἐπιμέλεια τό ἀκριβές περιεχόμενό τους. Ἀλλά δέν περιορίστηκε μόνο στή δική του ἀνάγνωση καί στόν δικό του τρόπο μεταγραφῆς καί ἀπόδοσης τοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιγραμμάτων· ἔλαβε ὑπόψη του ὅλες ἀνεξαιρέτως τίς μέχρι τώρα ἐκδόσεις πού ἔχουν γίνει γι᾿ αὐτά εἴτε ἄμεσα, δηλαδή ὕστερα ἀπό αὐτοψία τῶν ἐκδοτῶν, εἴτε ἔμμεσα, δηλαδή ἀπό δημοσιεύσεις ἐκδεδομένων κειμένων. Ὅλες αὐτές τίς ἐκδόσεις καί τίς ἐπαναδημοσιεύσεις παραθέτει λεπτομερῶς, ὅπως, ἐξάλλου, προκύπτει ἀπό τίς πλούσιες ὑποσημειώσεις του. Ἐπιπροσθέτως, ὀρθά ἐπισημαίνει ὡς πρός τήν ἀνάγνωση καί ὡς πρός τή μεταγραφή τῶν λέξεων ἀλλά καί ὡς πρός τήν ἀπόδοσή τους τίς σχετικές δι-

αφοροποιήσεις, ἀποδεικνύοντας μέ τόν τρόπο αὐτό ἐργασίας ὄχι μόνον τήν ἄριστη γνώση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ἀλλά καί τήν ἱκανότητά του στήν ἔρευνα καί στήν ἐπιστημονική τεκμηρίωση ὅσων γράφει. Ἡ ἐπιστημονική του συμβολή εἶναι ἐμφανής στά σχόλια καί στήν ἀνάλυση πού ἀκολουθοῦν τή μετάφραση τοῦ κάθε ἐπιγράμματος· ἡ συνεισφορά του, ὅμως, ἀπέβη ἀκόμη μεγαλύτερη, ἐπειδή ὁ Σεβασμιώτατος, κατά τή διάρκεια τῆς ἔρευνάς του, εὐτύχησε νά βρεῖ σέ χειρόγραφο κώδικα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου ἕνα ἄγνωστο καί ἀνέκδοτο μέχρι σήμερα ἐπίγραμμα (τέταρτο στή σειρά ἐκδοσής τους). Ἀξίζει, ἐπίσης, νά τονιστεῖ ἡ παράθεση τῶν πανομοιοτύπων ὅλων τῶν ἐπιγραμμάτων, ἡ ὁποία παρέχει ἀσφαλῶς τή δυνατότητα τῆς ἀντιβολῆς τους μέ τά μέχρι σήμερα μεταγεγραμμένα κείμενα καί ἑπομένως τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξιολόγησής τους. Συντάκτες τῶν ἐπιγραμμάτων αὐτῶν, ὅπως σημειώνεται, μποροῦσαν νά εἶναι ἐπιφανεῖς λόγιοι μέ τούς ὁποίους, σύμφωνα μέ τό περιεχόμενο τῶν ἐπιγραμμάτων, ὁ Ἅγιος Νήφων εἶχε ἀναπτύξει πνευματικούς δεσμούς. Ἕνας ἀπό αὐτούς εἶναι ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Γραικός, ὁ ὁποῖος, κατά τήν παραμονή του (1505-1516) στήν Ἱερά Μονή Βατοπεδίου, συνέθεσε τρία ὑψηλῆς ποιότητας ἀπό φιλολογική ἄποψη ἐπιγράμματα, ἕνα ἐπιτύμβιο καί δύο γιά τή λειψανοθήκη τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, τά ὁποῖα καί ἐπανεκδίδονται τά πρῶτα δύο στό ἴδιο φύλλο ἀπό τόν κώδικα 282, φ. 125r (παν. σελ. 353) καί τό τρίτο ἀπό χειρόγραφο τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Αὐστρίας/Βιέννης Cod. Hist. graec. 122, f. 1r (παν. σελ. 354). Τό τέταρτο κατά σειρά ἰαμβικό δωδεκασύλλαβο (ὁ ἀριθμός συλλαβῶν τοῦ ὁποίου δέν τηρεῖται, ἀφοῦ σέ κάποιους στίχους ὑπάρχουν μέχρι δεκαπέντε συλλαβές) ἔμμετρο ἐγκωμιαστικό ἀγνώστου ποιητῆ ἑνδεκάστιχο ἐπίγραμμα ἐκδίδεται γιά πρώτη φορά ἀπό τόν χαρτῷο κώδικα ἀριθμ. 716, φ. 60v, τοῦ 19ου αἰώνα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου (παν. σελ. 357), μέ ἐνδιαφέρουσα ἐπιλογή ἀποσπάσματος ἀπό εὐαγγελική περικοπή τῆς Κυριακῆς τῶν Ἀπόκρεω. Στά ἐπανεκδιδόμενα, ἀπό τόν χαρτῷο κώδικα ἀρ. 716, φ. 61r τοῦ 19ου αἰώνα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου, πέμπτο καί ἕκτο ἐπιγράμματα (περιέχονται καί τά δύο στό παν. σελ. 358) συζητεῖται, χωρίς τελικά νά υἱοθετεῖται, ἡ βάσιμη εἰκασία ὅτι ἀνήκουν στόν Ἅγιο Νικόδημο τόν Ἁγιορείτη, ὁ ὁποῖος εἶχε Διονυσιάτικη κουρά καί εἶχε διατελέσει ἀδελφός καί γραμματέας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου. Ἀποδίδονται, πάντως, σέ Διονυσιάτη ἐπιγραμματοποιό μέ κοινό στοιχεῖο τους, ὅσον ἀφορᾶ τό περιεχόμενό τους, ὅτι ἀπευθύνονται σέ μοναστικούς κύκλους καί ὅτι τονίζουν τόν πλοῦτο τῶν ἀρετῶν καί τῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων τοῦ Ἁγίου Νήφωνα. Ἀνάμεσά τους διακρίνεται αἰσθητά ἡ ταπείνωση, στήν ὁποία ὑποτάχτηκαν τά κατά καιρούς ἀξιώματά του, καί γι᾽ αὐτό ἐπιτυχῶς ὁ μητροπολίτης στήν

τελευταία φράση τοῦ κειμένου του κάνει λόγο (359) *περί τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρός ἡμῶν Νήφωνος, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ταπεινοῦ.*

Ἡ Συγχωρητική εὐχή τοῦ Ἁγίου Νήφωνος ἀνατέθηκε ὡς θέμα γιά προσέγγιση καί μελέτη (360-373) στόν Μητροπολίτη Μοσχονησίων Ἀπόστολο (Δανιηλίδη). Σύμφωνα μέ τόν βίο τοῦ Ἁγίου, ὅπως αὐτός ἐξιστορεῖται ἀπό τόν Ἅγιο Νικόδημο τόν Ἁγιορείτη, πρόκειται γιά εὐχή πού εὐλαβικῶς τοῦ εἶχαν ζητήσει οἱ Διονυσιάτες Πατέρες, ὅταν ὁ Ἅγιος Νήφων τούς ἔκανε λόγο γιά τήν ἐπικείμενη ἐκδημία του. Μέ σύντομη ἱστορική ἀναδρομή καί μέ πλήρη καί εὔληπτη θεολογική ἑρμηνεία καθίσταται σαφές ὅτι ἡ συνήθεια αὐτή εἶχε καθιερωθεῖ ἀπό ἀνάγκη, *κατά καιρικάς περιστάσεις*, κατ᾽ οἰκονομίαν δηλαδή (πιθανῶς καί ὡς ἀντιπερισπασμός στίς ἀφέσεις τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν), ὡς προνόμιο τῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν στήν Ἀνατολική Ἐκκλησία ἤδη ἀπό τόν 15ο αἰώνα, ὅπως συνάγεται ἀπό τίς λεγόμενες *Μετριότητες* ἤ *Συγχωρητικές*. Ὡστόσο, θεσμοθετήθηκε μετά τή Σύνοδο τῶν Πατριαρχῶν τοῦ 1727 καί φυσικά προϋπέθετε τή συγχώρεση τῶν ἁμαρτιῶν πού εἶχαν ἤδη ἐξομολογηθεῖ σέ πνευματικούς πατέρες· σέ καμιά περίπτωση δέν ὑποκαθιστοῦσε τή μετάνοια, τήν ἐξομολόγηση καί τούς κανόνες (ἐπιτίμια) ὕστερα ἀπό αὐτήν, ὅπως τά *συγχωροχάρτια* τοῦ Παπισμοῦ, τά ὁποῖα ἀπέβησαν καί ἡ κύρια αἰτία τῆς κίνησης τῶν Διαμαρτυρομένων μέ τόν Λούθηρο. Ἦταν τόσο διαδεδομένος ὁ θεσμός, ὥστε καί Ἅγιοι, ὅπως γιά παράδειγμα ὁ ὅσιος Διονύσιος ὁ ἐν Ὀλύμπῳ, αἰσθάνονταν ἐπιθυμία νά λάβουν συγχωρητική εὐχή. Διευκρινίζεται σχετικά μέ τήν οἰκονομική καταβολή γιά τήν ἔκδοσή της ὅτι δέν γινόταν ὡς ἐξαγορά της ἀλλά ἦταν, κατ᾽ *ἀγαθήν προαίρεσιν*, οἰκειοθελής ἐνίσχυση τῶν ὑλικῶν αναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας καί ἰδίως τοῦ πενόμενου τήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας Πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων. Ἀναφορικά μέ τό κείμενο τῆς *εὐχῆς* τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, ἀφοῦ ἐντοπίζονται τά χειρόγραφα στά ὁποῖα βρίσκεται (τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἄθω καί Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων καί τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος/Ἀθηνῶν), ἀναγνωρίζεται ὅτι ἀποτελοῦσε ἐπιτομή μίας Πατριαρχικῆς *Μετριότητας* ἐμπλουτισμένη ὅμως μέ νέες συναφεῖς διατυπώσεις καί φράσεις. Ὑφίστανται, ἐπίσης, μαρτυρίες γιά τήν ἔκδοση τουλάχιστον μίας *Μετριότητας* τοῦ Ἁγίου στό χρονικό διάστημα τῆς πρώτης πατριαρχίας του (1486-1489), ἐνῶ στή μονή τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι ἀποθησαυρισμένες δύο ἀκόμη *Μετριότητες* πού ἐξέδωσαν οἱ πατριάρχες Γρηγόριος ὁ Ε΄ καί Κύριλλος ὁ Στ΄. Ἀπό τήν ἐπιμελή σύγκριση τῶν χειρογράφων πού περιέχουν τήν *εὐχή* ἐξακριβώνονται οἱ κυριότερες γλωσσικές διαφορές πού ὑπάρχουν μεταξύ τους ὅσον ἀφορᾶ τόν τίτλο τους,

καθὼς καὶ οἱ λεκτικες τους διαφοροποιήσεις, ἐφόσον τὸ θεολογικό τους νοημα ἦταν το ἰδιο. Ἀκολουθεῖ, ἀπό τὸ χειρόγραφο 892 τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγιου Διονυσιου, ἡ ἀνάλυση τοῦ κειμένου τῆς εὐχῆς που βρισκεται σε χρηση ἀπό αὐτήν. Τονίζεται ὅτι ἡ *Εὐχη* ἀρχιζει ὀχι με τη γνωστη εκφραση *Ἡ Μετριοτης ἡμῶν* ἀλλά με ἕνα προοιμιο που ἀναφερεται στο Δεσποτικο ὀνομα *Ὁ Πανοικτιρμων Θεος* και στους Εὐαγγελικους Λογους τοῦ Κυριου. Ἐπιπλέον διευκρινιζεται ὅτι ο Ἁγιος θεωροῦσε πως τὸ αἰτημα τῶν Διονυσιατῶν Πατερων υποβληθηκε καθ᾿ ὑπαγορευσιν ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα και ὅτι οἱ ἀποδεκτες τῆς Εὐχῆς, ἐκτος ἀπό τούς Διονυσιάτες Πατέρες, ἦταν και τα πνευματικα τεκνα τοῦ Ἁγιου ἢ καί τῆς Μονῆς. Ἐπιπροσθετως, ἀπο την ἐν λογῳ ἀναλυση συνάγεται ὅτι ἡ παραθεση τῶν Κυριακῶν λογων παραπέμπει στή συγχωρητική εὐχη τῆς ἐξομολογησης, ἡ ὁποια διαβαζεται πριν ἀπό τη θεία Μεταληψη και ἀρχιζει: *Κυριε Ἰησοῦ Χριστε, Υἱε και Λογε τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, Ποιμην και Ἀμνε*, και ἀλλοῦ ὅτι ἡ διατύπωση τῆς *Εὐχῆς* ὑπέρ τῶν κεκοιμημενων, ἡ ὁποια ἀναφερεται καί στους ζῶντες, παραπέμπει στην καθιερωμενη δεηση τῆς Ἐκκλησιας ὑπερ τῶν κεκοιμημένων και καθιστᾶ φανερο τον ἀρρηκτο δεσμο μεταξυ ζώντων και κεκοιμημενων, δηλαδή τῆς στρατευομενης και τῆς θριαμβευουσας Ἐκκλησιας. Ἡ τελευταια αὐτη διαπίστωση, δηλαδη το ἀδιάσπαστο τῆς προσκαιρης και τῆς αἰωνιας ζωῆς, ὑπερθεματιζεται καταληκτικά καί ὡς ἐκ τουτου οἱ Ἁγιοι, ἀναμεσα τους και ὁ Ἅγιος Νήφων, ἐχουν τη χαρη τῆς συγχωρεσης είτε ζωντανοί στον παροντα κόσμο εἴτε μετά τήν κοίμησή τους.

Ἀφιερωμενη στις *Μελοποιησεις στον Ἁγιο Νηφωνα, Πατριαρχη Κωνσταντινουπολεως*, εἶναι ἡ μελετη (374-397) που ὑπογραφει ὁ Ἀντωνιος Ε. Ἀλυγιζακης, Ἀρχων Ὑμνωδος τῆς Ἁγίας του Χριστοῦ Μεγαλης Ἐκκλησιας, Καθηγητης τοῦ Πανεπιστημιου Μακεδονιας. Προτασσονται τα Προλεγομενα, ἐνῶ τὸ κυριο μερος καταλαμβανει δυο τμηματα. Το πρῶτο τιτλοφορεῖται *Μαθημα εἰς τον ἐν Ἁγιοις Πατερα ἡμῶν Νηφωνα Πατριαρχην Κωνσταντινουπολεως* και διαιρεῖται σε τρεῖς ἐπιμερους ἑνοτητες: Περιεχόμενο τοῦ ὕμνου, Χειρογραφη Παραδοση και Μουσικη μορφολογία-ἀναλυση. Το δεύτερο μερος με τιτλο *Καλοφωνικο μελος στον Ἁγιο Νηφωνα, Πατριαρχη Κωνσταντινουπολεως*, ἀποτελεῖται ἀπο τις ἑνοτητες: Περιεχομενο ὕμνου και Μουσικη μορφολογια-ἀνάλυση. Μετά τά Ἐπιλεγομενα τοποθετοῦνται δυο πανομοιοτυπα: ἡ ἀρχη τοῦ ἰδιόμελου τροπαριου τῆς Λιτῆς στήν Ἀκολουθια τοῦ Ἁγιου Νηφωνος (381) καί ἡ ἀρχη τοῦ μαθηματος με την ἰδιοχειρη γραφη τοῦ Ἰωασαφ Διονυσιατου (382). Κατοπιν, παρατιθενται ἀπο τη σελιδα 383 μεχρι τη σελιδα 394 το *μαθημα εἰς τον ἐν Ἁγιοις Πατερα ἡμῶν Νηφωνα, Πατριαρχην Κωνσταντινουπολεως*, το ὁποῖο μελοποιηθηκε ἀπο τον διδασκαλο

καί ἐξηγητή Ἰωάσαφ Διονυσιάτη καί στίς σελίδες 395 ἕως 396 τό *Καλοφωνικόν μέλος εἰς τόν Ἅγιον Νήφωνα, Πατριαρχην Κωνσταντινουπόλεως*, τό ὁποῖο μελοποιήθηκε, μαζί μέ τό *Ἐπιφώνημα* (397) ἀπό τόν συντάκτη τῆς μελέτης, καθηγητή Ἀντώνιο Ἀλυγιζάκη.

Ἐπακολουθεῖ ἡ πραγμάτευση τοῦ ἑπόμενου, τέταρτου, μικρότερης ἔκτασης καί τελευταίου θεματικοῦ ἄξονα *Ὁ Ἅγιος Νήφων στην Ἐκκλησιαστικήν Τέχνην* (399-485), ὁ ὁποῖος κατανέμεται σέ τέσσερις μελέτες. Αὐτές ἀναφέρονται στήν περιγραφή ἱκανοῦ ἀριθμοῦ καλλιτεχνικῶν ἔργων, ὅπως ζωγραφικῶν, δηλαδή φορητῶν ἱερῶν εἰκόνων καί τοιχογραφιῶν, ἀλλά καί ἀντικειμένων μικροτεχνίας πού ἀπεικονίζουν τή μορφή τοῦ Ἁγίου ἤ ἀποτελοῦν ἀντικείμενα ἄμεσα μέ αὐτόν σχετιζόμενα, ὅπως ἡ λάρνακα τῶν ἱερῶν λειψάνων του καί ὁ ἀρχιερατικός σάκκος του.

Τήν τελευταία αὐτή ἑνότητα ἀνοίγει ὁ Γεώργιος Χρ. Τσιγάρας, Δρ. Θεολογίας-Δρ. Φιλοσοφίας (σήμερα ἐκλεγμένος Ἐπίκουρος Καθηγητής τοῦ Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης), ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε νά παρουσιάσει τή μελέτη μέ θέμα *Ἡ Εἰκονογραφία τοῦ Ἁγίου Νήφωνος. Φορητές εἰκόνες καί τοιχογραφίες* (400-433). Τό πόνημα εἶναι ἐμπλουτισμένο, ὅπως ἐξάλλου ἀπαιτεῖ ἡ θεματική πού ἀναπτύσσει, ἀπό εἴκοσι πέντε συνολικά σχετικές εἰκονιστικές μαρτυρίες περί τοῦ Ἁγίου. Αὐτές ἀπαντῶνται κυρίως στό Ἅγιον Ὄρος, ἀλλά καί ἐκτός αὐτοῦ, ὅπως γιά παράδειγμα στή Βλαχία καί σέ ὁρισμένες Μονές τῆς Θεσσαλίας, δηλαδή σέ περιοχές ὅπου ἀνέπτυξε ποιμαντική δράση ὁ ἴδιος ἤ τά πνευματικά του τέκνα. Ἡ ἐργασία, μετά τήν περιεκτική ἱστορική εἰσαγωγική ἐπισκόπηση, διαιρεῖται σέ ἕνδεκα ἐπιμέρους διαδοχικές ἑνότητες, οἱ ὁποῖες περιλαμβάνουν τή διαμόρφωση τοῦ εἰκονογραφικοῦ τύπου τοῦ Ἁγίου Νήφωνος, τίς πρώιμες ἀπεικονίσεις του, τίς ἀπεικονίσεις του ὡς ὁλοσώμου, σέ προτομή, ὡς ἐνθρόνου, ὡς κτίτορος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Διονυσίου, τίς ἀπεικονίσεις στόν κύκλο τῶν Ἁγιορειτῶν Ἁγίων, μέ τούς μαθητές του, μέ ἄλλους Ἁγίους, ἀπεικονίσεις σκηνῶν ἀπό τόν βίο καί ἀπό τά θαύματά του, καθώς καί σύγχρονες ἀπεικονίσεις του. Ἡ μελέτη ὁλοκληρώνεται μέ τά ἐπιστημονικά Συμπεράσματα πού προκύπτουν ἀπό τήν παρουσίαση τοῦ καταλόγου τῶν εἰκονιστικῶν μαρτυριῶν τοῦ Ἁγίου Νήφωνα σέ ναούς κυρίως τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί πιστοποιοῦν τήν ἐμβρίθεια τοῦ συγγραφέα. Σέ αὐτά, μεταξύ ἄλλων, ὑπογραμμίζεται τό γεγονός ὅτι ὁ Ἅγιος Νήφων ἄρχισε νά τιμᾶται πρίν ἀπό τήν Κοίμησή του, ἐνῶ ἐντάχτηκε στό Ἑορτολόγιο τῆς Ἐκκλησίας μας ἀρκετά νωρίς, ἐννέα μόλις ἔτη μετά τήν Κοίμησή του, καθώς καί ὅτι ἀπεικονίζεται περισσότερο ὡς ἐπίσκοπος καί λιγότερο ὡς μοναχός, τόσο στήν κόγχη τοῦ Ἁγίου Βήματος στόν κύκλο τῶν συλλειτουργούντων ἱεραρχῶν, ὅσο

καί στόν κύκλο τῶν ἱεραρχῶν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Ὅσον ἀφορᾶ τά φυσιογνωμικά του χαρακτηριστικά εἰκονίζεται γέροντας στίς πρώιμες ἀπεικονίσεις, ἐνῶ στίς μεταγενέστερες μεταβάλλονται τά εἰκονογραφικά χαρακτηριστικά του καί ἰδιαίτερα τά προσωπογραφικά στοιχεῖα. Οἱ συναπεικονίσεις του σέ φορητές εἰκόνες μέ ἄλλες μεγάλες μορφές τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, ὅπως γιά παράδειγμα μέ τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Πρόδρομο καί μέ τόν Ὅσιο Διονύσιο, δικαιολογοῦνται πειστικά, ἀφοῦ ὁ Ἅγιος Νήφων θεωρεῖται δεύτερος κτήτωρ, ὁ Τίμιος Πρόδρομος εἶναι προστάτης τῆς Μονῆς καί ὁ Ὅσιος Διονύσιος ὁ πρῶτος κτίτοράς της. Ἐξίσου αἰτιολογεῖται ἡ συναπεικόνισή του μέ τόν Ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ, ἀφοῦ καί οἱ δύο Ἅγιοι ἐγκαταβίωσαν στό Ἅγιον Ὄρος, διατέλεσαν μητροπολίτες Θεσσαλονίκης καί διακρίθηκαν γιά τούς ἀγῶνες τους ὑπέρ τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως. Καταληκτικά, μέσα ἀπό τήν καταφανῆ γενική ἐποπτεία τοῦ ὑλικοῦ, διαπιστώνεται ὅτι οἱ εἰκονιστικές μαρτυρίες ἀποδεικνύουν τή διαδεδομένη τιμή τοῦ Ἁγίου στό Ἅγιον Ὄρος καί στά Βαλκάνια, στούς μοναχούς καί στούς λαϊκούς τῶν ἐν λόγῳ περιοχῶν.

Ἐνῶ τά ζωγραφικά ἔργα, δηλαδή οἱ φορητές εἰκόνες καί οἱ τοιχογραφίες μέ τή μορφή τοῦ Ἁγίου, εἶναι διάσπαρτα, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, στά ἁγιορείτικα μοναστήρια, τό ἴδιο δέν συμβαίνει μέ τίς *Ἀπεικονίσεις τοῦ Ἁγίου Νήφωνος σέ ἔργα Μικροτεχνίας*, πού περιορίζονται στήν Ἱερά Μονή τοῦ Ἁγίου Διονυσίου καί τά ὁποῖα ἀποτελοῦν τό ἀντικείμενο τῆς ἐμπεριστατωμένης μελέτης (434-449) πού ὑπογράφει ὁ Ἀρχαιολόγος Νικόλαος Γ. Τουτός. Ἐξαρχῆς ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ Ἱερά Μονή τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἀπό νωρίς τίμησε τόν συγκοινοβιάτη Ἅγιό της ἀπεικονίζοντάς τον μέ τούς προστάτες Ἁγίους τῆς Μονῆς Τίμιο Πρόδρομο καί Ὅσιο Διονύσιο τόν Μικροαθωνίτη ἤ καί μόνο του. Κατόπιν παρουσιάζονται διαδοχικά ἡ ἀδημοσίευτη ἀπό ἐπιχρυσωμένο ἀσήμι ἀρτοκλασία τοῦ 1675, ἔργο τοῦ χρυσοχόου Νεδέλκο (*ἑλληνιστί Κυριάκος*), τά δύο ναόσχημα κιβωτίδια (λιβανωτοί), ἔργα τοῦ ἐργαστηρίου χρυσοχοΐας τοῦ Νικολάου Ναούμ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰώνα, ἕνας κυκλικός ἀσημένιος δίσκος, ἔργο τοῦ ἴδιου τεχνίτη χρυσοχόου, ἕνα Ἅγιο Ποτήριο καί ἡ στάχωση τῆς ὀπίσθιας πινακίδας ἑνός ἐντύπου Πραξαποστόλου, στά ὁποῖα ὁ Ἅγιος συναπεικονίζεται μέ τόν Τίμιο Πρόδρομο καί μέ τόν Ἅγιο Διονύσιο τόν Μικροαθωνίτη, τρεῖς λειψανοθῆκες (δύο τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 18ου αἰώνα καί μία σύγχρονη τοῦ 2002) μέ τό γνωστό σύμπλεγμα τῶν τριῶν *Ἐφόρων Ἁγίων* τῆς Ἀθωνικῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, δηλαδή τῶν Ἁγίων Ἰωάννη Προδρόμου, Διονυσίου καί Νήφωνος, δύο κιβωτιόσχημες ἀσημένιες λειψανοθῆκες πού χρονολογοῦνται στά τέλη τοῦ 19ου καί στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα καί δύο χάρτινες εἰκόνες, θρησκευτικά χαρακτικά (χαλκο-

γραφίες) ἀγνώστων χαρακτῶν, πού χρονολογοῦνται στά τέλη τοῦ 18ου αἰώνα ἤ πρώτη καί στό πρῶτο μισό τοῦ 19ου αἰώνα ἤ δεύτερη. Στή συνέχεια ἀναλύονται οἱ τεχνικές κατασκευῆς, περιγράφονται οἱ ἐπιγραφές καί οἱ παραστάσεις ἀντικειμένων καί παρέχονται εἰδήσεις γιά τούς προικισμένους καλλιτέχνες πού τά κατασκεύασαν. Γίνεται, ἀκόμη, ἀναφορά σέ ἀπεικονίσεις τοῦ Ἁγίου σέ ἔργα μικρῶν διαστάσεων ἀπό ἐλεφαντοστό ἤ σμάλτο, πού ἀποτελοῦν συμπληρωματικό διάκοσμο σέ ἐπενδύσεις εἰκόνων (ὅπως ἡ ψηφιδωτή εἰκόνα τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου) ἤ λειτουργικῶν σκευῶν (ὅπως τό Ἅγιον Ποτήριον ἀπό ὀψιδιανό), καί ἄλλων (σμάλτινα ἐγκόλπια, ἀργυρεπίχρυση λειψανοθήκη μέ ἔνθετες ἐλεφαντοστέινες παραστάσεις, ἐπετειακό ἀναμνηστικό δίπτυχο), τά ὁποῖα προέρχονται ἀπό τό ἐργαστήριο ἀργυροχρυσοχοΐας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, πού δημιουργήθηκε τό 1990 ἀπό τόν Ὁσιολογιώτατο Ἅγιο Καθηγούμενό της Ἀρχιμανδρίτη κ. Πέτρο. Τέλος, σέ δισέλιδο Παράρτημα [-ἤ Ἐπίμετρο], περιγράφεται ἕνα μικρό ἐγκόλπιο τοῦ 16ου αἰώνα ἀπό τό σκευοφυλάκιο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου πού δέν ἀπεικονίζει τόν Ἅγιο Νήφωνα ἀλλά συνδέεται μέ αὐτόν, ἀφοῦ, κατά παράδοση, αὐτός τό χάρισε στήν Ἱερά Μονή, τό ὁποῖο συνεξετάζεται καί συγκρίνεται μέ ἀνάλογες εἰκονογραφικῆς συγγένειας μικρογραφικές καί συνοπτικές παραστάσεις πού διασώζονται σέ ἐγκόλπιο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου. Τά παραπάνω δύο ἐγκόλπια συνδέονται, ὅσον ἀφορᾶ τά τεχνικά χαρακτηριστικά τους, μέ ἐγκόλπια πού ἀπαντοῦν σέ Μονές τῆς Ρουμανίας καί *εἶναι πολύ πιθανόν*, ὅπως ἐπιλογικά σημειώνεται, *ὁ Ἅγιος Νήφων νά ἀπέκτησε τό ἐγκόλπιο αὐτό* (ἐνν. τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου) *κατά τήν διάρκεια τῆς παραμονῆς του στή Βλαχία*.

Τήν παλαιότερη ἀπεικόνιση τοῦ Ἁγίου σέ ἔργο μικροτεχνίας πού εἶναι *Ἡ λειψανοθήκη τοῦ Ἁγίου Νήφωνος* καί εἰδικότερα τό σμάλτινο πλακίδιό της, ἀναλύει (450-471) ὁ Γεώργιος Π. Φουστέρης, Θεολόγος, Δρ. τοῦ Τμήματος Ἱστορίας καί Ἀρχαιολογίας ΑΠΘ (σήμερα ἐκλεγμένος Ἐπίκουρος Καθηγητής τῆς Ἀνώτατης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Θεσσαλονίκης). Πρόκειται, ὅπως ὁρίζεται στήν Εἰσαγωγή, γιά ἕνα ἀπό τά πιό ἐντυπωσιακά κειμήλια, ἐξέχοντα δείγματα τῆς ἀργυροχρυσοχοϊκῆς τέχνης τοῦ 16ου αἰώνα, τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἀλλά καί τοῦ Ἁγίου Ὄρους εὐρύτερα, τό ὁποῖο ἐπισημάνθηκε ἀπό συγγραφεῖς πού ἀσχολήθηκαν μέ τήν Ἀθωνική Πολιτεία καί οἱ ὁποῖοι τό περιέγραψαν μόνον συνοπτικά, δέν εἶχε τύχει δηλαδή κάποιας ἐπιστημονικῆς διαπραγμάτευσης μέχρι σήμερα. Ἡ ναόσχημη λειψανοθήκη, ἡ ὁποία χρονολογεῖται μέ βάση τήν ἀφιερωματική ἐπιγραφή στά 1514/5, δωρήθηκε ἀπό τόν ἡγεμόνα τῆς Μολδοβλαχίας Νεαγκόε Bassarab, πού μαζί μέ τήν Ἱερά Μονή Διονυσίου, ἡ ὁποία ἦταν ὁ ἀποδέκτης τοῦ κειμη-

λίου, περιέβαλαν μέ ἰδιαίτερη τιμή τόν Ἅγιο Νήφωνα, ἕξι μέ ἑπτά ἔτη μετά τήν Κοίμησή του. Γιά τό σχῆμα τοῦ ναοῦ σέ λειτουργικά σκεύη καί εἰδικότερα στίς λειψανοθῆκες τῶν Ἁγίων ἀναφέρεται ὅτι *ἡ ἐπιλογή αὐτη ὀφείλεται στήν ταύτιση τοῦ καθαγιασμένου σώματος τῶν ἁγιων μέ τόν ναό, πεποίθηση πού ἀποτελεῖ ἀρχαία βιβλική παράδοση τῆς Ἐκκλησίας* (453). Στή συνέχεια γίνεται ἀνάλυση τῶν τεχνικῶν πού ἐφαρμόστηκαν γιά τήν κατασκευή τῆς λειψανοθήκης, ἡ ὁποία δέν σώζεται σέ καλή κατάσταση. Στό πλαίσιο αὐτό ἐξετάζονται κατά σειρά: ἡ Τυπολογία τῆς ναόσχημης λειψανοθήκης πού ἀνταποκρίνεται στά χαρακτηριστικά ἑνός πεντάτρουλλου σταυροειδοῦς ἐγγεγραμμένου ναοῦ, ὁ Κάναβος, ὁ ὁποῖος διαρθρώνει τίς πλευρές τοῦ ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου κιβωτίου καί ἀποβλέπει στήν ὀρθολογική ὀργάνωση τοῦ διακόσμου, ἡ Μορφολογία καί ἡ τεχνική, στήν ὁποία συνυπάρχουν διαφορετικές τεχνικές: α) τά Χυτά διάτρητα στοιχεῖα, β) τά Σφυρήλατα στοιχεῖα καί γ) τά Ἔνθετα πλακίδια, ὁ Τόπος κατασκευῆς-προέλευσης, ἡ Ἐπιγραφή, τό «Εἰκονογραφικό πρόγραμμα» καί ἡ Ἐσωτερική διακόσμηση σώματος-καλύμματος, γιά τήν ὁποία σημειώνεται ὅτι *στό ἐσωτερικο τῆς λειψανοθήκης δέν διατηροῦνται τά αὐθεντικά στοιχεια τῆς ἀρχικῆς κατασκευῆς ἀλλά νεώτερα πού προέκυψαν ἀπό μια ἀνανεωτικη ἐπέμβαση στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα* (469). Μέ βάση τά ἐλάχιστα ὑπολείμματα ἀπό τήν ἀρχική ἐπίστρωση τῶν εἰκονιδίων πού κοσμοῦν περιμετρικά τή λειψανοθήκη περιγράφεται κατά στάδια ἡ σπάνια τεχνική πού ἀκολούθησε ἐργαστήριο τῆς βόρειας Βαλκανικῆς καί ἡ ὁποία τεχνική μέχρι σήμερα παρέμενε ἄγνωστη. Ἡ ἐπιστημονική συμβολή ὁλοκληρώνεται μέ τή δημοσίευση γιά πρώτη φορά τῆς κτητορικῆς ἐπιγραφῆς μέ διορθώσεις, σέ σχέση μέ τή μέχρι σήμερα γνωστή πολύτιμη μεταγραφή τῶν Γάλλων ἐρευνητῶν Millet-Pargoire-Petit (1904), οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐπιχειρήσει νά τή μεταγράψουν δίχως νά ἀντιληφθοῦν ὅτι ὁρισμένα πλακίδια εἶχαν τοποθετηθεῖ σέ λανθασμένες θέσεις. Στό τέλος τονίζεται ἡ σημασία πού ἔχει ἡ προσκύνηση τῶν ἱερῶν λειψάνων καί συνεπῶς ἡ φύλαξή τους γιά τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καί ὡς ἐκ τούτου στό *πνευματικό πλαισιο τῆς παραδόσεώς μας ἡ περίτεχνη λειψανοθήκη τοῦ Ἁγίου Νηφωνος ἀποτελεῖ πραγματικόν «μαρτύριον» τῆς παρουσίας του* (471).

Τό κύριο μέρος τοῦ ἑόρτιου τόμου περατώνεται μέ τή μελέτη *Ὁ Ἀρχιερατικός Σάκκος τοῦ Ἁγίου Νήφωνος: Ἱστορία-Κατασκευή-Ἀναλυση-Διατηρηση* (472-485), τήν ὁποία ὑπογράφει ὁ Χρῆστος Χ. Καρύδης, Δρ. Προληπτικῆς Συντήρησης καί Ἱστορίας Ὑφασμάτων, Ἐπισκ. Διδάσκων Προληπτικῆς Συντήρησης ΑΠΘ. Ὁ συντάκτης, καθηκόντως, σπεύδει στήν πρώτη ὑποσημείωσή του νά ἐπισημάνει ὅτι *ἡ ἀνάλυση μέ Ὑγρη Χρωματογραφία Ὑψηλῆς ἀποδόσεως ἡ ὁποία*

ἀναφέρεται στό ἄρθρο, πραγματοποιήθηκε καί καταγράφηκε ἀπό τόν Δρ. Ἰωάννη Καραπαναγιώτη (Ἵδρυμα Ὀρμύλια-Διαγνωστικό Κέντρο Ἔργων Τέχνης) -σήμερα Ἐπίκουρο Καθηγητή τῆς Ἀνώτατης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Θεσσαλονίκης- *καί τά μεταλλικά νάματα μελετήθηκαν καί καταγράφηκαν σέ συνεργασία μέ τήν Ἀμαλία Σιάτου (συντηρήτρια ἀρχαιοτήτων)* καί ἐκφράζει τίς εὐχαριστίες του σέ ὅσους τόν βοήθησαν. Στήν Εἰσαγωγή γίνεται μία γενική ἀναφορά στά λειτουργικά ἐνδύματα, σημαντική θέση ἀνάμεσα στά ὁποῖα κατέχει ὁ σάκκος, κοσμικό (αὐτοκρατορικό) καί ἀπό τά μέσα τοῦ 11ου αἰώνα ἱερατικό (πατριαρχικό) λειτουργικό ἔνδυμα, ἡ χρήση τοῦ ὁποίου ἀργότερα ἐπιτράπηκε σέ ὅλους τους ἐπισκόπους καί τό προοίμιο τελειώνει μέ τή συνοπτική περιγραφή καί συμβολική γενικά τοῦ σάκκου. Κατόπιν μελετᾶται ὁ Σάκκος τοῦ Ἁγίου Νήφωνα, πού εἶναι ἕνας ἀπό τούς δύο πού φυλάσσονται στήν Ἱερά Μονή Διονυσίου καί ἕνας ἀπό τούς ἑπτά σημαντικότερους σάκκους πού ὑπάρχουν στό Ἅγιον Ὄρος καί ὁ μοναδικός, ἐντός τῆς Ἀθωνικῆς Πολιτείας, ὁ ὁποῖος φέρει ἀντίστροφες ἐπιγραφές. Ἡ λεπτομερής περιγραφή του ἀναπτύσσεται σέ τρεῖς ἐπιμέρους ἑνότητες: Ὕφανση καί τεχνικές κατασκευῆς, Κατάσταση διατηρήσεως καί Φυσικοχημική ἀνάλυση: Ταυτοποίηση Ὑλικῶν Κατασκευῆς, ἡ ὁποία περιλαμβάνει τήν ὀπτική μικροσκοπία, τήν ὑγρή χρωματογραφία καί τά μεταλλικά νήματα. Ἐπιλογικά, μέ ἀναφορές καί σέ ἄλλα ἔργα του, ὁ Χρ. Καρύδης διαπιστώνει τή θεολογική ἀλλά καί τήν καλλιτεχνική σημασία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑφασμάτων στή λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καί τή συνεισφορά τους στή στήριξη τῆς πίστης *στήν καθημερινή ζωή τῶν Χριστιανῶν, ἔτσι ὥστε νά χαρακτηρίζονται ὡς ἱερά ἀντικείμενα.*

Ὀρθά δέν ἐπιτάσσονται βιβλιογραφικοί πίνακες εἴτε μέ τό πέρας κάθε μελέτης εἴτε στό τέλος τῶν ἐπιμέρους θεματικῶν ἑνοτήτων καί ἐπιλέχτηκε ὁ ἐπετειακός τόμος νά ὁλοκληρωθεῖ μέ τήν παράθεση τῆς ἐξαντλητικῆς, ἐκτενοῦς καί ἄκρως ἐμπεριστατωμένης ἑλληνικῆς καί ξένης *Βιβλιογραφίας* (486-491), ἡ ὁποία ἀποτελεῖται συνολικά ἀπό ἑκατόν εἴκοσι ἐννέα λήμματα καί καταρτίστηκε ἀπό τόν ὁμότιμο καθηγητή τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἀπόστολο Ἀθ. Γλαβίνα. Ὁ βιβλιογραφικός κατάλογος περιλαμβάνει ἑκατόν πέντε ἑλληνόγλωσσα λήμματα (ἀπό τυπογραφική ἀβλεψία τό λῆμμα Ἀλέξανδρος Ν. Λέτσας, *Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης*, τ. 2ος, Θεσσαλονίκη 1963, ἐπαναλαμβάνεται) καί εἴκοσι τέσσερα ξενόγλωσσα λήμματα, ἕνα στήν ἀγγλική, ἕνδεκα στή γαλλική, ἕνα στή γερμανική, δύο στή λατινική καί ἐννέα στή ρουμανική γλώσσα. Γιά λόγους χρηστικούς παρατίθενται σέ διπλές στῆλες καί μέ στοιχεῖα μία στιγμή μικρότερα

τοῦ κειμένου καί μία στιγμή μεγαλύτερα τῶν ὑποσημειώσεων καί παραπομπῶν. Τά ὀνοματεπώνυμα τῶν συγγραφέων καί ἡ ἰδιότητά τους τίθενται σέ πτώση ὀνομαστική. Ἡ παράθεση τῶν λημμάτων γίνεται κατ᾽ ἀπόλυτη χρονολογική σειρά ἔκδοσής τους μέ πρῶτο τό ἔργο *Turcograecia* (M. Crousii *MDLXXXIV*), πού ἐκδόθηκε τό 1584 καί τελευταῖο τό βιβλίο *Οἱ Ἅγιοι τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἅγιος Νήφων ὁ Β΄, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (=1508)*, (Μοναχός Μωυσῆς Ἁγιορείτης), τό ὁποῖο ἐκδόθηκε τό ἔτος 2008. Γιά τή διευκόλυνση τῶν ἐρευνητῶν ἀναγράφονται οἱ ἀκριβεῖς σελίδες, στίς ὁποῖες γίνεται ἀναφορά στόν Ἅγιο Νήφωνα.

Ἡ ἔκδοση ἐμπλουτίζεται μέ τό χρησιμότατο *Εὑρετήριο* (492-494), πού ἀποδελτιώνει στήν ἑλληνική γλώσσα, ἐκτός ἀπό τή λέξη Stelea (Μονή), κύρια ὀνόματα, τό ὁποῖο, ἐπίσης γιά πρακτικούς λόγους, ἔχει καταρτιστεῖ σέ τρεῖς στῆλες καί μέ στοιχεῖα μεγέθους τῶν ὑποσημειώσεων καί τῶν παραπομπῶν καί μέ μικρό κενό διάστημα μεταξύ τῆς ἀλφαβήτου. Σέ αὐτό ὀρθά ἐπιλέχτηκε νά μήν περιληφθοῦν τά ὀνόματα: Ἅγιος Νήφων, Ἅγιον Ὄρος, Ἱερά Μονή Ἁγίου Διονυσίου καί Κωνσταντινούπολη.

Στήν τελευταία ἀναρίθμητη σελίδα παρέχονται τά στοιχεῖα τῆς ἔκδοσης, δηλαδή ὁ ἀριθμός τῶν ἀντιτύπων, ἡ ποιότητα τοῦ χαρτώου ὑλικοῦ, ἡ ἐπιμέλεια, ἡ ἠλεκτρονική ἐπεξεργασία, ἡ ἐκτύπωση καί ἡ βιβλιοδεσία. Ἀναρίθμητες καί ἐπιπλέον κενές εἶναι, τέλος, οἱ σελίδες πού προτάσσονται τῶν θεματικῶν ἑνοτήτων <24, 182, 240 καί 398>.

Τεχνική ἀρτιότητα

Καταρχήν ἄς σημειωθεῖ ὅτι δέν μπορεῖ νά παραγνωριστεῖ ἡ τεχνική ἀρτιότητα τοῦ τόμου, ἡ ὁποία πρέπει νά συνυπολογίζεται κατά τήν ἀξιολόγηση ἑνός ἐπιστημονικοῦ ἔργου. Στόν τομέα αὐτό ἀνεπιφύλακτα ὑπογραμμίζουμε τήν ποιοτική ἐργασία τοῦ ἐπιμελητῆ, ὁ ὁποῖος χειρίστηκε ἄριστα τό πολυτονικό σύστημα, καί τήν καλαίσθητη ἐκτύπωση καί βιβλιοδεσία, πού ὁμολογουμένως αὐξάνουν ἀκόμη περισσότερο τήν ἕλξη πού ἀσκεῖ ὁ τόμος. Τό ἐμπροσθόφυλλο, στό ὁποῖο πάνω ἀριστερά εἰκονίζεται ὁ Ἅγιος Νήφων, ἔχει ἀκριβῶς ἀπό κάτω στό κέντρο μέ κεφαλαῖα ὄρθια στοιχεῖα γραμμένο τόν τίτλο: Ο ΑΓΙΟΣ ΝΗΦΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, ΑΦΗ΄ - ΒΗ΄, ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ, ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ καί στό τέλος μία χρυσοτυπία παράστασης ἑνός ἑξαπτερύγου. Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐμπροσθοφύλλου καί ὁλόκληρο τό ὀπισθόφυλλο καλύπτονται μέ λεπτομέρειες ἀπό τόν σάκκο τοῦ Ἁγίου Νήφωνος, ἐνῶ στή ράχη, ἐντός διακοσμητικῶν θεμάτων μέ φυτικά καί γεωμετρικά σχέδια, σημειώνεται μέ κεφαλαῖα

ὄρθια γράμματα: Ο ΑΓΙΟΣ ΝΗΦΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ-ΝΟΥΠΟΛΕΩΣ. Ἀξίζει, ἐπίσης, νά σημειωθεῖ ὅτι τά ἔντονα στοιχεῖα σέ πολλές ἀπό τίς ἐργασίες, ὅπως καί ἡ ἀνακεφαλαίωση μέ τίς συμπερασματικές διαπιστώσεις στό τέλος ὁρισμένων μελετῶν, καθοδηγοῦν καί διευκολύνουν τόν ἀναγνώστη νά ἀποκομίσει μία ὁλοκληρωμένη εἰκόνα ὅσων ἐγράφησαν. Ἐλάχιστα, λόγῳ τοῦ ἐξοντωτικοῦ κειμένου τοῦ τόμου, εἶναι τά τυπογραφικά ἀβλεπτήματα, λεπτομέρεια πού ἀσφαλῶς δέν μειώνει στό ἐλάχιστο τήν ἀξία τοῦ ἔργου, τό ὁποῖο, ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ ἡ ἔκφραση, ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα καλλιτεχνικῆς καί προσεγμένης τυπογραφίας, μέ ἄλλα λόγια, πρότυπο ἐκδοτικῆς πρακτικῆς.

Διάσπαρτο καί πλουσιότατο εἶναι, ἐπίσης, τό ἀσπρόμαυρο καί ἔγχρωμο εἰκονογραφικό, ἐπιγραφικό, φωτογραφικό καί ἄλλου εἴδους ἐπιτοίχιο (τοιχογραφίες, ἐλαιογραφίες) ἤ φορητό ὑλικό, πού προέρχεται ἀπό κώδικες, χειρόγραφα, ἔγγραφα, ἀφιερώσεις, ψηφιδωτά, ἱερά κειμήλια καί ἐκκλησιαστικά σκεύη, ἐγκόλπια, μετάλλια, σχέδια, χάρτες κτλ., καί εἶναι ἄμεσα ἤ ἔμμεσα σχετιζόμενο μέ τόν βίο τοῦ Ἁγίου Νήφωνα. Τό ἐποπτικό αὐτό ὑλικό, μέ τίς πλούσιες λεζάντες καί μέ τήν ἄριστη ποιότητα καί ἐκτύπωση, πλαισιώνει ὑποδειγματικά τή μεστή ἀναμφισβήτητα ἐπιστημονικοῦ περιεχομένου ἔκδοση.

Ἐπιστημονική ἀξιολόγηση

Εἰδικότερα γιά τό περιεχόμενο τοῦ τόμου ἐπισημαίνουμε ὅτι ὁ ἀμητός, μέσα ἀπό πολύπλοκες καί συχνά ἄγνωστες πληροφορίες καί πρωτότυπες ἀναλύσεις, πού ὑποβάλλονται σέ κριτική, ἀξιολόγηση καί κατόπιν ἐξάγονται οὐσιώδη καί ἀσφαλῆ συμπεράσματα, εἶναι ἐξαιρετικά πλούσιος, ὀρυχεῖο ὑλικοῦ θά μποροῦσε νά ὑποστηριχτεῖ γιά ἱστορικούς καί θεολόγους, ἀλλά καί γιά τούς ἐνασχολούμενους ἐπιστημονικά μέ τήν Ἐκκλησιαστική Τέχνη. Στίς ἀρετές τοῦ ἔργου πρέπει νά καταγραφοῦν ἡ ἀξιοπρόσεκτη ποικιλομορφία τοῦ πρωτογενοῦς ὑλικοῦ τῶν ἐκδεδομένων ἤ ἀνεκδότων πηγῶν στίς ὁποῖες στηρίζεται αὐτό, ἡ συστηματική ἀξιοποίηση τῆς ἐκτενοῦς βιβλιογραφίας, ὁ ἐμπεριστατωμένος ὑπομνηματισμός τῶν κειμένων καί οἱ πλούσιες, χωρίς νά ὑπερβάλουν τά γραφόμενα, ὑποσημειώσεις. Οἱ συνεπεῖς, ἐξάλλου, στή βιβλιογραφική τεκμηρίωση συγγραφεῖς κινοῦνται μέ ἄνεση στούς χώρους αὐτούς καί ἀπό τήν ποιότητα καί ἀπό τό βάθος τῆς ἔρευνάς τους εἶναι ἐμφανής στόν ἀναγνώστη ἡ θεολογική καί ἡ ἐκκλησιαστική παιδεία καί ἐμπειρία τους ἀλλά καί ἡ ἀγάπη τους στόν Ἅγιο Νήφωνα. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἐν λόγῳ ἔκδοση, ἐνῶ διαβάζεται ἄνετα καί εὐχάριστα, εἶναι γραμμένη μέ ὅλους τους αὐστηρούς κανόνες

πού ἀπαιτεῖ μία ἐπιστημονική ἔρευνα καί γι᾿ αὐτό ἀποτελεῖ ἕνα ἐπιστημονικό ἐργαλεῖο, βιβλίο ἀναφορᾶς πλέον, γιά τόν εἰδικό μελετητή πού ἐπιθυμεῖ νά ἐμβαθύνει περισσότερο σέ ἐπιμέρους τομεῖς, χρησιμοποιώντας ὡς βάση του τά στοιχεῖα πού διατυπώνονται μέ ἐντυπωσιακή πληρότητα στόν τόμο αὐτό.

Ἐάν θέλει κανείς νά ἀποδώσει ἐπιγραμματικά τίς ἐντυπώσεις πού ἀποκομίζει ἀπό τή μελέτη τοῦ πολυσέλιδου τόμου, ὁ ὁποῖος πραγματεύεται τόν βίο καί τό ἔργο τοῦ Ἁγίου Νήφωνα σφαιρικά, ὁδηγεῖται στίς ἀκόλουθες συμπερασματικές διαπιστώσεις: Τεράστια καί πολυποίκιλη ἡ προσφορά τοῦ Ἁγίου Νήφωνα α) στόν Μοναχισμό, ἀφοῦ διέλαμψε ὡς Ἀθωνίτης καί εἰδικότερα ὡς Διονυσιάτης ἀσκητής, β) στή διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας, ἐφόσον ἐπιτέλεσε πλούσιο ἔργο τόσο ὡς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ὅσο καί δύο φορές ὡς Οἰκουμενικός Πατριάρχης καί γ) στή διοργάνωση τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας πέρα ἀπό τόν Δούναβη, καθότι διακρίθηκε ὡς φωτιστής τῆς ρουμανικῆς Χώρας μέ τή συμβολή του στήν πνευματική ἀναγέννηση τῆς Ἐκκλησίας της. Τέλος, κυρίως ἐντυπωσιάζει ἡ ταπείνωση μέ τήν ὁποία ὁ Ἅγιος ἀντιμετώπισε τόσο ὅλες τίς εὐχερεῖς ὅσο καί ὅλες τίς δυσχερεῖς περιόδους τῆς ζωῆς του, ἰδίως ὅμως τήν τελευταία. Γι᾿ αὐτούς καί γι᾿ ἄλλους πολλούς, ἄλλωστε, ἀκόμη λόγους (ὑπέστησαν καταδιώξεις καί ταλαιπωρίες, συγχώρησαν μετά θάνατον τούς ἐχθρούς τους κτλ.) δικαίως συσχετίζεται στόν παλαιότερο βίο του ἀπό τόν Πρῶτο του Ἁγίου Ὄρους Γαβριήλ μέ τόν Ἱερό Χρυσόστομο καί καλεῖται *νέος Χρυσόστομος*.

Καταληκτικά ὀφείλουμε νά συγχαροῦμε τόν Ὁσιολογιώτατο Ἅγιο Καθηγούμενο τῆς Ἱερᾶς Βασιλικῆς, Πατριαρχικῆς καί Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἀρχιμανδρίτη κ. Πέτρο καί τήν Ἀδελφότητα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, πού ὀργάνωσαν ἄρτια καί ὑποδειγματικά τό ἐγχείρημα τιμώντας ὀφειλετικῶς τόν πνευματικό πάτρωνα τῆς περιωνύμου Ἀθωνικῆς Ἱερᾶς Μονῆς τους καί Ἅγιο τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καί τῶν περιοχῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου (Πελοποννήσου, Ἰλλυρίας, Ἁγίου Ὄρους, Θεσσαλονίκης, Κωνσταντινούπολης, Βουλγαρίας καί Βλαχίας) μέ τούς λαούς τῶν ὁποίων (Ρωμιούς, Ἀλβανούς, Σλάβους καί Ρουμάνους), ἦρθε σέ ἐπαφή σέ μία περίοδο ἀνασύνταξης καί ἀναγέννησης τῶν ὑποδούλων μετά τήν Ἅλωση στούς Ὀθωμανούς Χριστιανῶν. Ἡ Μητέρα Ἐκκλησία, ἡ Ἀθωνική ἀλλά καί ἡ Ἐπιστημονική Κοινότητα θά πρέπει νά αἰσθάνονται ἰδιαίτερη χαρά καί ἱκανοποίηση γι᾿ αὐτή τή συμβολή, ἡ ὁποία καταξιώνει τή Θεολογική Ἐπιστήμη καί τή διευρύνει μέ ὑποδειγματικό τρόπο.

Ἀναμένουμε καί στό μέλλον νά ἐνθαρρυνθοῦν καί νά ὑποστηριχτοῦν ἀπό ἱστορικά Μοναστικά κέντρα τοῦ ἑλλαδικοῦ

χώρου προσεγμένες μνημειώδεις συλλογικές ἐκδόσεις - εἰδικοί ἀφιερωματικοί τόμοι τέτοιου εἴδους προσανατολισμοῦ. Εἶναι βέβαιον ὅτι μέ τόν τρόπο αὐτό θά μᾶς ἀποκαλυφθεῖ μία ὁλοκληρωμένη εἰκόνα γιά τόν βίο καί γιά τό σπουδαῖο πνευματικό, κοινωνικό καί ἐκπολιτιστικό ἔργο καί ἄλλων παγκοίνως ἀναγνωρισμένων Ἁγίων προκαθημένων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καί γενικά μεγάλων μορφῶν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἰδίως δέ ὅσων καθιερώθηκαν στή συνείδησή μας καί μάλιστα τιμήθηκαν ὡς Ἅγιοι πρίν ἀπό τήν Κοίμησή τους, καί ἀξίζει νά μελετηθοῦν ἀπό τούς εἰδικούς ἀλλά καί ἀπό εὐρύτερο μή ἐξειδικευμένο κύκλο ἀναγνωστῶν.

Δημήτριος Ἀγγ. Παπάζης
Ἀν. καθηγητής ΑΕΑΘ

Βιβλιοπαρουσίαση

Ἀκύλα Μήλλα, *Κτηματολόγιον τῆς Νήσου Πριγκήπου*, Ἀθῆναι: Σύλλογος . . .» Ἡ Μνημοσύνη»/Μίλητος, 2006, σελίδες 251. Εἰκόνες, Φωτογραφίαι, Σφραγίδες, Χάρται.

Ὁ Ἀκύλας Μήλλας (Γέννησις: Κωνσταντινούπολις, 1934. Σπουδαί: Ζωγράφειον Λύκειον, Ἰατρική Σχολή Πανεπιστημίου Κωνσταντινουπόλεως) ἰατρός ὀρθοπεδικός στό ἐπάγγελμα. Ἐνωρίς ἄρχισε νά ἀσχολεῖται καί μέ τήν ἔρευναν καί συγγραφήν ἔργων μέ ἀντικείμενον τήν Μικράν Ἀσίαν καί ἰδιαιτέρως τήν ὁμογένειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μετά τήν ἐμφάνισιν τῶν κλασσικῶν καταστάντων ἔργων του περί τῶν Πριγκηποννήσων, εὐρύτερον τῆς Προποντίδος, τοῦ Σταυροδρομίου, τῶν Σφραγίδων τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως καί τῶν προκειμένων Μητροπόλεων Χαλκηδόνος καί Δέρκων, τῆς ἐντός τῶν τειχῶν τῆς πόλεως Ὀρθοδοξίας, μᾶς προσφέρει τό παρόν ἀρχειακῆς φύσεως Κτηματολόγιον τῆς Νήσου Πριγκήπου (2006). Παραλλήλως ἔδωσαν τό παρόν οἱ δύο τόμοι περί τῆς Τραπεζοῦντος καί εὐρύτερον τοῦ Πόντου, κ.ἄ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τό Εἰσαγωγικό Σημείωμα συντόμως μᾶς εἰσάγει εἰς ὅσα θά ἀκολουθήσουν.

Εἰς τά Ἱστορικά (1) ὁ συγγραφεύς εἰς 80 σελίδας περίπου μᾶς δίδει μίαν ἱστορικήν εἰκόνα τῆς νήσου Πριγκήπου ἀπ᾿ ἀρχῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Κατόπιν ἀκολουθεῖ τό Κτηματολόγιον (2), δημοσιευόμενον κατά ἕνα ἐπιστημονικόν τρόπον διά πρώτην φοράν, ἐφόσον εἶμαι εἰς θέσιν νά γνωρίζω.

«Τό Κτηματολόγιο», «κατάστοιχον»ἤτοι τῶν «ἐν Πριγκήπῳ εὑρισκομένων οἰκιῶν καί καταστημάτων», διασώζεται καταχωρημένο σέ «τετράδιο»28 -21 ἑκατοστῶν, προφανῶς ἀντιγεγραμμένο

καί συμπληρωμένο περί τό 1885 ἀπό παλαιότερο», σ. 89.

«Ὡς πρός δέ τή χρονολόγηση, τοῦ ἀχρονολόγητου κατά τά ἄλλα Κατηματολογίου, εἰκάζουμε πώς θά πρέπει νά ἔχει συνταχθεῖ ἤ μᾶλλον ἀντιγραφεῖ καί συμπληρωθεῖ ἀπό παλαιότερο, περί τά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα, γύρω στά 1800 μέ 1890», σ. 93.

Σύνολον : 1127 ἰδιοκτησίαι ἀκινήτων.

Οἰκίαι: 906

Χῶροι ἐργασίας : 205. Ἕτερα: 16.

Ἰδιοκτῆται: Ρωμιοί 933. Ξένοι 194. Ἀπό αὐτούς:

Καθολικοί Λεβαντῖνοι: 99.

Ἀρμένιοι: 49.

Τοῦρκοι: 31.

Ἑβραῖοι :12.

Ὀρθόδοξοι Ἄραβες: 3, σ. 93.

3) «Τήν ὄντως ἐντυπωσιακή εἰκόνα ἔρχεται νά ὁλοκληρώσει καί τεκμηριώσει τό Τρίτο καί πλουσιότατο κεφάλαιο τῶν «παραπομπῶν», τό ὁποῖο ἀπό μόνο του θά μποροῦσε νά ἀποτελέσει «ἔργο αὐτοτελές», σ. 6.

Βιβλιογραφία, ἑλληνική καί ξενόγλωσση. Στά ἀγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ἑλληνικά, ἰταλικά, λατινικά, τουρκικά, κτλ.

Ὁ Μήλλας ἀναφέρεται εἰς ἕνα ἄγνωστον κώδικα τῆς Θεοτόκου. «Ὁ ἀγνοούμενος ἐδῶ καί χρόνια ῾παλαιός κώδικας᾿ τῆς Θεοτόκου χρονολογεῖτο ἀπό τό 1781», σ. 18. ,Ἴδε περί τούτου:

Ὁ Ἀρχαιότερος Κῶδιξ τῆς ἐν Πριγκήπῳ Ἱερᾶς Ἐκκλησίας τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (1781 -1830). Ἐν

Σταυρίδου Β. Θ., Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, Ἱερά Μητρόπολις Πριγκηποννήσων, 2 τόμοι, Θεσσαλονίκη, 2003 -2007, I (2007) 404-413.

Καί εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς ἀνά χεῖρας ἐκδόσεως γίνεται λόγος περί κωδίκων, ὅπου ὁ συγγραφεύς ἐμφανίζεται ἀρκούντως ἀκριβολόγος.

«Κάηκαν τό. 2002 μέχρι θεμελίων καί τά κελιά τῆς Παναγίας, τά κτισμένα τό 1871 . . . Μαζί καταστράφηκαν ὁλοσχερῶς καί τά ἀρχεῖα τῆς μητροπόλεως Πριγκηποννήσων, πού στεγαζόταν σέ αὐτά. Εἰπώθηκε πώς χάθηκε τότε καί μέρος ἀπό τούς Ἱστορικούς κώδικες τῆς Δημογεροντίας Πριγκήπου, πού εἶχαν μεταφερθεῖ ἐκεῖ προσωρινῶς ὑποτίθεται πρός φωτογράφηση», σ. 86.

Στούς κώδικας α) τοῦ παρόντος τόμου καί β) τῆς δημογεροντίας καί τῆς ἐφοροεπιτροπῆς Πριγκήπου ἀναφέρεται καί πάλιν ὁ ἴδιος, λέγων. «Μέρος τῶν κωδίκων ἔμελλε νά ἀπολεσθοῦν κατά τήν πυρκαγιά πού κατέκαυσε πρόσφατα τά κελλιά τῆς Παναγίας, ὅπου στεγάζονταν τά γραφεῖα τῆς Μητροπόλεως Πριγκηποννήσων», τό 2002, σ. 214.

«. . . ὁ αὔξων ἀριθμός 187. Πρόκειται γιά τήν ἀρίθμηση πού φέρουν ὅλοι «οἱ τόμοι πρακτικῶν» χειρόγραφοι κώδικες τῆς νήσου Πριγκήπου, ὅσοι φυλάσσονταν ὡς πρόσφατα στό ὑπερῶο τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, χῶρο ἀσφαλισμένο μέ βαρύ σιδερένιο θυράφυλλο στή βόρεια πτέρυγα τοῦ γυναικείου. Τό 2002, σ. 89.

Καί μερικά σημεῖα ἄξια σημειώσεως, κατά τήν σειράν σελίδων. Στατιστικαί, σελίδες 72, 8081, 93. Χρήσιμοι.

Πυκαϊαί (Φατ...) 1867, σ. 24. 1870, σ. 36. 1918, σ. 71. 1988, σ. 85, 2002, σ. 86.

Ἵδρυσις τουρκικοῦ δημαρχείου Πριγκήπου, 1860. Πολλοί ἀπό τούς πρώτους δημάρχους Πριγκήπου «μέχρι καί τά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα, ἔμελλε νά ἐκλεγοῦν μεταξύ προσωπικοτήτων τῆς ρωμαίικης κοινωνίας τῶν παραθεριστῶν», σ. 28.

Σεισμοί, 1895, σ. 52. 1988, σ. 85.

Πρώτη τουρκική σχολή, 1895, σ. 56.

Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως εἰς τήν Πρίγκηπον.

Κωνσταντινουπόλεως Σεραφείμ Β'(1757-1761), Οἶκός του, σελίδες 56 -57.

Κωνσταντινουπόλεως Σωφρόνιος Γ' (1863 -1866), ὁ Βυζάντιος, μετά τήν ἀποχώρησίν του ἀπό τοῦ θρόνου διαμένει εἰς τήν Πρίγκηπον, ὅπου καί διασώζεται ἡ κατοικία του μέχρι σήμερον, σ. 57. Ὁ ἴδιος μετέπειτα ως πρώην Κωνσταντινουπόλεως καί οὐχί πρώην Ἱεροσολύμων ἐξελέγη πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Δ' (1870-1899), σ. 221.

Ὁδός Πατριάρχου ἤ ὁδός Πατρίκ, σελίδες 41, 185.

Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος Β'(1929 -1935) ὁ ἀποκαλούμενος σοφός», γόνος Πριγκήπου. Τό σπίτι του, ὅπου ἐγεννήθη, σελίδες 91, 215.

Περικλῆς Φωτιάδης, ὁ ἀρχιτέκτων τῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης σ. 84. Αἱ τελευταῖαι δεκαετίαι, ἄξιαι μνείας, σελίδες 79 -88.

Κατάλογοι: Ἱεροψάλται, σελίδες 207 -208.

Νικόλαος	Τόλλαρος
Νικόλαος	Νικολαΐδης
Σταμάτης	Παπαδόπουλος
Εὐάγγελος	Πανάρετος
Κωνσταντῖνος	Κομπογιάννης (Γιατρός)
Στέφανος	Μπρούσαλης
Παντελῆς	Γκιούλογλου
Λεωνίδας	Ἀστέρης (1963 -1979)
Νικόλαος	Ξύδας
Δημήτριος	Καρακάσης
Ἀλέξανδρος	Νικολαΐδης
Δημήτριος	Δεμιρτζῆς

Σχολαί, διευθυνταί, διδάσκαλοι, σ. 108.

Έλλη	Τσάμου
Χρῆστος	Μαυροφρύδης
Ζωή	Βαλσαμῆ
Βάσω	Ξύδα
Παναγιώτα	Μπεκιάρη
Στυλιανός	Καραγιάννης
Βικτωρία	Νάτση (Νιζαμάκη)

Ρ/Καθολικοί

«Τό λιθόκτιστο μέγαρο τοῦ Β. Ζουστινιάνι δωρήθηκε τό 1908 από τη χηρα του στό Βατικανό, κατόπιν ἐπιθυμίας τοῦ ἀποθανόντος συζύγου της. Τό κτίριο φιλοξενεῖ σήμερα τή Λατινική Καντσελλαρία» σ. 218.

«Ή Ἀρμενοκαθολική Ἐκκλησία . . . κτίσθηκε τό 1858 μέ δωρεά τοῦ ζάπλουτου Ἀρμενίου Α. Ἀπελγιάν», σ. 219.

Βιβλιοκρισια μου εἰς προγενέστερον ἔργον τοῦ Ἀ. Μήλλα: Ὀρθοδοξία, περ. Β΄ 6 (1999) 79 -82.

Εὔχομαι εις τον φίλον συγγραφέα συνέχισιν τοῦ πολυτίμου αὐτοῦ ἐρευνητικοῦ καί συγγραφικοῦ ἔργου.

Βασίλειος Θ. Σταυρίδης

Μ. Γ. Βαρβουνης, *Το Βατοπαιδινο μετοχι τοῦ Εὐαγγελισμου τῆς Θεοτοκου στο Βαθυ τῆς Σαμου*, Ἅγιον Ὄρος 2010, ἔκδ. Ἱερά Μονή Βατοπαιδίου καί Ἀλόη, σ. 184.

Πρόκειται γιά μία σημαντική ἐρευνητική μελέτη, ἡ ὁποία καταδεικνυει τήν πολυτιμη προσφορά τοῦ ἁγιορείτικου μοναχισμοῦ, ἰδιαιτερα μέ τά κατά τόπους μετόχια του. Ἡ μελέτη ἀναφέρεται στήν προσφορά τῆς ἁγιορείτικης μονῆς Βατοπαιδίου στό νησί τῆς Σαμου μέσω τοῦ μετοχίου της. Ὁ συγγραφεύς Μ.Γ. Βαρβούνης, Ἀν. Καθηγητης τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου εἶναι βαθύς γνώστης τῆς καθόλου σαμιακῆς ἱστορίας καί κοινωνικῆς ζωῆς, ἀφοῦ ἕλκει τήν καταγωγή του ἀπό το νησι τῆς Σάμου καί ἐχει ἀφιερώσει ἀρκετές μονογραφίες γιά την λαογραφία καί ἱστορία τοῦ νησιοῦ. Ἡ μελετη του αυτή, ἡ ὁποία βασίζεται ἐξ ὁλοκλήρου σέ ἀνέκδοτο ἀρχειακό ὑλικό τό ὁποῖο εμβριθῶς μελέτησε καί κριτικά ἀντιμετώπισε, αναδεικνύει τήν κοινωνική καί πνευματική προσφορά τοῦ ἀνωτέρω μετοχίου στήν κοινωνία τῆς Σάμου.

Το ἐργο διαρθρώνεται σέ δύο μερη. Στό πρῶτο μέρος (σσ. 15 -91) γίνεται ἱστορικη ερευνητική παρουσιαση τῆς ἵδρυσης τοῦ μετοχιου καί τῆς σχέσης τῆς ἁγιορείτικης μονῆς Βατοπαιδίου μέ τήν

Σάμο. Στή συνέχεια δίνονται «ὄψεις» τῆς ἱστορικῆς παρουσίας τοῦ μετοχίου καί τῆς καθημερινῆς του ζωῆς, ὁ ναός καί τά κτίσματα τοῦ μετοχίου, ἡ κτηματική του περιουσία καί ἡ οἰκονομική του διαχείριση μέσα ἀπό πολλά πρωτογενῆ καί ἀδημοσίευτα στοιχεῖα. Τό πρῶτο μέρος κατακλείεται μέ τήν παρουσία τῆς πνευματικῆς ἀκτινοβολίας τοῦ ἁγιοπνευματικοῦ καί παραδοσιακοῦ κλίματος τοῦ ἁγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ στή Σάμο καί ἰδιαίτερα τονίζεται ἡ μεταλαμπάδευση τῆς κολλυβαδικῆς πνευματικής παράδοσης στό νησί.

Τό δεύτερο μέρος (σσ. 93 -166) τῆς μελέτης χωρίζεται σέ δύο τμήματα. Στό πρῶτο παρουσιάζονται 26 ἀνέκδοτα ἔγγραφα δηλωτικά τῆς ἱστορικῆς πορείας ἀλλά καί τῆς καθημερινῆς δραστηριότητας τοῦ μετοχίου. Στό δεύτερο τμῆμα περιλαμβάνονται περιλήψεις 148 λυτῶν ἐγγράφων ἀπό τό ἀρχεῖο τοῦ μετοχίου καί τό ἀρχεῖο τῆς μονῆς Βατοπαιδίου, μέσω τῶν ὁποίων συνθέτεται ἡ ἱστορική πορεία καί ἡ καθόλου πνευματική καί ὄχι μόνο συμβολή τοῦ μετοχίου στήν ἱστορία τῆς Σάμου. Ἡ μελέτη περατώνεται μέ τήν παράθεση πλούσιας βιβλιογραφίας καί πολυτίμου, γιά τούς ἐρευνητές, εὑρετηρίου.

Ἡ ἀνωτέρω μελέτη ἦλθε τόν κατάλληλο καιρό, γιατί μέσα στήν ἀχλύ ἤ πιό σωστά μέσα στό κλῖμα τῆς θολοῦρας καί τῆς συσκότισης τῶν ἡμερῶν μας ἀποτελεῖ φάρο καί ὁδοδείκτη γιά τήν ἀνεκτίμητη προσφορά τῆς μονῆς Βατοπαιδίου καί τοῦ Ἁγίου Ὄρους συνολικῶς στήν ὀρθόδοξη πίστη καί κοινωνία.

Παναγιώτης Τζουμέρκας, Δρ. Θ.
Λέκτωρ ΑΕΑΘ

Μ. Γ. Βαρβούνης, *Λαϊκές θρησκευτικές τελετουργίες στήν Ἀνατολική καί τή Βόρεια Θράκη*, Ἀθήνα 2010, ἐκδ. Πορεία, σ. 501.

Ὅταν τό 1992, ὁ συγγραφέας Μ.Γ. Βαρβούνης ἐκλέχθηκε λέκτωρ Λαογραφίας στό Τμῆμα Ἱστορίας καί Ἐθνολογίας τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου, ξεκίνησε νά ἐρευνᾶ καί νά μελετᾶ τήν σύγχρονη, μά προπάντων τήν παλαιότερη θρακική λαϊκή λατρευτική παράδοση τῆς Θράκης. Καρπός αὐτῆς τῆς πολυετοῦς ἐρευνητικῆς προσπάθειας εἶναι ἡ κυκλοφορία τῆς πολυσέλιδης παραπάνω μελέτης. Πρέπει νά παρατηρήσουμε ὅτι ἀπό τήν θεματολογία της ἐντάσσεται στόν κλάδο τῆς θρησκευτικῆς λαογραφίας, ὁ ὁποῖος μόλις στίς μέρες μας, σέ ἀντίθεση μέ τό ἐξωτερικό, ἀρχίζει νά ἐμφανίζεται ὡς ἐρευνητική θεματολογία στίς μελέτες τῶν Ἑλλήνων λαογράφων· ἐξ αὐτοῦ ἡ μελέτη ἀποκτᾶ ἰδιαίτερο ἐπιστημονικό καί ἐρευνητικό ἐνδιαφέρον.

Μετά τόν πρόλογο καί τά εἰσαγωγικά γιά τό θέμα, τό χῶρο καί τό χρόνο ἔρευνας (σ. 17 -58), ἡ κυρίως ὕλη τῆς μελέτης χωρίζεται σέ πέντε ἐπί μέρους κεφάλαια. Στό πρῶτο κεφάλαιο (σ. 59 -138), ἐξετάζονται καί μελετῶνται τά λαϊκά δρώμενα στόν κύκλο τοῦ χρόνου, τά ὁποῖα κατατάσσονται μέ βάση τόν κύκλο τῶν ἐποχῶν. Ἀπό τήν παρουσίαση καί ἑρμηνεία τους προκύπτει ἡ διαπίστωση ὅτι συνδέονται μέ τήν ἀπώτερη ἀρχαιότητα καί θά πρέπει νά σημειωθεῖ ἡ ἐνδιαφέρουσα διατύπωση τοῦ συγγραφέα ὅτι ἡ λαογραφία καί ἡ μελέτη τῶν λαϊκῶν δρώμενων μποροῦν νά προσφέρουν πολλές καί γόνιμες πληροφορίες στούς μελετητές τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου.

Στό δεύτερο κεφάλαιο (σ. 139 -246), ἐρευνῶνται οἱ μορφές λαϊκῶν θρησκευτικῶν τελετουργῶν στόν ἐτήσιο ἑορτολογικό κύκλο. Οἱ λαϊκές θρησκευτικές τελετουργίες παρουσιάζονται μέ βάση τίς κυριότερες ἑορτές τοῦ ὀρθοδόξου ἐνιαύσιου ἑορταστικοῦ κύκλου ἐντασσόμενες κυρίως μέ βάση τίς δεσποτικές ἑορτές (Χριστούγεννα, Θεοφάνεια, Πάσχα κλπ) καί τίς ἀντίστοιχες θεομητορικές (Γέννηση, Εἰσόδια καί Κοίμηση τῆς Θεοτόκου), ἀλλά καί τίς ἑορτές σημαντικῶν ἁγίων, οἱ ὁποῖες ἐπηρέαζαν τόν κοινωνικό καί ἐπαγγελματικό βίο τῶν ἀνθρώπων τῆς Θράκης (π.χ. Ἅγ. Νικολάου, Ἅγ. Τρύφωνα, Ἅγ. Χαραλάμπου, Ἅγ. Γεωργίου, Προδρόμου, Ἅγ. Μαρίνας κ.ἄ).

Στό τρίτο κεφάλαιο (σ. 247 -286), ἐρευνῶνται καί ἐξετάζονται οἱ μαγικές καί μαντικές λαϊκές τελετουργίες, ὅπως ἡ θεραπευτική μαγεία, οἱ ἰαματικές τελετουργίες, ἡ ἀρνητική μαγεία καθώς καί οἱ προλήψεις δεισιδαιμονίες, μάγοι, μάγισσες, τελετουργικές μαγικές ἀντιλήψεις καί πρακτικές καί οἱ μαντικές τελετουργίες. Ἡ βασική ἐρευνητική καί ἑρμηνευτική προσέγγιση πού ἐπιχειρεῖται στό κεφάλαιο αὐτό ἀποδεικνύει τήν προσπάθεια τοῦ λαοῦ νά δημιουργήσει κάποιους κώδικες συμπεριφορᾶς μεταξύ τῶν μελῶν μιᾶς κοινότητας, νά διατηρήσει καί νά μεταφέρει ἕνα γνωστικό ὑλικό τό ὁποῖο ὁ λαός τό χρησιμοποιεῖ γιά νά πορευθεῖ στήν καθημερινή του ζωή καί νά ἀποτρέψει κάθε διάσπαση αὐτῆς τῆς λειτουργίας.

Στό τέταρτο κεφάλαιο (σ. 287 -322) γίνεται λόγος στή λαϊκή τελετουργική στοιχειολατρεία. Στήν σημασία τῶν στοιχείων τῆς φύσης στήν λαϊκή ζωή τῶν θρακικῶν κοινωνιῶν ἀλλά καί στήν ὕπαρξη τῶν ἁγιασμάτων καί τίς σχετικές τελετουργίες πού ἀναπτύχθηκαν γύρω ἀπό αὐτά. Τό νερό τό «ἁγίασμα» καθίσταται πολύτιμος καί ἀνεπανάληπτος βοηθός γιά τήν σωματική καί πνευματική ὑγεία τῶν μελῶν τῆς κοινότητας. Στήν ἴδια ἀρχή ἐντάσσεται καί ἡ δενδρολατρεία. Μέσα ἀπό αὐτήν τήν παρουσίαση τοῦ συγγραφέα καταδεικνύεται ὅτι ἡ τελετουργική αὐτή δείχνει τήν ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου γιά τήν φύση καί στά ὅσα αὐτή τοῦ

προσφέρει. Ἀκόμη αὐτή ἡ λατρευτική πρακτική, τῆς ἱερότητας τῶν φυσικῶν στοιχείων εἶχε καί ὡς ἀποτέλεσμα τόν σεβασμό καί τήν προστασία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, κάτι τό ὁποῖο στίς μέρες μας δέν συμβαίνει.

Στό πέμπτο καί τελευταῖο κεφάλαιο (σ. 323 -384) ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται στίς περιστασιακές λατρευτικές τελετουργίες καί τελετουργικές πρακτικές. Σημειώνεται ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου τῶν θρακικῶν κοινωνιῶν νά συνδεθοῦν μέ τόν ὑπερφυσικό κόσμο μέσω μιᾶς τελετουργίας καί ὡς τέτοιες ἐρευνῶνται, οἱ αἱματηρές θυσίες, οἱ ἐθιμικοί ἐκκλησιαστικοί πλειστηριασμοί, οἱ ἀπαρχές καί οἱ ἀναίμακτες προσφορές, οἱ ἐθιμικές ἀργίες, τά τάματα - ἀφιερώματα, τά πανηγύρια, οἱ προσκυνηματικές τελετουργίες, οἱ τελετουργικοί ἐξορκισμοί, καί τέλος οἱ ἀγροτικές καί κτηνοτροφικές τελετουργίες, ὅπως τῆς σπορᾶς, τοῦ θερισμοῦ, τοῦ ἀμπελιοῦ, τοῦ τρύγου, τῶν κοπαδιῶν ζώων κ.ἄ., στά ὁποῖα περιγράφονται οἱ προσπάθειες τῶν ἀνθρώπων τῆς Θράκης μέσω τῶν λαϊκῶν αὐτῶν τελετουργιῶν, νά ἐξευμενίσουν τίς ὑπερφυσικές δυνάμεις ὥστε νά ἐπιτύχουν τούς προσδοκώμενους σκοπούς τῆς καθημερινῆς βιοτῆς του. Βεβαίως, τονίζει ὁ συγγραφέας, πολλές ἀπό αὐτές τίς ἐκφάνσεις δέν ἀναγνωρίζει ἐπισήμως ἡ Ἐκκλησία, ἀλλά αὐτές εἶχαν ἐνταχθεῖ μέσα στήν χριστιανική πίστη τῶν ἀνθρώπων καί στίς ἐκφάνσεις τῆς ἐνοριακῆς λειτουργικῆς - λατρευτικῆς ζωῆς καί ἐπιβίωσαν ἀκέραιες μέχρι τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ.

Στίς σ. 385 -397, ὁ συγγραφέας ἀνακεφαλαιώνει τά συμπεράσματα καί ὑπογραμμίζει τήν σημασία τῆς λαϊκῆς τελετουργικῆς παράδοσης στίς κοινωνίες τοῦ θρακικοῦ χώρου στήν ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικοθρησκευτικῆς τους συμπεριφορᾶς, στήν καθημερινή βιοτή τους καί στό ὅτι ὑπῆρξαν τό βασικό ἐργαλεῖο τελολογικῆς ἑρμηνείας τοῦ φυσικοῦ καί ὑπερφυσικοῦ κόσμου. Ἡ μελέτη καταλείεται μέ τήν παράθεση ἐξαιρετικά πλούσιας βιβλιογραφίας (σ. 405 -477) καί μέ ἕνα λεπτομερές εὑρετήριο (σ. 485 -501). Γιά δέ τήν ἐντυπωτική, παραστατικότερη καί ἐναργέστερη παρουσίαση τῶν λεγομένων, ἡ μελέτη ἐμπλουτίζεται μέ φωτογραφικό ὑλικό (σ. 130 -137, 243 -246, 322, καί 383 -384) καί μέ χάρτες (σ. 306, 308, 334, 342 καί 481 -484).

Ἡ πολυσέλιδη αὐτή μελέτη τοῦ κ. Βαρβούνη πηγάζει ἀπό τήν ἀγάπη του γιά τήν Θράκη καί τόν πολιτισμό της. Ἀνεπιφύλακτα πρόκειται γιά μία ἰδιαιτέρως ἀξιόλογη πρωτότυπη καί μοναδική μελέτη στό εἶδος της γιά τό χῶρο τῆς Θράκης, ἡ ὁποία προάγει τήν λαογραφική ἔρευνα στό σύνολό της, συμβάλλει στήν πληρέστερη κατανόηση τῶν θρησκευτικῶν τελετουργιῶν καί ἀποκαλύπτει τόν πλούσιο θησαυρό τῆς θρησκευτικῆς λαϊκῆς παράδοσης. Καί ἴσως ὡς καρπός τῆς ἐρευνητικῆς συγγραφικῆς του ὡριμότητας νά πρό-

κειται γιά μία από τίς καλύτερες καί πιό ἄρτιες ἐμπεριστατωμένες ἐρευνητικές προσπάθειές του.

Παναγιώτης Τζουμέρκας, Δρ. Θ.
Λέκτωρ ΑΕΑΘ

Μ. Γ. Βαρβούνης, *Τοπωνύμια τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Λαογραφία -Παράδοση 31*, Ἐκδόσεις Φιλιππότη, Ἀθήνα 2010.

Στόν τόμο αὐτό συγκεντρώνονται τοπωνύμια τοῦ Ἄθωνος, πού κατά κανόνα εἶναι ἀκόμη ἐν χρήσει, στήν καθημερινή ζωή τῶν μοναχῶν πού ἐγκαταβιοῦν ἐκεῖ. Πρόκειται γιά μία κατά βάσιν λαογραφική συμβολή στήν μελέτη τῆς καθημερινῆς ζωῆς στό Ἅγιον Ὄρος. Ἡ μελέτη τῆς καθημερινῆς ζωῆς τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἔχει ἀπασχολήσει συστηματικά διάφορους κλάδους τῆς ἐπιστήμης, ἀφοῦ στόν Ἄθωνα συνεχίζονται μορφές ζωῆς καί παράδοσης πού μποροῦν νά ἀναχθοῦν στά βυζαντινά χρόνια. Ὅπως, δέ, πολύ σωστά, ὑποστηρίζει ὁ συγγραφέας «τά τοπωνύμια ὡς σημάδια τοῦ τόπου διασώζουν συχνά μνῆμες καί ἐντυπώσεις τοῦ παρελθόντος. (. . .) Ὑπό μία ἔννοια, τά ἁγιορείτικα τοπωνύμια βοηθοῦν σημαντικά στήν συμπλήρωση μιᾶς διαχρονικῆς ἁγιορείτικης ἀνθρωπογεωγραφίας, ἐπειδή σ᾽ αὐτά συχνά διασώζονται μνεῖες γιά τούς ἀνθρώπους καί τά ἔργα τους, γιά τήν μικροϊστορία καί γιά τήν παράδοση τῆς περιοχῆς»

Πολλά ἀπό τά τοπωνύμια αὐτά ἔχουν θησαυρισεῖ σέ κείμενα καί ἔγγραφα, πού ὅσον ἀφορᾶ τό Ἅγιον Ὄρος φτάνουν ὡς καί τήν ἐποχή τῆς ἵδρυσης τῆς Μεγίστης Λαύρας, τόν 10ο αἰώνα, ἐνῶ ἄλλα διασώζονται σέ ἀναφορές χαρτῶν καί περιηγητῶν. Πηγή ἄντλησης τοπωνυμικοῦ ὑλικοῦ εἶναι ἐπίσης πολλοί ἀπό τούς βίους τῶν ἁγιορειτῶν ἁγίων, στούς ὁποίους περιλαμβάννται διηγήσεις ἐπεισοδίων τῆς καθημερινῆς ζωῆς τους στίς μοναστικές κοινότητες ἤ στίς ἐρημικές περιοχές τοῦ Ὄρους. Ἀκόμη, πολλά κείμενα Ἑλλήνων συγγραφέων καί διανοητῶν, μέ τόν περιηγητικό χαρακτήρα τους, μᾶς πληροφοροῦν γιά τό Ἅγιον Ὄρος καί τά τοπωνύμιά του. Ὁ συγγραφέας, ἐπειδή ἡ στόχευση τῶν μελετῶν του εἶναι λαογραφική, ἐπέλεξε, κατά κανόνα, τά τοπωνύμια ἐκεῖνα πού εἶχαν λαϊκή προέλευση. Πρόκειται, δηλαδή, γιά λαογραφική προσέγγιση, πού ἐνδιαφέρεται γιά τή θέση τοῦ τοπωνυμικοῦ ὑλικοῦ στό πλαίσιο τῆς μελέτης τῆς παραδοσιακῆς κθημερινότητας στόν Ἄθωνα, χωρίς νά ἀποτελεῖ προσπάθεια γλωσσικῆς προσέγγισης καί ἑρμηνείας του.

Γρηγόρης Μ. Λιάντας